

ION S. FLORU

Profesor la liceul „Sf. Sava”
Fost Inspector Școlar.

REMUS ILIE

Prof. la Școala Comercială
Nr. 4 și la liceul „Sf. Gheorghe”.

ISTORIA MODERNĂ ȘI CONTEMPORANĂ

PENTRU

CLASA VI-a SECUNDARĂ

Aprobată în 1930 conform noului program.

EDITURĂ LIBRĂRIEI SOCEC Co., S. A. BUCUREȘTI 1930

Taxa timbrului didactic de 5% pentru acest manual s'a platit
direct Casei Corpului Didactic conf. deciziunii No. 2489/924.

EDIȚIA I.

Tipărită în 5000 exemplare

Prețul Lei 95,—

ION S. FLORU

Profesor la liceul „Sf. Sava”
Fost Inspector Școlar.

REMUS ILIE

Prof. la Școala Comercială
Nr. 4 și la liceul „Sf. Gheorghe”.

ISTORIA MODERNĂ ȘI CONTEMPORANĂ

PENTRU

CLASA VI-a SECUNDARĂ

Aprobată în 1930 conform noului program.

EDIȚIURA LIBRĂRIEI SOCEC Co., S. A. BUCUREȘTI 1950

Taxa timbrului didactic de 5% pentru acest manual s-a plătit
direct Casei Corpului Didactic conf. deciziei No. 2489/24.

EDIȚIA I.

Tipărită în 5000 exemplare

1. LUDOVIC XIV

Ludovic XIV. — Este fiul regelui Franței Ludovic XIII. În copilărie primise o educație total neîngrijită. În lucrările sale — din acest timp — se găsesc cugetări ca acestea : „omagiul se cuvine regilor : ei fac ceea ce le place“ sau „regele este divinitatea pe pământ, — un vice-Dumnezeu“. Era o fire rece, nesimțind regrete la moartea celor mai buni servitori, și de un accentuat egoism.

Saint-Simon, un nobil dela curtea lui Ludovic XIV, ne-a lăsat în memoriile sale lucruri de mare importanță referitoare la persoana regelui. Ne povestește că regele, cu toate defectele lui, impunea prin nobleța și majestatea sa demnă. Era un rege care a făcut un ceremonial foarte complicat din ocupațiile cele mai obișnuite, zilnice.

Regele — influențat de curtea Spaniei, ca și din lecturile sale privitoare la Imperiul Roman — strânge pe nobili în jurul curții sale la Versailles, ca și la Fontainebleau și Saint-Germain. La sculare și la culcare sau când se plimba, privia la dreapta și la stânga, distingând și observând tot ce se petrecea în împrejurul său. Prin traiul dela curte, — unde nobilii îndeplineau funcțiuni neînsemnate și cari astăzi ne par ridicule, — nobilii sărăceau din cauza luxului ce trebuia să poarte. Moșiile lor erau rău administrate, tocmai din cauza

lipsei lor. Regele era însă sigur că în felul acesta nobilimea este îmblânzită, nemai fiind capabilă de ridicări împotriva regelui, care putea să domnească liniștit. Nobilul, care nu venea la Cunte, nu avea nici un rol : „nu-l cunosc”, — răspundea regele.

A mânca la masa regelui, a-i ține lumânarea la culcare, a sta mai aproape sau mai departe de el, era o onoare pentru care se certau cei mai mari și odată era să se facă război civil chiar. Distincțiile erau date de rege. Unui nobil, pe care îl făcuse șeful vânătoarei îi scrie „că-i pare bine ca amic, de demnitatea ce i-o dă ca rege.” Năciodată lingușitorul nu și-a pierdut mintea mai mult ca atunci : într'o plimbare se întâmplă să plouă și regele cu politeță aduse vorba de haină : „nu e nimic, Sire, răspunse el, *ploaia din Marly nu udă*“. La Marly, regele avea un castel al său.

Politețea regelui era aproape exagerată : saluta, ridicându-și pălăria, chiar pe fetele de serviciu ale palatului.

Era de o inteligență obișnuită, — înzestrat în schimb cu putere mare de muncă.

Ajutat de miniștrii capabili — Mazarin, Colbert — regele Ludovic ajunge să facă din Franța o „mare monarhie“, iar el să fie supranumit Marele Rege, care tronează asupra tuturor prin nobile și grave atitudini; e soarele curții sale, — e „regele-soare“.

Are o domnie din cele mai lungi (1643—1715). La începutul domniei, când Ludovic era încă minor, Franța e condusă de ministrul Mazarin, — urmașul lui Richelieu și ca și acesta, discipolul lui Machiavel. Mazarin conduce Franța până la moartea sa (1661), când regele și-a însușit toate puterile.

În timpul lungii sale domnii, Franța va trece prin mari transformări. Regele conduce fără nici un control, — este „locțiitorul lui Dumnezeu pe pământ“. Nobilii, strânși în jurul regelui și trăind prin grația lui, nu mai protestează. Franța se pleacă la picioarele „regelui-soare“ cu încredere.

Monarhia absolută e stabilită pe pământul Franței.

Politica. — În politica internă, grija cea mare a miniștrilor Franței (Mazarin, apoi Colbert) a fost de a îmbogăți tezaurul și prin măsurile luate s'a putut ajunge la o stare înfloritoare a finanțelor.

O mare greșală s'a comis în timpul acesta în domeniul religios. Regele era catolic, fără a fi fost un fanatic. Prin intrigile dela curte, regele se hotărâște însă a persecuta pe protestanți și apoi chiar pe Jan-

LUDOVIC XIV
este „regele-soare” al timpului său

seniști. Jansenismul era o grupare de intelectuali. cari se hotărîse să ducă o viață retrasă, urmând preceptele episcopului Jansenius din Ypres, expuse într'o carte asupra Sf. Augustin. Dușmanii neîmpăcați ai Jansenismului erau Jesuiții. În urma unor adevărate persecuții și după ce s'au ridicat (1685) li-

bertățile religioase acordate protestanților încă pe vremea regelui Henric IV, — prin așa-numitul „edict din Nantes”, — s’a produs un adevărat exod al protestanților și al Janseniștilor cari s’au adăposit în Anglia, Olanda și Germania.

Emigrarea aceasta a avut ca rezultat decăderea industriei, comerțului și chiar a literaturii, — căci cei ce plecau erau burghezi bogați și intelectuali ai Franței. Este cea mai mare greșală făcută în „secolul lui Ludovic XIV”.

Am spus că regele nu era un catolic fanatic. În adevăr cearta cu papalitatea a ținut peste zece ani și s’a terminat prin cedarea lui Ludovic, nu din considerente de supus credincios al catolicismului papal, — ci pentru a i se înlesni restaurarea Sfântului Imperiu Roman, așezând pe regii Franței în tronul lui Carol-cel-Mare.

În politica externă, regele moștenește și își însușește crezul lui Richelieu : „reintegrarea Franței în hotarele anticei Galii”, — deci întinderea până la Pirinei și Rin, prin anexarea Țărilor-de-Jos spaniole. Iar mai târziu — și aceasta va aduce prăbușirea lui Ludovic — reînființarea Sf. Imperiu Roman.

Răsboaiele. — Mai toată domnia lui Ludovic XIV a fost plină de războaie. A ajutat Portughezilor Țărilor-de-Jos, în lupta cu Spaniolii, așa că Portugalia și-a căpătat independența. A dat ajutor Germanilor contra Turcilor, așa că aceștia au fost învinși. A bombardat orașele din nordul Africei, unde se stabiliseră o mulțime de pirați, care jefuiau în M. Mediterană.

Poartă însă patru mari războaie.

Primul război, cunoscut sub numele de „războiul de devoluție” (1667—1668) este purtat împotriva Spaniei. Se numește de „devoluție” după un obicei din Brabant (Țările-de-Jos) numit „dreptul de devoluție” în virtutea căruia venea la moștenirea părinților numai copiii din prima căsătorie a părintelui. Era cazul acum cu Ludovic XIV, căsătorit cu prințesă spaniolă Maria-Tereza, — singurul copil din prima căsătorie a regelui Spaniei, Filip IV, — soră vitregă cu Carol II, regele Spaniei.

Ludovic XIV se ridică împotriva Spaniei în virtutea „dreptului de devoluție”, în scopul anexării posesiunilor spaniole până la Rin. Generalul Turenne ocupă, fără declarație de

răsloiu, Flandra, iar mai târziu un alt general celebru, Condé, ocupă Franche-Comté. Succesele armatelor franceze îngrijorează pe Glandezi și Englezi, cari fac o înțelegere, — la care se raliază și Suedia — la Haga cu scopul împiedicării Franței de a se așeza în Țările-de-Jos. Alianța dela Haga intervine deocamdată ca mijlocitoare a păcii între Spania și Franța.

Pacea s'a încheiat la Aix-la-Chapelle (Aachen): Franța câștigă o parte din Flandra.

Al doilea război este „războiul cu Olanda” (1672--1678), provocat în primul rând de amestecul Olandei în războiul de devoluție și apoi de starea înfloritoare a micului și harnicului stat. Scopul războiului este triplu: o răzbnare, economic și întinderea graniței la Rin. Franța trimite armate în Olanda sub conducerea marilor generali Condé și Turenne. În câteva zile armata franceză ocupă aproape fără luptă orașele olandeze. Marele republican Ioan de Witt conducea Olanda; propusese înarmarea țării, dar nu fusese ascultat.

Olanda se găsea atunci în acelaș pericol ca pe vremea lui Filip II. Olandezii cerură pace dând regelui o mare despăgubire de război și un mare număr de cetăți din țara lor. Ludovic ceru un număr mai mare de cetăți, mai ceru ca întreaga țară să se întoarcă la catolicism. În disperarea lor, Olandezii alergară la acelaș mijloc, care-i scăpase în vremea lui Filip II: rupseră zăgazurile și acoperiră cu apă întreaga țară. În Olanda uscatul este mai jos ca nivelul mării și locuitorii, ca să se apere de apă au construit zăgazuri puternice, unul din cele mai frumoase și mai folosite produse ale mâinii omenești. În acelaș timp, partidul monarhist cu Wilhelm de Orania, strănepotul lui Wilhelm Taciturnul, ucise pe Ioan de Witt și proclamă ca guvernator (stathouder) pe Wilhelm, care ceru ajutor dela statele vecine. Pe când armatele franceze se retrăgeau din pricina apelor revărsate, în ajutorul Olandei se ridică electorul de Brandenburg, Imperiul și mai pe urmă, Spania. Condé se luptă cu succes contra lui Wilhelm, pe când Turenne respinse armatele imperiale, comandate de distinsul general Montecuculli. Moartea lui Turen-

ne, cauzată de o bombă, păru că împluternicește pe aliați, însă victoria câștigată de generalul Luxemburg asupra lui Wilhelm, la Cassel, și cuprinderea mai multor cetăți de către Francezi, aduse încheierea păcii dela Nymwegen (pe Rin): Franța câștiga Franche-Compté și mai multe cetăți din Țările-de-Jos spaniole (Belgia).

În luptele pe apă, Francezii se susținură contra Olandezilor, — care erau comandați de marele Ruyter — printr'un amiral, Duquesne, care s'a distins cu această ocaziune.

În urma războiului cu Olanda, Francezii numiră pe Ludovic „cel mare”. Acesta în mândria lui nu mai respecta drepturile nimănui. Făcu niște tribunale (camere de reuniune), ca să afle ce orașe au ținut vreodată de orașele date Franței prin pacea din Westfalia, Pirinei, Aix-la-Chapelle și Nymwegen. În camerele de reuniune, de fapt, regele pretindea un oraș sau un ținut și tot el hotăra anexiunea. În felul acesta s'au ocupat unele orașe ale Imperiului, altele ale Regelui Suediei, fostul său aliat. Așa s'a anexat și marele oraș (liber dela 1648), Strasburg. Indignarea statelor limitrofe a dus la înțelegerea lor și la formarea „ligii dela Augsburg” împotriva Franței.

Al treilea război este deci „războiul cu liga dela Augsburg” (1688—1697), început de Ludovic XIV, care profita de încurcătura Imperiului prins într'un război cu Turcii.

Wilhelm de Orania, care ajunsese rege în Anglia, este sufletul acestui războiu îndreptat împotriva Franței. Cruzimile din acest timp au revoltat toată lumea. Louvois, un mare și de merit general francez, dete ordin ca tot Palatinul (Pfalz) să fie ars și pus-tiit. Orașele sunt arse și dărâmate, viile au fost smulse, pomii tăiați, locuitorii alungați. De-atunci a rămas în inimile Germanilor o ură grozavă contra Francezilor. Și totuși norocul favoriză tot pe Francezi. Luxemburg învinge pe aliați la Fleurus. le uci-de 14.000 de oameni, apoi și pe Wilhelm de Oramia la Neerwinden, loc vestit printr'o șarjă de cavalerie franceză care a făcut pe Wilhelm să zică : „oh, o-brasnică națiune !” Alt general francez Catinat, în-vingea pe ducele de Savoia la Marsaglia, unde au că-

zut 17.000 dintre aliați. Englezii însă bat pe Francezi în luptele pe mare.

Pacea s'a încheiat definitiv la Ryswick: 1) Franța anexează definitiv orașul Strasburg; 2) Wilhelm de Orania e recunoscut ca rege al Angliei și de Franța.

Infrângerea politicii lui Lud. XIV. — Pacea dela Ryswick s'a încheiat în grabă de Ludovic XIV, care își îndreptase privirile asupra Spaniei, unde cumnatul său, Carol II, agonizase toată viața și al cărui sfârșit se aștepta din zi în zi. Cum regele Carol II nu avea urmași, succesiunea Spaniei rămânea deschisă. La un an dela încheierea păcii la Ryswick are loc o înțelegere la Haga, care hotăra felul în care să se facă împărțirea posesiunilor spaniole la moartea lui Carol II. Au luat parte la această înțelegere Anglia, Olanda și Franța, — acum împăcate. — La 1700, Carol II, care în lunga, dar nenorocita lui domnie nu ajunsese să-și cunoască măcar provinciile ce le stăpânea, — moare lăsând, prin testament, coroana Spaniei lui Filip de Bourbon, — un nepot al lui Ludovic. Ludovic XIV, în baza testamentului, calcă înțelegerea dela Haga, — creându-și din nou dușmani, — cari vor pregăti un nou războiu.

Și în adevăr: Împăratul Leopold I, rudă și el cu Carol II, pretindea coroana Spaniei, pentru un fiu al său numit Carol. Împăratul și Anglia, care se temeau de puterea cea mare a Franței și Spaniei unite sub aceeași familie, începură cu Ludovic al XIV al patru-lea război: e „războiul de succesiune la tronul Spaniei” (1701—1714). Francezii își trimiseră armatele în Spania, în Italia și în Germania. În Italia armatele franceze fură respinse dela început, eșiră însă biruitoare la Hochstädt (1703) și în alte locuri, de unde amenințau să meargă asupra Vienei. Însă doi mari generali, cari serviseră în armata franceză, englezul Marlborough și prințul Eugeniu de Savoia se uniră și învinseră pe Francezi tot la Hochstädt, unde căzură mulți morți și se predară 26 de batalioane și 12 escadroane franceze. Numele „Malbrook” rămase ca nume de speriat copiii francezi. În același timp, Englezii ocupară în Spania stânca Gibraltar, care domina trecerea din oceanul Atlantic în Mediterana și pe care o țin până astăzi. În anii următori luptele se ur-

mară cu pierderi pentru Francezi, cari fură învinși în Italia, la Turin. de Eugeniu de Savoia și în Olanda de Marlborough. — câștigară însă o mare victorie în Spania. Sărăcia era în Franța așa de mare, încât regele trimise să i se topească obiectele de metale prețioase. Apoi ceru pace, obligându-se să înapoeze Strasburg, Alsacia, multe cetăți. să renunțe nepotul său la Spania. Aliații îi cerură însă, ca să trimeată armata sa ca să bată pe Spaniolii, cari țineau cu nepotul său, Filip V de Bourbon. „Dacă tot trebuie să mă bat, răspunse regele, mai curând mă voi bate contra inamicilor, decât a copiilor mei” și făcu apel la Franța, arătând condițiunile. S’a făcut încă o armată, pe care Marlborough o respinse din nou la Malplaquet, cu pierderi mari însă. Mai apoi Franța câștigă victorii în Spania. Împăratul Iosef II, fratele lui Carol III (contracandidatul lui Filip V la tronul Spaniei). moare, lăsând tronul fratelui său Carol, care veni din Spania și se încoronă ca Împărat, — e Carol VI. — Numirea lui Carol ca Împărat determină pe Englezi ca să se retragă din luptă. Franța astfel ușurată înfrânge prin generalul Villars pe Imperialii conduși de Eugeniu de Savoia la Denain. Franța e mântuită.

Pacea dela Utrecht termină acest războiu: 1) Filip V de Bourbon rămâne rege al Spaniei; 2) Franța dă Angliei coloniile sale : Terra-Nova, Acadia, Senegal și Gambia; 3) Spania dă Angliei stânca Gibraltarului; 4) Victor Amedeu de Savoia (care luptase contra Franței) e recunoscut ca rege al Siciliei; 5) Prusia e recunoscută ca regat.

În anul următor (1714) se încheie pacea dela Rastadt: Imperiul anexează Țările-de-Jos spaniole și alte posesiuni spaniole din Italia (Sardinia, Milan, Neapole). La sfârșitul acestor războaie, Franța este slăbită sub toate raporturile. Banii cheltuiți cu războaiele, atâtea vieți sănătoase distruse pe câmpul de luptă și luate unei munci productive, aduc o sărăcie materială, însoțită de o depreciere morală, — ce vor forma substratul explicativ al crizei acestui secol.

2. SITUAȚIA ECONOMICĂ, SOCIALĂ ȘI ADMINISTRATIVĂ A FRANȚEI SUB LUDOVIC XIV.

Situația economică. — La începutul domniei lui Ludovic XIV, starea economică a Franței a fost din cele mai înfloritoare. Altfel nici n'ar fi putut exista luxul, literatura și artele, pe cari le vom vedea înflorind la curtea regelui. Asemenea, regele nu și-ar fi putut permite seria de răboaie, pe cari le-am studiat în prima lecție.

Lumea muncea cu plăcere pentru regele și curtea regelui absolut, primit cu bucurie de întreg poporul, — săturat de răboaie și de revoluții, care făceau nesigură munca pașnicilor burghezi și țărani.

Pe cât de bogată și de îndestulată a fost Franța la începutul domniei lui Ludovic XIV, — pe atât de secătuită și sărăcită era la 1715, când bătrânul rege moare în mijlocul suferințelor întregului său popor și a nenorocirilor ce se abătuse ca un blestem asupra familiei sale. La înmormântarea regelui, poporul a întovărășit cu amare cuvinte de revoltă și unii — mai disperați în mizeria lor — au aruncat pietre asupra convoiului mortuar al monarhului răposat.

Starea socială. — Funcțiunile — nu ale Statului, acolo unde se cerea muncă și energie — de care regele avea nevoie în preocupările sale zilnice au fost încredințate nobilimii. Din această cauză, nobilimea nu se mai poate deplasa. Ea este obligată — prin funcțiunile și onorurile încredințate ei — să rămână în jurul regelui. Așa s'a făcut curtea. Și din necesitățile reclamate de această curte s'a ridicat Versailles, Fontainebleau, Saint-Germain, — unde regele ridică palate nu numai pentru familia regală, ci și pentru nobilime.

Curtea regelui Franței este o copie a curții regale spaniole, — de unde moda a fost adusă de regina Ana și de regina Maria-Tereza. — Tot fastul ceremonialului dela curte este asemenea împrumutat dela decadentul Imperiu Roman. — moștenit și perfecționat de împărații bizantini.

Pentru săvârșirea celui mai neînsemnat act de către rege, — un nobil, cu o funcțiune stabilită în le-

gatură cu actul ce trebuia săvârșit, asistă pe rege. Este sacerdotalul formalism format la curtea Farao-
nilor Egiptului și a monarhilor absoluți ai Asiei.

Erau funcțiuni cari astăzi ne fac să zâmbim, dar cari atunci erau dorite cu invidie de cei mai vechi și mai distinși nobili. Era un „hâteur du rôti”, nobilul a cărui funcțiune consta în grija de a grăbi executarea fripturii regelui; „piqueur de vol pour la corneille” nobilul vânător de ciori, etc.

Funcțiunile grele și reale ale Statului erau încredințate clasei obișnuite cu munca: burghezia.

Ridicarea aceasta a burgheziei la marile funcțiuni este o adevărată revoluție, făcută pe nesimțite și fără vărsare de sânge, — dar bogată în rezultate pozitive. E destul să menționăm că miniștrii de seamă ai Franței — Louvois, Colbert — sunt burghezi și tot burghezi sunt și generalii Catinat și Jean Bart. Acest fapt face pe Saint-Simon să numească în memoriile sale această regalitate, „regalitatea burgheziei de jos”.

În afară de nobilimea dela curte și burghezii, cari reprezentau acum o forță nouă în regatul lui Ludovic XIV, trebuie să menționăm pe nobilii rămași în provincie, — rămași fără importanța pe care le-ar fi dat-o curtea regelui, — pe țărani neridicați la o însemnătate politică. Clerul influent la curte era cel catolic. Ordinul lezuișilor mai cu seamă, — din cauza instituțiilor școlare ce le dețineau încă depe atunci, este favorizat de rege și la inspirația acestuia au pornit persecuțiile împotriva protestanților și Janseniștilor.

Starea administrativă. — Regele s'a purtat ca un rege absolut și de multe ori a comis greșeli, — câteodată foarte mari. În această privință caracterizarea d-lui N. Iorga este admirabilă: „Franța până la dânsul (Ludovic XIV) nu aparținea regelui; după dânsul va aparține numai regelui”. În chestiuni administrative, regele s'a servit numai de burghezi, căci prin burghezi putea ușor lovi în resturile medievale, — cari însă conveniau nobililor.

În acest fel, regele lovește în libertățile municipale, unde regele isbutește să numească un primar, în locul primarului ales de municipalitate.

Toată administrația era concentrată în mâna regelui. Franța era administrată de 25 de intendenți generali, dar real condusă de cei 57 de guvernatori. Supravegherea și informația regelui se făcea prin tot atâția locotenenți-generalii. Un oraș-cetate își avea un guvernator special.

Impozitele se arendau persoanelor particulare, care apoi le încasau dela contribuabili. Sistemul acesta a fost introdus și la noi, pe vremea Fanarioților.

O audiență la curtea lui Ludovic XIV

Sigismund Chigi, trimisul papei, la curtea din Fontainebleau (1664)

Impozitele mai de seamă erau foncicra (la taille); impozitul asupra sării, — care ajunsese o adevărată nenorocire, căci trebuia la date fixe să cumperi o anumită cantitate de sare apreciată arbitrar și pe care n'o puteai refuza, — se numea „la gabelle”; taxele asupra băuturilor, ca și dreptul de vamă ce se percepea la trecerea mărfurilor dintr'o provincie într'alta se numea „les aides”. Se percepeau dela toți, — privilegiați sau neprivilegiați. Un alt impozit însă, direct, general și proporțional, ce se plătea de fiecare supus al regelui, — se numea „la capitation”. În sfârșit un alt impozit tot direct și general era dijma per-

cepută asupra averii produse anual; — se numea „la dixième”.

Agenții încasatori făceau mari averi, pe căi necinstite.

Justiția a fost încredințată celor douăsprezece parlamente, unde se judecă în numele regelui.

Incetul cu incetul încep și nobilii să se supună sentințelor regale, emise contra lor de aceste parlamente. Este un nou privilegiu medieval, înlăturat.

Industria. — Și în industrie, burghezia joacă primul rol și prin munca ei stăruitoare, ca și prin economiile astfel rezultate, clasa burgheză se întărește materialicește, pregătindu-se pentru roluri mari, pe care viitorul apropiat le oferea.

Se creiază în locul vechiului regim industrial, așa zisele „manufactures royales”, create toate de burghezi în scopul ca Franța să nu mai importe mărfuri streine și în felul acesta aurul să rămână în țară.

Industria franceză din acest timp este aproape în întregime opera ministrului Colbert. El încurajează vechile industrii textile (mătăsurii, covoare și stofe), cari înfloresc mai cu seamă la Sedan, Abbéville, Beauvais și Lyon. La Saint-Etienne își are începutul industria metalurgică franceză. La Sèvres și Saint-Gobain încep să se execute lucrări de artă din porțelan și oglinzi.

Pentru a asigura și a controla calitatea mărfii, Colbert a impus ca orice fabricat să aibă o marcă de proveniență. Așa s'a ajuns ca un ambasador venețian să spună într'un raport al său că mărfurile lucrate în Franța sunt cele mai bune din lume. S'a observat, tot în acest timp, că mai bun decât sistemul micilor meșteșugari, — cari au un atelier cu 2—3 lucrători, — este sistemul uzinei: ateliere mari, sute de lucrători și mari capitaluri. Este începutul marii industrii franceze.

Începutul politicii coloniale. — Dacă s'a observat ca fabricatele lucrate în țară opresc eșirea aurului din Franța. în acelaș timp s'a căutat ca să se găsească piețe de desfacere (debușuri), pentru mărfuri franceze, peste granițe. — în scopul invers: de a aduce în Franța aurul străin.

Colbert, inspirat din exemplul Olandezilor și Englezilor, creiază un fel de societăți anonime pe acțiuni, numite companii. Aceste companii aveau scopul dezvoltării unui comerț maritim pentru plasarea mărfurilor franceze. S'au înființat cinci asemenea companii. Mai însemnate au fost „compania Indiilor Occidentale” și „compania Indiilor Orientale”. N'au dat însă rezultatele dorite și așteptate.

Tot Colbert este cel ce se gândește la colonii, care aveau să fie — în concepția sa — deosebită grijă pentru mărfurile franceze. A purtat o deosebită grijă Antilelor, unde a îmbunătățit situația sclavilor negri.

Războaiele lui Ludovic XIV și mai ales războiul de succesiune la tronul Spaniei, încheiat prin pacea de la Utrecht și Rastadt a făcut ca Franța să piardă — în mâna Angliei, — Terra-Nova. Acadia, Senegal și Gambia.

Dacă politica aceasta colonială a Franței nu are succese imediate, are totuși meritul de a fi încercat înfăptuirea ei.

Colbert. — Istoria acestei epoci e strâns legată de numele unui ministru dintre cei mai mari, pe cari i-a avut Franța, — Colbert. Era fiul unui negustor de postav din Reims. Venit la Paris a avut norocul de a intra în serviciul ministrului Mazarin, care-l formă în vederea unei înalte funcțiuni. La sfârșitul vieții sale îl recomandă ca pe un om cinstit și credincios tânărului rege Ludovic XIV.

Colbert a fost tipul reprezentativ al burghezului francez: muncitor, econom și dornic de îmbunătățiri materiale. În sensul acesta a lucrat o viață întreagă pentru Franța. Îndeplinea serviciul ce-ar fi urmat să se facă de nouă miniștri; căci el era în fruntea finanțelor, marinei, coloniilor etc. Ținea ca toate lucrările să-i treacă prin mână; fapt care, luându-i mult timp, îl făcea să lucreze câte 16 ore pe zi. Pentru acest motiv, un mare istoric francez, Michelet, îl numește „boul de muncă” al regelui Ludovic.

Economiile făcute de Colbert vor permite ridicarea palatelor dela Versailles cu toate cheltuielile necesare lucrărilor de artă. Și tot cu aceste economii s'au purtat războaiele numeroase ale acestei epoci.

În ceea ce privește industria franceză am văzut că

marele merit îl are tot Colbert. În ceea ce privește comerțul a reușit să desființeze în mare parte vămile interne, a asigurat circulația pe drumuri și a deschis canalul din Languedoc. Creiază cele cinci companii maritime de care am vorbit.

În materie de finanțe a căutat să îmbogățească Franța fiind convins că numai prin bogăție Franța va putea ajunge în fruntea Europei. Urmărește și forțează pe delapidatorii de bani publici să despăgubească Statul ! În acest scop înființase un tribunal foarte aspru, „chambre ardente”. A căutat să mărească, și a reușit, impozitele directe și generale, — care loveau mai ales în nobili, — reducând în schimb pe cele indirecte care loveau mai mult în burghezi și țărani. Pentru o bună și cinstită administrare a banilor Statului, Colbert a alcătuit un fel de budget.

Colbert era un mare dușman al luxului dela curte. Asemenea a combătut toate războaiele lui Ludovic XIV, care erau foarte costisitoare. Numai când s'a declarat războiul contra Olandei nu s'a opus, ba chiar l-a sprijinit cu toată largheța și influența sa. Era vorba de distrugrea unui Stat industrial-comercial și care făcea o mare concurență Franței.

Din cauza concepțiilor acestora economice, Colbert termină — mai ales după războiul cu Olanda — prin a nu mai fi bine privit de rege. În schimb regele sprijinea pe ministrul de război, Louvois, — tot un burghez, care aproba planurile războinice ale regelui.

Cu o nouă dezordine în finanțe, — cauzată de războaiele continui ale Franței, — obosit, bătrân și fără influența din tinerețe, Colbert, burghezul econom și muncitor închidea ochii pentru totdeauna în anii de glorie ai marelui său rege (1683), — întrezărind poate pentru un apropiat viitor ruina ce avea să amenințe scumpa lui Franță.

3. CULTURA FRANCEZA

Literatura. — În timpul lui Ludovic XIV au trăit cei mai mari scriitori francezi, așa că secolul XVII și în literatură se numește „secolul lui Ludovic XIV”,

— după caracterizarea lui Voltaire. Regele a încurajat pe artiști și are meritul său în dezvoltarea artelor franceze, deși mulți din marii artiști țineau din marea generațiune a lui Richelieu și produsese o perele lor înainte ca marele rege să înceapă a domni.

Regele primește la curte pe scriitori și-i tratează ca pe marii seniori. S'a îngrijit în de aproape de Academia franceză și a îmbogățit cu numeroase și prețioase exemplare „Biblioteca regelui”, care astăzi se numește Biblioteca Națională.

Tragedia este genul literar care-și găsește o mare dezvoltare în acest timp.

P. Corneille este unul din cei mai mari autori de tragedii ai Franței. Era fiul unui funcționar din Rouen. Cultura și-o făcuse în școlile lezuiților, pregătindu-se pentru avocatură. Insușirile sale poetice l-au făcut însă repede să se îndrepte pe calea înclinațiilor sale naturale.

Ținând seama de criticile lui Malherbe, Corneille își alege subiectele din istorie și mai cu seamă din istoria romană. În tragediile sale, nobleța și tragicul stăpânesc în întregime subiectul tratat. Eroii, cari sunt oameni, sunt dotați cu multă voință și curaj arătând pe omul așa cum ar trebui să fie. Stilul întrebuițat este mai mult oratoric, decât poetic. Eroii raționează și pledează cu elocință.

Capo d'opera lui Corneille este „Le Cid”, o tragedie a cărei subiect e scos din istoria legendară a Spaniei medievale. Caracteristica acestei lucrări o formează analiza sufletească a sentimentelor omenești. Eroii au caractere omenești, însă eroismul lor rămâne într'o aureolă olimpică, — punând datoria înaintea pasiunii.

În altă tragedie, „Horace”, ia ca subiect lupta legendară dintre Horați și Curiati, și mai bine decât un Roman ne înfățișează sufletul vechilor Romani. Deaceia în literatura franceză el se chiamă **marele Corneille**. Ca om el nu se pricepea să fie curtezan și a murit sărac și trist.

J. Racine este un alt mare tragic al Franței și al căru talent puse în umbră pe Corneille, spre sfârșitul vieții acestuia.

Fusese elevul Jansenistilor dela Port-Royal, —

unde și-a însușit o frumoasă cultură clasică greco-romană. În lucrările sale se simte o puternică influență a literaturii grecești, — în primul rând a lui Euripide ca și a istoriei romane, din care și-a ales multe subiecte. Motivele acțiunii și pasiunile sunt analizate cu pătrunderea psihică a unui filosof. Gelozia este în teatrul lui Racine, ceea ce la Corneille era voința și curajul. Stilul e mult mai variat: fiecare personaj

J. Racine
poet tragic francez în sec. 17

vorbește limba caracterului și situației sale. E superior lui Corneille și sub acest punct de vedere. În lucrarea sa „Britannicus”, Racine se inspiră din istoricul Tacit, — oprindu-se la pasagiile privitoare la Neron și Britannicus. Este o lucrare care s’a făcut plăcută spectatorilor prin marele ei interes, — căci prezenta pe Împăratul Neron, numai în faza monstrului în formare. „Andromaque”, inspirată de vechea literatură greacă e considerată ca fundamentală tragedie a lui Racine. „Esther” și „Athalie” sunt tragedii inspirate din Biblie, — era influența Janseniștilor dela Port-Royal.

Nu numai în tragedie constă marele interes al literaturii lui Ludovic XIV.

Franța a avut pe cel mai mare poet comic al Europei până astăzi, cu care poate fi comparat numai Aristofan al Grecilor : este Molière.

Molière s'a născut la Paris și era fiul unui tapițer, care s'a îngrijit de educația fiului său. În curând își face o trupă de teatru cu care a cucerit toate

Molière
cel mai mare poet comic al lumii.

orașele mari ale Franței, — jucând comedii originale : erau operele sale.

Comediile lui Molière au o valoare istorică. În adevăr el zugrăvește întreaga societate a secolului său. Nobili, burghezi și țărani se întâlnesc în operele sale, fiecare cu apucăturile personale și ale clasei din care făcea parte. Prin prezentarea viciilor general omenești (gelozie, sgârcenie, egoism), comediile lui Molière au o valoare universală. Prezentarea personagiilor este total reală. Prin varietatea și naturalitatea operelor sale, Molière a rămas unul dintre cei mai mari autori dramatici ai lumii. „L'Avare” are drept subiect sgârcenia, în „l'école des femmes”

își râde de femeile învățate, care în loc să-și vadă de casă și copii, pierd timpul admirând lucrări literare fără valoare.

O altă ramură a literaturii acestui secol este fabula.

La Fontaine este și el fiul unui burghez. A fost un mare fabulist al timpului său și până astăzi este considerat ca cel mai mare fabulist al lumii. Nici el n'a știut să placă marelui rege și a trăit departe de curte, îngrijit de nobili puternici și bogați, care, tăceau haz de neglijența și de glumele lui. Animalele lui par că sunt oameni, și în adevăr că închipuiesc oameni (astfel leul este Ludovic XIV), arborii și florile au simțire, natura întreagă este însuflețită.

Subiectele și le-a scos din fabulele anticilor greci, — mai ales Esop, — ca și din fabuliștii evului mediu. Cu toate acestea, La Fontaine rămâne unul din cei mai originali scriitori ai secolului și adept al filosofiei epicureice.

Morala fabulelor sale este scoasă din experiențe, adeseori e sceptică, întotdeauna însă practică, — dar bazată pe bunul simț. În majoritatea fabulelor sale cere nu atât milă, cât solidaritate. Absolutismul lui Ludovic XIV explică în bună parte originea moralei marelui fabulist.

Boileau — fiul unui grefier — a fost la început un avocat, apoi s'a dedicat poeziei. Este autorul unor satire și epistole, care au făcut mult sgomot. Atacă cu vehemență deformațiunile naturii (emfaza, preciozitatea) introdusă de poeții dela curte. „L'Art poétique“ este un prețios manual de critică. Era prieten cu Molière, Racine și La Fontaine. Superioritatea geniului asupra modei timpului a fost proclamată de Boileau și va rămâne mereu baza criticii în literatură și arte.

Tot în secolul XVII s'a arătat marele filosof Descartes, cu care începe filosofia modernă. A publicat un mic tratat, „Discours de la méthode“, care a făcut o adevărată revoluție filosofică. Descartes, a fost și mare învățat, unul din cei mai mari învățați ai popoarelor noi. Alt mare învățat, și în același timp mare scriitor, a fost Blaise Pascal. A făcut și multe descoperiri în fizică și matematici.

Elocința — care se putea desvolta în timpul unui rege absolut — este elocința amvonului. Adevăratul reformator al acestui gen literar a fost **Bossuet**, care trăește în acest timp. El a pronunțat discursuri de înmormântare așa de frumoase, cum nu s'au mai pronunțat nici înainte, nici după el. Lectura de bază a lui Bossuet a fost Biblia, deaceea în predicile sale vedem o puternică influență a profeților. Este un profund moralist, cu o puternică imaginație, bazată pe o credință sinceră, care au făcut din marele preot și un poet liric religios. În acelaș timp. dar ceva mai târziu, trăia Fénelon, alt episcop, care a scris între altele rătăcirile lui Télémaque.

Știința. — Nu numai literatura s'a desvoltat în timpul acesta, ci și știința și mai ales artele: pictura, sculptura și arhitectura.

În domeniul științei merită să pomcnim numele lui Papin, care a descoperit marea putere a vaporilor. Bazat pe acest principiu a construit un vaporas, care a făcut primul drum pe Rin, — dar vâslășii de pe Rin, care trăiau din transportul mărfurilor pe apă, crezându-se amenințați prin noua invenție au distrus într'o noapte corabia lui Papin.

Pictura. — Pictura, — care pe vremea lui Henric IV se mărginea la simple copieri de pe lucrările pictorilor italieni și flamanzi, — se eliberează în acest timp. Tendințele picturii franceze din acest timp sunt aceleași găsite și în literatură: clasicism greco-roman, caracter religios, caracter realist.

Poussin este celebru prin tablourile sale istorice, mitologice și religioase. Este celebru tabloul „păstorii din Arcadia“ ca și un altul inspirat de Vechiul Testament „judecata lui Solomon“.

Lesueur este un ingenios și grațios pictor, celebru prin decorațiuni cu caracter mitologic și un bun observator al naturii. Celebre sunt „Predica Sf. Pavel la Efes“ și „Urania“.

Frații Lenain reprezintă școala realistă. Tablourile lor ne reprezintă viața camenilor de jos cu toate grijile lor, — pline de pitoresc. „Fierarul în fierărie“ e înfățișat în mijlocul copiilor săi mărunți și cu privirile spre nicovală, — singura lor avere.

Lebrun este reprezentantul clasicismului în pictură, — asemenea și **Mignard**. „Ludovic XIV în Olanda“ este o apoteozare clasică a lui Lebrun; iar „Fecioara cu ciorchinele de strugure“ a lui Mignard ne amintește seria madonelor lui Rafael.

Lorrain (Claude Gellée) e reprezentantul sobru al clasicismului în „ținut antic“ și un realist în „portul la răsăritul soarelui“.

Sculptura. — În sculptură, Franța reprezintă în timpul acesta punctul culminant, în timp ce Italia mergea spre declin.

Curtea regală dela Versailles ca și lucrările acestui palat au ocupat pe mulți din sculptorii timpului. Aleele grădinilor au fost ornate cu capo-d'opere ale marilor sculptori.

Puget — influențat de vigoarea fizică a lucrărilor lui Michel Angelo — este celebru prin „auto-portretul“ său, — ca și prin reliefele în marmură reprezentând pe „Ludovic XIV“ și un altul pe „Alexandru și Diogene“.

Girardon — numit de La Fontaine, cu exagerație bine înțeleasă „Fidias al Franței“ — lucrează pentru aleele dela Versailles statui alegorice cu caracter mitologic. Este însemnată între altele „Iarna“, reprezentată în genul clasic grec printr'un bătrân viguros — jumătate nud, — încălzindu-se la un vas cu foc.

Arhitectura. — Arhitectura este ramura artistică ce a lăsat cele mai multe mărturii până astăzi, — în Franța. Cele mai multe lucrări au fost terminate sau în întregime lucrate în acest secol.

Arhitectura ca și celelalte ramuri ale culturii a fost puternic influențată de arhitectura greco-romană. Pretutindeni apar ordinele arhitecturilor grece și romane. Motivele ornamentale sunt întotdeauna coloane, pilaștri sau frontoane, cari amintesc anticele temple. Decorațiunea interioară e bogată și constă în decoruri pictate și sculptate. Se ajunge în felul acesta la un stil (stilul Ludovic XIV) măreț și majestuos, urmând o logică arhitecturală însă cu sacrificarea practicului. Ruptura cu stilul gotic și renașterea se făcuse deci.

Mansart este în primul rând arhitectul regelui. El este arhitectul căruia i se datorește impunătorul pa-

lat dela Versailles. — rămas până astăzi una din cele mai mari lucrări de artă ale Europei.

Domul (cupola) Bisericii Invalizilor din Paris este tot opera lui Mansart. Cupola este inspirată de cupola Bisericii Sf. Petru din Roma. iar frontonul și coloanele ne mărturisesc influența clasic grecească exercitată asupra autorului.

Lemercier este arhitectul de acelaș gen cu Mansart. Fațada capelei Sorbona, — opera lui Lemercier, — ne amintește Domul Invalizilor lui Mansart.

Dominația culturii franceze în Europa. Complexa cultură franceză, formată la curtea regelui soare servește ca exemplu și model de imitat pentru toată Europa.

Spania, — deși servise în parte la formarea acelei curți regale franceze,—sărăcită și nenorocită în urma unor domnii sterpe, care însemnează agonia ultimilor Habsburgi, — are pe un tragedian ca celebrul Calderon. Lucrările sale. de o factură viguroasă sunt un omagiu adus regelui.. Pictori, ca Velasquez, lucrează pentru regalitate.

Italia cu familiile ei de mecenați din timpul renașterii caută și acum, — după modelul Franței, — protejarea artiștilor. La Turin, — unde stăpânia dinastia din Savoia,— Statul este dinastia, care e strânsă în curtea alcătuită după modelul lui Ludovic XIV.

Regii Angliei sunt imitatori ai regelui Franței și vor cădea victimă acestei prea mari înclinări către tot ceea ce era francez. Și mai departe însă, sub conducerea dinastiei constituționale, Anglia va rămâne sub influența Franței.

În Germania, înnăurirea modei dela curtea Franței, este atotputernică. La Rin, principii își ridică palate ca la Versailles, unde se strânge nobilimea, literații și artiștii, — pensionarii și devotații prinților.

În Prusia, electorul Frederic III face mari sacrificii până ce își ajunge visul îndeplinit. Este încoronat rege cu fastul care numai la Versailles se putea întâlni. Și la Koenigsberg caută să-și facă o curte după acelaș model. Creiază și el „ordinul Vulturul

Negru“, după exemplul ordinelor franceze. Și dacă Franța are o academie și filosofii ei, Frideric (ca rege este Frideric I) face Academia din Berlin, — unde numai împrejurările aduc pe un filosof german, Leibnitz.

Dacă imitatorii se opresc la Viena și Petrogradul refractar, — un imitator al fastului, al culturii și arhitecturii se întâlnește în Muntenia, în persoana Domnitorului C. Brâncoveanu. Acesta își ridică palate în tot cuprinsul țării. Mănăstirile lui sunt capo-d'opere ale picturii și sculpturii românești. Invățați din țară ca și străini stau în jurul Domnitorului. Se tipăresc cărți necesare bisericilor din țară și din tot cuprinsul oriental creștin.

Gustav Adolf al Suediei își avea și el curtea lui, însă în genul vechilor curți ale evului mediu.

Maria Cristina, fiica lui Gustav Adolf și succesoarea lui, — are o curte, unde se întâlnesc literați și filosofi francezi chiar. Descartes este unul din invitații acestei curți regale. O Academie, — din care fac parte mai mulți străini, decât Suedezi, — găsim și aici.

Totul însă degenerează la această curte în distracții, cari în parte amintesc tot curtea dela Versailles.

Limba saloanelor, literatura care pătrunde în toată Europa este cea franceză. Asemenea în diplomatie, adică în afaccrile dintre state, limba italiană este înlocuită cu limba franceză. Chiar la Constantinopole, marii dragomani sunt cunoscători ai acestei limbi.

Profesori și pedagogi francezi se găsesc în toată Europa și literatura franceză e citită în traduceri sau original dela un cap la celălalt al continentului.

Un adevărat și complet secol al lui Ludovic XIV !

4. ANGLIA IN SEC. XVII

Desvoltarea politică internă a Angliei în sec. 17.— Anglia trece prin mari transformări interne în acest secol. Dinastia engleză a Stuartilor, este înclinată către absolutismul de invidiat al Franței lui

Henric IV sau Ludovic XIV. Stuarții sunt credincioși catolici. Atât absolutismul, cât și catolicismul sunt lucruri cari nu convin poporului englez. În felul acesta a izbucnit conflictul dintre rege — care voia să guverneze absolut — și popor, care dorea câștigarea libertăților în dauna puterii regale. Și conflictul se termină prin înfrângerea regalității, deci a absolutismului.

Carol I — fiul și moștenitorului lui Iacob I — era căsătorit cu Henrieta, fiica regelui absolut al Franței, Henric IV. Sub influența soției sale ca și a ministrului său Strafford, regele devine un ocrotitor al catolicilor în paguba protestanților. Incepe apoi o domnie absolută ca în Franța. Fără consultarea parlamentului și deci împotriva obiceiurilor engleze, regele impune poporului plata unui impozit pentru corăbii, numit „ship money“. În același timp numește ca șef al Bisericii engleze pe Laud, arhiepiscop de Canterbury, și care era un cunoscut adept al catolicismului.

Carol I reușise să se transforme într'un complet rege absolutist, care nu se deosebea întru nimic de regele Franței.

Impunerea unui arhiepiscop pentru Scoția, care echivala cu o călcare a libertăților sale religioase, produce o revoltă a acesteia împotriva regelui. O altă nemulțumire se ivește în Irlanda. Regele este amenințat și, în pericolul care-l amenință din toate părțile, convoacă parlamentul. Parlamentul convocat refuză banii ceruți de rege pentru continuarea războiului cu Scoția. Slăbiciunea regelui este exploatată și parlamentul face o continuă și fățișă opoziție regelui. Timpul acestei opoziții parlamentare s'a numit „Parlamentul cel lung“.

Războiul civil izbucnește în 1642, — în urma ciocnirii regelui cu parlamentul. După mai multe lupte, regele este învins și închis. Prietenii regelui sunt alungați din parlament și o comisie de judecată condamnă pe regele Carol I, care a fost considerat ca „inamic al țării sale“.

Într'o dimineață de Ianuarie (1649) regele a fost executat pe eșafodul ridicat chiar sub ferestrele sălii regale, unde aveau loc banchetele. Carol I a murit

păstrând nobleja ținutei sale, — dar victimă a unei politici ilegale.

Cromwell. — În lupta cea mare dintre regele Carol I și parlament, regele fusese învins, mai ales prin talentele excepționale ale unui general numit Cromwell. Oliver Cromwell merită să stea alături de cei mai mari oameni ai istoriei. În primul rând a fost un bun organizator. Și-a dat seama că împotriva cavalerilor ce formau armata regală nu va putea ține piept, opunând acesteia armata parlamentului formată din oameni de rând și fără un ideal determinat. Și atunci Cromwell a căutat să-și facă o armată de oameni hotărâți, credincioși și convinși că luptă în numele lui Dumnezeu și sub conducerea unui profet, — Oliver Cromwell. — S'a format astfel puternica armată a „coastelor de fer”, care au înfrânt armata cavalerilor regali. Explicația succeselor lui Cromwell se găsește în chiar cuvintele lui: „prefer un ofițer îmbrăcat în haine de dimie care știe și iubește cauza pentru care luptă, decât un nobil care nu are altceva decât titlul”.

În urmă începe guvernarea strânsă și severă, ca a profeților Bibliei, exercitată de generalul „coastelor de fer”. Dizolvă parlamentul, punând un bilet „de închiriat”, pe zidurile palatului, în care funcționează parlamentul. Refuză titlul de rege și își zice „lord protector”, având, pe viață, puteri dictatoriale. În acest timp orice libertate a fost suprimată.

Armatele regale, cari încercau să aducă pe tron pe fiul regelui Carol I. au fost bătute și împrăștiate de Cromwell. A bătut grozav și pe Scoțieni și apoi pe Irlandezii revoltați. Dela Cromwell încep nenorocirile fără nume ale nenorocitei Irlande: pământul Irlandezilor a fost luat și dat Englezilor. Alianța lui era căutată de țările catolice, deși ucisese un rege.

Actul de navigație. — El a dat un act vestit, actul de navigație, prin care a contribuit la mărirea Angliei pe mare. În acest act se zicea, că navigația dela un port la altul al Angliei să se facă numai de corăbiile engleze. Se mai zicea, că producțiunile unei țări să nu intre în Anglia, decât cu corăbiile acelei țări. Prin acest act voia să lovească în Olanda care ducea în Anglia producțiunile tuturor statelor. Acest act a

provocat un războiu între Anglia și Olanda, din care Olandezii au ieșit învinși și au trebuit să respecte actul de navigație.

Revoluția din 1688. — Urmașul lui Cromwell simțindu-se slab se retrase și Englezii chemară iar pe Stuarti și anume pe Carol II, fiul regelui ucis Carol I. Carol II încercase în timpul lui Cromwell să câștige tronul, fără să isbutească. Chemat de însuși poporul englez, el se arătă ca rege fără demnitate și neglijent. Vându lui Ludovic XIV un port din nordul Franței, — Dunkerque, pe care îl cucerise Cromwell. Purtă un războiu cu Olandezii, cari pătrunseră pe estuarul Tamizei și erau să cucerească Londra. În acel timp de grea încercare, regele se distra prinzând fluturi în sala de mâncare. Era vândut lui Ludovic XIV, care-i plătea o mare sumă de bani și care plătea și pe miniștrii Angliei. Carol II avea nevoie de bani, pentru a putea plăti luxul de care avea nevoie.

Așa se explică, de ce în prima parte a domniei lui Ludovic XIV, Anglia a fost aliată cu Franța și au luptat împreună contra Olandei. Tot așa se explică și atotputernicia lui Ludovic XIV în acel timp. Însă și mai mult decât toate supără pe Englezi faptul, că regele înclina spre catolicism. Englezii urau pe catolici, pe cari îi numiau papistași, nu numai ca pe oameni cu alte credințe, ci ca pe niște ființe spurcate și rău-făcătoare. Precum Romanii cei vechi credeau că nenorocirea Imperiului este pricinuită de creștini, astfel poporul englez învinuia pe papistași de orice nenorocire. Regele n'avea copil legitim și moștenitor al coroanei era fratele său. Acesta trecu însă pe față la catolicism. O mare frică cuprinse atunci întreg poporul. Toți credeau că s'a urzit un complot mare al lumii catolice, ca să desființeze religiunile reformate și că deaceea Olanda este atacată de Franța, deaceea Stuartii susțin catolicismul.

Opozițiunea poporului se arată în toată puterea, când parlamentul aduse o lege nouă, numită Test-Act (legea încercării). După această lege, orice funcționar al Statului trebuia să jure supunere bisericii anglicane. Regele încercă să se opună, dar mai pe urmă primi actul. O mulțime de catolici nu voră să jure și demisionară din serviciul statului. Insuși

fratele regelui, Iacob. demisionă din demnitatea de amiral.

O altă lege însemnă, prin care s'a micșorat mult puterea regelui a fost numită Habeas Corpus. În ea se spunea că nici un acuzat să nu fie trimis într'o închisoare peste mare. Se mai spunea că temnicerul este dator, ca îndată ce i se aduce un arestat să-l ducă înaintea judecătorului, cu actul de arestare. Judecătorul cerceta actul și dacă nu-l găsea drept, libera pe acuzat.

Parlamentul mai votase o lege, prin care depărta de la tron pe Iacob, ca unul ce se declarase catolic. Regele disolvă mai multe parlamente, sperând să-și formeze unul care să respingă legea. Însă parlamentele erau contra lui Iacob și fierberea în țară creștea mereu. Unii țineau cu regele și cu fratele său, alții erau contra lor și luptau pentru creșterea libertății poporului. Partizanii regelui se numiau Tories (toris, după numele catolicilor irlandezi, fugari prin insule și bălți); iar adversarii regelui se chemau Whigs (huigs, după numele Scoțienilor răsculați contra episcopilor). Aceste două nume au rămas celor două partide politice ale Angliei și anume, tories sunt conservatori, iar whigs sunt liberali.

Carol dizolvă în sfârșit iarăși parlamentul, păstră dreptul de succesiune al fratelui său și ucise cu cruțime pe cei cari i se opuneau.

Iacob II e rege în locul fratelui său Carol II în ajunul încheerii ligii dela Augsburg (1685). Primul lucru fu ca să se alieze cu Ludovic XIV, apoi se gândi la convertirea poporului englez la catolicism. Începu în Scoția, mai întâi, o serie de persecuțiuni religioase. Se făcură mici revolte, însă regele le înăbuși și pedepsi pe vinovați cu cruzime. Sforțările de catolicizare ale regelui desperau pe Englezi.

Iacob II, care era mai puțin inteligent decât fratele său Carol II, credea că poate face prin catolicism o monarhie absolută ca a vecinului său, Ludovic XIV.

Revolta nu izbucni însă, căci Iacob II era bătrân și n'avea nici un fiu, iar fata cea mai mare (Maria) era căsătorită cu un prinț olandez protestant, Wilhelm de Orania, care trebuia să fie succesorul lui Iacob II. Regina (a doua soție a lui Iacob II) însă născu

un fiu și în mirarea tuturor, noul născut fu botezat în credința catolică. Are loc o mare mișcare în Londra și împrejurimi în favoarea venirii lui Wilhelm de Orania la tronul Angliei. Poporul strigă „Jos catolicismul!” și agită bastoane în vârful cărora sunt înfipte portocale — blazonul Casei de Orania. — Și în timp ce se face primirea Mariei și a lui Wilhelm de Orania, — aclamați ca regi ai Angliei, — se permite fuga lui Iacob II către Franța prietenoasă.

Este marea revoluție, revoluția fără sânge, — cu excepția Irlandei, — dela 1688. — „Regalitatea cea nouă nu înseamnă însă altceva, decât o regalitate de altă origine. Vechea regalitate fusese cea de cucerire a lui Wilhelm (Gulielm) dela 1066 asupra unui popor, învins; regalitatea dela 1688 este aceea pe care un popor a ajuns să o impună, potrivit Bibliei și drepturilor sale, unui Suveran, care de acum înainte atârnă întru toate de voința supușilor săi”. (N. Iorga).

Constituția engleză. — Primit cu entuziasm, Wilhelm de Orania adună parlamentul englez, care declară căzut dela tron pe Iacob și pe urmașii lui. Parlamentul dă o declarațiune a drepturilor (1689), pe care o recunosc noul rege. „Declarațiunea drepturilor” constituia recunoașterea de către noul Suveran a vechilor libertăți menționate în vechile legi engleze și câștigate în decursul vremurilor pe cale evolutivă.

Această nouă constituție („declarațiunea drepturilor”) cuprindea, prin urmare, vechi norme de guvernare. Așa, se spunea că regele nu poate pune nici o dare asupra poporului. Dărilor mai întâiu să fie votate de parlament. Oricine poate adresa plângeri regelui, fără ca să fie pedepsit pentru aceasta. Alegerile de deputați trebuie să se facă fără amestecul autorităților; regele să nu strângă armata fără învoirea prealabilă a parlamentului. Această constituție, simplă repetare a legilor mai vechi, însemna un pas nou în dezvoltarea omenirii. Regele nu mai era considerat ca un zeu, ci ca un simplu servitor al Statului.

Parlamentul, — care reprezintă voința poporului. — controla de aproape actele regelui, cerceta dacă

banii votați pentru armată au fost întrebuințați în adevăr pentru armată, etc.

Când parlamentul este apoi ales numai pe trei ani, puterea regelui descrește și mai mult. Avem aceea ce se numește „regim parlamentar”. Acest nou principiu, ieșit din mijlocul frământărilor interne ale Angliei, va revoluționa în curând toate statele Europei.

Wilhelm de Orania. — Este ginerele lui Iacob II, fiind căsătorit cu fiica acestuia, — Maria. Era din vechea familie olandeză Orania (Orange) și „

Wilhelm de Orania
regele regimului parlamentar din Anglia secolului al 17-lea

foșt numit guvernator (stathouder) al Olandei, în momentul când frații Witt fuseseră asasinați pentru învinuirea nedreaptă de a nu fi pregătit Olanda pentru război. Nu avea atunci decât 21 de ani, dar prin curajul și puterea sa de voință, a ținut piept valurilor năvalitoare ale regelui Ludovic XIV; și când n'a mai avut trupe, a dat drumul apei oceanului, ținută de zăgazuri. Și Olanda a fost mântuită.

Aci stă explicarea neîmpăcatei uri alimentată pe toate căile de Wilhelm împotriva Franței.

Recunoaște la 1689 „declarațunea drepturilor”, votată de parlamentul englez și împreună cu soția sa Maria este recunoscut ca rege sub numele de Wilhelm III, iar soția sa este regina Maria II. Scoția

convoacă o adunare care declară detronat pe Iacob II, alegând în locul lui pe regele Wilhelm și regina Maria. Scoția după mici tulburări a fost pacificată.

Irlanda sprijinea puternic pe Iacob II, care era ajutat și de regele Franței. A reușit într'un rând să se instaleze și să convoace un parlament la Dublin. Wilhelm III îl gonește însă în curând în Franța, unde și-au găsit azil mulți Irlandezi partizani ai fostului rege Iacob II.

În Anglia au fost la început mari nemulțumiri împotriva noului rege Wilhelm, provocate de faptul că favoritul regelui era un Olandez (contele de Portland), precum și de faptul că avea regimente olandeze. În asemenea împrejurări, Iacob II, care trimisese în Anglia proclamațiuni amenințătoare cu numele proscrisilor, înlătură orice nemulțumire față de Wilhelm. Tronul acestuia este definitiv consolidat.

Sufletul „ligii dela Augsburg”, care era îndreptată împotriva Franței lui Ludovic XIV, este Wilhelm III, rege al Angliei și guvernator al Olandei.

La pacea dela Ryswick (1697), Franța este nevoită să renunțe la sprijinirea Stuarților, recunoscând ca rege al Angliei pe Wilhelm III de Orania.

Anglia — prin Wilhelm III — se pregătește apoi pentru un nou războiu împotriva Franței: războiul provocat pentru succesiunea tronului Spaniei.

Dar Wilhelm III moare fără moștenitori la 1702, în urma unui accident de călărie. Înaintea lui, murise și regina Maria și tronul se cuvenea acum Anei, o altă fată a regelui Iacob II și care fusese căsătorită cu un prinț danez.

Domnia reginei Ana nu schimbă nimic din reformele introduse de cumnatul său. În materie de politică externă este o credincioasă moștenitoare a planurilor lui Wilhelm III.

Întreține cu asiduitate și entuziasm lupta împotriva Franței, pe vremea războiului pentru succesiunea tronului Spaniei. Prin generalul ei, Marlborough — eroul acestui război, — Anglia obține cele mai mari succese împotriva Franței.

Marlborough fusese ridicat din pătura de jos a po-

porului și protejat de Iacob II. A servit câțeva vreme în armata franceză, sub conducerea vestitului general Turenne.

Cu tot eroismul lui, generalul Marlborough avea un păcat : era avar. Și în lăcomia lui de a strânge câți mai mulți bani, își însușise din banii cuveniți hranei soldaților, agonisind mari averi. Din această cauză au fost multe reclamații îndreptate împotriva generalului care, — în cele din urmă, — pentru că Anglia dorea cu orice preț pace, și-a dat demisia din armată. Oricum a fost Marlborough, — dar lui datorște Anglia avantajurile condiții dela Utrecht și Rastadt.

Regina Ana a murit la 1714, fără moștenitori direcți, și în momentul când seria marelor răboaie franceze se încheie.

5. RASBOAELE AUSTRIEI CU TURCII

Răsboaiele Austriei cu Turcii. — În timpul când se dădeau marile lupte din Apus, un război greu și de mare importanță pentru întreagă Europa se desfășura în Răsărit. Acest război dintre Imperiali (Austrieci) și Turci nu este altceva, decât o continuare a vechilor răsboaie-cruciate îndreptate împotriva Turcilor și în cari de multe ori luau parte și Românii (Mircea, Mihai-Viteazul etc.).

Starea Imperiului, în acest timp era îngrijorătoare, — datorită loviturii primite prin reforma lui Luther și apoi prin condițiile ce i s'au impus la pacea vestfalică. Întreagă Germania era despărțită prin credință, căci Germania de nord era protestantă, iar partea de sud era catolică. Pe de altă parte, prinții electori, cum era margraful de Brandenburg și ducele Bayariei, căutau mărirea casei lor, alți prinți făcuseră o confederație sub protecția Franței. Cu toate acestea, după cum vom vedea mai jos, Împărații habsburgi au dat lovituri de moarte Turcilor, de la cari au luat regatul Ungariei și l-au alipit Imperiului. Dela Spania — s'a văzut — au luat Țările-de-

Jos spaniole (Belgia de astăzi) și frumoase ținuturi în Italia.

Un Împărat însemnat, nu atât prin talente excepționale, cât printr'o lungă domnie de aproape 50 de ani, a fost Leopold. El a fost contemporan cu Ludovic XIV, cu care a stat în lupte neîncetate, cele mai multe nenorocoase.

În luptele cu Turcii a câștigat însă întreaga Ungarie, mai ales prin vitejia generalului Eugeniu de Savoia, — care după tată se trăgea din familia de Sa-

Teatrul luptelor turco-imperiale
în sec. 17 și începutul sec. 18

voia, iar după mamă era fiul unei nepoate a lui Mazarin. Crescuse în Franța și, fiindcă era destinat pentru călugărie, purta haine de stareț, (când era copil); de aceea îl numiau „le petit abbé”. În vârstă de 20 de ani, ceru regelui un grad de ofițer (gradele se cumpărau sau se dăruiau), fu însă respins, căci era sărac și debil. Pe ascuns părăsi Franța și se înrolă în armata lui Leopold, care era în războiu cu Turcii și în câțiva ani ajunse general-șef. El este cel mai mare general din câți a avut Austria și unul din cei mai mari generali din câți s’au luptat cu Turcii.

Turcia de altă parte, — condusă de sultani leneși, dar de viziri capabili, — își amintește de timpurile

de glorie ale Sultanului Baiazid-Ilderim și Soliman Magnificul, — și pornesc vijelioase lupte contra Imperiului. Cu toată vitejia Turcilor, această încercare de întindere a stăpânirii lor teritoriale va aduce începutul declinului Impărației otomane.

Liga creștină. — Frica de Turci făcu pe toți creștinii să dea ajutor Impăratului. O mare armată, în care se aflau Francezi, Suedezi și Germani, câștigă marea victorie împotriva Turcilor, — la St. Gothard. Dela această victorie începe lanțul nenorocirilor turcești. Dar frica de Turci era așa de mare, încât Impăratul se grăbi să încheie pace, dându-le mari sume de bani și mai multe cetăți. Feste puțin, un războiu mai mare se începu între Imperiali (Austriaci) și Turci, din pricina Ungariei. Această țară se împărțise în timpul lui Soliman Magnificul în trei părți : partea apuseană cu titlul de regat era posesiune a casei de Habsburg prin moștenire; partea de mijloc formase pașalâcul Budei; Transilvania era principat vasal Turcilor. Ungurii nu erau supuși credincioși ai casei Habsburg (casa imperială), pentru că erau reformați calvini (Imperialii erau catolici) și mereu cereau noi privilegii. De aceea Impăratul Leopold i-a persecutat cu asprime, iar ei s'au răsculat și au chemat în ajutor pe Turci.

Turcii cari așteptau numai un prilej de a începe un războiu cu Imperiul, vin în număr mare (200.000 soldați) asupra Vienei, pe care au înconjurat-o, sub comanda directă a vizirului Kara-Mustafa. Leopold părăsi Viena. Armata rămasă în Viena era mică, dar curajul locuitorilor era mare. Turcii au dat multe asalturi, foamea bântuia în cetate, curajul apărătorilor începu să scadă. În acele grele împrejurări, Domnul Munteniei, Șerban Cantacuzino, care mersese cu Turcii, ajuta pe locuitori cu hrană și în loc de ghiulele nimicitoare arunca prin gura tunurilor șomoioge de paie unse cu păcură, încurajându-i să stăruiască în rezistență, căci și Turcii slăbesc și ajutor creștin are să le sosească în curând.

Ajutorul sosi în adevăr cu regele Poloniei, Ion Sobieski. Lupta a fost crâncenă, Turcii au lăsat mii de morți; în biserici s'a cântat „fost-a om trimis de Dumnezeu, cu numele de Ioan”.

Leopold însă, care era un om posomorât și invidios, s'a arătat foarte puțin recunoscător viteazului rege polonez. În loc să-i mulțumească din suflet și să se arate îndatorat, el îi vorbia măsurat și ceremonios, ceea ce a făcut pe Sobieski să-i răspundă cu ironie: „Sunt încântat că am putut face acest mic serviciu Majestății Voastre”.

Îndată se formă o nouă ligă contra Turcilor, — în care intra și Veneția, al cărei general Morosini se lupta în Peloponez și în curând intră și Rusia sub Petru-cel-Mare, care se lupta cu Turcii pentru cetatea Azov.

După despresurarea Vienei (1683) de către Poloni, succesele creștinilor urmară unul după altul. Armata germană urmărea pe Turci și le smulgea cetățile una după alta. Buda, vechea capitală a Ungariei transformată de Soliman în capitală de pașalâc, fu luată cu asalt (1686); redevenind creștină după 150 de ani de stăpânire turcească. În timpul acestor lupte se distinge generalul Eugeniu de Savoia.

Imperialii — cari, în ce privește Ungaria, se considerau urmașii regilor unguri — răzbună înfrângerea rușinoasă a Ungurilor din vremea Sultanului Soliman, — bătând pe Turci în aceiași localitate, Mohaci (1686). Nu mai puțin însemnată a fost și înfrângerea Turcilor dela Salankenen (1691). Lovitura cea din urmă în acest războiu, s'a dat Turcilor de Eugeniu de Savoia la Zenta, lângă râul Tisa (1697). Înainte de luptă, el primise ordin imperial de a nu începe atacul. Generalul de obârșie franceză, prințul Eugeniu — văzând că situația îi este favorabilă și că nu trebuie perdută, atacă. Vizirul și mulțime de mari demnitari turci își găsiră moartea în luptă sau în apele Tisei.

Paralele cu succesele imperiale urmară și succesele Venețienilor în Peloponez, Grecia centrală (în aceste împrejurări a fost stricat în mare parte Partenonul din Atena, unde Turcii aveau pulberăria necesară luptelor) și Dalmația. Succesele Rușilor și Polonilor sunt mai neînsemnate.

Pacea dela Carloviț (1699). — Pacea s'a încheiat la Carloviț și a fost cea mai dezastruoasă pace pentru

Turci până în secolul XIX. Turcia lăsa Imperiului (Austriei) Ungaria și Transilvania până în Dunăre, — cu excepția Banatului Temișanei. Veneția anexa-ză Moreia, părți din Dalmația și mai multe insule cu însemnătate comercială.

Poloniei i se recunoaște stăpânirea cetății Came-
nița, — iar Rusiei anexarea cetății Azovului.

Un nou războiu turco-imperial. În curând, Turcii se pregătesc de un nou războiu, pentru răsturnarea condițiilor grele ce li se impusese la Carloviț.

Sângerosul vizir, Gim-Ali-Pașa, — care pregătea noul războiu, — deschise lupta în Peloponez împo-
triva Venețienilor.

Venețienii fiind învinși de Turci, cerură ajutorul
Împăratului Carol VI, care declară războiu Turcilor.

Eugeniu de Savoia bate pe Turci la Timișoara și
Belgrad. În acelaș timp Imperialii ocupă Țara-Ro-
mânească (Muntenia) și în Oltenia numesc Ban al
Craiovei pe Gheorghe Cantacuzino.

Pacea dela Passaroviț (1718). — La încheierea pă-
cii dela Passaroviț, Turcia lăsa Austriei Temișana,
o parte din Serbia cu Belgradul și Oltenia. În schimb
Veneția, trădată de Austria, pierdea Peloponezul.

Căderea Ungariei și Transilvaniei sub Austriaci.—
În urma păcii dela Carloviț, Austria rămânea în
drepturile vechilor regi unguri, — stăpânind Ungaria
și Transilvania.

Ungaria însă nu-și recapătă vechile libertăți pier-
dute în secolul XVI sub ultimul lor rege, Ludovic II,
mort în mlaștinele dela Mohaci. Ea este tratată de
împăratul Leopold și de urmașii lui ca niște locuitori
anexați prin teritorii câștigate, prin lupte, dela
Turci.

În Transilvania, după ultimul voevod Mihail Ap-
paffy II, odată cu stăpânirea imperială începe o ac-
tivă propagandă catolică în scopul catolicizării Ro-
mânilor și care ar aduce apoi desnaționalizarea lor.
În adevăr s'a ajuns ca în 1701, o parte din Românii
Ardealului să recunoască patru puncte doctrinare
puse de catolici și prin primirea cărora au fost con-
siderați ca despărțiți de Biserica ortodoxă. De a-
tunci Românii din Ardeal sunt împărțiți în două
părți — din punctul de vedere religios. Unii, — cei

ce au primit unirea cu Romano-catolicii — se numesc Uniți sau Greco-catolicii, — iar alții au rămas Ortodoxi sau Greco-Orientali.

Unirea cu Roma s'a făcut, relativ în scurt timp, — dar se explică prin marile promisiuni pe cari le făceau propagatorii iezuiți ai credinței catolice. Promisiunile însă nu s'au îndeplinit, decât în mică parte.

Episcopul unit Petru-Pavel Aron a reușit să înființeze la Blaj un gimnaziu și un seminar teologic, — unde fiii de iobagi români puteau să se adape la cultura ce până acum le fusese interzisă. Cei ce se distingeau la studii în aceste școli erau mai departe trimiși la Viena și Roma. — unde trebuiau să se desăvârșească în cunoașterea adâncă a credinței îmbrățișate. Întorși în Ardeal — după socoteala Imperialilor — trebuiau să împrăștie credința catolică și mai adânc în masa românească.

Dar la Viena și mai ales la Roma, fiii iobagilor — pe lângă teologie — au aflat din înțelepciunea cărților din bibiloteci ce le stăteau la îndemână lucruri mari. Au aflat în chipul arătat că Românii din toate țările sunt frați buni și sunt coborâtori din marele neam al Latinilor.

Și-au dat seama că limba noastră este cea mai bună mărturie a originii neamului nostru. Asemenea au dovedit că însăși religiunea noastră este veche și adusă de coloniștii romani ai Împăratului cuceritor, Traian.

Principatele Române în acest timp : Gr. Ghica și Ș. Cantacuzino. — În luptele acestea dintre Austrieci și Turci au fost de multe ori amestecate și țările noastre.

În prima sa domnie, Grigore Ghica merge împreună cu Dabija-Vodă (Voevodul din Moldova) împotriva Imperialilor prin părțile ungurești, — ca armate auxiliare ale Turcilor. Grigore Ghica (Voevodul Munteniei), care făcea politică imperială, fuge din fața armatelor imperiale, — ușurând acestora victoria împotriva Turcilor. Dar Turcii și-au dat seama că la mijloc există o înțelegere între Grigore Ghica și Imperiali. De aceea ambii domnitori români sunt chemați la Constantinopole. Dabija merge

și este ertat. Grigore Ghica însă, știindu-se vinovat, apucă drumul Poloniei și de aici la Viena. Cu mari cheltueli și cu multe greutateți reuși să-și recapete peste câțiva ani tronul pierdut. În a doua a sa domnie, cu toate că familia era în Constantinople, Grigore Ghica rămâne credincios creștinilor. În adevăr, într'o luptă a Turcilor cu Polonii, la Hotin, se lasă să fie prins de aceștia din urmă cu toată armata românească, prilejuind astfel înfrângerea Turcilor. La Poloni a fost tratat ca un prieten.

După luptă și încheierea războiului, Grigore Ghica — care cunoștea starea de ticăloșire a Turcilor — vine la Constantinople, reușind a convinge pe Sultan că lupta dela Hotin a fost pierdută din cauză că Huseim-Pașa, comandantul Turcilor, nu-i ascultase sfaturile. Și Huseim-Pașa a fost ucis.

În urmă adevărul a eșit deasupra și Grigore Ghica a scăpat cu viață datorită marilor sume de bani, înmânate Vizirului.

Șerban Cantacuzino, Domnitor al Țării Românești, — deși era un mare dușman personal al înaintașului său Grigore Ghica, — duce mai departe relațiile sale politice cu Imperialii. A mers la asediul Vienei (1683) împreună cu Gh. Duca (Voevodul Moldovei), în armata turcească a cruntului Kara-Mustafa. Dar în această ocaziune, Ș. Cantacuzino a mai avut un prilej de a-și arăta bunele sentimente ce-l legau de Imperiali. După înfrângerea Turcilor se retrage în Țara Românească, de unde poartă corespondență amicală cu Imperialii și Principele Transilvaniei, Mihail Appaffy II. În curând Imperialii îi vor da gradul de general în armata austriacă.

Domnia lui Șerban Cantacuzino are însă și o însemnătate culturală. În timpul său, mai mulți cărturari au lucrat sub îndemnul Domnitorului la traducerea în limba românească a Bibliei, care s'a tipărit în întregime pentru prima oară la noi în anul 1688, — adică în timpul domniei lui Constantin Brâncoveanu. Totuși această Biblie e cunoscută sub numele de „Biblia lui Șerban”, după numele celui ce a avut inițiativa, Șerban Cantacuzino.

6. SUEZIA SUB CAROL XII

Suezia după pacea Westfaliei. — Eroul rege Gustav Adolf al Suediei, supranumit și „marele Gustav” murise în timpul războiului de 30 de ani — la Lützen.

Succesorul tronului este o fiică a „marelui Gustav”, Maria Cristina, — o imitatoare a curții lui Ludovic XIV și care, de dragul artei și filosofiei, renunță la tronul Suediei în favoarea vărului său, Carol Gustav. Maria-Cristina apoi își petrece restul vieții în Roma, „în centrul artelor pe care le iubea” (Voltaire) și filosofând sub splendidul cerului senin al eternei Italii. Trecuse dela credința reformei lui Luther, la catolicism.

Noul rege, Carol X Gustav, caută să reînvie timpurile de glorie ale lui Gustav Adolf. Poartă lupte cu Polonia și Danemarca, anexând unele ținuturi. Apoi, sub influența lucrurilor ce aveau loc în Franța, caută să introducă absolutismul în regatul Suediei. Moare însă tânăr, la 37 de ani, fără a-și fi terminat planurile politice interne.

În schimb, urmașul său — Carol XI — se poartă chiar de la începutul domniei ca un rege absolut. A atacat, uzurpând, drepturile Senatului țării, care acum a devenit Senatul regelui.

Carol XII este fiul lui Carol XI. Și după caracterizarea biografului său, Voltaire, acest rege — Carol XII — a fost „omul cel mai extraordinar poate, care a existat vreodată pe pământ și care a reunit în el toate calitățile strămoșilor săi”.

La moartea tatălui său (1697), Carol XII nu avea decât 15 ani. Vecinii săi — Danezii, Polonii și Rușii — se uniră în contra Suediei, spre a-i răpi posesiunile. Copilul-rege însă fusese crescut în vechea tradiție a glorioșilor săi antecesorii. Învățase a-și cunoaște bine statul și vecinii. Vorbise cu mândrie numai limba țării sale, deși cunoștea foarte bine limba franceză și limba latină, — limba germană însă o vorbea mai des. Dintre autorii latini admira mult pe Q. Curtius, — de unde personalitatea lui Alexandru-cel-Mare îl urmărea continuu.

„Aș vrea să-i semăn”, a zis într-o zi Carol XII când nu era decât un copil. „Dar n’a trăit decât 32 de ani”, i-a răspuns pedagogul.

„O ! — răspunse Carol XII — nu e destul, când ai cucerit regate ?” Și tatăl lui Carol XII, auzind de acest dialog a zis : „Iată un copil care mă întrece și care va întrece și pe marele Gustav”.

Se povestește apoi că într'o zi, Carol XII, privind o hartă a văzut scris sub numele unui oraș unguresc cucerit de Turci dela Imperiali următoarele cuvinte : „Domnul a dat, Domnul a luat; fie numele Domnului binecuvântat”. Imediat, tânărul prinț — Carol XII — luă un creion și sub orașul Riga, oraș cucerit de Suedezi, scris: „Domnul mi-a dat-o, nici dracul nu mi-o va lua”.

Fără să se înfricoșeze de alianța celor trei state, el se îmbarcă în primăvara anului 1700, cu armata sa, vine în apropiere de Copenhaga, sare din barcă în apă până la brâu și, urmat de miniștri și armată, ajunge la țărm sub o ploaie de gloanțe. „Ce șueră așa pe la urechile noastre?” întrebă regele pe un general. „Gloanțele ce vă trimit”, răspunse generalul. „Bun, aceasta va fi în viitor muzica mea”, adaogă regele, pe când generalul cădea rănit la umăr. Danezii fură bătuți și renunțară la pretențiile ce le aveau asupra provinciei Holstein. Copenhaga era în pericol și regele Danemarcei, Friderich, obținu pacea, plătind cheltuelile războiului.

Rămăseseră încă doi inamici. Carol XII bate și alungă pe Polonii din Livonia, — apoi se îndreaptă împotriva Rușilor și în acelaș an (1700), prin Noembrie, îi lovi la Narva — unde-i învinse atât de rău, încât numărul prizonierilor întrecea cu mult numărul ostașilor suedezi. Țarul Rusiei, Petru-cel-Mare, nu luase parte la luptă. „Suedezii ne vor bate mult timp, dar la sfârșit ne vor învăța ei, cum să-i batem !” zicea Țarul. Carol XII disprețuia pe Ruși, cari nu știau să se lupte și se întoarse împotriva Polonilor. Bate pe Poloni la râul Duna, pătrunde în Polonia și gonește pe regele August II al Poloniei până în Saxonia, unde August II era prinț elector. În Polonia, regele suedez, impune ca rege pe un tânăr, Stanislas Leszczyński, obligând pe Poloni să-l recunoască.

Se întoarce apoi, — din nou, — împotriva Rușilor, cari bătuseră armata suedeză lăsată de Carol XII în

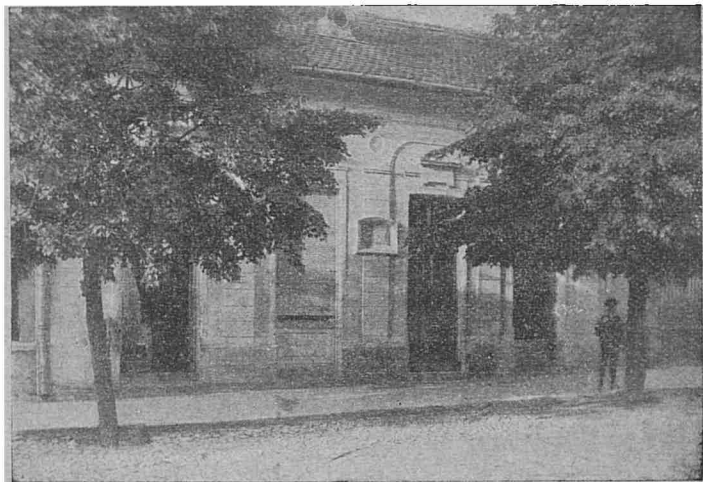
ținuturile dela M. Baltică și unde Rușii construiseră capitala lor Petersburg. Rușii fură rău bătuti într'o luptă și cerură pace. Carol XII nu primi și continuă urmărirea. Comise însă greșala de a lăsa drumul Moscovei și de a se îndrepta spre sud, unde credea că va găsi ajutor la Cazacii hatmanului Mazepa. Aceștia însă nu-i deteră ajutor, iar armata ce-i venea din Suedia a fost învinsă de Petru-cel-Mare.

diul cetății Pultava (1709) fu strivită de numărul
Rușilor.

În lupta dela Pultava, Carol XII fusese rănit și totuși comanda armata, fiind purtat de soldați pe o brancardă. Armata suedeză a fost desființată de armata rusă — acum reorganizată — și Carol XII fugi la Turcii din cetatea moldovenească a Tighinei, — căreia Turcii îi ziceau Bender (poartă).

Prin influența sa, Carol XII reuși să determine pe Turci a începe un războiu cu Rușii, care s'a terminat prin pacea dela Prut, prin zdrobirea Rușilor, (1711). Carol XII stăruia pe lângă Turci să înceapă războiul din nou cu Rușii. Turcii. — care-l găzduiseră, în cele din urmă, la Demotica (lângă Constantinopole) — voind să-l scoată cu forța, el se opuse cu câțiva oameni contra unei armate întregi. Apoi se hotărî să plece.

Casa din Zalău

în care a poposit Carol XII în anul 1714; se vede inscripția pusă mai târziu și care pomeniște evenimentul.

Travestit în hainele unui ofițer de-ai săi și însoțit de puțini credincioși, Carol XII plecă spre Suedia. A trecut prin Țara-Românească, poposind la Pitești și apoi la Zalău, unde se mai păstrează casa în care a fost găzduit. O inscripție în limba ungară spune : „în camera boltită a acestei case a poposit Carol XII, regele Suediei la 1714 în luna Noemvrie, ziua 9”.

Ajuns în ținutul M. Baltice a luptat la asediul cetății Strahlsund, pe care apoi a părăsit-o pentru a trece în Suedia, unde prezența sa era necesară. Făcu o înțelegere cu ministrul Spaniei, Alberoni, — după ce încercase o împăcare cu Petru-cel-Mare. Se

urmărea prin aceasta introducerea Stuartilor (fiul lui Iacob II) pe tronul Angliei și anexarea Norvegiei (care ținea de Danemarca) la Suedia. În baza înțelegerii cu Alberoni, Carol XII pătrunde în Norvegia, unde asediază cetatea Frederikshal și unde un glonț, care nu s'a știut niciodată din ce parte a venit, l-a lovit în cap omorându-l.

Pe brațe l-au adus credincioșii lui tovarăși de arme, coborându-l din vârfurile munților pe cărările

Moartea lui Carol XII

un dramatic tablou al pictorului suedez Gustav Cederström

înzăpezite ale Norvegiei, părăsite acum pentru totdeauna.

Carol XII avea 36 de ani.

Doi ani după moartea lui Carol XII (1720) se termină războiul din nordul Europei, prin pacea dela Nystadt, care însemna decăderea Suediei. (1720—21).

Rusia a luat prin această pace, toate provinciile baltice (Livonia, Estonia, Ingria, Carelia) și parte din Finlanda.

Danemarca anexează Holstein.

Prusia câștigă o parte din Pomerania și două insule în M. Baltică : Usedom și Wollin.

Rusia și Petru-cel-Mare. — În Rusia, după Ivan-cel-Cumplit, s'a stins vechea dinastie ce-și trăgea originea dela întemeetorul Rurik și în locul ei s'a ridicat familia Romanov, — la anul 1613.

Sub Alexe Romanov, Rusia a făcut progrese însemnate în civilizațiunea apuseană; iar civilizațiunea apuseană se arată prin progresul ce-l făcea această țară în cultură.

Mult mai însemnat ca Alexe a fost fiul său, care poartă numele de **Petru-cel-Mare și civilizatorul Rusiei**. La început fusese pus sub epitropia surorii sale, Sofia, care voia să rămână singură stăpână. Petru însă o închise într'o mănăstire și luă puterea fiind în vârstă de 17 ani. Acest om era înzestrat cu o voință de fer și cu o frumoasă inteligență. Voiă să civilizeze Rusia, în care scop făcu două călătorii în Europa occidentală. În prima călătorie se opri în Olanda, pentru a studia arta și știința construirii corăbiilor. Lucra singur în atelier, îmbrăcat în haine de lucrător; învăță cum se fabrică hârtia, luă model de organizarea armatei și marinei sale.

Aflând că în absența sa s'au revoltat streliții (garda pedestră a palatului Țarilor ruși), îndemnați de Sofia, se întoarse și-i pedepsi cu asprime. Cu mâna sa a tăiat capetele mai multor streliți revoltați.

Răsboaele sale. — Petru-cel-Mare a fost o minte luminată și a avut un simț desvoltat practic. Și-a dat seama, dela începutul domniei sale, că Rusia nu reprezintă nimic sub raportul politic și economic, din cauză că nu are nicio țășire la mare. Și dacă ținem seama că Marea Caspică nu este decât un enorm lac, iar Oceanul boreal este continuu înghețat, — înțelegem că planul politicii externe a lui Petru-cel Mare consta în căutarea unei „ferestre“ la Marea Baltică sau la M. Neagră. Dar Marea Baltică era un „lac suedez“, iar Marea Neagră un „lac turcesc“.

Urmărindu-și pas cu pas planul conceput, Petru-cel-Mare intră în alianță cu Impăratul Leopold, atacând cetatea și portul turcesc de la Marea Neagră, — Azovul.

Azovul cade în mâna Rușilor și prin pacea dela Carloviț, Turci recunosc Rusiei anexarea cetății Azovul (1699).

În anul următor (1700), Petru-cel-Mare intră în alianța îndreptată împotriva Suediei lui Carol XII, în scopul obținerii unei ieșiri la Marea Baltică. Este „războiul nordic”, descris mai sus și care se termină prin pacea dela Nystadt, printr'un desăvârșit succes al Rușilor.

Am văzut că în timpul când Carol XII a stat la Tigina (Bender), reușise a determina pe Turci să înceapă un războiu cu Rușii.

Petru-cel-Mare se înțelese cu Domnitorii noștri. D. Cantemir și C. Brâncoveanu, înaintă cu armata sa în Moldova, dar lângă Prut fu înconjurat de Turci și ajunsese în pericol de a muri de foame (1711).

Corupțiunea turcească mântui pe Ruși, cari strângând bijuteriile ce le aveau asupra lor, le-au dat lui Baltagi-Pașa, — comandantul armatelor turcești, — care s'a grăbit să încheie pacea, despresurând armata moldo-rusească. Carol XII, care venise pe locul luptei a căutat să împedecă încheerea păcii, însă Baltagi-Pașa, care primise mari sume în bani și bijuterii a primit pacea.

Pacea s'a încheiat (1711) chiar pe locul luptei la Stănilești pe Prut, hotărîndu-se ca Rușii să înapoeze Azovul, anexat la 1699. Urmări indirecte au suferit Domnitorii Principatelor române : D. Cantemir fuge în Rusia, iar C. Brâncoveanu va fi ucis de Turci peste trei ani.

Rușii perdeau ieșirea dela M. Neagră, rămânând numai frumoasa privire la M. Baltică.

Reformele lui Petru-cel-Mare. — La suirea lui Petru-cel-Mare (1689—1725) pe tronul Rusiei, aceasta era mai mult o țară asiatică decât europeană. Stăpânirea Tătarilor asupra acestor ținuturi lăsase urme adânci.

În fruntea Rusiei stătea Țarul, adică Impăratul (Cezarul), care consulta din când în când sfatul cnejilor (prinților) și boerilor. În Impărăție conduceau guvernatorii, — în numele Țarului.

Oastea era formată tot după norme tătărești. Streliții formau o armată credincioasă Țarilor. Din cauza revoltei lor, pe care am menționat-o, Petru-cel-Mare îi desființează și-i înlocuește printr'o armată

regulată, disciplinată și echipată după modelul Prusiei.

Tot Petru-cel-Mare face o capitală cu un palat, de caracter european, la Petersburg, — părăsind Kremlin-ul (palatul Țarilor) din Moscova, care păstră multe din însușirile tătărești.

Petru-cel-Mare
reformatorul Rusiei.

Organizează biserica, astfel că în capul ei puse un sinod de 15 episcopi, ale căror hotărâri trebuiau aprobate de Țar. Petru-cel-Mare era acum și șeful bisericii ortodoxe din întreagă Rusia.

În toate aceste reforme a fost mult ajutat de Lefort, un Elvețian din Geneva.

S'au făcut și reforme cu un caracter puțin obișnuit oricărui timp: impuse tuturor hainele apusene în locul hainelor tătărești și puse biruri grele pe cei cari purtau barbă. Ordonă apoi ca femeile să poată să meargă singure pe stradă și să nu mai fie ținute

închise în casă, ca la popoarele orientale.

Veniturile statului crescuseră sub el prin impozite, dar și prin creșterea bogăției naționale. În acest scop a făcut și o frumoasă marină.

Un partid puternic rusesc se opunea la aceste reforme și în capul lui era Alexe, propriul fiu al Țarului Petru. Acesta arestă pe toți membrii partidului de opoziție, îi supuse la bătaia cu cnutul. Pe fiul său l-au bătut până ce era să moară, apoi îl făcu dispărut, încât nu s'a mai auzit nimic despre el. Împărăteasa fu biciuită în public, alții uciși cu cruzime.

După moartea lui Petru-cel-Mare a urmat în Rusia un timp de turburări din pricina luptelor dintre susținătorii reformelor lui Petru-cel-Mare și dușmanii acestor reforme. Țarii se schimbau des și favoriții unuia erau exilați în Siberia de favoriții celuilalt.

Toată activitatea organizatoare și europenizatoare a Țarului Petru părea compromisă.

7. C. BRANCOVEANU ȘI D. CANTEMIR.

Principatele române la sfârșitul secolului al XVII.
— La sfârșitul secolului XVII, Principatele române se găseau într-o stare de dependență vădită față de Turci. Sistemul alegerilor Domnitorilor acestor țări se stricase de mult. Se alegeau Domnitori străini de țară, Greci de origine, pe lângă alții ridicați din mijlocul boerimii de țară. Așa vedem urmând în Muntenia pe Gh. și Gr. Ghica, Radu Leon, — Greci de origine, — urmați de blândul boer, ales Domn cu voia țării, — Antonie-Vodă din Popești. În Moldova lucrurile se petrec la fel. Greci ca Gh. Duca, Dumitrașcu Cantacuzino și Niculae Mavrocordat se amestecă pe tronul țării cu boerii moldoveni, ridicați pe tron cu voia țării și cu sprijinul Grecilor dela Constantinopole: Cantemireștii, (Constantin, Dimitrie și Antioh) și Racovițeștii.

Constantin Brâncoveanu este urmașul lui Șerban Cantacuzino, în tronul Țării Românești (Munteniei). Era fiul lui Papa din Brâncoveni (jud. Romanați) și al Stancăi din neamul Cantacuzineștilor. Este ales Domn de boerii țării (1688) la moartea neașteptată a lui Șerban Cantacuzino. A fost întărit și de Turci, cari îi cunoșteau marile-i averi. Imperialii au fost și ei bucuroși de alegerea noului Domn, — rudă cu Cantacuzineștii.

Și în adevăr, Const. Brâncoveanu păstrează vechile legături cu Imperiul, — stabilite de Mihai-Viteazul și întreținute de urmașii lui mai însemnați (Radu-Șerban, Mateiu-Basarab, Șerban Cantacuzino).

În timpul acesta, războiul imperialo-turc început la 1683 prin asediul Vienei, la care luase parte și Șerban Cantacuzino era neterminat.

Armatele imperiale ocupaseră Ardealul și generalul Veterani trece cu armata sa pe pământul Țării-Românești. C. Brâncoveanu, care pe acea vreme nu stabilise nimic formal cu Împăratul Leopold,—iar pe de altă parte nevoind să pună țara în grea cumpănă față de Turci, stărui și reuși să determine pe Veterani a-și retrage armata din Țara-Românească.

Turcii învinși încearcă o ridicare împotriva Imperialilor, sprijinind pe Emeric Tököly prin părțile

Ungariei. În acest scop se trimite o armată turcească și un ordin lui C. Brâncoveanu de a însoți pe Turci. C. Brâncoveanu strânge o mică armată și trece — împreună cu Turcii — prin pasul Bran în Ardeal. În apropierea satului Zărnești are loc lupta dintre Imperiali și armata turco-română.

Aci e ucis Constantin Bălăceanu, — ginerele lui Șerban Cantacuzino și un mare dușman al lui C. Brâncoveanu, — care era general în armata imperială

coveanu, care era general în armata imperială.

Scuza lui Brâncoveanu față de Imperiali era întemeiată tocmai pe faptul că el s'a luptat la Zărnești nu cu Imperialii, ci cu dușmanul său personal, — C. Bălăceanu.

În 1699 se încheie pacea dela Carloviț, în urma înfrângerii Turcilor.

C. Brâncoveanu a avut de învins mari greutăți: hrana oștirilor turcești, dregerea drumurilor, transportul proviziunilor se făceau de către Români.

După încheierea păcii (1699) birurile n'au fost mai mici pe bieții locuitori, căci Turcii credeau că Brâncoveanu are averi mari și pentru ca să-i scoată bani, îi amenințau cu detronarea sau cu moartea; iar Brâncoveanu scotea sute de mii de lei din munca poporului. Și acelea erau daruri extraordinare, afară de tributul ordinar anual, pe care îl urcase dela 280 de pungi la 510 pungi (o pungă era de 500 lei)

Starea de nesiguranță îl făcuse pe Brâncoveanu să fie în secret prietenul Germanilor imperiali și apoi al Rușilor. Când Împăratul Leopold nu se mai ocupă de Orient, fiind cu totul absorbit de războiul pentru succesiunea tronului Spaniei, Brâncoveanu își întoarce privirile spre Moscova, de unde Petru-cel-Mare promitea salvarea Creștinilor de sub jugul turcesc. El încheie un contract secret cu Petru, se obligă a-i procura proviziuni și a răscula pe Sârbi și pe Bulgari.

Hatmanul Cazacilor, Mazepa, informă pe Sultan că Voevodul Brâncoveanu are corespondență secretă cu Petru-cel-Mare, căruia i-a promis, în caz de război cu Turcii, o armată de 30.000 de oameni și proviziunile necesare. Mai spunea că Brâncoveanu a fost făcut cavaler al ordinului rusesc Sf. Andrei.

Cum Sultanul voià cu orice preț să înceapă un războiu cu Rușii, la care era îndemnat și de Carol XII, căută să găsească un mijloc de a scăpa de Brâncoveanu și în același timp de a pune un Domnitor energetic și credincios Turcilor în Moldova. S'a ținut atunci la Constantinopole un consiliu pentru destituirea lui C. Brâncoveanu și N. Mavrocordat. N. Mavrocordat a fost mazilit și înlocuit cu D. Cantemir.

Țara Românească se îmbogățește artistic în timpul Domniei lui Brâncoveanu. În tot cuprinsul țării se găsesc biserici reparate sau ridicate de C. Brâncoveanu. Odăjdii, icoane, candelă, cruci, potire din aur și argint frumos cizelate după gustul artistic al Domnitorului, sunt lucrate de meșterii iscusiți ai Sibiului și Brașovului și dăruite bisericilor de pretutindeni.

A reparam mănăstirea din Curtea-de-Argeș, mănăstirea Arnota, — unde se odihnea înaintașul său Matei-Basarab din Brâncoveni, — Tismana primilor voievozi și Bistrița Craioveștilor.

Pictura bisericească din acest timp caracterizată prin minunata îmbinare a culorilor, prin predominarea unui albastru ca seninul liniștit al zilelor de primăvară, prin sfinții așezați în medalioane, — păstrând o vie expresie și o mișcare a mușchilor și părților corpului bine studiată și mereu armonică cu demnitatea cerută de canoane, — acoperă zidurile vechilor și noilor biserici. Sculptura în lemn cu un caracter naturalist (frunze și ciorchini de struguri, mai ales) se desvoltă până la perfecțiune, împodobind ușile bisericilor și tâmplăle cu ușile împărătești ale sfintelor altare. Sculptura în piatră a lăsat urme peste tot : cadre de uși și de ferestre, pisanii, pietre de morminte și troițe de drum.

Nicăeri gustul artistic al timpului, mai exact al Domnitorului, n'a fost mai fericit materializat ca la mănăstirea Hurezi, — așezată în minunata pădure de fagi și brazi dela poalele munților Vâlcii. Aici voià blândul și învățatul Domn să-și facă lăcașul de veșnică odihnă.

Tipăriturile din acest timp sunt din cele mai interesante. E destul să arătăm că pentru prima dată s'a tipărit în limba română „Biblia” în întregime și la care s'a lucrat în timpul și sub îndemnul lui Șerban Cantacuzino.

Cărți necesare bisericii românești s'au tipărit și s'au împrăștiat peste tot unde se vorbea românește. Tot atunci s'a tipărit „Alexandria” sau istoria faptelor lui Alexandru-cel-Mare și multe alte scrieri cu caracter moral și religios.

Palatele domnești se găsesc așezate în cuprinsul țării, fiind și ele frumoase lucrări de artă. Așa era la Potlogi și mai ales palatul dela Mogoșoaia.

În urma răsboului dela Prut (1711) dintre Ruși și Turci, C. Brâncoveanu a eșit compromis față de Turci, — ca unul ce fusese înțeles pe ascuns cu Țarul.

A fost ridicat cu întreaga-i familie și dus la Constantinopole, unde a fost executat împreună cu patru fii ai săi. Trupul Voevodului a fost aruncat în Bosfor, de unde pe ascuns a fost pescuit și îngropat tot în secret în Biserica Sf. Gheorghe-Nou, — ctitoria sa din București. Pe piatra de mormânt, frumos sculptată nu e scris nimic; de-asupra însă veghează plâpânda lumină a unei candelă de argint dăruită de Doamna Marica.

Dimitrie Cantemir era fiul lui Constantin Cantemir, care domnea în Moldova pe vremea războiului dintre Turci și Imperiali. Ceeace suferise Muntenia dela Austriaci și Turci, suferise Moldova dela Poloni. Ion Sobieski ocupase toată partea de sus a țării și Cantemir, deși ținea în ascuns cu Polonii, nu stăpânea decât partea de jos. Tătarii ardeau locuințele și proviziunile ca să nu găsească Polonii hrană. Polonii jefuiau casele și chiar mănăstirile. Ei cereau Moldova dela Turci și numai moartea lui Sobieski a împiedecat, poate, trecerea țării noastre la Poloni.

Fiul cel mai mic al lui Constantin Cantemir a fost numit Domn de către Turci și cunoscut sub numele de Dimitrie Cantemir. C. Brâncoveanu, — care se aliase cu Rușii, — trebuia să fie prins de noul și tânărul Domn al Moldovei. Dar D. Cantemir se aliază și el cu Rușii, în mod mult mai sincer ca Brâncoveanu.

El se puse sub protecțiunea lui Petru și împreună cu boerii și armata, trecu în partea Rușilor. Când Rușii tratau pacea cu Turcii, în urma dezastruoasei lupte dela Stănilești, Vizirul Baltagi Pașa cere lui Petru-cel-Mare extrădarea lui Dimitrie Cantemir, — la care Țarul, învins de Turci, a răspuns : „Aș putea

să dau Turcilor toată țara până la Cursc, pentrucă îmi rămâne speranța de a o reocupa; dar nu pot în nici un mod să calc credința și să extrădau pe un principe, care pentru mine și-a lăsat principatul; căci este cu neputință a repara onoarea, ce odată s'a pierdut”.

Și Vizirul a renunțat la acest punct.

D. Cantemir împreună cu toată familia și credincioșii săi boeri (printre ei era și cronicarul Ion Neculce) trecu în Rusia, — unde Petru-cel-Mare îi înțări o diplomă: Cantemir și toți urmașii săi primeau moșii și titlul de prinți, boerii erau puși sub directa jurisdicție a prințului lor. S'a stabilit la Harcov și apoi la Moscova.

Căsătorit a doua oară cu o prințesă rusă din familia Trubețki, se stabili în noua capitală a Rusiei, — la Petersburg.

În expediția Țarului prin Persia, D. Cantemir a însoțit pe Petru-cel-Mare, dar s'a și îmbolnăvit de o boală, care (în 1723) l-a făcut să-și dea obștescul sfârșit. Avea 49 de ani.

Fiul lui D. Cantemir, Antioh, a ajuns ministru plenipotențiar al Țarinei Caterina pe lângă regele Angliei. Cu această ocaziune s'a tipărit și s'a cunoscut lucrarea lui D. Cantemir privitoare la „Istoria Imperiului Otoman”.

Dimitrie Cantemir a fost o minte clară și vioaie, permițându-i a-și însuși o cultură neobișnuită. A studiat cu pasiune și a scris cu plăcere multe lucrări istorice. A fost aproape în aceiași măsură un bun literat, filosof, muzicant și artist.

Era membru al Academiei de Științe din Berlin, — unde era bine apreciat.

„Istoria creșterii și decăderii Imperiului Otoman”, scrisă în limba latină și apoi tradusă în mai multe limbi, este lucrarea capitală a Domnitorului D. Cantemir în domeniul istoriei universale.

„Descriptio Moldavia” este o lucrare admirabilă, referitoare la istoria, geografia și cultura Moldovenilor, — scrisă după îndemnul lui Leibnitz. A scris și o „Cronică a Românilor”.

După uciderea lui C. Brâncoveanu și după fuga lui D. Cantemir în Rusia, Principatele Române decad cu totul sub raportul politic. Incepe domnia fanariotă.

8) FREDERIC II, REGELE PRUSIEI.

Prusia după pacea vestfalică. — În lumea germanică, reforma religioasă a lui Luther a produs o deslinare care va avea mari consecințe pentru viitorul politic al acestei națiuni. În fața Imperiului catolic, — al cărui nucleu era ținutul Austriei din zilele noastre, — s'a ridicat un stat protestant, care s'a mărit fără încetare, prin lovituri violente, prin trecerea dela un suzeran la altul, până ce vasalitatea a fost uitată. Mai târziu a reușit să unească majoritatea stătuțelor germane în jurul său, alcătuind imperiul german, care s'a năruit în timpul marelui războiu prin ambiția ultimului Împărat. Acest stat este Prusia, — purtând numele poporului slav, Borusii, creștinați și apoi germanizați de „ordinul călugărilor cavaleri teutonici”.

Statul Prusian s'a format din două ținuturi, **marcgrafiatul de Brandenburg și ducatul Prusiei**. Marcgrafiatul Brandenburg fusese întemeiat de cei dintrâi regi germanici pentru paza statului contra Slavilor și marcgraful de Brandenburg era unul din prinții, cari alegeau pe Împărat, — era adică un **prinț elector**.

Ducatul Prusiei a fost în întregime o creațiune a **cavalerilor teutoni**, pe cari Împărații germani i-au așezat pe coastele M. Baktice, spre a creștina pe Borusi. Acei călugări-cavaleri au supus și au germanizat popoarele vecine, au întemeiat orașe ca **Königsberg**, s'au luptat cu regii polonezi. Fiind bătute, ei recunoscuseră suzeranitatea regelui polon. Capul cavalerilor purta titlul de **mare magistru**. Când Luther începu să răspândească reforma, marele magistru se făcu protestant, luă titlul de duce și făcu statul ereditar sub suzeranitatea Poloniei. Peste un secol, urmașii săi se stinseră și ducatul Prusiei trecu la rudele sale din Brandenburg, la casa de **Hohenzollern**.

Marcgrafiatul de Brandenburg fusese dăruit de Împăratul **Sigismund de Luxemburg** amicului său, **Frederic I de Hohenzollern**. Urmașii lui Frederic I au câștigat ținuturi noi, fiind oameni activi și înțelepți, iar la începutul secolului XVII, prin unirea

cu Prusia, puterea marcgrafului de Brandenburg se îndoi.

Cele două state — Brandenburg și Prusia — erau despărțite însă prin regatul Poloniei. Activitatea marcgrafulor trebuia să caute a câștiga independența față de Polonia, apoi a cuceri partea poloneză ce despărțea Brandenburgul de Prusia și a eși de sub epitropia imperială. Toate aceste greutăți au fost învinse de patru prinți însemnați. Și au făcut-o, organizând o armată model, dând o administrațiune și o dreptate fără egal, inspirând poporului conștiința de sine și iubirea de sacrificii pentru patrie. Din istoria Prusiei învățăm, cum un stat, fără granițe naturale, poate deveni o mare putere militară, prin disciplină și stăruință.

Marele Elector, Frederic Wilhelm, este cel care a reușit să scape de vasalitate față de Polonia. El s'a aliat cu Suedezii contra Polonilor, cari au fost învinși și au recunoscut între altele independența Prusiei. Prusia trece sub suzeranitatea Suediei. Urmează apoi o alianță a Prusiei cu Polonia contra Suediei, care a trebuit să recunoască și ea independența Prusiei.

S'a amestecat și în războiul lui Ludovic XIV contra Olandei, — fiind aliat al Olandezilor. Cu această ocaziune bate pe Suedezi, cari erau aliații lui Ludovic XIV.

La sfârșitul războiului a trebuit să înapoieze Suediei toate teritoriile ocupate în timpul războiului.

Marele Elector a fost mai însemnat ca om de stat: a organizat armata, a încurajat agricultura, a dat mari libertăți comerțului și industriei. Pe când protestanții erau persecutați în Franța, el i-a primit cu bunătațe. Peste 20.000 de Francezi s'au așezat în orașele lui, cei mai mulți în Berlin, aducând pe pământul german industria franceză, gustul de literatură și artă.

Frederic I este fiul Marelui Elector. El a realizat o altă dorință a casei sale ; a luat titlul de rege al Prusiei, la 1701, — așa că până la această dată fusese prințul elector Frederic III, iar după 1701 este regele Prusiei, Frederic I. Împăratul Leopold, a-

vând nevoie de bani și armată pentru războiul Spaniei, vându lui Frederic titlul de rege al Prusiei,— nebanuind ce neplăceri viitoare va avea Imperiul prin crearea acestui nou regat. De altfel la curtea imperială din Viena nu se da nici o importanță titlului de rege al Prusiei, căci li se părea tuturor că acea țară se pierde în brumă, dincolo de Polonia. Numai prințul Eugeniu de Savoia prevăzuse, ce are să iasă din acel titlu. Regele Frideric I a fost luxos și cheltuitor, imitând pe Ludovic XIV. A întemeiat Academia din Berlin sub președinția filosofului Leibnitz. Din acea Academie știm că a făcut parte și Dimitrie Cantemir. Cheltuelile și marele număr de ostași, trimiși pentru războaiele Împăratului, slăbiseră Prusia.

Frederic Wilhelm I este fiul primului rege al Prusiei. Nu semăna însă de loc cu tatăl său. A fost cel mai mare dușman al luxului, al literaturii, artelor și chiar al științelor. Avea în schimb o altă pasiune: armata, pe care a mărit-o la 80.000 și a exercitat-o ca nimeni înaintea lui. Trimitea prin toată Europa, pentru a căuta oameni sdraveni spre a-i tocmi în armată. Și Principatele Române, în deosebi Moldova, au dat un număr însemnat de soldați regelui prusian. A introdus la puști vergeaua de fer, în locul celei de lemn, așa că pușca se încărca mai repede. A redus cheltuelile cu totul, afară de cele pentru armată. A îngrijit însă de bunul mers al industriei și agriculturii. Atrăgea în statele sale țărani muncitori și fugari protestanți. Incuraja școala primară, iar disprețul pentru științele înalte și l-a arătat, făcând prezident al Academiei pe bufonul curții și gonind pe profesorul de latinește al fiului său.

Singura lui petrecere era să se adune cu militarii de seamă ai Prusiei într'o cameră, unde se discutau lucruri militare, fumând tutun din pipă și bând bere.

Acest rege, care se numește în istorie regele sergent, avea un regiment ales de „voinici lungi”, cei mai înalți oameni, recrutați din toate țările. Își îngrija armata sub toate raporturile, îi plăcea s'o treacă în revistă, s'o vadă lucrând la câmp, — dar nu voia

să și-o expună în vreun războiu. S'a amestecat numai în „războiul nordic“ și la încheierea păcii dela Nys-tadt a obținut o parte din Pomerania și două insule din M. Baltică (Usedom și Wollin).

FREDERIC II (1740 — 1786) este fiul regelui sergent, dela care moștenea o frumoasă armată și un tezaur bogat. În istorie este cunoscut sub numele de **Frederic-cel-Mare**, căci el a purtat două războaie crâncene cu Imperiul, dela care a luat Silezia, a luat parte la împărțirea Poloniei, încât a unit Prusia cu Brandenburg, a susținut în sfârșit un războiu de 7 ani cu aproape toată Europa.

În copilărie, tatăl său îl ura căci nu-i plăcea armata, ci se ocupa cu literatura și artele. În adevăr, de mic copil, instrucția lui fusese îngrijită de o guvernantă franceză, apoi de un profesor francez. Nu citise decât numai cărți franceze și nu înțelegea bine limba germană pe care o disprețuia.

Avea mulți prieteni francezi, printre cari și pe Voltaire, cu care în cele din urmă s'a certat. A scris — tot în franțuzește — o critică a lucrării lui Macchia-

velli, — „Principele”, — critică în teorie numai. Asemenea a scris „Memorii pentru a servi istoriei Casei de Brandenburg”. Sub aceeași influență franceză își face palatul dela Potsdam, — un adevărat Versailles. Parcul Sans-Souci este o copie fidelă a parcurilor regale franceze : alei împodobite cu statui, copaci aliniați, boschete simetric tăiate, jocuri de apă, etc.

Pentru toate aceste înclinări ale lui Frederic II, tatăl său — regele sergent — îl considera ca nedemn de a-i urma pe tronul Prusiei. Il pedepsea adeseori, l-a arestat, l-a amenințat chiar cu moartea. Mai pe-

Frederic II (cel mare)
marele suveran al Prusiei, sub-
care s'a cucerit Silezia și mari
părți din Polonia

urmă se convinsese că fiul său nu este nedemn de dânsul. În adevăr Frederic II a fost un mare general și un mare rege.

Reformele. — Frederic II a lăsat după sine statul prusian cu o populațiune îndoită și l-a mărit cu o treime în întindere (6 mil. locuitori și 190.000 km. p.). După el, Prusia ocupă loc între puterile mari ale Europei și toate statele luau de model armata prusiană. Frederic II se îngrijea de starea supușilor săi, atrăgând coloniști, secând bălți, spre a câștiga pământ pentru agricultură. Se interesa de cele mai mici lucruri: porunci să se planteze pomi roditori, să se răspândească cultura cartofilor; incurajă industria, susținând fabrici de zahăr și de bumbac; lua apărarea țăranilor contra nobililor, se considera pe sine avocatul săracilor și apăsătorilor.

El lăsa libertatea cugetării și a credinței, astfel că pe vremea lui s'a putut desvolta o filosofie îndrăzneată și o literatură germană înaltă. Pentru aceste merite, Germanii nu-l numesc numai **ce-l Mare**, ci **Unicul**.

Dar Frideric II este fiul spiritual al Franței și nu înțelegea că, în limba aspră pe care nici n'o cunoștea bine, s'ar putea scrie opere filosofice sau literare. Deaceia nu găsim în jurul regelui scriitori germani, pe cari să-i încurajeze, — ci numai francezi. E o mare greșală națională, pentru noi cei cari judecăm cu mentalitatea secolului nostru.

Cu toate acestea, datorită libertății de cugetare și credință, literatura germană se va îmbogăți în acest secol al XVIII cu opere, cari fac și astăzi gloria literaturii germane.

Lessing își găsește un adăpost nu la curtea lui Frederic II, ci la Hamburg, unde își scrie dramele sale, stabilind noile norme teatrale împotriva literaturii franceze dominante. Lucrarea fundamentală a lui Lessing însă rămâne „Laokoon“, unde stabilește în mare parte teoria artei față de literatură.

În a doua jumătate a sec. XVIII literatura germană a produs opere, cari se numără printre cele mai frumoase ale spiritului omenesc. Atunci a trăit cel mai mare poet și scriitor german numit **Goethe**, — care

s'a format în jurul curții ducale dela Weimer. Scrierile lui sunt caracterizate prin multă vigoare și îndrăsneală neobișnuită. Opera lui fundamentală este „Faust“, o genială reprezentare filosofică a străduințelor omenești în această lume. Este comparată cu Iliada și cu Divina Comedie a lui Dante. Goethe a murit într'o vârstă înaintată și ultimei-i cuvinte au fost „lumină, mai multă lumină“.

Goethe, mare poet, filosof
și istoric german

Schiller, poet și cugetător
german

Un scriitor mai tânăr ca Goethe este sentimentalul revoluționar Schiller, care a scris tragedii ca „Wallenstein“, „Maria Stuart“, „Fecioara din Orléans“ ș. a., — cari au fost și mereu vor fi piesele jucate pe toate scenele lumii. A scris multe balade pline de frumusețe și multe poezii filosofice. Neîntrecut este „cântecul clopotului“. Tot atunci a trăit marele filosof al lumii, Immanuel Kant. El a adus principiul „imperativului categoric“ în domeniul activității omenești. Tot el este analistul rațiunii pure și rațiunii practice. El pleacă dela îndoială și ajunge, cu ajutorul rațiunii practice, la stabilirea adevărului. Stabilește nemurirea sufletului și existența lui Dumnezeu.

Nici Kant n'a trăit în jurul lui Frederic II, ci a rămas tot timpul în Koenigsberg. Era de o exactitate

exemplară, încât se zicea că locuitorii socotiau ceasul după eșirea lui din casă. Odată când nu s'a plimbat, au bănuit că s'a întâmplat ceva neobișnuit și în adevăr se întâmplase. Isbucnise revoluția franceză.

Kant, cel mai mare filosof german

9. IMPERIUL DE PE VREMEA LUI CAROL VI ȘI A MARIEI-TEREZA

Austria sub Carol VI. Carol VI este fiul împăratului Leopold și acel Carol, pe care l-am găsit pretendent la tronul Spaniei împotriva lui Filip V de Burbon. Pretenția lui deschisese războiul de succesiune la tronul Spaniei. Când fratele său, Iosif I, — care era împărat după Carol VI. — moare pe neașteptate. Anglia se retrage din războiul pentru succesiune spaniolă, grăbind încheierea păcii și ușurând situația Franței lui Ludovic XIV. Anglia se retrăsese de teamă ca nu cumva Carol VI să ajungă un nou Carol Quintul, — amenințând echilibrul european. — De aceea a reușit regele Franței ca să facă rege la Madrid pe nepotul său, Filip V. De altfel Carol VI ca împărat a primit din moștenirea spaniolă țări frumoase și prețioase : Belgia de astăzi și mare parte din Italia.

Carol VI era slab fizicește, o fire blândă și îmbătrânit înainte de vreme. La acestea se adăogă și o mare grijă, care l-a preocupat toată viața. N'avea

nici un băiat, care să-l moștenească, — ci numai o singură fată. — Astfel, în linie bărbătească, dinastia Habsburgilor se stinge cu Carol VI.

Sancțiunea pragmatică. Fiica lui Carol VI se numea Maria-Tereza și pe ea voia Împăratul s'o facă „proprietara moștenirii casei sale“, iar din ginerele său, marele duce Francisc de Toscana, să facă Împăratul care să-l urmeze.

Există însă o greutate. În cazul de față; — și în baza unui act mai vechiu, — când Carol VI nu avea urmaș de parte bărbătească, moștenirea casei sale se cuvenea nu fiicei sale, ci fetelor fratelui său mai mare, — Împăratul Iosif I (mort la 1711).

Toate eforturile lui Carol s'au îndreptat de atunci în direcția renunțării — în favoarea Mariei-Tereza — la drepturile ce le aveau fetele lui Iosif I. S'a adresat apoi tuturor popoarelor din statul său ca să recunoască pe fata sa ca singura moștenitoare. Îngurii, la suirea lui pe tron, obținuseră dreptul să-și aleagă alt rege, dacă nu va avea moștenitor bărbat, — dar Carol VI îi făcu să recunoască pe Maria. Acelaș lucru obținuse în Austria, în Italia și în fiecare din statele sale. Acest act, prin care se recunoștea Mariei-Tereza dreptul de a moșteni singură statele austriace se chiamă **sancțiunea pragmatică**. După ce isbuti în statele sale, Carol VI stăruie pe lângă toate statele Europei ca să recunoască sancțiunea pragmatică. Prusia, Rusia, Franța, — toate o recunoscuseră, unele în schimbul unor foloase materiale. Această recunoaștere era însă fără nici o valoare, căci după moartea lui Carol VI statele puternice vecine vor căuta să împartă statele austriace. „Un tezaur plin și o armată bună sunt o garanție mai bună, decât toate pergamentele“, zicea prințul Eugeniu de Savoia.

Politica externă sub Carol VI. Războaiele lui Carol VI sunt determinate, în primul rând, de politica internă: asigurarea succesiunii în persoana fiicei sale Maria-Tereza. În al doilea rând sunt războaiele cu Turcii.

Carol VI a purtat cu Turcii două războaie: primul este cel încheiat prin pacea dela Passaroviț și pe care l-am studiat.

Al doilea războiu este declarat de Imperiu, aliat cu Rusia, Turcilor, — în scopul de a anexa Serbia cu orașul Niș și Țara Românească până la București sau cel puțin până la râul Argeș.

Rușii au cuprins cetatea Azov (perdută prin pacea dela Prut 1711), apoi cuceresc și o altă cetate, — Okeacov, — pe care Turcii le-au cedat-o în urma unor mari lupte. În curând cade și Hotinul în mâna Rușilor. Moldova este apoi ocupată de armată rusă, comandată de generalul Münich și care își face cartierul la Iași.

Pe altă parte Imperialii ajung la Niș. Aici însă norocul este nestatornic. Turcii gonesc pe Imperiali din Niș, apoi și din Belgrad, — iar la Grodzka Imperialii sunt învinși cu totul.

Pacea urmează imediat (1739) și se semnează la Belgrad. Imperiul pierde Serbia cu Belgradul și Oltenia. Rusia rămâne statu-quo, adică în situația dinainte de războiu.

Oltenia sub imperiali. În timp de 20 de ani, cât au stăpânit Austriacii Oltenia, Românii au putut vedea la ce se pot aștepta din partea Imperialilor creștini. Administrația imperială era aspră și severitatea cu care se strângeau dărilor, făcu pe Români să dorească stăpânirea turcească. Austriacii desprețuiau credințele noastre strămoșești, voiau să colonizeze țara noastră cu străini. Au adus colonii de Bulgari catolici din părțile Kiprovăț-ului, cari s'au ocupat cu negustoria la Craiova, apoi și prin alte orașe. Sunt așa numiți Chiproviceni.

Mulți Români au trecut în Muntenia și mare a fost bucuria în Oltenia, — în urma tratatului din Belgrad, — când Oltenia s'a întors sub stăpânirea Domnitorului dela București. — Stăpânirea Austriacilor ne-a vindecat de iubirea Imperiului creștin, — mai trebuiau ocupațiunile rusești ca să ne vindece de iubirea Rușilor. Numai în urma suferințelor ce am încercat dela vecini, am înțeles că datoria noastră era de a ne bizui numai pe puterile noastre și nici decum pe ale vecinilor, — fie ei chiar creștini ortodoxi.

Un război, — strâns legat cu politica de succesiune a Imperiului, — a fost cel purtat pentru coroana Po-

loniei. — Ca să obțină din partea Saxoniei recunoașterea sancțiunii pragmetice, Carol VI ajută pe ducele acestei țări (August III) ca să fie ales rege al Poloniei. Franța susținea însă pe Stanislas Leszczyński, care mai fusese rege în acea țară puțin timp și care era socrul regelui Franței, Ludovic XV.

De aici a rezultat un războiu, în care Franța era aliată cu Spania. Imperialii au fost învinși și gouiți din pământul Italiei. În curând se încheie pacea dela Viena (1735). Prin această pace, Imperiul dădea Si-

Maria Tereza

Impărăteasa Austriei sub care s'au purtat cele mai crâncene lupte cu Prusia pentru Silezia

cilia și Neapole unui prinț spaniol, fiu al regelui Filip V; regele Sardiniei ia o parte din ținutul Milan; Francisc, soțul Mariei-Tereza și ginerele Impăratului deci, dă Lotaringia (Lorena) lui Stanislas Leszczyński, (care renunță la tronul Poloniei), obținând în schimb Toscana.

Lorena, la moartea lui Stanislas, trebuia să rămână, — și a rămas, — Franței.

Maria-Tereza este energica fiică și moștenitoare, — în baza pragmaticei sancțiuni, — a lui Carol VI. A fost una dintre marile figuri suverane. A moștenit odată cu teritoriile casei habsburgice și războaiele pe cari tatăl său credea că le va putea înlă-

tura un pergament. A susținut războaie crâncene contra Francezilor și contra Prusiei și a regenerat Austria, care părea destinată pieirii.

S'a îngrijit de buna stare a statului, a ușurat traiul țăranilor și a început instrucțiunea poporului, prin întemeierea de școli primare.

Iosif II este fiul Mariei-Tereza. A fost crescut în cultura filosofică a timpului. Fusesse asociat la tron în vremea mamei sale și în urma ei conduse „monarhia” ca unul din cei mai înțelepți și mai buni suverani. Se aliază cu Rusia împotriva Turciei, socotind că a sosit timpul împărțirii Imperiului turcesc. Războiul se termină prin pacea dela Șiștov, în urma unei intervenții a Prusiei, Angliei și Olandei, fără vreun rezultat real pentru Imperiu.

Reforme politice și sociale în acest timp. În timpul stăpânirii Mariei-Tereza și a lui Iosif II se introduce în Imperiu, — care începuse să se numească Austria, — sistemul unificării popoarelor imperiale prin administrație.

Finanțele apoi sunt pentru prima oară organizate și puse sub conducerea „Camerei de Conturi” din Viena. Finanțele erau alimentate de impozite pe timbru, sare, tutun; apoi de comerțul încurajat prin Compania Orientală și care trebuia să regenereze vechiul comerț al Sibiului și Brașovului cu Țările Românești și Turcia.

Armata este organizată fundamental; se găsesc regimente cu caracter național românesc sau slovac. — sunt așa numitele „corpuri libere”.

Școala primară este luată din mâna Iezuiților și transformată în școală de stat (Normalschule), — unde se predă și se învață limba germană. Aceasta de dragul uniformizării popoarelor imperiale.

Și pentru că „monarhia” trebuia uniformizată și în spirit și în forme, toate popoarele sunt considerate ca „supuși” Împăratului. Imperiul era împărțit în „Cercuri”, conduse de „căpitani”.

Toată administrația — de limba germană — este centralizată în „cancelaria supremă”, „consiliul de stat”, „curțile de judecată” și mai presus de toate stă „curtea imperială”, — organizată ca la Versailles.

S'au dat libertate desăvârșită tuturor religiunilor,

cu toate stăruințele și amenințările papei. Mai mult, s'a desființat un mare număr de mănăstiri. S'au desființat multe drepturi feudale, s'a suprimat pedeapsa cu moartea. Toți „supușii” sunt egali înaintea legii. Aceste reforme nu erau însă bine văzute de preoți și nobili, — deaceia la sfârșitul vieții Impăratul părăsi unele din ele.

Consecințele pentru Românii din Ardeal. — Reformele imperiale încurajară pe Românii din Ardeal. — În privința Transilvaniei, Impăratul arătase și pe cale particulară și prin ordine oficiale că voește să fie „o singură constituțiune, o singură națiune, o singură limbă și aceasta germană”. Acestor reforme imperiale, — în baza cărora Românii căpătau egale drepturi politice cu Ungurii, Secuii, și Sașii, — li se opune mai cu seamă, elementul unguresc. Și după mai multe neînțelegeri și prigoniri îndreptate de Unguri asupra Românilor, — sub conducerea lui Horea, Cloșca și Crișan, Românii se ridică cu violență împotriva Ungurilor. Au ars castele medievale, au ucis nobili, au aprins sate și târguri ungurești (1784). Și măcelul n'ar fi încetat ușor, dacă nu intervenea armata imperială, care a împrăștiat pe Români. Căpeteniile revoluției au fost prinse, arestate și executate în cele mai mari chinuri.

Dar sângele nu s'a vărsat zadarnic.

Filosoful Impărat Iosif II ordonă desființarea iobăgiei din Transilvania, — permițându-se mutarea locuinței dintr'un punct într'altul. Căsătoriile sunt permise la bunul plac. Toți Românii pot studia și pot să-și însușească știința, arta sau meseria ce-i place. Se dă deplină putere asupra proprietății.

„Desființarea legării de brazdă a fost cea mai mare și mai glorioasă binefacere, ce o făcu Impăratul Iosif II poporului român”.

S'au luat apoi imediat după potolirea revoluției, măsuri de îmbunătățirea soartei Românilor din munții Apuseni. Li s'au dat locuri de pășune și chiar locuri de cultură. Au fost scutiți de transportul ferului dela Hunedoara, al fânului din munții Abrudului și vinului și rachiului la Zlatna.

Viața și averea țăranului — care nu mai era un iobag — din Transilvania nu mai erau la liberul plac al nobililor unguri, secui sau sași.

10. RASBOAELE DINTRE PRUSIA ȘI AUSTRIA. RASBOIUL COLONIAL DINTRE FRANȚA ȘI ANGLIA

Răsboaele dintre Prusia și Austria. — Indată ce muri Carol VI, puterile europene n'au mai ținut seama de sancțiunea pragmatică, — pe care o recunoscuseră cu câțiva ani mai înainte.

Cel dintâiu atacă Imperiul Frederic II, regele Prusiei, care în baza unor drepturi vechi pretindea Silezia. Alții pretindeau posesiunile imperiale din Italia, — iar Franța, crezând momentul potrivit, spre a nimici casa de Habsburg, luă asupra-și partea pretențiilor la moștenirea Austriei.

Răsboiul de succesiune la tronul Austriei. — Primul atac îl începu Frederic II. El ceru Silezia de la Maria-Tereza, promițându-i în schimb ajutorul său. Silezia era însă una din cele mai frumoase și mai bogate provincii imperiale. Frederic II este refuzat cu dispreț, ceea ce face ca armata prusiană să intre în Silezia. Austria, fiind atacată violent, își vede armata distrusă la Molwitz (1741) și cea mai frumoasă provincie ocupată de Prusieni.

Prusia era aliată cu Franța, alături de care se adărgase alianța Spaniei și Bavariei; iar Austria era ajutată de Anglia.

În timpul când Frederic II obținuse victoria de la Molwitz, armata franceză înaintă în Austria până aproape de Viena dar în loc să meargă asupra Vienei se îndreaptă spre Boemia, unde au reușit să facă din Carol Albert al Bavariei (ginerele Imp. Iosif I) un trecător Împărat Carol VII.

Frederic II ajunsese și el în Boemia. Primește pacea oferită de Maria-Tereza, care-i cedă Silezia.

În acest timp, Maria-Tereza găsi un sprijin puternic în Ungaria. Ea veni în această țară și recunoscă privilegiile nobilimii. Astfel nobilii fură scutiți de impozite, regatul unguresc fu recunoscut ca o unitate deosebită de celelalte state habsburgice, regina se încoronă ca rege al Ungariei la Pressburg. Fiindcă femeile nu aveau drept la coroană, ea a fost declarată rege, și călare pe cal, se urcă pe un deal, unde se încoronau regii unguri și lovi cu sabia regelui Ștefan-cel-Sfânt

și re cele patru vânturi. Frumusețea reginei, nenorocirea ei și privilegiile acordate, entusiasmau pe nobili, cari seoaseră sabiile și jurară: „*moriatur pro rege nostro Maria-Theresa*” (să murim pentru regele nostru Maria-Tereza).

După încheierea păcii separate dintre Austria și Prusia, greul războiului rămâne să fie dus de Franța. Austria reușește să scoată pe Francezi din Praga. Se dau lupte în Italia, unde Francezii se luptau cu

Germania în timpurile moderne

regele Sardiniei, — un alt aliat al Mariei-Tereza. Într-o altă luptă, Francezii bat pe Englezi; însuși regele englez (Gheorghe II) era să cadă prizonier. Norocul armelor se schimbă însă repede. Francezii sunt învinși și luptele se dau pe granița Franței.

Spăimântat de succesele Austriei, Frederic II atacă din nou armatele austriace și din nou le învinse, — ocupă Praga, apoi în Saxonia este stăpân pe Dres-

da și Leipzig. După aceste succese încheie pentru a doua oară o pace separată cu Austria, care-i confirmă stăpânirea în Silezia. Electorul Bavariei, care renunțase acum la coroana imperială, încheie și el o pace separată cu Maria-Thereza. Francisc de Lotaringia (care de fapt în acest timp era de Toscana, căci Lotaringia o stăpâna dela 1735 Stanislas Leszczyński), soțul Mariei-Tereza fu ales Împărat, dar războiul continuă. Armatele franceze erau comandate atunci de un mare general, Mareșalul de Saxa, care învinse pe Englezi la Fontenoy, pătrunse în Belgia, bătut pe Austrieci și ocupă o mare parte din Olanda.

Succesele franceze grăbesc încheierea păcii, care avu loc la Aix-la-Chapelle (1748). S-a hotărât atunci ca Silezia să rămână Prusiei; Spania câștigă ținuturi austriace în Italia (Parma și Piacenza). Se recunoștea ca regină a Ungariei și Boemiei, Maria-Tereza; iar Francisc este recunoscut Împărat.

Războiul de șapte ani. — Pierderea Sileziei nu putea fi ușor uitată de Austria, iar rivalitatea dintre Franța și Anglia se va adăuga acesteia, provocând un nou războiu sângeros, care ține șapte ani.

Rivalitățile complexe, speculate de istețul diplomat austriac Kaunitz, provoacă răsturnarea alianțelor. Așa că la izbucnirea războiului, Prusia era aliată cu Anglia, — ceea ce însemna că Franța luptă alături de Austria, — după o dușmănie de peste două sute de ani.

Luptele s'au dat și pe uscat și pe mare, întrucât paralel cu războiul de pe continent a avut loc un războiu colonial între Franța și Anglia.

Inceputul luptei l-au făcut Englezii pe mare. Ei atacară marina comercială franceză. Flota franceză învinge pe cea engleză lângă Minorca și Englezii împușcară pe amiralul Bing, care n'a știut să învingă.

Pe uscat începu războiul Frederic II, care intră în Saxonia, fără declarare de războiu. Electorul Saxoniei, August III, — care era și rege al Poloniei, — ceru ajutorul Franței, Austriei, Rusiei și Suediei. Astfel, Frederic II avea să se lupte cu marile puteri europene din acea vreme. El cuprinse Leipzig și Dresda, blocă armata saxonă la Pirna, apoi o sili să

se predea, iar ostașii saxoni fură încorporați în regimentele prusiane.

În acest timp, armata franceză ocupă Hanovra regelor englezi și Hessa, — reușind să înconjure și să ia prizonieră o întreagă armată engleză la **Clostersewen (1756)**. Anglia nu-și pierde cumpătul și în curând își formează o nouă armată din soldați germani cu plată, — adică mercenari.

Pe mare, în schimb, Anglia avea succese.

În urma ocupării Saxoniei, Frederic II se găsește atacat din trei părți: Rușii veneau dela Nord, Austriecii dela Sud și Francezii înaintau dela Vest. Ocupă însă o bună poziție, de pe care putea lupta cu succes multă vreme; la aceasta se adăuga o armată disciplinată și condusă de geniul militar al regelui însuși. Lovi pe Austrieci, pe care îi bătut la *Praga*. Peste puțin fu învins însă de ei la *Kollin*, unde pierdu 14.000 oameni. Comandanțul Austriecilor, care câștigase această luptă se numia *Daun*. El nu știu să profite de luptă, exploatându-i succesul, care ar fi adus strivirea armatei lui Frederic II, — în timpul când și Rușii învinseră pe Prusieni la Nord.

Francezii, cari tocmai obținuseră succesul dela **Clostersewen**, înaintau împotriva Prusienilor. Cu 22.000 soldați, contra 60.000 soldați, Frederic II lovește pe Francezi la **Rosbach (1757)**; se întoarce asupra Austriecilor, cu care purtă cea mai mare luptă a sa și câștigă cea mai mare victorie a sa la **Leuthen**. Cu 33.000 soldați el bătut armata austriacă de 90.000 soldați și făcū 20.000 de prizonieri.

Luptele lui Frederic II le-a caracterizat el, mai bine decât oricine: „eu sunt ca ariciul, care sburlindu-se se apără cu toți ghimpii săi“.

Rușii înaintau dinspre Nord, victorioși. Frederic II îi învinge la *Zorndorf*, dar suferă o înfrângere din partea Austriacilor la *Hochkirch*, — unde-și pierdu artileria și un mare număr de prizonieri. Se luptă apoi în defensivă, suferind o nouă înfrângere din partea Rușilor la *Kunersdorf (1759)*: „cum nu mă lovește un blestemat de glonț“, zicea Frederic II în timpul luptei.

Starea Prusiei era de plâns, în urma acestor lupte desperate. Locuitorii se împutinaseră, orașele și satele erau făcute cenușe, Königsberg și Berlin în mâna Rușilor și în curând și a Austrieilor. Frederic II însă luptă fără încetare. El se retrase în Silezia, unde susținu o luptă desperată cu Austrieii la Torgau.

Soarta Prusiei părea pecetluită, când norocul îi ieși înainte. Tarina Elisabeta, aliata Mariei-Tereza, muri în (1762) și-i urmă Tarul Petru III, un sincer admirator al lui Frederic II, care părăsi pe Austriei pentru a se alia cu Prusia.

Austria. în cele din urmă fu învinsă.

Armata franceză, în tot acest războiu, a fost comandată de generali incapabili, — fiind redusă la inacțiune prin armata anglo-prusiană.

Războiul s'a încheiat între Anglia și Franța la Paris (1763): Franța pierde coloniile din America-de-Nord, pe care le ocupau Englezii.

În acelaș an se încheie pacea dela Hubertsburg între Austria și Prusia, — când din nou a fost recunoscută Silezia ca posesiune prusiană.

Indiile și Canada. — Călătoria lui Vasco de Gama care, ocolind Africa pe la Sud, ajunsese la Calcuta în India, — a deschis drumul corăbiilor portugheze, cari au luat comerțul cu India din mâna Arabilor din Marea-Roșie. Comerțul portughez eclipsează pe cel venețian din basinul M. Mediterane.

Lisabona devine un puternic centru comercial. În secolul XVII, Olandezii înlocuesc pe Portughezi. La începutul sec. XVIII, Francezii și Englezii încep să înlocuiască pe Olandezi.

Englezii stăpânesc Madras, Bombay și Calcuta, — iar Francezii au Chandernagor și Pondichéry. Inceputul cu încetul aceste contoare comerciale (în genul celor feniciene) se înarmează pentru a fi la adăpostul revoltelor prinților indieni. În acest chip, prinții indieni încep să ceară ajutorul militar al contoarelor împotriva adversarilor lor. Și adeseori un trib indian ajutat de Francezi luptă cu un altul ajutat de Englezi. Rivalitatea franco-engleză este deschisă.

În America, amestecul papei făcuse ca noul continent să fie împărțit între Spanioli și Portughezi. Iși încercară însă norocul și celelalte popoare în noul

continent, care aduse pentru o vreme mult aur în Spania.

Englezii au pătruns în sec. XVI, pe vremea reginei Elisabeta, formând o provincie, pe care au numit-o ca un omagiu adus reginei, — Virginia. — Încercările absolutiste în sensul catolicizării pe vremea regelui Iacob I și Carol I, ca și pe vremea lui Iacob II, au făcut ca mulți protestanți hotărâți, oameni de convingeri sincere, să se îndrepte către pământul noului continent.

Așa s'a format Carolina-de-Nord și de Sud, — iar mai târziu Georgia, în cinstea regelui Gheorghe II. În secolul XVIII Anglia avea 13 provincii în America.

Francezii pătrunseseră în Canada în sec. XVI, unde Champlain face orașul Québec (1608). Pe vremea lui Ludovic XIV, Colbert se interesează în de aproape de această colonie. La sfârșitul secolului XVII, Cavelier de la Salle formează o nouă provincie, Luisiana, — purtând numele regelui francez.

Războiul colonial franco-englez. — Englezii atingeau în America peste un milion de coloniști, pe câtă vreme Francezii abia erau o sută de mii. Rivalitățile din India au avut răsunet și în America.

În timpul războiului de succesiune la tronul Austriei, Franța fiind aliata Prusiei și luptând împotriva Austriei și Angliei pe continent, — poartă paralel și războiul cu Englezii în Canada. Se dau lupte pe râul Sf. Laurențiu. Englezii reușesc să ia orașul Luisburg dela Francezi (1745).

În India însă erau victorioși Francezii, unde guvernatorul general al Indiilor, Dupleix, cucerise orașul Madras dela Englezi.

Prin pacea dela Aix-la-Chapelle (1748), care încheia războiul de succesiune al Austriei, se face și un schimb : Englezii înapoiază Franței orașul Luisburg, iar Francezii cedează în schimb orașul Madras.

După încheierea păcii dela Aix-la-Chapelle, în Europa e liniște, în colonii însă continuă războiul franco-englez.

În India, Dupleix este înlocuit printr'un guvernator incapabil, — când Englezii profitând de ocazie au distrus flota franceză. Cu multe greutăți, Franța

trimite un general, Lally Tollendal, căruia însă nu i s'au dat atâtea trupe de câte avea nevoie.

Guvernatorul englez, Robert Clive, era un om capabil, care reușește să cucerească Bengalul; iar pe Lally Tollendal îl înconjoară la Pondichéry. Generalul francez a luptat cu mult eroism, însă neavând trupe necesare a trebuit să se predea Englezilor (1761). Cu această înfrângere, Franța pierde ultima posesiune în India.

În America au avut loc lupte anglo-franceze în Acadia.

Și când s'a încheiat „războiul de șapte ani” s'a pus în discuție și chestiunea coloniilor din America și India.

Prin pacea dela Paris (1763), Franța cedează Angliei Canada și ținutul francez din stânga fluviului Missisipi.

Franța renunță la orice pretensiune politică asupra Indiei, unde Robert Clive stabilise o ordine engleză. Franța păstrează în India numai cinci contoare comerciale, unde nu avea voie să țină garnizoane militare. Spania pierde Florida, pe care o ia tot Anglia. În schimbul Floridei, Franța despăgubește pe Spanioli, cărora le cedează Luisiana.

La sfârșitul războiului de șapte ani, Franța este extenuată. Pentru ambiții vane, Franța vărsase sânge fără a avea vreun scop determinat. Războiul din colonii este neglijat.

Greșelile Franței, comise de regele Ludovic XV și lingușitorii curții sale, aduc prăbușirea politică a Franței și formarea unei preponderanțe engleze.

11) ANGLIA ÎN SEC. XVIII. PARLAMENTARISMUL

Anglia și parlamentarismul englez în sec. XVIII. — La moartea reginei Ana (1714), care nu lăsa nici un moștenitor, urmează la tronul Angliei dinastia Hanovra, din Germania. Regii din această familie, străini de Anglia, erau lipsiți de însușirile ce se cer unor regi, — deaceia nu s'au amestecat mai de loc în conducerea statului. Astfel tot secolul XVIII, Anglia a fost condusă de cele două partide politice, whig și

tory. Partidul conservator a stat, însă, departe de putere mult timp, căci nobilii erau partizanii urmașilor lui Iacob II și au făcut încercări să le dea tronul. Astfel partidul liberal a condus țara până la 1761. În acest timp s'au stabilit principiile guvernului parlamentar.

Guvernul parlamentar. — Parlamentul (camera comunelor și camera lorzilor) nu numai că vota **budgetul** și controla cheltuelile, dar obținu dreptul ca ministrii să fie numiți din sânul său. În adevăr, regele îi numește, dar apoi le lasă libertatea întreagă de conducere, căci **regele domnește nu guvernează.** Regele nu trebuie făcut răspunzător de nici un act al guvernului, ministrii singuri sunt responsabili înaintea parlamentului, care-i poate da în judecată. Orice lege este făcută de parlament și regele trebuie să o aprobe. Când majoritatea parlamentului este contra ministerului, ministerul trebuie să se retragă. Dacă ministerul crede că țara ține cu el, poate rămâne la putere, dar dizolvă parlamentul, face alegeri noi, și dacă n'are majoritate se retrage.

Creșterea libertăților. — Legea apără pe Englez chiar contra guvernului. Casa omului este o cetate apărată de lege. Englezul are drept de a **petiționa**, de a se întruni în oricât de mare număr, de a face societăți politice (cluburi), de a vorbi înaintea adunării și de a scrie (libertatea presei).

Acest guvern parlamentar, aceste libertăți au scutit Anglia de revoluțiunile, prin care au trecut celelalte state și au fost copiate de mai toate țările civilizate.

Dinastia de Hanovra. — Primul rege din această dinastie a fost **George I.** În timpul acestei domnii, Anglia a trăit în bună înțelegere cu Franța, căci ministrul englez **Walpole** a fost aliatul intim al cardinalului **Fleury**, din Franța. Ei au căutat să facă o politică pacifică, înlăturând pe căi pașnice orice neînțelegere. În parlament **Walpole** își făcea majorități influențând în alegeri și cumpărând cu bani pe deputați. Singur se lăuda că știe prețul fiecărei conștiințe. Regele nu se îngrija de nimic, nu știa dealtfel nici englezește și trăia ca un străin în mijlocul popoului englez.

George II, fiul lui **George I**, a fost atât de neînsemnat ca și tatăl său. Cu toată iubirea de pace a lui **Walpole**, Anglia intră în războiul cu Spania, de la care voia să obțină dreptul de comerț cu America spaniolă. Războiul nu a fost însă norocos și **Walpole** căzu (1742.). Timpul de pace însă trecuse și Anglia intră în războiul de succesiune la tronul Austriei și apoi în războiul de șapte ani, fiind pe rând aliata și inamica Austriei. În aceste războaie Anglia era în contra Franței. Cel mai însemnat ministru al Angliei în acest timp, a fost marele orator **Pitt**. Ajuns ministru, din ofițer inferior, **Pitt** a dus contra Franței un război plin de glorie, căci la sfârșitul lui, Anglia câștiga Canada franceză.

George III domnește șase-zeci de ani (1760—1820). În lunga sa domnie, regele **George III**, a intervenit mai mult în afacerile statului, susținând partidul conservator (**tory**). În timpul lui a trăit al doilea **Pitt**, mare orator și om de stat, ca și tatăl său. Și el era un mare dușman al Franței, mai ales al revoluțiunii franceze, pe care a combătut-o, urzind neconținut alianțe contra ei. Sub **George III**, Anglia a pierdut coloniile sale din America-de-Nord, unite sub numele de Statele-Unite.

Revolta coloniilor engleze din America-de-Nord.— În mijlocul secolului XVIII erau 13 colonii engleze, formate cum am arătat la timp, cu locuitori a căror ocupațiune principală era cultura tutunului, a cartofilor, a bumbacului, orezului și treștiei de zahăr.

La sfârșitul secolului XVIII, în urma războaielor dintre Franța și Anglia, statul englez reușește să-și anexeze coloniile Franței (Canada și Antilele) și Spaniei (Florida). Franța stăpânea numai valea fluviului Mississippi.

Se poate spune, prin analogie numai, că oceanul Atlantic era un „lac englez”. Puterea Angliei creștea și în Europa prin unirea Scoției cu Anglia, și peste câțiva ani Irlanda va avea și ea o nouă situație constituțională.

În această situație de înflorire politică și economică, Anglia este mânată către o nouă concepție politică, față de populația din colonii: **imperialism**, și anume un **imperialism colonial**. Și acest imperia-

tism a fost încercat atât în coloniile anexate de la Francezi, cât și în vechile colonii engleze.

Pentru aceasta, Anglia deține tot comerțul exterior al coloniilor. Toate mărfurile coloniale destinate exportului treceau prin Marea-Britanie și iarăși nu se puteau importa în America, decât numai mărfuri de proveniență engleză. Mai presus de orice, însă era dreptul ce și-l însușise Parlamentul englez de a pune diverse taxe în colonii. Toate aceste neajunsuri, și mai cu seamă ultimul, făcuse pe coloniști să se revolte și să scrie lucruri, cari amintesc vremurile lui Cromwell.

Se scria bunăoară „Dumnezeu a făcut pe toți oamenii egali” sau „regii sunt făcuți pentru popoare, și nu poporul pentru rege” sau în sfârșit „nici un guvernământ nu are dreptul de a face din supușii săi sclavi”.

La urcarea lui George III pe tronul Angliei și, mai cu seamă, după încheierea războaielor din Europa și din colonii, starea coloniilor se înrăutățește. Noul rege, — care învățase englezește și care voia să și guverneze, spre deosebire de ceilalți regi din Hanovra, — voia să exploateze în beneficiul coroanei coloniile și pe coloniști. Regele era încurajat de **tory** și atunci — și numai atunci — partidul **whig** ia apărarea coloniștilor. Așa că, neînțelegerea dintre coloniști și guvernul englez este dublată de o luptă între cele două partide: **tory** și **whig**.

După terminarea războiului de șapte ani, Anglia reșise învingătoare dar și datoare cu patru miliarde. Guvernul englez introduce **impozitul timbrului**: jurnalele, documentele și orice act civil trebuia să se facă pe hârtie timbrată, în folosul statului. Americanii protestară și susținură acest principiu englezesc: „orice impozit este nelegal, dacă n'a fost recunoscut de cei, care trebuie să-l plătească sau de reprezentanții lor”. Nemulțumirea coloniștilor era așa de mare, încât guvernul englez retrase impozitul timbrului de frica unui conflict sângeros; iar în Londra s'au făcut manifestații de simpatie față de coloniștii americani. Era opinia publică londoneză, animată și de partidul **whig**.

Curând însă s'au introdus impozite pe fer, hârtie,

sticlă, culori și ceai, pentru ca după câțiva ani să rămână numai impozitul pe ceai.

La 1775, Parlamentul britanic concesionează monopolul ceaiului pentru America „companiei Indiilor Orientale“.

Ferberea crescuse, până când locuitorii din Boston, deghizați în costume indiene, au aruncat în mare un întreg transport cu ceai destinat consumației americane (1774).

Anglia a luat măsuri împotriva orașului Boston, unde s'a trimis o armată engleză. Coloniștii s'au adunat în congres — primul congres colonial — la Filadelfia, — cu această ocazie s'a dat și „delacrația drepturilor“.

Luptele au început în primăvara anului 1775. Prima întâlnire între armata coloniștilor americani și armata engleză, formată din mercenari germani, a avut loc la Lexington și Englezii au fost învinși. Deși această luptă nu este decât o simplă ciocnire, Americanii îi dau mare importanță, fiind prima lor victorie asupra armatei engleze.

Soarta Americii în acest timp era în mâna unui om cu însușiri extraordinare, fiind în acest chip unul din cei mai mari oameni ai istoriei. Se numea **George Washington**, fiul unui proprietar din Virginia, care se distinsese în timpul războiului din Canada. În timpul din urmă se retrăsese la moșie, unde se ocupa cu agricultura, când concetățenii săi îl chemară în capul armatei. Talentele lui de general nu s'au arătat prin succese neîntrerupte, căci a fost deseori învins, ci prin voința lui, fără margini, în stăruința și liniștea cu care și îndeplinea planurile. Primul său succes a fost alungarea armatei engleze din Boston. Acest succes încurajă atât de mult pe Americani, încât declarară **independența** (1776).

Armata engleză, formată aproape numai din mercenari germani, îl respinse pe Washington spre Sud. El susținu însă lupte necontenite, deprinzând pe tinerii coloniști cu greutățile războiului. Victoria coloniștilor la **Saratoga** (1777), unde s'a predat o întreagă armată engleză, mări entuziasmul Europei pentru Americani. Mulțime de tineri francezi, între

care **La Fayette**, merseră să lupte ca voluntari contra Angliei.

La Fayette avea 20 de ani când plecă în America unde se distinse alături de Washington prin talente militare. Respinși în Sud de armata engleză, **La Fayette** veni în Europa, spre a stărui pe lângă **Ludovic XVI** ca să dea ajutor Americanilor.

Benjamin Franklin ceruse ajutor Francezilor, înaintea lui **La Fayette**. Era renumit prin observațiunile sale geniale asupra electricității, ca și prin redactarea „declarațiunei de independență”. Era om simplu și înțelept. Primirea lui la Paris a fost un triumf, toată lumea îndemna pe rege să ajute pe Americani.

Francezii începură contra Englezilor o serie de lupte navale și trimiseră și o armată de uscat în America. Mai pe urmă intră în luptă Spania, urmărind restituirea Gibraltarului și Minorcei. În cele din urmă intră și Olanda. Anglia rezistă cu cerbicie în toate părțile, perdu însă multe poziții, precum insula **Minorca**. Washington întărit cu un ajutor de 8000 Francezi constrânse pe Englezi să se predea la **York-Town** (1781) cu 8.000 soldați și 214 tunuri.

Intemeierea Statelor-Unite. — Capitulara dela **York-Town** însemna sfârșitul războiului cu America, — continuând încă doi ani în Indii și în toate coloniile engleze — când se încheie pacea dela **Ver-sailles** (1783).

Prin această pace Anglia recunoștea **independența Statelor-Unite americane**, — reda Spaniei insula **Minorca** și **Florida**, înapoiă Franței **Senegalul** și câteva insule din **Antile**. Olanda primea și ea câteva colonii. În schimb Anglia rămânea stăpână în **India**.

În urma acestui războiu, Statele Unite se găseau independente, dar sleite de puteri. Tezaurul era gol, datoriile enorme, ostașii neplătiți și gata de revoltă. Ei oferiră lui Washington dictatura, pe care el o respinse cu groază și se retrase la moșia sa. S'a procedat atunci la alegerea unei **convențiuni**, formată din cei mai aleși bărbați, care dete **Constituția** americană.

În baza acestei constituții, Statele-Unite erau conduse de un **congres**, format din trei elemente :

- 1) un președinte ales pe patru ani;
- 2) o cameră aleasă pe doi ani și
- 3) un Senat ales pe șase ani. Camera și senatul formau puterea legiuitoare.

Primul președinte a fost Washington, ales de două ori pe rând (1789 și până la 1797). A fost ales și a treia oară, dar a refuzat și de atunci s'a făcut tradiția ca nici un președinte să nu mai primească a fi președinte pentru a treia oară. Americanii recunoscători marelui om, au construit capitala lor, Washington, aproape de moșia unde a muncit el și unde i se odihnește cenușa.

12. RUSIA ȘI CATERINA II.

Rusia până la Caterina II. — După moartea lui Petru-cel-Mare a urmat un timp de turburări din pricina luptelor dintre susținătorii reformelor lui Petru-cel-Mare și dușmanii acestor reforme. Tarii s'au schimbat des și favoriții unuia erau exilați în Siberia de favoriții celuilalt.

Mai însemnată este domnia Anei, care în alianță cu Austria a pus rege în Polonia pe August III, contra candidatului francez, — Stanislas Lesczynski. Tot în acest timp a avut loc și războiul cu Turcii (1736—1739), — contra cărora luptau și Imperialii cari erau aliații Rușilor.

În cursul acestui războiu, Rușii au devastat Crimeea, au pătruns în Moldova și au ocupat Iașii, dar prin pacea dela Belgrad (1739), — din cauza înfrângerii Austriei, suferite prin Serbia, — au fost nevoiți să înapoeze Turcilor toate cuceririle făcute în cursul războiului.

Însemnată a fost și domnia Elisabetei, fiica lui Petru-cel-Mare. Ea s'a amestecat în războiul de șapte ani, luptând în contra lui Frederic II, în calitate de aliată a Mariei-Tereza. Moartea Elisabetei va aduce salvarea Prusiei.

Caterina II (1762—1796). Succesorul Elisabetei a fost nepotul său Petru III, un mare admirator al lui Frederic II și care tot timpul liber și-l petrecea la Oranienbaum, petrecând cu ofițerii și prietenii săi

germani. La moartea Elisabetei ordonă retragerea armatelor, care ocupase în ultimul timp al războiului de șapte ani Prusia și făcu un banchet, la care se bău în sănătatea lui Frederic II.

Petru III voia continuarea reformelor marelui său strămoș și ca și acela va avea de luptat, — căzând însă victimă, — cu mari greutăți. Caută să reformeze armata rusă după modelul celebrei armate prusiene, — dar armata se ridică contra țarului. Încearcă secularizarea averilor bisericesti, dar clerul protestează.

Atunci soția Țarului, Caterina II de Anhalt-Zerbst. care fusese amenințată cu divorțul și apoi cu moartea de soțul ei, — Petru III, — adună în jurul ei pe nemulțumiții principali ai reformelor lui Petru III și printr'un „pronunciament“ militar luă puterea imperială în numele fiului ei Pavel. În curând însă se încoronă cu tot ceremonialul bisericii ortodoxe ca Împărăteasă a Rusiei.

Petru III fusese închis și otrăvit, iar sicriul era păzit și sincer plâns de un singur om : bătrânul general Münich, căruia se datorește planul politic al înlocuirii Turcilor dela Constantinopol prin Ruși.

Caterina II era de origine germană și reușise să se înconjure de simpatia întregii Rusii ca aceea care se ridicase alături de nobili, cler și armată împotriva reformelor soțului său, — căutând a îndrepta întreaga viață a Rusiei pe vechiul făgaș al tradiției ruso-tătărești.

Ii plăcea să pozeze ca „îndurătoarea maică“ a bisericii ortodoxe. Serviciile religioase dela Palat erau impunătoare și fastuoase; clericii din toată lumea ortodoxă i-au cerut ajutoare și nici unul nu s'a înapoiat, fără ajutoare bănești, odăjdii sau sfinte icoane necesare unei biserici. Vartolomeiu Măzărul din Moldova, ca și Mihai Popovici din Banat au făcut asemenea pelerinagii la protectoarea Împărăteasă a ordoxismului.

În același timp Împărăteasa era pasionată de întreaga literatură enciclopedică franceză, citind și savurând operele ateiste ale filosofilor francezi. La curtea ei a fost invitat între alții Diderot și în discuțiile Împărătesei cu acești scriitori filosofi se fă-

ceau glume și ironii privitoare la credința poporului rus, pentru care împărăteasa se părea — în public — că are un atât de mare cult.

Și dacă se adaugă și faptul că Impărăteasa a dus o viață ușurată și vițioasă, se înțelege că „**epoca Impărătesei Caterina II**“, așa cum au numit-o contemporanii curteni ai Țarinei este numită cu exagerație.

Avea însă o inteligență vie și multă voință, știa franțuzește și citise mult, — îmbogățindu-și spiritul cu ideile timpului.

Ținând seama de felul în care și-a însușit coroana imperială, Caterina II și-a „supus personalitatea ei tuturilor tradițiilor și chiar prejudecăților acestui popor“. Ideile însă care o stăpâneau, în urma lecturilor sale, a convorbirilor și corespondenței sale cu scriitorii francezi, au făcut-o să încerce reforme în genul acelora, pe cari le combătuse la Petru III.

Reformele acestea au prins în parte; așa a fost secularizarea averilor bisericești. S'au adus coloniști germani și cu ajutorul acestora s'au fondat orașe noi. În majoritate însă, reformele au rămas simple forme. A încercat alcătuirea unei „Constituanțe“, care n'a avut nici un rost. S'au dat legi cari nu erau înțelese și nu s'au aplicat. S'au împrăștiat declarații și proclamații de reformă, — în care Impărăteasa se adresa armatei, nobilimii, bisericii și poporului rusec, — proclamații, cari n'au avut nici un efect. Erau lucruri citite în operele lui Marмонт, Montesquieu și Voltaire și pe cari mintea înflăcărată a Impărătesei căuta să le pună în practică în Rusia.

Marele merit al Caterinei II este că în acest timp studiul limbii rusești a devenit un studiu de căpetenie. În marile instituții culturale dela Moscova (Academia) și Petrograd (Școala de fete din palatul Smolna) limba rusească este cultivată cu grije și stăruință.

Scriitorii ruși sunt ajutați și ținuți — după moda franceză — în jurul curții. S'au ridicat scriitori ca poetul Derjavin și poetul, de origine română, Herescu, — care a scris epepeia „Rosiada“. Însăși Caterina II a scris comedii și drame, de o adevărată

valoare literară. „Oleg“ este o dramă cu caracter istoric scandinav, folosindu-și subiectul pentru a-l actualiza cu politica externă preconizată în timpul său.

Și mai are un interes această domnie. Pe câtă vreme Petru-cel-Mare conducea cu boeri bătrâni ruși, dar și cu un mare număr de sfetnici și generali străini, — Caterina II conduce cu ajutorul unei pleiade de diplomați și generali tineri ruși din familia Orlov, Potemchin, Cutuzov, etc.

Politica de cuceriri. Politica externă a Rusiei din timpul Caterinei II a format o adevărată perioadă de anexări.

Caterina II este convinsă că politica organică a Rusiei, nu poate fi alta în afară de cea fixată de bătrânul general Münich : distrugerea puterii turcești, pentru ca Rusia să poată singură conduce Răsăritul și Sud-Estul Europei.

Diplomatul Pamiñ și după el, Bezborodco, au meritul de a fi condus politica externă în tot timpul Împărătesei Caterina II.

În Nordul Imperiului, — unde Petru-cel-Mare se luptase multă vreme cu Suedezii, — în afară de un războiu ruso-suedez accidental și fără vreo schimbare teritorială la pacea care s'a încheiat la Vărăla (1790), a fost liniște. Danemarca încheiase cu Rusia o alianță defensivă și apoi și Suedia încheie (1791) un tratat de alianță cu Rusia. În privința soartei Suediei și Poloniei, — de care va fi vorba în altă lecție, — Rusia încheie un tratat cu Prusia și îl întărește apoi la 1769.

În 1768, Rusia, — urmărind pe niște revoluționari poloni, — a călcat teritoriile turcești din Nordul Mării Negre. Așa se iscă războiul ruso-turc (1768—1774), pe care Rușii nu-l doriseră, pentru că se știau nesuficient pregătiți. Turcii din contră declaraseră războiu Rușilor, bizuindu-se pe succesele lor din războiul anterior, însă s'au înșelat în speranțele lor. Țările noastre, ademenite de Ruși, trecură de partea lor și fără socotință se deteră în mâinile lor. Generalul Galitzin ocupă Iașii și Bucureștii, generalul Rumientzov învinse pe vizir la Cahul (1770). În ace-

laş timp, flota rusă din Marea Baltică trecu prin Oceanul Atlantic şi intră în basinul Mării Mediterane. La **Cesmè** flota turcească a fost distrusă de flota rusească condusă de **Alexe Orlov**. S'a produs atunci o revoltă a Grecilor din Arhipelag, contra Turcilor şi Ruşii au debarcat în **Moreia**.

Pe uscat, Ruşii ocupaseră **Crimeia**, **Moldova** şi **Ţara Românească**, obţinând o nouă victorie contra Turcilor la **Comana** (**Vlaşca**).

Pacea dela Cuciuc-Cainardji (1774) (lângă **Silistra**) termină primul războiu al **Caterinei II** cu **Turcia**. Ruşii îşi întind graniţa până la **Nipru**. **Marea Neagră** e liberă pentru navigaţia flotei ruseşti. Se declară independenţa **Tătarilor din Crimeia**.

Turcii se obligau să nu apese în nici un mod religia creştină în împărăţia lor, nici să împiedece construirea sau repararea bisericilor. Ruşii mai obţineau dreptul ca miniştrii lor să poată interveni la **Poartă** în favoarea principatelor noastre. Din această intervenire va ieşi mai târziu protectoratul rusesc asupra țărilor noastre, — protectorat, care ne dusesse până la marginea prăpastiei şi de care am scăpat ca prin minune.

Al doilea războiu (1787—1792).

În **Crimeia** au izbucnit certuri interne, întreţinute de Ruşi. Au avut loc lupte civile, care au slăbit pe **Tătari** şi cari au dus la anexarea **Crimeii** de către Ruşi (1783), — anexare recunoscută şi de Turci.

În 1787 **Rusia**. — aliată cu **Austria** lui **Iosif II.** — declară războiu **Turcilor**. Spre deosebire de primul războiu, acesta fusese pregătit şi declarat în scopul împărţirii **Imperiului otoman**. Mai mult, **Caterina II** intenţiona să facă **Împărat** la **Constantinopol** pe nepotul său **Constantin**, — care amintea prin numele său pe al **Împăratului întemeietor** al capitalei de **Răsărit** a **Imperiului roman**.

Austria sub conducerea lui **Iosif II** începe războiul prin atacul **Belgradului**, dar vizirul **Iusuf** îi pune pe fugă. Insuşi **Domnitorul dela Bucureşti**, **Nicolae Mavrogheni** bate armata imperială şi trece în **Ardeal**. **Austrieii** au fost goniţi până la **Timişoara**.

În curând armata rusă (care tocmai încheiasă pacea cu **Suedia** la **Varala**) ocupă **Oceacov**, **Hotin** şi sub

comanda celebrului general Suvorov Turcii sunt bătuți la Focșani și Mărtinești. Numai atunci prințul de Coburg intră în București cu armata sa austriacă

Prin intervenția Prusiei, Olandei și Angliei se încheie un armistițiu și apoi se face pacea dintre Turci și Austriaci la Șistov (1791) pe baza statului-quo (fără vreo modificare teritorială). În 1792 se încheie pacea dela Iași, între Turcia și Rusia, — care câștiga cetatea Oeacov și i se recunoștea posesiunea Crimeii și a Georgiei.

Țările Române în acest timp. Domnia Fanarioților (1711—1812). — După fuga lui D. Cantemir în Rusia, Turcii numiră Domn în Moldova pe un Grec, N. Mavrocordat. De acum înainte Turcii chibzuiră ca Domnii Munteniei și Moldovei să se numească dintre Grecii din Fanar. Acest nume îl poartă partea Constantinopolei, locuită de Grecii îmbogățiți prin comerț și pricepuți a servi interesele Porții. Și mai înainte de Fanarioți fuseseră numiți Domni greci în Țările române, dar dela N. Mavrocordat, Turcii le dădeau aceste locuri de încredere, pentru că boerii români erau bănuși că țin cu Rușii. Până la anul 1789 au fost mai însemnate trei familii domnitoare : Mavrocordat. Ghica și Ipsilanti. Membrii celor două dintâi familii se schimbau când în Muntenia, când în Moldova; așa C. Mavrocordat. fiul lui N. Mavrocordat, a domnit de șase ori în Muntenia și de patru ori în Moldova. Cam la trei ani, uneori și mai curând. Domnul era sau înlocuit sau mutat. Și fiecare numire, fiecare mutare era însoțită de o taxă de întărire (mucarer) și de numeroase „peșcheșuri” și „pocloane”.

În aceste timpuri, când uneori Domnitorul vorbea numai grecește, când birurile se măreau dintr'un an în altul, înmulțindu-se și taxele, care se luau pe vite (văcăritul) și pe produsele agricole (vinăriciu, pogonăritul, etc.), ba și pe numărul coșurilor prin care ieșea fumul (fumăritul), — satele „se spărgeau”. locuitorii fugind peste Dunăre, unde erau la adăpost de biruri și taxe.

Boerimea învăța limba grecească, limbă ce se

vorbea la palatul Domnitorilor și în saloanele timpului.

În bisericile orașelor slujba se făcea în limba greacă, — dar la sate slujba bisericească se făcea numai în limba românească.

Mănăstirile și averile imense ale acestora erau exploatate de călugării greci. Erau școli pentru toată lumea, unde se învăța limba greacă și pe lângă aceasta chestiuni de gramatică, geometrie și ceva filosofie. Erau însă frecventate numai de fiii de boeri și târgoveți.

În aceste timpuri, Țările noastre au fost teatrul de operațiuni și locuri de jefuit în timpul războaielor dintre Ruși, Austrieci și Turci. Ani de zile Țările române au fost exploatate și ocupate militarește de armata rusă.

Oltenia a fost vreme de 20 de ani ocupată și anexată Austriei, — pentru ca peste aproape 35 de ani aceiaș Austrie să anexeze partea cea mai frumoasă a Moldovei, Bucovina, pe care o vor stăpâni până în 1918.

Răpirea Bucovinei (1775). La sfârșitul primului războiu ruso-turc, purtat în vremea Caterinei II, Austria era îngrijată de succesele rusești și căuta să se amestece și ea în acest războiu, ajutând pe Turci.

În acest timp s'a încheiat pacea dela Cuciuc-Cainardji (1774) și încercarea Austriei a rămas suspendată.

În anul următor (1775), Austria ceru dela Turci să-i dea partea din Nordul Moldovei, — care de atunci s'a numit Bucovina, — pretextând că e vorba de o mică bucată teritorială, care însă va deschide un bun drum pentru armatele austriece ce se vor îndrepta în contra Rusiei. Și Turcii, cari tocmai erau învinși de Ruși, au cedat Bucovina Austriei.

Rușii, pe altă parte, erau înțeleși cu Austria și n'au protestat pentrucă, în felul acesta, Austria nu se mai socotea nedreptățită prin împărțirea Poloniei, care avusese loc în 1772.

Boerii moldoveni, în frunte cu Domnitorul Grigore Alex. Ghica, au protestat la Constantinopole contra acestei anexări, — însă zadarnic.

Bucovina a rămas Austriei.

13. POLONIA IN SEC. XVIII

Polonia în sec. XVIII. După pacea vestfalică este rege în Polonia Ion Cazimir, fiul lui Sigismund III, care-și făcuse cultura la Iezuiți, apoi intrând în ordinul Iezuiților ajunsese cardinal.

În timpul domniei lui Ion Cazimir, Cazacii ¹⁾ au prădat Polonia până la Lemberg, sub căpetenia hatmanului Bogdan Hmilnițchi. Cazacii erau îndemnați la aceasta de Ruși. A mai avut de luptat Polonia, în acest timp, cu o alianță suedo-cazacă, la care s'a adăugat Gh. Racoți, principele Aridealului precum și electorul Brandenburgului.

Ion Cazimir și-a terminat domnia printr'o abdicare, fiind înlocuit de regele ales Mihail Visnoviski. În timpul regelui Mihail, Cazacii s'au revoltat din nou contra Polonilor, cerând și ajutorul Turcilor. Aceștia vin și în presoară, apoi cuprind Camenița. Viteazul general polon Ion Sobieski îi bate la Hotin (1673), — totuș Polonia se obligă a plăti un tribut Turcilor.

La moartea lui Mihail Visnovieski e ales rege Ion Sobieski (1673—1696). S'a distins prin luptele purtate contra Turcilor și mai ales prin ajutorul dat Împăratului Leopold I în anul 1683, când Viena era asediată de armata turcească a lui Kara-Mustafa.

După moartea gloriosului apărător al creștinătății contra Turcilor, Ion Sobieski, a fost ales rege August II, electorul de Saxonia, care intrând în coalițiunea îndreptată împotriva Suediei a fost înlocuit de Carol XII cu Stanislas Leszczynski. După nenorocirea lui Carol XII în Rusia, August intră din nou în Polonia și muri pe tronul polon (1733). După moartea lui August II, Franța susținu din nou candidatura lui Stanislas Leszczynski, socrul lui Ludovic XV, pe când Austria și Rusia susțineau pe fiul lui August II, pe August III, care la sfârșit rămase rege. Armatele franceze învinseră pe Austrieci și în pacea dela Viena (1735) se dete lui Stanislas Lorena, pe când August III rămase rege în Polonia. Deși rege al Poloniei și elector al Saxoniei, August III a

---

1) Amestec de poșoare, ducând o viață independentă în regiunea Niprului, trăiau din jafuri.

fost un rege fără putere. care n'a putut apăra Saxonia contra lui Frederic II. Moartea lui (în 1768) dădă ocaziune Rusiei să intervină din nou în Polonia. Nu murise încă August III, când Împărăteasa Caterina II a Rusiei scria favoritului său Stanislas Poniatowski: „Trimit imediat pe contele Kayserlingk ambasador în Polonia, pentru a vă face rege după moartea acestuia“. Și în adevăr, la moartea lui August III, Polonia era împărțită în două partide. Unii voiau ca rege pe Stanislas Poniatowski, iar alții voiau pe fiul lui August III.

A fost ales însă Stanislas Poniatowski într'o adunare de 25.000 persoane, fără ca cineva să se ridice împotriva acestei alegeri.

Răul de care suferea Polonia era alegerea regilor, alegere pe care nobilii o practicau dela stingerea dinastiei Iagelonilor (1574).

Alegerea regilor a fost și în Polonia, ca în orice timp și țară, un mare rău, căci se făcuseră în țară multe partide și mari vrăjmășii. Nobilii au început a uita binele țării și a se gândi numai la foloasele lor. Când alegeau un rege își vindeau voturile, obțineau drepturi mari, încât nici la război nu mergeau fără voia lor. Regelui nu-i mai rămânea nici o putere.

Și această slăbiciune a vrut să o înlăture noul rege. Stanislas Poniatowski, reînființând monarhia ereditară prin înlăturarea sistemului alegerii suveranului. Dar s'a opus Rusia.

Anarhia politică.—Armata era mică și neorganizată, artileria era înapoiată și infanteria lipsea cu totul. Sistemul armatelor permanente introdus la toate statele europene. aici era necunoscut. În chipul acesta, granițele Poloniei erau deschise, căci Polonia este o țară de câmpie și lipsită aproape cu totul de hotare naturale. Lipseau și cetățile. Nobilii în schimb formau o cavalerie vitează, dar nesupusă, împărțită în partide inimice regelui, de cele mai multe ori.

Liberum veto. Nobilii aveau dreptul a se întruni în adunări (diete), spre a se sfătui asupra afacerilor statului, pe care regelui le anunța. Aceste diete locale alegeau reprezentanții (nuncii), pentru dieta

cea mare pe care o convoca numai regele, fixând data și orașul.

Însă aceste diete nu puteau lua nici o hotărîre, căci pentru orice hotărîre se cerea ca toți nobilii să fie de acord. Un singur nobil dacă era contra ei, hotărîrea cădea.

Această votare se chema *liberum veto* (oprire liberă) și se asemena cu *veto* al tribunilor romani.

Însă tribunii romani erau 10, și tot erau uneori neînțelegeri, cu atât mai greu erau să se înțeleagă nobilii poloni, a căror adunare cuprindea zeci de mii! Unii nobili se adunau înarmați și căutau să distrugă pe adversarii lor. Mai mult, cei ce se opuneau prin *veto* aveau dreptul a se ridica înarmați împotriva regelui, pentru a sprijini astfel punctul lor de vedere. Așa se forma o *confederație*. Adeseori o confederație provoca formarea unei *contra-confederații* și războiul civil izbucnea.

Această slăliciune a deșteptat pofta de cuceriri a vecinilor, Și ce vecini! Rușii, care socoteau pe Țar ca pe un Dumnezeu terestru, în timp ce Polonezii făceau tot felul de neajunsuri regelui lor! Prusienii cu armata cea mai bună în Europa, pe când Polonii aveau aceeași armată ca în evul mediu.

Pe lângă atâtea neînțelegeri se adăoga cearta religioasă. Polonia catolică persecuta cu cruzime religiunea reformată din partea vestică a regatului, și cu aceeași cruzime religiunea ortodoxă din partea estică. Prusia și Rusia au luat apărarea coreligionarilor lor și la sfârșit au împărțit Polonia împreună cu Austria.

Polonia, care era un fel de republică cu președintele ales pe viață, intră în faza unei anarhii disolvante.

Starea socială. — Întreaga populație polonă era împărțită în două clase sociale: nobilimea și țărănimea.

Nobilimea, la rândul ei, se împărțea în trei categorii: magnații, nobilimea mijlocie și nobilimea de jos.

Magnații formau cu toții cam 300 de familii. Erau adevărați suverani, cu domenii întinse, cu administrație, capitală și armată personală. Familia Radzi-

will, cu care se înrudise și Domnii Moldovei, a avut un mare rol istoric în trecutul Poloniei.

Nobilimea mijlocie cuprindea cam 30.000 familii. Aveau în stăpânirea lor câte două, trei sate.

Nobilimea de jos era formată din aproape un milion și jumătate de mici nobili, săraciți, neposedând decât o bucată mică de pământ pe care o cultivau singuri, ca să poată trăi. Aveau în schimb calul și sabia, necesare războiului.

Țăranii formau a doua clasă socială, fără nici un drept politic, fiind în întregime iobagi, legați de pământul nobilimii, pe care îl lucrau. Ei singuri plăteau impozite. Nobilii dispuneau de ei cum voiau.

Decadența economică. — Când într'un stat stăpânește anarhia politică și se adaugă și starea socială nenorocită arătată mai sus, dela sine se înțelege ușor că starea economică nu poate fi decât una din cele mai rele.

Cu o nobilime care adesea trebuia să-și lucreze singură bucata de pământ pentru ca să poată trăi, cu o altă nobilime cu întinse domenii lucrate mizerabil de nenorociții sclavi țărani, Polonia se sbătea în cea mai mare sărăcie. Și când clasa mijlocie, a burghezilor (meșteșugari, negustori) o reprezintă în primul rând Evreul (adeseori cămătar speculant al nobilimii), apoi Germanul și Armeanul, — înlocuiți încetul cu încetul de Evrei, — se înțelege că tot ceea ce se putea produce în Polonia era înghițit de această clasă intermediară formată din străini.

Sărăcia și mizeria Poloniei ajunsese proverbială. De nobilimea de jos se spunea că dacă un câine se culcă pe moșia unui asemenea senior, coada îi trece pe moșia vecinului.

Impărțirea Poloniei. — Polonia nu se putea regenera, decât printr'o reformă generală, care să înlăture starea de anarhie, să îndrepte apoi starea socială, care ducea și la o îndreptare economică, — în cele din urmă.

Stanislas Poniatowski, regele Poloniei și favoritul Caterinei II încearcă o reformă, care pornea de la înlăturarea sistemului eligibil al regelui, înlocuindu-l cu cel vechiu al eredității; apoi desființarea sistemului liberum veto. Aceste reforme nu plăceau

însă Caterinei II, care căuta un motiv să trimită armată în Polonia.

Motivul se ivi îndată, căci dieta întări toate măsurile contra **disidenților** (ortodoxi și protestanți). Caterina II susținea toate partidele, căci voia să se amestece în treburile lăuntrice ale Poloniei. Ea ajuta pe nobilii, care susțineau „*liberum veto*”, căci zicea că apără libertățile poloneze, dar pregătea armata, ca să intre și să apere pe ortodoxii persecutați. Armata rusească intră în Polonia, prinse pe cei mai însemnați dușmani ai disidenților și-i trimise în Rusia. Și Polonii decăzuseră atât de rău, încât trimiseră deputați să mulțumească Împărătesei.

Nobilii, partizani ai vechilor privilegii și deci și abuzuri, dar cari vedeau cu durere amestecul Rușilor în Polonia se adunară la **Bar** în Podolia, și cerură ajutorul puterilor europene. Caterina II era contra acestei confederații, căci se temea de întărirea Poloniei. Ea acuza confederația de **netoleranță** și **tiranie**; în adevăr, confederația zicea că luptă pentru religiune și înțelegea numai pe cea catolică, zicea că luptă pentru libertate și înțelegea numai pentru nobili, pe când poporul era ținut în vechea supunere. Caterina II susținea pe rege, favoritul și uncalta sa, care voia reforme și toleranță și filosofii francezi aplaudau pe marea Împărăteasă. Poniatowski ceru ajutorul Caterinei II contra confederației și armata rusească risipi armata confederaților cuprinzându-le cetățile. Un număr dintre ei fugiră în Basarabia urmăriți de Ruși. Turcii, supărați de călcarea teritoriilor lor, declarară războiu Rusiei.

Prima împărțire a Poloniei (1772). — Războiul dintre Ruși și Turci (1768—1774) se urma cu furie. Turcii erau învinși pe apă și uscat, când Prusia și Austria se înțelesesă cu Rusia, spre a împărți Polonia. Frederic II propuse împărțirea, spre a uni Prusia cu statele sale din Germania, iar Austria se învoi la împărțire, după ce la început ezitase. Prusia luă Prusia de Vest, afară de Danzig și Thoru, cari rămâneau Poloniei. Austria lua Galiția, partea cea mai populată și Rusia roșie, cu orașul Lemberg. Rusia anexa Rusia albă până la Duna și Nipru.

Aliații garantară apoi Poloniei, ca o batjocură, partea de teritorii ce-i mai rămâneau.

A doua împărțire a Poloniei (1793). — St. Poniatowski și patrioții sinceri poloni încercară din nou mântuirea Poloniei prin reforme. Tronul fu declarat ereditar în familia de Saxa, spre a găsi ajutor în Germania. Burghezia primea dreptul de a lua parte în dietă. Caterina II acum încurajă opoziția câtorva nobili, cari nu voiau tronul ereditar. Aceștia chemară armata rusească, care deși învinsă de Tadeu Kosciusko, înspăimântă pe Poniatowski și-l făcu să desființeze reformele și să concedieze armata. Apoi Prusia și Rusia împărțiră Polonia din nou. Prusia luă Posnania cu orașele Danzig și Thoru, — iar Rusia anexează părți din Lituania, Volinia și Podolia. Dieta recunoscă această a doua împărțire a Poloniei, sub presiunea armatelor ruse. Camera a fost înconjurată de soldați, tunuri se îndreptară contra ei, deputații nu voiau să vorbească. Camera fu blocată, în sfârșit, și deputații în scaunele lor, regele pe tron petrecură o zi și-o noapte fără să scoată o vorbă, fără să se audă o șoptă.

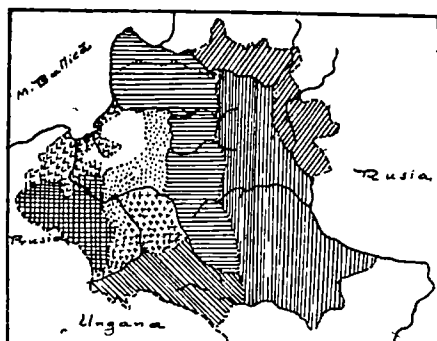
Dimineața următoare, președintele propuse recunoașterea împărțirii și fiindcă nici o vorbă nu se auzi, tăcerea fu considerată ca aprobare.

În acele zile de doliu național trăia încă marele eron polon, Tadeu Kosciusko. Nobil sărac, el fusese persecutat, trecuse în America și luptase în războiul Statelor-Unite contra Angliei. Reîntors în patrie comandă armata polonă, dar frica regelui Stanislas împiedicase continuarea luptei.

A treia împărțire a Poloniei 1795. — Kosciusko revoltă Polonia și numai cu 4000 de țărani, rău armați, a ținut piept armatelor rusești. Dar Prusia trimise o armată, Austria trecu în partea Țarinei și Polonii trebuiră să lupte cu teribilul general rus, Suvorov. La Macejovice se dăde lupta finală. Polonii fură învinși, Kosciusko fu rănit de moarte și căzu prizonier în mâinile Rușilor, — rostind, se zice, celebrele cuvinte : „*Finis Poloniae !*”

Cele trei puteri împărțiră între ele restul țării, iar regele Stanislas primea o pensie anuală. Rusia lua restul neanexat al provinciilor Lituania, Volinia și Podolia. Prusia anexa noua Prusie de Răsărit, iar Austria lua Galiția apuseană.

Republica „anacronică” a Poloniei era desființată și înghițită de statele monarhice absolutiste.

Rusia	Austria	Prusia	Anul.
////			1772
	- - -		1793
			1795

Impărțirea Poloniei
între cele trei mari puteri:
Rusia, Austria și Prusia.

14. CAUZELE REVOLUȚIUNII FRANCEZE

Cauzele revoluției franceze. — Filosoful Descartes, cel care indiferent de patrie și rasă examina în sistemul său general uman numai cugetarea (cogito, ergo sum), pătrunsese în literatura întregii Europe occidentale. Idealul de libertate al omenirii, propovăduit întregii umanități, este bazat acum pe principii filosofice statornice. Și influența o vedem în opera lui Corneille, care înaintea pasiunii pune onoarea și apoi, mai îndrăzneț, la Racine, care condamnă „pe rășboinicii fără scrupul și fără cruțare”; pentru ca să aducă pe scenă înaintea judecării poporului pe regii vinovați. Tot așa au procedat Molière și mai cu seamă plăcutul și mușcătorul fabulist La Fontaine.

Spiritul filosofic, inaugurat de Descartes, se va introduce în operele literare și va predomină în tot secolul XVIII, când toți „scriitorii filosofi” vor trece peste analiza psihologică a sufletului omului, studiind pe om numai în relație cu societatea și statul. În acest fel „**liberarea omului**” ajunge un scop al acestui secol. Se caută liberarea din mâinile superstiției, care e religia, — din ale tiraniei, care e statul

și chiar din ale culturii, în care un scriitor vedea imoralitate și degenerare ¹⁾).

Franța rămâne și în acest timp ceea ce fusese în secolul XVII : centrul mișcării literare în Europa.

Literatura revoluționară. — Unul din marii scriitori ai secolului al XVIII-lea a fost **Voltaire**, un adevărat rege al literaturii. A fost arestat în închisoarea corecțională a Bastiliei (Paris), din cauza unor versuri. Liberat, s'a certat cu un nobil și pentru că îndrăsnise să-l provoace la duel a fost din nou arestat. A trecut apoi în Anglia, unde a stat patru ani și întors în Franța a scris „**scrisorile filosofice**”, cari l-au făcut celebru. A fost favoritul regelui Franței și a stat în legături strânse cu nobilimea franceză. A fost apoi chemat de Frederic II regele Prusiei, la care a stat trei ani. S'a certat cu regele însă și a plecat în Elveția. Restul vieții și l-a petrecut la moșia sa **Ferney** pe granița Franței și Elveției. Scrierile lui Voltaire formează o bibliotecă întreagă. A scris tragedii : Mahomed, Brutus..., traduse în limba română pe la jumătatea secolului XIX. A scris o poemă epică, în genul Iliadei, numită **La Henriade**, după numele lui Henric IV.

A scris lucrări istorice : Carol XII, Secolul lui Ludovic XIV. A scris articole filosofice și o serie de mici romane. Corespondența sa cu marii oameni ai timpului prezintă un interes deosebit. În toate scrierile sale, Voltaire critică abuzurile bisericii, tirania preoților, atacă chiar baza creștinismului. Adevărat că tirania bisericii era atunci foarte mare, încât s'au văzut oameni omorâți numai pentru că nu îngenunchiaseră când treceau preoții cu icoanele ; dar și Voltaire a fost nedrept și pasionat. Vorba lui de fiecare zi era : „**écrasons l'infâme**” („să strivim pe ticălos, înțelegând prin acesta creștinismul). Modul lui de scriere era batjocoritor.

Montesquieu a fost un scriitor adânc și întemeiat în lucrările sale. A scris o carte despre **mărirea și decăderea Romanilor**. Ideile din acea carte sunt primite și astăzi de cei mai mari învățați ai timpului nostru. O operă mai mare a lui Montesquieu, o lu-

---

¹⁾ N. Iorga, State și Dinastii, p. 137.

crare de specialitate este *Esprit des lois* (spiritul legilor). În această lucrare Montesquieu studiază formele de guvernământ, oprindu-se și recomandând monarhia constituțională cu regim parlamentar, cum era în Anglia. Arată că este necesar ca regele să fie controlat de reprezentanții poporului și insistă asupra separației puterilor (legislativă, judecătorească și executivă), pe care atunci le deținea regele singur. Lucrarea aceasta, care se citește și astăzi, a avut un mare succes.

Ludovic XVI

regele Franței sub care a izbucnit marea revoluție franceză
și a cărei victimă a fost.

Jean-Jacques Rousseau era fiul unui ceasornicar din Geneva și a dus o viață plină de suferinți și aventuri, — unele puțin onorabile. A fost ucenic, lacheu, copist, muzicant, filosof, naturalist.

Prin talentul său, prin cultura și sentimentalismul său bizar s'a făcut cunoscut și a pătruns în lumea prinților și a aristocrației franceze. S'a certat repede cu toți și fugea de pretutindeni, căci credea că toată lumea s'a înțeles ca să-l persecute. La moarte nu s'a știut dacă s'a sinucis sau l-a ucis cineva. Rousseau este cel dintâiu mare scriitor, care a înțeles natura, a iubit-o și a descris-o ca nimeni înaintea lui.

Iubirea de natura sălbatecă, neatinsă de mâna omenească, l-a făcut să urască viața civilizată și tot ce era atins de mâna omului. Viața civilizată, zicea el, este inferioară stării sălbătice, când oamenii erau egali, liberi și buni precum ieșiseră din mâinile Creatorului. Rousseau își analizează și susține tema aceasta în cartea sa celebră *Emil*, care stă la baza pedagogiei moderne. O altă carte a lui care a fost ca o evanghelie pentru revoluția franceză, se numește *Contract social*. Acolo susține Rousseau că legile și guvernul există în puterea unui contract înțeles între supuși și guvern. Dacă guvernul nu se ține de obligațiunile lui de a fi egal și drept cu toți, supușii au dreptul să desființeze contractul și să schimbe guvernul și legile.

În această din urmă lucrare, *Contract social*, Rousseau este stăpânit de lucruri cari se petreceau în Geneva calvină, de unde plecase. Când vorbește de contract social se gândește la actele care garantau solidaritatea cetățenilor genevezi. Și când e vorba de reprezentarea poporului, care singur e suveran, gândul îi este la consiliile aceleasi Geneve.

Enciclopediștii. Cei mai mulți scriitori din sec. XVIII s'au învoit să scoată împreună un dicționar enciclopedic, care să cuprindă părțile esențiale ale oricărei ramuri de activitate omenească: literatură, artă, filosofie și științe. Însă ei refuzau numele de știință teologiei, care până atunci fusese considerată ca știință fundamentală. Deaceia Biserica a împiedicat tipărirea Enciclopediei, care a ieșit greu și după mulți ani. Cei mai însemnați enciclopediști au fost *D'Alembert*, un mare matematic și filosof, precum și *Diderot*. Acesta era fiul unui cuțitar, a fost ucenic, pentru ca în cele din urmă să ajungă unul din marii cugetători ai Franței. El a luat asupra-și publicarea Enciclopediei, pe care a terminat-o. *Diderot* a scris romane și câteva tratate filosofice. *Caterina II* a Rusiei i-a cumpărat biblioteca, i-a lăsat-o însă până la moartea lui, socotindu-l bibliotecar și plătindu-i leafa pe 50 de ani înainte (50.000 fr.).

Economiștii. Pe lângă scriitorii filosofi și enciclopediști merită atenția noastră și doi scriitori econo-

miști, a căror grijă a fost îmbunătățirea stării financiare în Franța.

Quesnay credea că nu se poate îndrepta reaua stare a finanței franceze, decât numai prin încurajarea agriculturii. Din contră, **Gournay** credea că numai singură industria ar putea înlătura nenorocirea. Și unul și altul cereau un regim de libertate, adică desființarea vămilor interne, corporațiilor și regulamentelor lor. „Laisser faire, laisser passer”, zicea Gournay.

Starea politică. Pe lângă starea de spirit arătată mai sus și care stăpânea întreaga Europă occidentală (Austria lui Iosif II, Prusia lui Frederic II, Rusia pe vremea Caterinei II etc.), — în Franța se adăugă și alte nemulțumiri, cari vor forma explicarea izbucnirii unei mari revoluții.

Franța era împărțită în provincii conduse de câte un **intendent**, care purta grija administrației, finanței și a justiției. Pe lângă fiecare intendent era și un **guvernator** militar.

În orașe era un **consiliu municipal**, care însă avea o putere atât de mărginită, încât nu putea repara nici o clopotniță, fără învoirea ministerului. În sate era câte un **primar**, a cărui atribuțiune era numai să hotărască suma de impozite, ce trebuia plătită de fiecare familie.

Justiția se dă în tribunale, care se aflau în orașele mai mari, iar apel se făcea la **parlament**, care era o curte de judecată. Erau 13 parlamente și cel din Paris era cel mai important. Dar aceeași faptă nu era lovită cu aceeași rigoare. Nobilul era altfel pedepsit și țăranul altfel. Administrația trimetea la închisoare, fără hotărîrea judecătorilor. S'au văzut oameni închiși din greșală și ținuți în temniță toată viața. Un Italian a fost închis la Bastilia, din greșală, chiar în ziua sosirii lui la Paris, și rămas închis 30 de ani, fără să-l cerceteze cineva.

Starea socială. Populațiunea Franței era la începutul revoluțiunii de 25 milioane de locuitori. împărțiți în trei clase: nobili, cleri și starea a treia.

Nobilii erau în număr de 80.000, — clerul era în număr de 250.000, iar poporul forma restul.

Nobilii ocupau demnitățile cele mari în stat și nu-

mai ei aveau dreptul de a fi ofițeri în armată. Erau scutiți de cele mai multe dări, petreceau tot timpul la curte, departe de moșiile lor. Din pricina cheltuelilor lor, îngrijitorii moșiilor exploatau barbar munca țăranului, care se sbătea în ghiarele mizeriei. Palatele de pe la moșii se năruiau, iar banii scoși din munca țăranilor se cheltuiau în alte părți, fără să se mai întoarcă ceva în satul de unde se luaseră. Chiar în sânul nobililor erau nemulțumiri, căci în familia nobilă se păstra dreptul primului născut. Băiatul cel mai mare lua titlul și două treimi din avere, dacă mai era un copil, și lua jumătate din avere când erau mai mulți de doi copii. Aceștia împărțeau apoi cealaltă jumătate.

Clerul. În privința bisericii, Franța era împărțită în 18 arhiepiscopate cu 120 episcopi, cu o mulțime de mănăstiri și călugări. Clerul avea averi imense, moșiile se chemau „moșia de mână moartă”, căci ele puteau fi mărite, dar niciodată micșorate sau înstrăinate. Veniturile clerului se socoteau atunci la 250.000.000, erau însă neegal împărțite. Episcopul din Strasburg avea 500.000 franci pe an, iar alții trăiau în mizerie.

Starea a treia (tiers état) cuprindea restul popoului care se subdiviza în trei : burghezia de sus, orașenii și țăranii.

Burghezia de sus era formată din proprietari mari, fabricanți, medici, advocați, literați, negustori.

Orașenii erau meseriașii și comercianții, organizați în corporații sau bresle.

Țăranii erau cei mai numeroși și cei mai de plâns. Patru milioane dintre ei erau proprietari, dar jafurile arendașilor și mulțimea impozitelor îi redusese și pe ei la mizerie. Casele erau fără ferestre, acoperite cu stuf și pe jos cu pământ. Hrana era puțină și de rea calitate.

Starea economică. Impozitele erau grele și numeroase. **Fonciera**, adică plata pentru moșii și construcțiuni o plăteau numai cei de jos. **Capitația** sau darea personală nu o plătea clerul, iar nobilii foarte neregulat. Erau apoi taxe pe vin, undelemn etc., cari formau seria nesfârșită a impozitelor îndirec-

te, era monopolul sării (la gabelle), pentru care se dădeau scutiri nobililor. La șosea (corvée) lucrau numai cei de jos. În fiecare an cheltuelile întreceau veniturile cu o mare sumă, căci regele cheltuia pentru sine averi colosale și da pensii în toate părțile. Regina avea 500 persoane în serviciul său. Hrana câinilor de vânătoare costa anual 50.000 franci, iar a cailor 180.000. Datoria publică era de patru miliarde și jumătate.

Și când aceeași stare de spirit și aceleași rele administrative provocase în Anglia revoluția lui Cromwell și revoluția dela 1688, în Elveția o întreagă serie de revolte, în Țările-de-Jos o altă revoluție contra reformelor lui Iosif II, pentru ca în curând să izbucnească în aproape toată Europa de Vest până în noul continent asemenea frământări, Franța nu va face excepție și odată revoluția izbucnită aici, atenția generală se va îndrepta spre Franța.

15. INCEPUTUL REVOLUȚIEI FRANCEZE

Inceputul revoluției franceze. Criza financiară cuprinse pe toți și regele Ludovic XVI, în curent cu scrierile filosofilor, dorea în mod sincer îndreptarea lucrurilor. Incercările făcute de ministrul de finanțe Turgot n'au avut nici un rezultat. După el veni un alt ministru capabil și popular, Necker, care încercă îndreptarea pe baza economiilor. A fost însă înlăturat, în urma stăruințelor și intrigilor de curte și înlocuit cu stăruința reginei Maria-Antoaneta prin Calonne, care a năruit încercările făcute de Turgot și Necker.

Regele a fost nevoit să recheme pe Necker în 1788. El decise pe rege să convoace **statele generale** și numărul deputaților burghezi să fie egal cu numărul deputaților nobili și clerici la un loc.

Astfel, în ziua de 5 Mai 1789 se adunară la Versailles **statele generale**, pentru a lua măsuri privitoare la îndreptarea stării financiare. Dela începutul lucrărilor se iviră neînțelegeri între deputații burghezi și deputații nobili și clerici. Nobilii și cle-

rul voiau să se discute și să se voteze pe clase, constituindu-se în trei adunări : nobili, cler și burghezie. Felul acesta de votare ar fi fost mereu defavorabil burgheziei. Deaceea burghezii cer votarea „pe cap“, discuțiunile făcându-se într'o singură adunare. Nobilii și clerul se retrag pe această bază, iar deputații burghezi, — după sfatul deputatului Sieyès, — s'au constituit în adunare națională.

Mirabeau

o c. petenie a revoluției franceze; om de mare talent,
dar nestatornic

Regele a ordonat închiderea sălii de ședințe, sub motivul unor reparații. Adunarea națională își continuă ședințele într'o sală de sport (jeu de paume = joc cu mingea). Aici au depus jurământul de a nu se despărți până nu vor da Franței o constituție (20 Iunie).

Regele intervine, stăruind ca să se discute și să se voteze pe clase și ieșind din sală ordonă împrăștierea adunării. Nobilii și clerul s'au supus, dar burghezii au rămas în sală la îndemnul lui La Fayette și Mirabeau. Maestrul de ceremonii încearcă să execute ordinul regelui, dar deputatul Mirabeau îi răspunde : „mergi de spune regelui că noi suntem aici prin voința națională și nu vom ieși, decât prin forța baionetelor“. Adunarea națională se declară

inviolabilă, iar regele nu îndrăzni a-i scoate cu forța și ordonă atunci deputaților nobili și clerici să se unească cu deputații burgheziei.

Regele făcu greșeala și concedie pe Necker, concentrând în acelaș timp armata în jurul Parisului și la Versailles. Lumea protestă și la îndemnul unui tânăr avocat, **Camille Desmoulins**, se organizează o armată de cetățeni, care atacă **Bastilia**, închisoarea corecțională din Paris, unde fusese închis și **Voltaire**. **Bastilia** a fost luată și bătrânul guvernator, care n'avea nici o vină, a fost ucis și capul lui, ca și al unui alt bătrân foarte cum se cade, **Flesselles**, prepozitul negustorilor, au fost purtate în vârfuri de lance (14 Iulie 1789).

Revoluția începuse.

Speriat, regele **Ludovic XVI** concedie armată și rechemă pe **Necker**.

Revoluția se întinsese și în provincie. Sătenii se răsculau contra proprietarilor, ardeau castele și arhive cu acte; nobilii începură să fugă în țările vecine. În fața pericolului, nobilii declarară la **4 August 1789** că sacrifică privilegiile lor, că voesc să fie egali cu toți ceilalți locuitori ai Franței.

Se desființează prin urmare toate privilegiile evului mediu și după exemplul Statelor-Unite s'a redactat o „**declarațiune a drepturilor omului și cetățeanului**“. Se părea că revoluția se va opri aici, deoarece prefacerile dorite se realizaseră.

Regele însă, îndemnat de lingușitorii și interesații dela curte, face o nouă greșeală: nu aprobă declarațiunea și strânge iar armata.

Locuitorii Parisului, în majoritate proletari (lucrători fără ocupații), chinuți de foame, căci din cauza dezordinei circulația se întrerupsese, pornesc în masă la Versailles asupra regelui, pe care îl socoteau vinovat de toate nenorocirile (5 Octomvrie).

Curtea, apoi și adunarea națională se mută la Paris. În această vreme, populația Parisului deținea puterea.

Sărbătoarea Federațiunii (14 Iulie 1790). Numărul nobililor fugiți în străinătate creștea mereu, amicii revoluțiunii începură atunci să facă asociațiuni numite **federații**, ai căror membrii jurau de a trăi li-

ber sau a muri. Sub cerul liber se aduceau copii, fete, bătrâni încoronați cu spice și frunze de stejar. ca să privească și să binecuvinteze jurământul. În Paris această sărbătoare se făcu la aniversarea Bastiliei, în fața a 400.000 de privitori. Episcopul Talleyrand făcu leturghia înconjurat de 100 de preoți.

Regele și regina jurară să respecte Constituția, care nu era încă terminată.

Fuga Regelui. Ideile revoluționare câștigau tot mai mulți aderenți. Mirabeau, speriat de ideile republicane și de intrigile ducelui de Orléans care voia să fie el rege, își oferî serviciile regelui Ludovic XVI. Regele îi plăti datoriile și-i dădu și o mare sumă de bani, dar Mirabeau muri în curând, regretat mult de rege.

Atunci regele încercă să fugă. Plecă (20 Iunie 1790) spre granița Belgiei, dar aproape de graniță fu recunoscut, oprit și adus la Paris.

Monarhia constituțională (Septembrie 1791). Constituția a fost terminată în Septembrie, 1791, — când regele a jurat că o va respecta. În acest mod începe un nou regim în Franța, monarhia constituțională, care înlocuia vechea monarhie absolută a Franței.

Adunarea națională constituantă apoi se disolvă, cu hotărîrea ca nici un membru al ei să nu facă parte din adunarea următoare.

Adunarea legislativă era o adunare ordinară, care a fost aleasă în toamna anului 1791, după disolvarea adunării naționale. Ea trebuia să țină ședințe în fiecare an și să se înnoiască la doi ani. Hotărîrea luată ca deputații adunării naționale să nu facă parte din adunarea legislativă a fost o mare greșală. Noii deputați erau tineri entuziaști, deciși a purta războiul cu toată Europa, pentru răspândirea ideilor revoluționare. Nu mai voia să dea regelui nici titlu de sire și nici de **majestate**, ci îi ziceau simplu **rege al Francezilor**. Au înarmat poporul cu lănci și l-au echipat sumar. Din această cauză mulți îi părăsiră; așa a fost cazul lui La Fayette ¹⁾, care comanda armata poporului, numită garda națională. Frații regelui și mulți nobili fugiră în Germania

---

1) Cel care luptase și în America.

și Italia, unde se preparau să năvălească în Franța, pentru a distruge pe revoluționari.

Regii Europei și prinții se temeau să nu se întâmple și în statele lor asemenea revoluții, cari voiau „războiul regilor, și pace națiunilor“. Toți suveranii vedeau propriul lor tron clătinându-se la loviturile contra lui Ludovic XVI. Deaceia adunarea legislativă se pregătea de războiu.

Majoritatea adunării o formau **Girondinii**, numiți așa pentru că cei mai însemnați dintre ei erau din ținutul sudic al Franței, din Gironda.

Extremiștii acestei adunări se numeau **Montagnards** (=Munteni), căci ocupau în adunare locurile cele mai înalte.

Adunarea prezintă regelui două decrete : 1) confiscarea averilor nobililor fugiți din Franța și 2) oprirea lefurilor preoților, cari nu vor jura pe constituție. Regele se opuse și adunarea protestă, acuzând pe rege. A fost silit să formeze un minister girondin, — al cărui suflet a fost entuziasta și inteligenta Doamnă Roland.

Ideile fundamentale ale constituției. Constituția era bazată pe principiul separației puterilor, analizat și susținut în „L'Esprit des lois“ a lui Montesquieu.

Puterea executivă era încredințată regelui, care este ereditor, inviolabil și iresponsabil. I se fixează lista civilă la 25 milioane. În adunarea legislativă are drept de veto suspensiv. Puterea legislativă este încredințată unei adunări, formate din 746 de deputați, aleși pe doi ani. Adunarea are inițiativa legilor. Regimul electoral este bazat pe sistemul alegătorilor, împărțiți după avere, în două clase.

Regimul administrativ e bazat pe principiul **descentralizării**. Puterea judecătorească e încredințată judecătorilor aleși : un judecător de pace într'un canton (=plasă), un tribunal civil pe district (= județ), un tribunal criminal pe departament (=provincie) și în sfârșit o curte de casație la Paris.

Franța era împărțită în 83 departamente (=ținuturi, provincii), împărțite la rândul lor în districte.

În locul impozitelor directe și indirecte s'au introdus impozitele directe : **fonciera** (pe imobile), **contribuția personală și mobiliară**, — calculate după

chiria plătită de cetățean, — patente (pentru industrii, meșteșuguri și comerț).

Inceputul războaielor cu Europa. Ministerul girondin declară războiul Austriei (în ziua de 20 Aprilie 1792), sub motiv că adăpostește pe emigranți, plănuiind în acelaș timp un război revoluționarilor.

Războiul a fost la început nefavorabil revoluționarilor. Armatele erau nedisciplinate și insuficient echipate. Regele și regina (Maria-Antoaneta, fiica Mariei-Tereza) erau bănuți de înțelegere cu inamicul. În curând regele are noi conflicte cu adunarea și cu toată manifestarea populației, el își menține veto suspensiv asupra unor măsuri luate de adunare.

Adunarea legislativă era în majoritate regalistă, ceeace făcu pe câțiva deputați (numiți Iacobini) să pregătească o revoluție antiregalistă. Iacobinii și-au atins scopul, când generalul prusiac **Brunswick** a trimis la Paris manifestul de amenințare a celor ce vor ataca pe rege. În noaptea de 9—10 August 1792, populația Parisului și câteva batalioane de federați din ținutul Marsilia atacă palatul regal. Garda de Elvețieni a regelui e măcelărită și familia regală s'a refugiat în sala adunării legislative. Pentru că din manifestul lui Brunswick reieșea înțelegerea lui Ludovic XVI cu Austria și Prusia, revoluționarii comunei Paris dela 10 August suspendă pe rege și-l arestează cu toată familia la Temple (în Paris).

Monarhia constituțională este astfel desființată și adunarea legislativă nu mai are nici o putere și nici un rost.

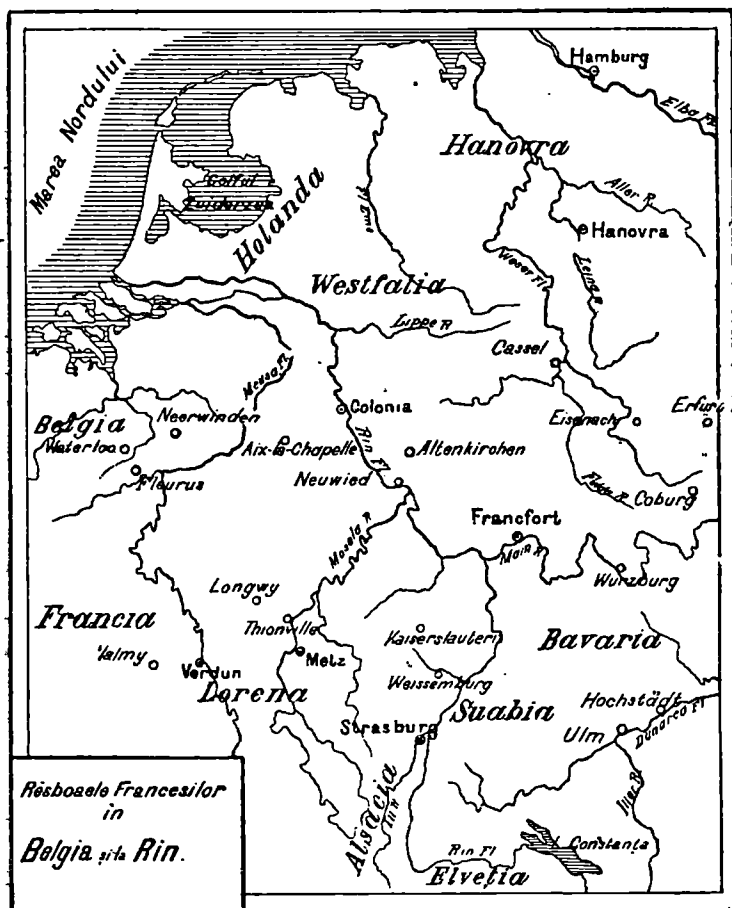
Comuna din Paris în frunte cu ministrul **Danton** conduce Franța și războiul cu Europa. Într'un mare entuziasm se fac înrolări de voluntari și armamentul se îmbunătățește. „Patria era în pericol“, căci armatele austro-prusiene se apropiau de Paris.

Poporul se războiește, măcelărind pe mobilia bănuți de înțelegere cu inamicul și arestați la Paris. Măcelul a ținut cinci zile, cu aprobarea tacită a lui **Danton**.

Entuzismul armatei franceze reușește să oprească înaintarea inamicilor Franței pe înălțimile dela

Valmy (20 Sept. 1792). Armata franceză era condusă de Dumouriez și Kellerman.

Lupta dela Valmy, — care nu constă din succese militare, ci dintr'o simplă oprire a armatei prusiene. — înseamnă salvarea Franței.

16. REPUBLICA FRANCEZA. BONAPARTE.

Republica franceză. — A doua zi după oprirea dela Valmy, o nouă adunare numită **convenție** ține

puterea, înființând în locul monarhiei constituționale, republica (21 Sept. 1792). Franța se găsea în acest timp într-o stare generală de anarhie: războaie civile în provincii cu caracter religios sau regalist, la graniță războaie cu vecinii.

Cu toată rivalitatea deputaților girondini și montagnarzi, — regele Ludovic XVI este judecat și executat la începutul anului 1793 (21 Ianuarie). După executarea regelui, lupta din convenție devine și mai aprinsă: montagnarzii acuzau pe girondini că au voit să scape pe Ludovic XVI. O nouă revoltă a comunei a izbucnit pe vară (2 Iunie 1793) și amenințând convenția, aceasta a trebuit să declare arestați pe 29 deputați girondini.

Franța părea perdată, căci uciderea lui Ludovic XVI provocase o coaliție europeană, care ataca Franța din toate părțile. În Franța, regaliștii și catolicii provoacă o revoluție internă, organizează o armată și după arestarea deputaților se adăogă revoluția girondină.

Convenția, asupra căreia cădeau toate responsabilitățile, ținând seama de primejdia prin care trecea Franța creiază un guvern revoluționar cu puteri dictatoriale numit „comitetul mântuirii publice” (6 Aprilie 1793). Acest comitet ajutat de convenție și de un supus tribunal revoluționar avea misiunea de a salva Franța la granițe și înlăuntru.

Teroarea (1793—1794). — Măsurile luate de comitetul mântuirii publice ca și de convenție au fost din cele mai severe, adeseori mergând până la sălbătăcie. Acest regim s'a numit cu drept cuvânt **teroare**. S'a ordonat formarea unei puternice armate, s'a votat apoi un împrumut forțat de un miliard; acestea fiind necesare războiului cu Europa. În curând s'a votat legea prețurilor maxime pentru mărfuri.

A fost votată apoi **legea suspectilor**, în baza căreia s'au arestat toți cei bănuți că ar simpatiza cu regaliștii.

Datorită măsurilor luate, revoluția internă este înăbușită iar la granițele Franței aliații sunt opriți prin victoriile generalilor și soldaților entuziaști ai Franței.

Victoriile revoluției sunt dublate, la Paris, prin acte de barbarie. Comitetul mântuirii publice, în fruntea căruia se găsea **Robespierre** execută în masă pe deputații girondini, pe Regina Maria-An-toneta și pe distinsa doamnă Roland.

În curând se formează o opoziție din amicii depu-tatului **Danton** și ai lui **Hébert**, care luptă contra

Robespierre

neînduplecatul șef al teroarei revoluționare, care a sfârșit prin a fi dus la eșafod, așa cum și el dusesese pe mulți.

tiraniei exercitate de Robespierre. Acesta acuză mai întâiu pe Hebertiști (amicii lui Hébert) și-i trimise la eșafod cu votul Dantonistilor, apoi acuză pe Dantonisti. Însuș Danton, acuzat de imoralitate, a fost dus la eșafod cu mulți partizani, între cari era și Camille Desmoulins. Robespierre rămase a-totputernic, ajutat de Saint-Just și alții.

S'a decretat atunci o sărbătoare în onoarea **Fiin-ței Supreme**. Se ridică un munte împodobit cu ar-bori, Robespierre apăru cu un buchet de spice în mână, pe când fete, îmbrăcate în alb urcau muntele cântând un imn în onoarea ființei supreme.

Teroarea continua însă. A fost ucis atunci marele chimist **Lavoisier** și poetul **André Chénier**.

S'a făcut în curând un curent contra lui **Robespierre** și a partizanilor săi. Comuna se revoltă luându-le apărarea, totuș **Robespierre** și amicii săi sunt executați (27 Iulie 1794).

După atâtea vărsări de sânge, puterile comitetului mântuirii publice au fost restrânse și tribunalul revoluționar în curând desființat.

Deputații girondini proscriși și-au ocupat locurile în convenție. O ultimă încercare a montagnarilor de a ridica poporul este zădărnicită și ei, executați. Regaliștii prind curaj și bazați pe ajutorul englez încep teroarea albă contra republicanilor.

Convenția atunci, pentru a asigura republica au votat decretul celor două treimi, în baza căruia două treimi din deputații convenției trebuiau să facă parte din viitoarea adunare legislativă. Regaliștii se revoltară, dar sunt zdrobiți de tânărul general **Bonaparte**.

Convenția se dizolvă în strigătul de „**Vive la république**“ (26 Oct. 1795).

Franța era salvată. Convenția — trecând peste greșelile săvârșite — învinsese toate greutățile. În 1795 s'a dat o nouă constituție, zisă constituția din anul III (după calendarul republican). În baza acesteia, puterea executivă o aveau cinci membrii, numiți directori, aleși din corpul legislativ. Puterea legiuitoare o avea un corp legislativ, format din consiliul bătrânilor și consiliul celor cinci sute. Tot în acest timp cursul școlar primar a fost declarat obligator, s'au creat școli secundare și școli superioare. S'a introdus sistemul metric. S'a introdus un calendar republican, lipsit de seriozitate și care a ținut dela 1793—1806.

Tot convenția a încheiat cu Prusia tratatul dela **Basel** (1795), în baza căruia Prusia consimțea ca Franța să ia ținuturile din stânga Rinului; Olanda îi lăsa mai multe cetăți, plătea cheltueli de războiu și se obliga să dea Francezilor ajutor cu flota și cu armata. Regele Spaniei recunoștea republica franceză.

Directoratul. — În baza constituției din anul III,

cinci directori au luat conducerea statului în anul 1795. Lumea era obosită de atâtea frământări, totuși luptele politice continuă. Apare acum, — pentru prima oară, — un nou curent, numit comunist, care tindea la desființarea proprietății individuale. Reprezentantul acestui nou curent. Babeuf a fost arestat și executat. O mare sărăcie stăpânea în Franța și războiul amenința din nou pământul republicei. S'au pus în vânzare moșiile luate dela mănăstiri și sărăcia a mai conținut. Războiul a fost purtat cu succes.

Expediția din Italia (1796-1797). — Directoratul a trimis două armate : una la Rin, sub conducerea generalului Moreau, și o alta în Italia, sub conducerea tânărului general Bonaparte.

Armata din Italia era în luptă cu Austria și cu Piemontul (casa Savoia). Mai puțin numeroasă, decât armatele dușmane era comandată însă de generali eroi și deprins cu greutățile. Bonaparte știu să deștepte în soldați iubirea de glorie și dorința de câștig.

Austriacii fură învinși într'o mulțime de întâlniri, apoi Piemontezii fură învinși la Mondovi. Multe drapele fură trimise Directoratului și Franța începu să celebreze victoriile tânărului general. Regele Piemontului ceru pace și lăsă Franței Savoia și Nizza.

Francezii se îndreptară din nou împotriva Austrieilor, îi învinge, ocupă Milan și înconjură Mantua. Toți suveranii Italiei părăsesc pe Austrieci. Bonaparte obține mari sume de bani, ia obiecte și tablouri de artă. Papa însuși plătește 21 milioane, dă 100 obiecte de artă și mai multe cetăți.

Austrieii sub generalul Alvinzi sunt învinși la Arcole și Rivoli, — perzând și Mantua. Bonaparte trece Alpii și merge asupra Vienii. Austria îi opuse pe arhiducele Carol, pe care Francezii îl înving. Viena era în pericol.

Pacea dela Campo-Formio (1797) se încheie între Austria și Bonaparte, care disprețuia ordinele Directoratului. Austria ceda Franței Belgia. Nordul Italiei forma libera republică cisalpină, — dar Veneția rămâne Austriei.

Expediția din Egipt (1798). — Lui Bonaparte i se făcură mari onoruri, dar el înțelese că gloria lui va ține puțin și că menținerea gloriei înseamnă noi suc-

cese. Deaceea propuse cucerirea Egiptului, de unde plănuia atacarea Indiei, bogata posesiune engleză. Directoratul, care începuse să se teamă de Bonaparte, primi cu plăcere oferta tânărului general. Plecă cu flota și cu un mare număr de învățați, care să studieze cultura egipteană. Debarcă aproape de Alexandria, cuprinse acest oraș și dădu locuitorilor de aici proclamațiuni pașnice, împestrițate și cu sentințe din Coran. Aproape de Piramide învinse cavaleria Mamelucilor. „Soldați, — zicea Bonaparte, — amintiți-vă că din vârful acestor piramide vă privesc patruzeci de secole”.

Dar flota franceză a fost distrusă de amiralul englez Nelson, la Abukir (1 August 1798). Rămânând ca și prizonier în ținutul Egiptului, Bonaparte încercă cucerirea Siriei. Învinse pe Turci, cuprinse cetăți, nu reuși însă cucerirea cetății Acra și armata sa fu cuprinsă de ciumă. Starea lucrurilor din Franța decide pe Bonaparte să se strecoare cu două vase printre corăbiile engleze și să debarce în Franța. Armata din Egipt, rămase sub comanda generalului Kléber purtă o victorie asupra unei armate turco-engleze la Heliopolis. Kléber a fost asasinat (14 Iunie 1800) și armata franceză nevoită să se predea.

Bonaparte. — Napoleon Bonaparte a fost cel mai mare geniu militar al popoarelor moderne. S'a născut la 15 August 1769, la Ajaccio în Corsica. Era al doilea fiu al lui Carol Bonaparte și al Laetiției Ramolino. Era — în vremea copilăriei, — mic, galben la față, dar vioi, stăruitor în lucru, cu aplicațiuni pentru matematici. Studiase în școala militară dela Brienne și apoi în cea dela Paris. S'a distins, pentru prima dată la asediul orașului Toulon (1793), luptând contra Englezilor. Atunci a obținut gradul de general de brigadă. Un al doilea succes a fost distrugerea regalștilor (Oct. 1795).

Toate aceste merite, ca și influența și cunoștințele soției sale, Iosefina, — văduva unui general ucis în timpul teroarei, — au făcut ca să i se încredințeze comanda armatelor din Italia. Succesul armatelor franceze comandate de tânărul general au mântuit din nou Franța amenințată de puterile unite ale Austriei și Angliei.

După revenirea lui Bonaparte din expediția nereușită din Egipt, Franța turburată înlăuntru și atacată în afară este în pragul unor noi transformări politice.

17. CONSULATUL

Consulatul. — Reîntors din Egipt, Bonaparte știe să profite de împrejurări și sprijinit pe armata din Paris, având de partea sa și pe prezidentul adunării celor cinci sute, care era fratele său, dizolvă adunarea celor cinci sute. Apoi împreună cu vreo 50 de deputați, partizani ai săi, declară căzut Directoratul și în locul lui se creiea **Consulatul** (9 Noemvrie 1799). Unul din amicii lui Napoleon, Sieyès, prezentă un proiect de constituție lucrat cu multă grijă. Napoleon însă îl refuză și impuse „**constituția anului VIII**”, care dădea tuturor cetățenilor dreptul de alegători, de fapt însă nu aveau dreptul la vot, decât numai când era vorba de ratificarea constituției sau redactarea listelor de candidați pentru funcțiuni. **Poporul nu-și alegea reprezentanți.**

În baza acestei constituții, **puterea executivă** era încredințată la trei consuli, dintre cari unul este prim consul. Acesta avea toate puterile concentrate în mâna sa, având și inițiativa legilor. Ceilalți doi consuli contrasemneau actele primului-consul. Consulii se alegeau pe 10 ani de către Senat.

Puterea legislativă era încredințată la patru adunări, numite de primul consul sau de Senat: 1) **consiliul de stat** pregătea legile; 2) **tribunatul** le discuta; 3) **corpul legislativ** le vota și 4) **senatul** supraveghea la aplicarea și menținerea lor.

Napoleon Bonaparte era prim-consul și dacă menționăm că membrii senatului au fost aleși dintre partizanii săi, înțelegem că puterea prim-consulului era o putere dictatorială, încredințată pe zece ani.

Revoluția încetase și lumea, obosită și sătulă de atâtea grozavii se lăsă condusă de tânărul tiran, intitulat prim-consul.

Regimul electoral — bazat pe sufragiul universal

— se mărginea la redactarea listelor de funcționari comunali pentru provincii și funcțiuni naționale.

Regimul administrativ era organizat printr'o lege specială și era bazat pe principiul centralizării absolute. Primul-consul numea pe prefecți și pe sub-prefecți.

Răsboaie. — În 1800, primul-consul propuse pace direct regelui Angliei și Împăratului, cari atacaseră Franța în 1799.

Propunerile nefiind primite, Bonaparte trecu în Italia peste muntele **San-Bernard**, decis să taie linia de retragere a Austrieilor. Aceștia atacă pe Francezi la **Mareugo**. După o luptă încordată, în care Francezii au fost învinși la început, Austrieii se retraseră lăsând Francezilor mai toată Italia nordică.

O a doua armată, care opera la Rin sub conducerea generalului **Moreau** câștigă succese și mai strălucite. Ea respinse pe Austro-Bavarezi și ocupă capitala Bavariei. De aci **Moreau** se pregăti să meargă asupra Vienei, unde avea să se întâlnească cu armata din Italia. Armata austriacă încercă un atac decisiv la **Hohenlinden**, dar fu cumplit învinsă.

Față de atâtea pierderi, Austria încheie pacea de la **Lunéville (1801)**, prin care cedă din nou Belgia și recunoștea modificările făcute de Bonaparte în Italia.

Chiar Anglia încheie pacea cu Franța, după ce armata franceză din Egipt fu învinsă. Anglia înapoia Franței prin pacea de la **Amiens (1802)** toate cuceririle făcute în colonii, în timpul acestui războiu. Mai bine de un an Franța a fost astfel în pace cu toate statele.

Noua organizare politică și socială. — După încheierea păcii de la **Amiens**, Napoleon Bonaparte, foarte popular, a devenit arbitru absolut al Franței. Printr'un plebiscit (vot al întregului popor), primul consul este ales pe viață și Senatul a modificat constituția redactând noua „constituție a anului X”.

Puterea executivă era încredințată primului-consul, ales pe viață și cu dreptul de a-și lăsa succesor. Se introducea — cu altă denumire — prin urmare, monarhia ereditară. Primul consul prezida ședințele

Senatului, avea dreptul de a numi noi senatori și dreptul de a grația.

Puterea legislativă rămânea ca în constituția anului VIII. Senatul primea în plus dreptul de a dizolva Tribunalul și Corpul legislativ.

Regimul electoral se modifică puțin, prin introducerea unor colegii electorale.

Regimul administrativ bazat pe o absolută centralizare înlocuia anarhia lăsată de Directorat. Franța a fost împărțită în departamente, conduse de **prefecți**. Departamentele erau împărțite în arondismente, administrate de **sub-prefecți**. Prefecții și sub-prefecții se numiau de primul-consul. **Primarii** comunelor erau numiți de guvern.

Justiția a fost încredințată judecătorilor numiți de guvern, — în locul celor aleși (constituția anului III), — și odată numiți deveneau inamovibili. În fiecare arondisment (plasă) era un tribunal de primă instanță, apelul fiind încredințat **curților de apel**.

Finanțele au fost organizate pe acelaș sistem de centralizare. Perceptorii încasau impozitele directe și indirecte, după anumite norme fixate prin lege. Tot în acest timp, Banca Franței a primit privilegiul de a pune în circulație monedă-hârtie, sub controlul Statului și într-o sumă limitată.

Învățământul secundar a fost reformat în scopul de a se creia funcționarii necesari Statului. Liceele au fost supuse unui regim militar și școlile particulare au fost puse sub controlul Statului.

Legiunea de onoare. A fost o decorație creată de primul consul, după modelul vechilor ordine regale. Cu această decorație se onora orice merit militar sau civil. Opozanților, cari ziceau că decorațiile strică egalitatea, el le răspundea: „cu aceste nimicuri, atât de disprețuite se fac eroi”. Ordinul legiunii de onoare era împărțit în cohorte, cu o întreagă ierarhie de legionari, ofițeri, comandori și mari ofițeri.

Concordatul. — Napoleon împacă Statul cu Biserica. În urma mai multor tratări isbuti să stabilească pacea religioasă printr'un act vestit numit **concordat**. Se lăsa liberă religiunea catolică, precum și celelalte religii. Primul consul alegea pe arhiepiscopi și pe episcopi, cari în urmă erau întăriți de Papa, ca și pe

vremea regalității. Papa recunoștea confiscarea averilor bisericești și promitea că nici el, nici succesorii săi nu vor turbura pe cumpărătorii lor. Episcopii și preoții primiră o leafă, după depunerea unui jurământ de supunere la legile statului.

Napoleon I (la 1807)

Acest concordat regulează și astăzi raporturile dintre Stat și Biserică în Franța.

Lucrări publice. — Activitatea lui Napoleon se mai arată în încurajarea industriei, comerțului și agriculturii, în crearea de căi și deschidere de canale.

Codul civil. — Una din marile griji ale adunărilor revoluționare a fost de a redacta un cod civil și un altul criminal, cari să se aplice în tot cuprinsul Franței. Aceasta pentru motivul că în Franța, justiția se dădea după vechi obiceiuri locale (obiceiul păământului), cari erau aproape

pe patru sute la număr. Necesitatea unei uniformizări a legislației, unită cu principiul egalității cetățenilor Franței făcea ca să se redacteze neapărat un asemenea cod.

Două proiecte s'au prezentat în timpul Convenției și un al treilea a fost înaintat pe vremea Directoratului. Acest al treilea proiect a fost discutat în adunarea celor cinci sute și apoi a fost încredințat unei comisiuni de specialiști, cari trebuiau să aranjeze științific legile ce urmau să alcătuiască codul civil. Lucrurile au rămas neterminate prin desființarea Directoratului de către Napoleon Bonaparte.

Primul-consul relua chestiunea codului și încredință proiectul din vremea Directoratului unei comisiuni de juriști; dintre cari mai însemnați au fost Tronchet, care reprezenta spiritul tradițional al o-

biceiturilor locale, și **Portalis**, reprezentantul dreptului roman.

Redactat în spiritul tradițional-roman, proiectul a fost completat cu mici observațiuni de Tribunalul de Casație și de Tribunalele de Apel și apoi supus Consiliului de Stat. Ședințele acestui Consiliu de Stat au fost prezidate atunci de multe ori de însuși primul-consul, care voia să imprime codului civil ceva din personalitatea sa. Tribunatul și Corpul legislativ au votat apoi cele 36 de legi cari împreună au format codul civil, promulgat în 1804. S'a numit mai târziu **codul Napoleon** și este una din cele mai monumentale opere de legislație cunoscute în istoria omenirii.

Majoritatea Statelor din Europa și din America au adoptat în parte sau în întregime **Codul lui Napoleon**.

18. IMPERIUL. NAPOLEON I.

Imperiul și organizarea lui. — Desăvârșita centralizare în administrația Franței, titulaturi de origine romană (consul, tribunat, senat), republicile create în jurul Franței amintind vechi națiuni pomenite în „comentariile” lui Cezar, legislația inspirată din aceeași sursă romană, făceau din consulul ales pe viață și ereditar un „**Imperator**” încă neîncoronat. Curând însă (30 April 1804) s'a propus și Tribunatul și-a exprimat dorința ca guvernământul Franței să fie încredințat unui **Împărat ereditar**. La 18 Mai 1804 s'a votat prima constituție imperială zisă a anului XII.

Puterea executivă o deținea Împăratul Francezilor, care este ereditar. S'a dat atunci dreptul Împăratului de a crea un număr nelimitat de senatori.

Puterea legislativă primea următoarele modificări : Senatul primește dreptul de veto, — Tribunalul este desființat (1807).

Regimul electoral rămâne acelaș, dându-se dreptul de a face parte din colegiile electorale tuturor membrilor legiunii de onoare.

Napoleon este încoronat sub numele de Napoleon

În biserica Notre-Dame din Paris, în ziua de 2 Decembrie 1804. Ceremonialul a fost făcut după detaliile indicate de pictorul David. Serviciul religios a fost săvârșit de Papa Pius VII, însă coroana imperială a fost luată din mâinile Papei de Împărat, care și-a pus-o singur pe cap.

Împăratul Napoleon I.

Curtea și nobilimea. — Ca să dea o pompă mare Imperiului său, Napoleon I și-a format o curte strălucită. Surorile Împăratului erau prințese; un frate era mare-electoral (Iosef) și un altul, mare-conetabil (Ludovic). Prinții și marii demnitari deveneau senatori de drept la vârsta de 28 de ani.

Împăratul avea o listă civilă de 25 de milioane; iar prinții aveau o dotațiune de un milion.

Prietenii Împăratului ocupau funcțiunile de arhicancelar, arhivistier, maestru de ceremonii, etc.

Nobilimea aceasta imperială era ereditară. Se

distribuiau rente și domenii întinse, ca pe vremea lui Ludovic XIV.

Lucrări publice. — Lucrările începute în timpul consulatului au fost duse mai departe. Atunci s'au tăiat canale, s'au făcut căile de comunicație în regiunea Alpilor (Simplon și Mont-Cenis) și s'au construit numeroase porturi comerciale și militare. Industria a început să concureze cu industria engleză.

Învățământul a fost pus sub auspiciile Universității, care era condusă de un mare maestru. Universitatea era împărțită în academii, în fruntea cărora erau directori. Inspectorii supravegheau și controlau învățământul inferior.

Arta era în serviciul Imperiului. David — pictorul de stil clasic — lucrează aproape exclusiv pentru Napoleon I. Monumente în stil clasic roman împodobesc Parisul.

Opoziția. — Două partide erau însă împotriva Imperiului și mai cu seamă împotriva lui Napoleon I: republicanii și regaliștii. Republicanii au fost persecutați și apoi reduși la inacțiune. Regaliștii erau însă mai dârji. Au pus la cale două comploturi — ultimul (1804) organizat de Cadoudal înțeles cu Pichegrue și Moreau pentru a ucide pe Napoleon I. Complotul a fost descoperit și pentru a speria pe Burboni arestă și împușcă pe ducele d'Enghien, — fiul prințului de Condé.

În timpul Imperiului, opoziția a fost redusă la tăcere, fără însă a fi desființată.

Imperiul era în funcție de Napoleon.

Războaiele cu Europa. — Napoleon I înțelegea datorită spiritului său practic, că gloria războaielor i-a adus popularitatea și în cele din urmă coroana imperială a Franței și-și dădea seama că menținerea ei n'o va avea, decât prin succese militare. După pacea dela Amiens s'a amestecat în afacerile Elveției și Olandei, anexă Piemontul la Franța, căută ceartă Angliei și cearta începu ca să nu se mai termine, decât cu tristul sfârșit al lui Napoleon.

După ce se făcu Împărat, Napoleon declară Italia regat, iar el se încoronă ca rege al Italiei, ocupând mai multe orașe italiene. Acestor încălcări răspun-

de o coaliție (a treia), formată de Anglia, Rusia și Austria. Războiul începe la Rin.

Planul acestei campanii a fost lucrat de Napoleon (August 1805). În Septembrie 1805, Franța avea o armată de 200.000 oameni, concentrată la Rin. Prin marșuri strategice, executate cu o precizie matematică, armata franceză înconjoară și ia prizonieră întreaga armată austriacă, comandată de generalul Mack. Capitularea s'a făcut la Ulm (30 Oct. 1805). Soldații francezi ziceau : „Împăratul nu mai face războiu cu brațele, ci cu picioarele noastre”.

Rușii, cari veneau în ajutorul Austriacilor se retraseră cu greutate, pe când Napoleon ocupa Viena, se uni cu armata din Italia și începu urmărirea Rușilor și a Austriecilor.

Pe câmpia Moraviei, aproape de Brün se întâlniră armatele austro-ruse, comandate de cei doi Împărați (Francisc II și Țarul Alexandru I) cu armata franceză, comandată de Napoleon.

Aliații, încurajați prin câteva mici succese erau siguri de izbândă. Napoleon observă un punct înalt în pozițiunile ocupate de inamici și se decise să-i atace din altă parte ca să-i facă să părăsească acea înălțime. Era sigur de succes din seara bătăliei. A doua zi, când văzu că Rușii părăsesc înălțimea exclamă : „armata asta este a mea !” Atrage pe Ruși în locuri băltoase (la Telnitz), apoi ocupă înălțimea de unde artileria sa împinge pe Ruși pe un lac înghețat. Bombele sparg gheața, caii și oamenii se scufundă. Aceasta e celebra luptă dela Austerlitz (2 Dec. 1805).

Aliații perdeau 35.000 de oameni, iar Francezii 8.000. „Soldați, le vorbi Napoleon, sunt mulțumit de voi... poporul vă va revedea cu bucurie și va fi destul să ziceți : am fost la Austerlitz, că îndată să vi se răspundă : iată un viteaz !”

Austria ceru pace, care se încheie la Presburg (25 Dec. 1805). Austria perdea, dând Franței Dalmația și Veneția. A recunoscut ca regate Bavaria și Württemberg și ca mari ducate Baden și Berg. Prusia dădea lui Napoleon o sumă de bani și primea în schimb Hanovra regilor din Anglia.

Francisc II părăsea titlul de Împărat al Imperiu-

lui romano-german și luă titlul de Împărat al Austriei. Napoleon desființase Imperiul întemeiat de Carol-cel-Mare.

În timpul când Franța obținea atâtea succese pe continent, — pe mare, flota franceză, comandată de Villeneuve era distrusă de celebrul Nelson, care-și găsi moartea cu această ocazie, în mijlocul celei mai frumoase victorii. Anglia era stăpână în apele Mediteranei.

Alte schimbări politice. — Pacea dela Presburg ridică pe Napoleon în ochii întregii Europe. La Neapole, în locul regilor din familia Burbonilor este numit rege Iosef Bonaparte, fratele Împăratului francez, — iar un alt frate, Ludovic Bonaparte este rege al Olandei. Cumnatul său, Murat, e marc-duce de Berg.

Statele germane din regiunea Rinului au alcătuit „confederația dela Rin“, având capitala la Frankfurt și pusă sub protecția lui Napoleon.

Războiul din Prusia. — După lupta dela Austerlitz, Prusia intrase — mai mult de nevoie — în alianța franceză. La Berlin însă era un partid războinic, în fruntea căruia era însăși regina Luisa. Regele (Frederic-Wilhelm III) intră într'o nouă coaliție (a patra), alături de Anglia și Rusia contra Franței, care promisese Angliei provincia Hanovra.

Prusia începu războiul, în urma unui ultimatum înaintat Franței și prin care se cerea evacuarea ținuturilor germane de către trupele franceze. La Berlin entuziasmul era mare ; regina, îmbrăcată în uniformă de dragon trecea trupele în revistă. Timpul de glorie al Marelui Frederic II părea că se repetă, căci Prusia era considerată ca țara cu cea mai disciplinată armată.

Napoleon I, printr'un șir de mișcări strategice isolează armatele prusiene (una comandată de bătrânul general Brunswick), le bate separat, obținând marea victorie dela Iena (14 Oct. 1806) și în trei săptămâni săvârși ceea ce Europa aliată nu isbutise în șapte ani ; ocupă Berlinul în luna Noemvrie și dispuse de soarta Prusiei. Danzig și Koenigsberg, unde se refugiase regina Luisa cu întreaga familie și curte erau asediate de armatele franceze.

Resturile armatei prusiene se uniră însă cu Rușii și Napoleon merse contra lor. Înaintă în Polonia, intră în **Varșovia**, unde Polonii îl primiră în triumf, ca pe un eliberator.

Rușii erau greu de învins. La **Eylau** (1807, Febr.), Napoleon făcu un monstruos măcel, fără nici un rezultat.

La **Friedland** (14 Iunie 1807) însă, armata rusă era cu desăvârșire distrusă de Napoleon. În acest timp,

Lupta dela Iena (14 Oct. 1806)
Napoleon I trece în revistă entuziaștele sale trupe.

Danzig și **Koenigsberg** erau ocupate de armata franceză.

Napoleon ajunsese pe râul **Niemen**, pe granița Rusiei.

Tratatul dela Tilsit (1807) termină acest războiu.

Blocul continental. — Anglia rămânea singura putere din Europa, pe care Napoleon nu o putuse încă învinge. Întrângerile suferite de Franța la **Abukir**, când Napoleon rămăsese izolat în Egipt și cea dela **Trafalgar**, când flota franceză fusese distrusă aproape în întregime, făceau din Anglia singura putere stăpână în Atlantic și Mediterană. Napoleon se gândi la distrugerea Angliei pe cale eco-

nomică. În 1806, din Berlinul ocupat de Francezi, Napoleon dă un decret, prin care interzicea orice relațiuni între Anglia și continent. Supușii englezi au fost declarați prizonieri de războiu, iar mărfurile lor confiscate. Aceste măsuri răspundeau declarațiunii engleze că porturile franceze sunt în stare de bloc și se numesc **blocul continental**. Pentru ca măsurile luate de Napoleon — prin decretul dela Berlin — să fie eficace, trebuia ca blocul continental să fie admis de toate statele continentale.

Anglia a avut în felul acesta mari pierderi, dar și Europa a suferit mult, căci concurența produselor engleze fiind înlăturată de pe piața europeană, mărfurile s'au scumpit enorm.

Culmea puterii lui Napoleon. — Împăratul Napoleon era acum arbitrul Europei. În Franța avea puteri dictatoriale cu toate puterile concentrate în mâinile sale. Imperiul austriac era la picioarele noului Împărat francez. Gloria armatei prusiene fusese cu desăvârșire înlăturată, prin zdrobirea ei în ultimele lupte. Germania și Italia erau aproape direct conduse de Franța. Republicile din Elveția, Italia și Olanda, transformate în regate, ca și unele ducate erau încredințate rudelor și prietenilor Împăratului. Rusia învinsă și cu granița amenințată de aceeaș armată, care ocupase Polonia recunoștea la Tilsit atotputernicia lui Napoleon I.

Prin **blocul continental**, Anglia era amenințată cu un dezastru economic.

Europa întreagă era deci îngenunchiată de geniul militar al lui Napoleon. O reacție însă se va produce și Anglia se va amesteca în toate părțile, unde se va plănuî o lovitură îndreptată contra tiranului.

19. RASBOAELE LUI NAPOLEON I PENTRU MENȚINEREA BLOCULUI CONTINENTAL

Înțelegerea dela Tilsit. — Cu ocaziunea păcii dela Tilsit (1807) a avut loc o înțelegere între Napoleon și Țarul Alexandru I al Rusiei. Napoleon permitea Ru-

siei să cucerească țările noastre dela Turci și să se întindă și în Finlanda suedeză.

Față de Prusia, Napoleon s'a purtat fără milă. Ținutul dela Apus de Elba se lua Prusiei și alcătuia regatul Westfaliei, încredințat lui Ieronim Bonaparte, — fratele Impăratului. Posesiunile poloneze formau marele-ducat al Varșoviei. Înțelegerea aceasta s'a făcut repede, căci punctul comun, care lega pe cei doi Impărați era ura față de Anglia. Rusia se obliga a respecta blocul continental.

Actul dela Tilsit marchează apogeul carierei lui Napoleon și tot în acest act se găsește cauza decăderii lui.

Răsboiul în Spania. — Portugalia trăia din comerțul său cu Anglia, căreia-i vindea vinurile sale. Napoleon — pentru a o forța să respecte blocul continental — trimise o armată să ocupe țara. Când Francezii intrară în Lisabona găsiră familia regală fugită pe calea Braziliei, cu flota și cu nobilii regatului (1807).

În Spania, regele Carol IV era în neînțelegere cu fiul său Ferdinand. Acești regi nedemni se plânseră lui Napoleon, unul contra altuia. Napoleon decise pe Ferdinand să cedeze lui Carol, care apoi renunță la coroană în favoarea lui Napoleon. Acesta detronul Spaniei fratelui său Iosef, care la rândul său cedă tronul Neapolei lui Ioachim I Murat, — cumnatul Impăratului.

Însă Napoleon nu ținuse socoteală de mândria poporului spaniol, care se deșteptă din amorțirea sa și opuse cuceritorului o rezistență mai mare, decât a regimentelor rusești și decât a soldaților lui Fredericel-Mare. Fanatizați de preoți, Spaniolii se revoltară în massă formând mici și numeroase armate. cu o putere de mișcare și de centralizare fără seamăn. În urma învingătorilor apărea o armată, înaintea lor se ridica o cetate inexpugnabilă. Răsboiul acesta (guerillas) a fost sângeros și a măcinat vigoarea celei mai bune armate franceze.

Generalul Dupont a capitulat la Baylen (1808) cu o întreagă armată franceză. În acelaș timp Englezii sileau pe generalul Jumot să se predea la Cintra, în

Portugalia. Spaima regelui Iosef era de așa fel, încât scrisse fratelui său, Napoleon I : „gloria ta se va stinge în Spania“.

Când se auzi în Europa de înfrângerea franceză din Spania se simți o ușurare : Francezii puteau fi învinși. Spania dădea Europei exemplul de rezistență.

Napoleon își propuse să meargă el însuș în Spania. Pentru a se asigura în restul Europei de liniște, avu o a doua întrevvedere cu Țarul Alexandru I la Erfurt (1808) : Napoleon recunoscă anexarea făcută de Ruși a Moldovei și Țării Românești (=Muntenia). Porni apoi cu o armată de 200.000 de soldați în Spania, instalând la Madrid pe regele Iosef și urmărind pe Englezi. Pentru a atrage simpatia Spaniolilor, Napoleon desființă inchiziția, drepturile feudale și un mare număr de mănăstiri.

Știreă formării unei noi coaliții (a cincea) în Europa, făcură pe Napoleon să se întoarcă în Franța, lăsând grija continuării războiului unor generali. În curând însă Englezii pornesc ofensiva cu generalul Wellington.

Războiul cu coalițiunea a cincea. — Germania, ca și Spania suferea de înjosirea ei. Napoleon înjumătățise Prusia și luase Habsburgilor cele mai frumoase provincii. Locuitorii formau societăți secrete (Tugend-Bund = societatea virtuții) pentru liberarea Germaniei. Prusia își reorganiza armate ne ascuns, exercitând la arme pe toți locuitorii și liberă pe țărani de șerbie (=servaj).

Austria însărcinase pe arhiducele Carol să organizeze din nou armata. Susținută cu bani de Anglia, Austria putu să arunce în luptă 400.000 de oameni. Se spera apoi într'o ridicare generală a Germaniei, în genul celei din Spania, îndreptată împotriva Franței. Regele Prusiei însă nu îndrăzni să intre într'o luptă, pe care o socotea foarte riscată. O adevărată mișcare populară n'a avut loc, decât în Tirol, — condusă de hangiul Andreas Hofer.

Reîntors la Paris, Napoleon se pregătea să atace Austria. Războiul începu dintr'un incident : un re-

prezentant al Franței este arestat și scrisorile ce le avea asupra sa au fost violate de administrația austriacă.

Armata franceză era inferioară celei din 1805, căci era alcătuită în majoritate din tineri de 17—18 ani, — neantrenați în greutățile războiului. Napoleon a-

Andreas Hofer

pleacă în ultima luptă, din care nu s'a mai întors,
pentru apărarea Tirolului amenințat de armatele napoleoniene

runcă armata austriacă din Bavaria, în urma luptei dela Eckmühl (1809) și ocupă pentru a doua oară Viena (Mai 1809). Tocmai în acest timp se întâmplă ca Dunărea să vie mare și să rupă podul dela Asperu-Essling (lângă Viena). Napoleon ocupase și insula Lobau, pe Dunăre. S'au dat aici lupte crunte și cu mari pierderi pentru ambele armate.

Curând însă, Napoleon trecu Dunărea și atacă ar-

mata austriacă la **Wagram**. Austriecii perdură 30.000 soldați și Francezii 18.000. Austria ceru pace.

Și pacea a fost încheiată în **Viena**, ocupată de armatele franceze (Oct. 1809). Austria ceda **Galiția** și **Lodomeria**, cari au fost cedate marelui-duc al **Varșoviei**. Se dădea — tot de **Austria** — câteva ținuturi **Bavariei**. **Franța** a anexat atunci **Triest**, **Istria**, **Carniolia** și **Croația**, — cari au alcătuit la un loc guvernământul **Iliriei**.

Războiul Rusiei contra Turciei. — Planul politic rusesc n'a fost neglijat în aceste vremuri. **Rusia** se folosea de orice mic conflict pentru a se putea amesteca în afacerile Imperiului turcesc. În 1806, **Turcia** mazilia (=destituia) pe **Domnitorii Principatelor române** (**C. Ipsilanti** și **Alex. Moruzi**), pentru că sprijiniseră pe revoluționarii sârbi, cari se ridicaseră împotriva **Turciei**. **Rusia**, care urmărea un războiu cu **Turcia**, protestă la vestea mazilirii **Domnitorilor** din **Principatele române** sub motiv că se calcă **hاتیșریف** (=ac-tul) din 1802, care fixa la șapte ani numărul anilor de domnie.

Anglia sfătui pe **Turci** să cedeze și **Turcii** reîntegrară în domnie pe voievozii maziliți.

Armata rusească însă, sub conducerea generalului **Michelson** ocupa ambele principate, aducând și pe fostul **Domnitor C. Ipsilanti**, care domnea, — sub autoritatea armatelor rusești, — peste ambele principate. Țările noastre au trecut atunci prin mari suferinți: toată munca țăranilor noștri, fiind robită **Rușilor**, în timp ce boerimea petrecea la serbările și balurile organizate de ofițerii ruși.

Turcia, incapabilă de a mai acționa, obținu armis-

Napoleon I la Wagram
urmărește desfășurarea luptei

tițiul dela Slobozia (1807), care s'a prelungit vreme de cinci ani, — timp în care Rușii n'au părăsit principatele.

În urma înțelegerii dela Erfurt (1808), — între Napoleon I și Alexandru I, — Rusia a considerat țările ocupate ca **gubernii rusești**, — conduse de generalul șef al armatelor de ocupație și de un divan (Iași și București). Mari au fost suferințele și lipsurile, pe timpul generalului **Kutuzov**, care spunea că nu lasă Românilor, decât „ochii ca să poată plânge“.

Pacea dela București (1812). — Către anul 1811, relațiunile dintre Franța și Rusia au început să se strice în așa chip, încât la 1812 izbucnește un războiu franco-rus.

Pentru că războiul ruso-turc început în 1806 se oprișe prin armistițiul dela Slobozia (1807), fără să se ajungă la vreo înțelegere, — Napoleon căută să se folosească de această împrejurare. În adevăr trimise a scrisoare secretă Turcilor, prin care le făcea cunoscut că a pornit războiu Rușilor și să nu încheie pace cu Rușii, sub nici un motiv. Scrisoarea căzută în mâna dragomanului Dimitrie Moruzi a fost încredințată Rușilor, cari luând cunoștință de cuprinsul ei, grăbiră încheierea păcii. Și de unde, la începutul armistițiului dela Slobozia, Rușii pretindeau ambele țări românești până la Dunăre, acum Rusia se mulțumea numai cu Moldova dintre Nistru și Prut. Aceasta pentru a-și putea retrage armata din ținuturile noastre și a o trimite în calea lui Napoleon, care plecase spre Rusia.

Pierderea Basarabiei. — Pacea dela București termina războiul ruso-turc început în 1806. — în favoarea Rusiei. Prin pacea încheiată la **16 Mai 1812** se hotăra : „Prutul dela intrarea lui în Moldova, până la revărsarea lui în Dunăre va alcătui granița ambelor Impărății“. Locuitorii au fost scutiți de tribut pe doi ani și de toate dărilor pentru cei șase ani cât ținuse ocupația rusească : (1806—1812).

În felul acesta Moldova dintre Prut și Nistru. — Basarabia. cum s'a numit de atunci, — este pierdută în mâna Rusiei, care a stăpânit-o până în 1918.

S'au făcut încercări de rusificare, începute pe calea bisericii. În acest scop au fost create episcopiile de

la Chişinău, Hotin şi Cetatea-Albă. Cărţile bisericeşti în limba română se tipăreau într'un foarte mic număr şi slujba începe să se facă numai în limba rusă. După anul 1861 începe perioada de intensă rusificare. Nici în şcoală, nici în biserici şi nici în viaţa publică limba română nu mai este tolerată.

20. EXPEDIȚIA LUI NAPOLEON ÎN RUSIA

Expediția din Rusia. — Amiciția dintre Napoleon şi Alexandru nu era durabilă. Alexandru refuzase cererea lui Napoleon de a-i da în căsătorie pe o soră a sa. El nu vedea cu linişte crearea ducatului Varşoviei, căci se temea de o reînviere a Poloniei. Pe de altă parte Napoleon nu mai înceta cu uzurpările : anexa Olanda şi oraşele libere din Nordul Germaniei pentru a fi sigur de respectarea blocului continental.

Răceala Rusiei fusese evidentă şi la întrevvederea dela Erfurt. După pacea dela Viena relaţiunile paşnice se întrerup. În 1810, printr'un ukaz, Alexandru opri intrarea în Rusia a mai multor mărfuri franceze. În curând Napoleon răspunse prin anexarea ducatului de Oldenburg, stăpânit de un cumnat de-al Ţarului.

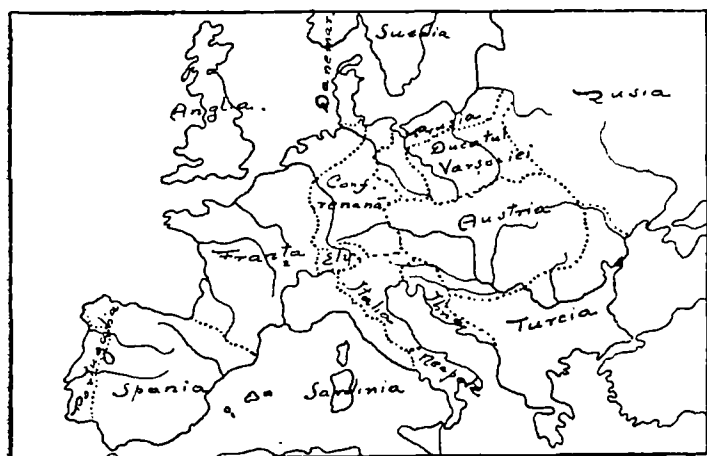
O expediție contra Rusiei se impunea, însă era cu totul aventuroasă, când în Spania nu era stabilită încă pacea, iar în Portugalia se luptau armatele franceze cu Englezii, comandați de un general stăruitor, ducele de Wellington. Germania apoi era cuprinsă de fiorii naționalismului, ca şi Franța în 1792.

Campania. — Rusia concentrează armate, încheie pacea dela Bucureşti (1812) cu Turcii şi intră în coaliția a şasea, — alături de Anglia şi Spania, — declarând războiul încă din Aprilie 1812.

Napoleon îşi formă o armată de peste 300.000 de soldați, — dar numai jumătate din această armată era compusă din Francezi, — restul cuprindea diferite națiuni : erau contingente trimise de aliați. Din motivul acesta, armata s'a numit a „celor douăzeci de națiuni“. Napoleon socotea că face o campanie a-

sămănătoare celei din 1809, în Austria, — dar se înșelă, căci în Rusia dădu peste o nouă Spanie. Fanatismul Rușilor și întinderile fără sfârșit ale țării vor opri și pe Napoleon, ca și pe Carol XII sau străvechiul Darius.

La 25 Iunie armata trecu Niemenul, fără opoziție din partea Rușilor și se îndreptă spre Vilna. Polonii primiră cu bucurie pe Napoleon, sperând că el va

Europa pe vremea lui Napoleon I (1812)

reînființa regatul polonez. Napoleon nu-l reînființă, temându-se să nu provoace Austria și Prusia, cari dețineau teritorii polone.

Rușii (comandați de generalii Tolly și Barclay) se retrăgeau în interiorul țării lor, susținând cu Francezii lupte mici și devastând totul în urma lor, ca să nu găsească inamicul nici un fel de proviziuni. Armata suferea de foame și de boale, încât unele corpuri perdură jumătate din soldați. Într'un moment Napoleon voi să se oprească: „războiul Rusiei, zicea el, este un războiu de trei ani”. Încercă o înconjurare a armatei rusești la Smolensk, care a rămas zădărnicită prin lipsa de omogenitate a mișcărilor de manevră.

Dorința de a intra în Moscova cuprinde pe Napoleon și-l face să renunțe la planul amânării războiului, pentru care avea nevoie de trei ani. Dela Smolensk spre Moscova armata se împușină mereu, iar Rușii deveneau mai curajoși. „Ce loc vine înainte?” întrebă cineva pe un Rus. „Pultava!” răspunse acesta.

Populația rusă suferea însă mult din cauza acestui războiu și generalul rus Kutuzov, care înlocuise pe generalul Barclay nu voi să părăsească Moscova, până ce nu va oferi o luptă Francezilor. La Borodino s'a dat o sângeroasă luptă: 60.000 de Ruși au rămas morți și răniți, iar Francezii au pierdut 30.000 soldați.

Moscova, vechea capitală a Rusiei, cu vechi amintiri de stăpânire tătară era ocupată de Napoleon. A doua zi însă, Rușii îi dădă foc, din ordinul guvernatorului. Napoleon ieși printre flăcări din palatul imperial. Lipsa de proviziuni amenința din nou și mai serios armata franceză.

Retragerea. — Văzând că Rușii nu cer pacea, că iarna se apropia și armata rusă era încă destul de numeroasă, Napoleon decise să se retragă. Deciderea sa era luată însă prea târziu (19 Oct.), când iarna se pornise și retragerea a rămas fără seamăn în toată istoria omenirii. Fără hrană, la fiecare pas atacați de Ruși, pe o întinsă pustie de zăpadă, caii mor, tunurile sunt părăsite, bolnavii și obosiții mor acoperiți de zăpadă. La trecerea fiecărui râu îi așteptau Rușii și la asprimea iernii se adăoga cruzimea oame-nilor. Cea mai costisitoare trecere a fost peste râul Berezina, unde Napoleon s'a strecurat cu multă greutate. Ariergarda comandată de calmul generalului Ney a salvat restul armatei franceze. La începutul lui Decembrie, în apropiere de Vilna, frigul era de 28° sub zero.

La 12 Decembrie 1812, armata franceză în număr de 18.000 trecea Niemen-ul, — restul armatei (— peste 300.000 oameni) rămăsese pe câmpiile rusești, — morți, în agonie sau prizonieri.

Lupta popoarelor contra lui Napoleon. — Entuziasmul cuprinsese întreg poporul german. Profesori din Universități luau armele, prinții promiteau

libertate popoarelor, chemându-le la războiul pentru libertate, poezii înălțau inimile și preziceau isbânda.

Napoleon simți atunci cât de rău se purtase cu Germania, pe care o despoiasse de averi și o sfâșiasse după plăcere.

Prusia, aliată cu Anglia și Rusia, se declară contra lui Napoleon. Intră apoi în coalițiune (a șasea) și Suedia.

Armata franceză se mărgini la continuarea retragerii în Franța, în fața inamicilor superiori în număr. Napoleon, care se întoarse la Paris, începu organizarea unei noi armate și în luna Aprilie (1813) începu ofensiva. Invinse pe aliați la Lützeu și Bautzen, apoi intră în Breslau. S'a încheiat un armistițiu, continuat prin congresul dela Praga sub arbitrajul Austriei, — reprezentată prin abilitul diplomat Metternich.

Napoleon nu voi să facă nici o concesie și Austria avu timpul să-și strângă armată și să intre și ea în coalițiune (August 1813).

Armatele puterilor, cari formau coaliția începură războiul decisiv contra Franței, — care era ajutată numai de Saxonia.

Aliații veneau din Nord, din Sud și dela Est în număr de 300.000 ca să se întâlnească la Lipsca. Armata din Nord era comandată de un fost mareșal al lui Napoleon, care-l părăsise spre a deveni rege al Suediei ; armata suveranilor (erau în ea cei doi Impărați și regele Prusiei) era comandată de un distins general, Schwarzenberg, iar Prusienii de Blücher.

Napoleon avea numai 175.000 de oameni. Trei zile a ținut lupta dela Lipsca. Francezii au pierdut 60.000 soldați, aliații un număr egal. Totuș această luptă numită „bătălia națiunilor“ a fost considerată de aliați ca o victorie a lor, — căci Napoleon începu iar retragerea. Părăsește cetăți cu garnizoane franceze, trece Rinul pe teritoriul francez, urmărit de învingători.

Invaziunea. — Au avut loc noi negociațiuni de pace la Frankfurt, însă fără rezultate pozitive.

La începutul anului 1814, aliații trec Rinul după

ce declară că ei nu se luptă cu Franța, ci cu Napoleon, și pentru binele Franței.

Franța era invadată din toate părțile. La Nord și la Est erau armatele conduse de **Schwarzenberg** și **Blücher**; la Sud era armata engleză condusă de **Wellington** și o altă armată austriacă, ce înainta spre **Lyon**.

Niciodată Napoleon n'a arătat mai mult geniu militar, dar totul a rămas zadarnic. Cu o armată numai de 70.000 soldați manevra pe rând pe linia Marna, unde era **Blücher** și pe linia Sena, unde opera **Schwarzenberg**. Obținut succese frumoase în mai multe localități (**Brienne**, **Montmirail**, etc.), dar inamicii învinși și respinși se împuterniceau cu armatele, ce le veneau dinapoi și-l atacau din nou. A fost învins în sfârșit la **Arcis-sur-Aube** și pe când cercul de baionete se strângea împrejurul Parisului, Napoleon făcea planul să lase calea Parisului și să taie comunicația aliaților cu Germania, să revolte pe țărani și să strângă pe aliați între armata lui și Paris. Planul său a dat greș. Regaliștii au chemat pe aliați în Paris, care după o luptă crâncenă a fost cucerit (30 Martie 1814).

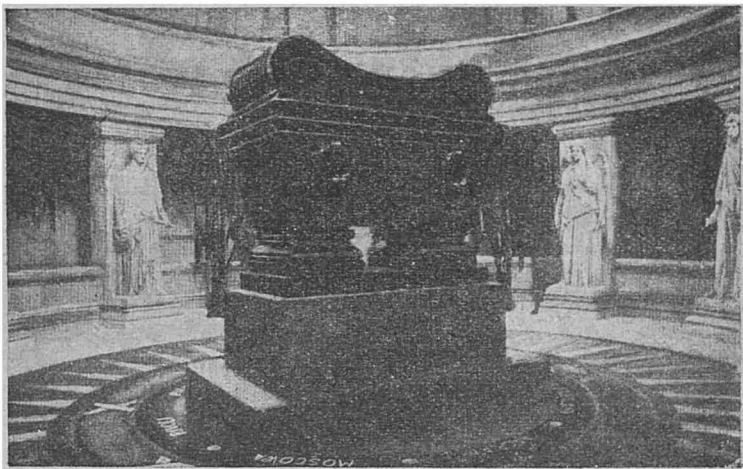
Napoleon, părăsit de toți generalii săi veni la **Fontainebleau** și abdică (la 6 Aprilie 1814). Sub escortă a fost trimis în insula Elba, unde avea toată suveranitatea, — iar în Franța aliații puseră rege pe fratele lui **Ludovic XVI**, numit tot **Ludovic... al XVIII**.

Cu **Ludovic al XVIII** se instalează monarhia constituțională, în baza unei constituții (**Charte** 1814), care dădea unele libertăți poporului. Dar noul rege nu fusese dorit, ci fusese adus prin intriga aliaților, ajutați de regaliști.

Ludovic XVIII era rău văzut de țară, căci câștigase tronul cu ajutorul aliaților și provoacă o mare nemulțumire în rândul armatei, când condecie un mare număr de ofițeri.

Reîntoarcerea lui Napoleon. — Napoleon află de nemulțumirile poporului francez și la 1 Martie 1815, strecurându-se printre vasele de supraveghere ale Angliei, debarcă cu vreo 1000 de oameni în Franța. La **Grenoble** întâlnește un batalion trimis să-i împiedece înaintarea. „Soldați din regimentul 5, mă recunoa-

șteți?“ se adresa Napoleon — „Cine este cel care ar vrea să tragă asupra fostului său general?“ Soldații puseră chipiile în vârful baionetelor strigând : „Trăiască Împăratul!“ La Auxerre, Împăratul era primit de generalul Ney. Napoleon intră astfel în Paris (20 Martie), într'un triumf spontan, fără ca cineva să tragă un singur foc pentru cauza Burbonilor. Ludovic XVIII cu întreaga-i, dar nu prea numeroasa-i curte fugise în Belgia.

Mormântul lui Napoleon I
din Domul Invalizilor din Paris.

Napoleon își dădu seama că după „charta“ din 1814 a lui Ludovic XVIII nu mai era timpul impunerii despotismului său. Prin „**actul adițional**“ la constituția imperială acorda unele libertăți în materie electorală și legislativă (sistemul bi-cameral).

Căderea lui Napoleon. — Aliații întruniți la Viena, în congres, — prin declarația din 13 Martie, — puseră pe Napoleon în afară de lege și plănuiră un nou războiu, îndreptat împotriva lui. Napoleon își pregăti în pripă o armată de 100.000 de oameni cu care începu ofensiva în Belgia, unde Blücher, generalul prusian și cu Wellington așteptau sosirea Rușilor și a Austrieilor, cari tocmai treceau Rinul.

Napoleon, înainte de a se întruni toți aliați atacă pe Prusieni și-i învinse la **Ligny**, lăsând pe generalul Grouchy cu misiunea de a ține în loc pe Blücher.

Atacă apoi pe Wellington la **Waterloo** (18 Iunie 1815), dar Blücher reuși să se strecoare, înșelând pe Grouchy. Astfel, strâns între armata engleză și cea prusiană, Napoleon este învins. Retragera s'a făcut în ordine, încercă o nouă rezistență, dar nu-l mai ascultă nimeni.

Napoleon abdică a doua oară și voi să treacă în Anglia. Guvernul englez îl consideră prizonier și-l trimise în insula **Sfânta Elena**, unde mai trăi încă șase ani, murind la 5 Mai 1821. Pe mormântul lui, Anglia n'a permis să se scrie decât „**generalul Bonaparte**“. La 1840, cenușa marelui învins dela Waterloo era depusă în Domul Invalizilor din Paris.

21. CONGRESUL DELA VIENA SFÂNTA ALIANȚA.

Congresul dela Viena. — După prima abdicare a lui Napoleon se adună la Viena un congres european, spre a regula starea Europei, turburată de revoluțiune și de Napoleon. Strălucirea acelui congres întrecea pe a tuturor congreselor anterioare. Cele patru puteri învingătoare (Anglia, Austria, Prusia și Rusia) se gândeau la o modificare a Europei în avantajul lor. Conducătorii congresului erau prințul **Metternich**, ministrul austriac, și **Țarul Alexandru**. Un rol important începu să aibe însă, de îndată ce începură desbaterile, **Talleyrand**, reprezentantul Franței lui Ludovic XVIII, care susținea **principiul legitimității** : statele să fie redade suveranilor legitimi.

Rusia, care conducea congresul a trebuit să țină seama de principiul legitimității, care convenea și suveranilor, — hotărînd următoarele mari transformări :

1. **Rusia** păstra Finlanda și anexa în mare parte Polonia, cu capitala Varșovia. Pacea dela București îi dăduse Basarabia, — așa că aproape o jumătate de secol, Rusia va fi considerată ca cel mai puternic

stat european, apărătorul monarhiilor contra revoluțiilor.

2. **Prusia** primea țărmul stâng al Rinului, învecinându-se cu Franța; apoi, o parte din Westfalia și din Saxonia, precum și vechile ținuturi poloneze, fără Varșovia.

3. Statele suverane ale Germaniei au fost reduse la 39 (în 1789 erau peste 300 de state mici) și constituiră **confederațiunea germanică**. În ea intrau Prusia, Austria, cele patru regate (Bavaria, Saxonia, Württemberg și Hanovra) și celelalte state mai mici. Capitala confederațiunii era la **Frankfurt-pe-Main** și deciziunile se luau într'o dietă, a cărei prezidență o avea Austria. Fiecare stat suveran avea armata sa proprie și reprezentanții săi pe lângă statele Europei, dar nu putea încheia alianțe contrare confederației.

4. **Austria** devenea iar putere dominantă în Italia, unde își relua stăpânirea asupra Venetiei și Lombardiei. Prinții austriaci au fost restabiliți în Toscana, Parma și Modena.

5. **Belgia** unită cu Olanda forma regatul **Țărilor-de-jos**.

6. **Elveția** a fost pusă sub garanția tuturor puterilor, pentru ca împreună cu Țările-de-jos și Prusia, stăpână la Rin, să poată opune oricând rezistență Franței.

7. **Suedia**, în schimbul Finlandei care rămânea Rusiei, anexa Norvegia, care fu luată dela Danemarca, — aliată sinceră a lui Napoleon.

8. **Spania** și **Portugalia** au fost cedate vechilor familii regale.

9. **Regele Sardiniei** relua Savoia, Nizza și mai anexa teritoriul Genovei. Statul papal a fost restabilit. Burbonii aveau regatul celor două Sicilii.

10. **Anglia** ținea imperiul mărilor, precum Rusia avea pe al uscatului. Ea ocupa locurile tari, de unde stăpânea mările. Ocupase în M. Mediterană insula Malta și insulele Ionice, în Africa stăpânea Cap (Sudul Africei), pe care-l luase dela Olanda, pe când această țară era unită cu Franța. Mai stăpânea insula Ceylan (din sudul Indiei) și Guiana occidentală. În mândria lor, Englezii declarau că „nu trebuie să

se tragă nici o singură lovitură de tun pe ocean, fără voia Angliei“.

11. Franța. În urma sfârșitului trist al lui Napoleon Franța văzu armatele străine intrând de două ori pe teritoriile ei, spre a răpune pe Napoleon și a stabili pe Ludovic XVIII.

În anul 1814 se încheiă la Paris primul tratat între Franța și aliați. Franța pierdea toate cuceririle făcute de revoluțiune și de Napoleon, reprimind însă toate coloniile pierdute în timpul războiului cu Anglia, cu excepția câtorva insule cari rămâneau Angliei.

În anul 1815, după bătălia dela Waterloo, aliații intrară din nou în Paris și-i impuseră condițiuni mai severe. Franța pierdea mai multe cetăți, cari se alăturară la Țările-de-Jos sau la Prusia. Populația acelor țări trecea de 500.000 locuitori și Franța rămânea mai mică decât în 1789.

Peste toate acestea, trebuia să întrețină o armată străină de 150.000 de soldați în cetățile din Nordul Franței pentru un timp de cel puțin trei ani. Apoi trebuia să dea aliaților despăgubiri de războiu 700 milioane și să plătească o sumă aproape tot atât de mare particularilor.

Sfânta Alianță. După răsturnarea lui Napoleon, Alexandru I a rămas arbitru Europei și restauratorul vechilor familii regale. Aceste succese, ca și influența exercitată asupra sa de o personalitate mistic religioasă dela Curtea sa — doamna Krüdenner — îl făcu să se creadă un om predestinat să înceapă o epocă nouă de pace universală. În unire cu Împăratul Austriei și cu regele Prusiei, el dete în 1815 un manifest cunoscut sub numele de **tratatul sfintei alianțe**. În acel act — opera personală a Țarului și a doamnei Krüdener — cei trei suverani (mai târziu aderă și Ludovic XVIII) declarau că puterile în viitor vor trebui să se conducă după preceptele religiei, păcii și dreptății. Suveranii se considerau ca frați, gata să se ajute unul pe altul în orice împrejurare, care ar lovi în unul din cele trei precepte.

În curând s'a produs o confuzie, datorită amestecului ministrului austriac Metternich și în care s'au

complăcut suveranii aderenți ai sfintei alianțe. Metternich era ministrul, care-și făcuse din restabilirea absolutismului în Europa un plan de activitate. Pentru a sdruncina din temelii și apoi a distruge toate reformele ce rămăneau de pe urma revoluției franceze, el inaugură sistemul congreselor și al **dreptului de intervenție** acolo, unde ar fi izbucnit o revoltă cu caracter liberal sau național, cerând constituție sau reforme. — În fond, sfânta alianță a devenit acum o alianță a regilor contra principiilor revoluțiunii, o unire a prinților contra popoarelor. La această **sfântă alianță — sistem Metternich** — se alăturară toți prinții Europei, afară de regele Angliei. Toată politica Europei până la 1830 a fost condusă de aceste principii. Prinții cântau să ție popoarele în supunere după vechile principii; popoarele cereau constituție și reforme. În mai multe țări izbucnesc revoluțiuni, însă suveranii sfintei alianțe sprijiniră tronul amenințat al prinților, — nu pacea, religia sau dreptatea.

Sufletul acestei politici era Metternich, care conduse Imperiul austriac până la 1848, iar marele ei protector era Alexandru I.

În anul 1825, Alexandru I muri și cu moartea lui, sfânta alianță începu a slăbi, căci Rusia însăși susținu revoluțiunea poporului grecesc contra Sultanelui.

Încercări de restaurare în Europa. Regii restabiliți uitară promisiunile date popoarelor în zilele pericolului. În Germania prinții nu voră să audă de libertate și de principii noi. În țările cari fuseseră sub Francezi, constituțiunile fură desființate, ideile vechi de guvernământ despotic fură urmate cu neînduplecare. Un prinț german intrând în statul său zise : „am dormit timp de șapte ani“ și aduse lucrurile în starea în care le lăsase. Aceiași conduită urmau ceilalți prinți, precum și regele Prusiei și Împăratul Austriei.

Această întoarcere la trecut (= reacțiune, restaurare) fu o crudă deșteptare pentru popoarele germane, care erau entuziasmate pentru **libertate și constituție**. Societățile, care luptaseră contra Francezilor începură atunci o luptă contra propriilor lor

guverne, spre o abține o constituțiune. Tinerimea universitară mai cu seamă se întrunea în serbări, unde se celebra unitatea germană, libertatea și disprețul pentru puterea absolută. Dela vorbe trecură apoi la fapte. Un student Sand ucise pe poetul Kotzebue, care da Țarului informațiuni din Germania. Alte încercări de asasinat urmară.

Congresele. — Prinții împăimântați se întruniră în congrese, spre a lua măsuri contra mișcărilor revoluționare. Mai în fiecare an se ținu un congres, însă măsurile iritau mai mult popoarele, în loc de a le liniști.

Universitățile fură supravegheate cu asprime. profesorii și studenții bănuți fură depărtați, jurnalele supuse cenzurii, iar scriitorii revoluționari închiși.

Restaurațiunea în Italia și Spania. — În Italia se restabilise vechile familii princiare. Veneția însă nu mai ființa între state. De când Bonaparte o dăduse Austriei, republica Adriaticei încetase de a mai exista. Congresul dela Viena o lăsase Austriei împreună cu Lombardia. În Neapole, Napoleon pusese rege, în cele din urmă pe cumnatul său Murat. Congresul din Viena readusese la tron pe regele burbon Ferdinand.

În urma luptelor norocoase contra Francezilor, Ferdinand VII, se întoarse pe tronul Spaniei și începu a conduce statul după principii absolutiste. Spania era atunci într'o mare slăbiciune. Fără flotă, fără armată, săracă și leneșă, ea trebui să susție lupte cu coloniile sale din America-de-Sud. Armatele ei fiind învinse, coloniile se transformară în republici și din vastele posesiuni spaniole nu-i mai rămase decât insula Cuba și alte câteva mici posesiuni.

Revoluția în Spania, Portugalia și Italia. — La începutul anului 1820, nemulțumirile contra regelui Ferdinand VII din Spania se întinseră până și în armată. O revoluțiune izbucni, care sili pe rege să primească o constituțiune și să facă mai multe reforme. Între altele se proclamă libertatea presei, se desființau scutirile de impozite și se secularizau averile mănăstirești.

În Italia nemulțumiții formau societăți secrete și se numiau **carbonari**, **caldarari**, etc. În aceste societăți — mai ales la carbonari — intrau toate personalitățile de seamă ale Italiei. O revoluție armată condusă de generali, sili pe regele din Neapole, Ferdinand să primească constituția spaniolă.

Puțin în urmă izbucniră revoluțiuni în Milan și la Turin. Piemontul luă asupra-și apărarea cauzei naționale contra Austriei.

Intervențiuni. — Suveranii sfintei alianțe însăpăimântați se adunară în congres la **Troppau** (1820) și deciseră să trimeată armate ca să lecuiască omenirea de această boală. Numai Anglia se opuse, susținând că un stat n'are drept să intervie în afacerile interne ale altui stat independent.

Austria interveni în Italia, unde armatele napolitane se risipiră fără a se lupta, iar armatele piemonteze fură învinse la Novara. Ferdinand rămase rege absolut în Neapole, sprijinit de o armată austriacă. Constituția a fost desființată și în Piemont.

Franța interveni în Spania, cu toată opoziția deputaților liberali, cari erau împotriva războiului. Armata franceză intră în Madrid, apoi urmări pe revoluționari și restabili monarhia absolută.

În Portugalia, regele Ioan VI nu se întorsese încă din Brazilia. Când se întoarse în regat, Brazilia se declară independentă, proclamând ca Împărat pe Don Pedro, fiul lui Ioan VI (1822).

22. REVOLUȚIILE DIN EUROPA ORIENTALA.

Revoluțiile popoarelor creștine din Imperiul turcesc. Sârbii. — În Răsăritul Europei, Turcia era stăpână pe întreaga peninsulă balcanică. Locuitorii, în mare majoritate creștini și de naționalități diferite, se obișnuiseră cu stăpânirea turcească, care era destul de tolerantă. Către sfârșitul secolului XVIII însă, intervine un eveniment în regiunile sârbești și dela Dunăre, care va produce un șir nesfârșit de rele creștinilor din acele părți și însuși Imperiului turcesc.

Era răscoala Ienicerilor, — a acelei armate, care pe vremuri adusese gloria Imperiului otoman, dar care acum degenerase, lipsită de vechile talente militare și de orce spirit de disciplină. Și pentru că Ienicerii au încercat în repetate rânduri revolte militare, Sultanii și-au propus înființarea unor armate regulate (de nizami, cum se zicea), prin desființarea Ienicerilor, — împrăștiati prin satele întregului Imperiu turcesc.

La începutul secolului XIX (1800—1801) Ienicerii încearcă acapararea ținuturilor sârbești. Aici însă stăpâneau în numele Sultanului, Spahii, cu un Pașă la Belgrad.

Spahii sunt învinși și Ienicerii iau în stăpânire regiunea sârbească, înlocuind ordinea stabilită de Sultan printr'o anarhie, care provoacă revolta Sârbilor. Aceștia luptau în jurul unui haiduc (= luptător pentru națiune, pentru popor), cum a fost Velico. Elemente militare au procurat și Cârjalii, o ceată independentă de ostași în genul Cazacilor din Rusia. Preoții, călugării și stareții se luptau alături de întreg poporul împotriva Ienicerilor. Cnezii și Voevozii sârbi, cari își păstrasera caracterul lor politic-militar și în timpul stăpânirii turcești organizează lupte și din mijlocul lor se ridică Caragheorghe Petrovici, un negustor de porci, — pe care adunarea poporului dela Orașuț îl proclamă șef suprem al mișcării. Ienicerii sunt bătuti în multe părți, — dar ajutați de majoritatea Cârjaliilor, ei stăpânesc încă Serbia. Caragheorghe luptă pentru o viață puțin mai liberă și sigură a compatrioților săi, sub ocrotirea binevoitoare a Sultanului.

Sârbii cer în acelaș timp ajutor și Rușilor și Austriacilor. Teama de Napoleon îi face însă și pe unii și pe alții să nu se amestece într'un războiu cu Turcii.

Sârbii au cerut atunci Sultanului însuși o autonomie a Serbiei, care trebuia să fie condusă de un Obor-Cneaz (= obercneaz, după sistemul austriac al lui Iosif II) și în schimb să dea Turcilor un corp militar de 5000 oameni. Sultanul refuză.

Revoluția sârbă intră într'o nouă fază : războiul contra Sultanului.

În această revoluție s'a amestecat și **Const. Ipsilanti**, ambițiosul Domn dela București, care visa la stăpânirea Sârbilor și Românilor. Isbucnește acum (1806) războiul ruso-turc, provocat de Rusia care, în urma înțelegerii dela Tilsit, — nu se mai temea de Napoleon. Motivul războiului a fost găsit de Ruși tocmai în mazălirea lui C. Ipsilanti. Că Rusia n'a urmărit mântuirea Sârbilor se vede de acolo că, rupându-se relațiile rusești cu Napoleon ei au căutat să se servească de Sârbi, pe cari îi îndemnau să atace Dalmația, unde stăpâneau Francezii.

Agenții ruși năvălesc în Serbia, spre a face propagandă și reușesc în parte. Planurile rusești sunt însă zădărnice în 1808 (26 Decembrie), când o adunare a poporului proclamă **unitatea statului sârb** sub conducerea ereditară a lui Caragheorghe.

Seria luptelor începe în Serbia în 1812, când alături de Sârbi au luptat și Români conduși de Tudor Vladimirescu.

În același an se încheie pacea dela București (1812) și Sârbii nu sunt luați în considerare. Caragheorghe bolnav se retrage în Austria.

În Serbia se ridică, în locul lui Caragheorghe, **Miloș Obrenovici**, — care începe o politică de amicitie turcească, în scopul creării unui stat sârbesc.

În 1815 însă începe iar revoluția sub conducerea lui Miloș Obrenovici, în jurul căruia s'au adunat toți luptătorii împrăștiați prin Austria și Țara Românească.

S'a obținut astfel o **autonomie a Serbiei**, care păstra o garnizoană turcă la Belgrad, iar Miloș Obrenovici a fost recunoscut de Sultan ca „**principal cneaz**“ al Serbiei, cu drept ereditar. În 1835 în urma unei revolte, Miloș dă poporului sârb o **constituție**. S'a înființat un gimnaziu la Kraguevaș și un liceu la Belgrad.

Serbia își începuse viața de Stat modern și Miloș, cu toată constituția a rămas până la sfârșit (1839) un „**tiran indispensabil pentru acest popor copil**“.¹⁾

Revoluția grecească. — Grecii au jucat în Imperiul turcesc un mare rol politic. Au ocupat func-

---

1) N. Iorga.

țiuni mari și adeseori soarta unui războiu și chiar a Imperiului le-a stat în mână. Aveau legături cu toate statele Europei, unde alți Greci se distingeau în mari funcțiuni. Interesul, pe care lumea cultă apuseană începuse a-l avea față de vechea cultură greacă, ridică pentru poporul stăpânit acum de Turci o simpatie generală.

În curent cu tot ce se petrecea în Apus, Grecii încep să plănuiască o revoluție a tuturor popoarelor supuse de Turci, pentru a-și putea crea o nouă Heladă independentă. S'a făcut o societate secretă „Eteria“ în acest scop, cu un puternic nucleu în Rusia. Protectorul acestei societăți era însuși cancelarul Țarului Alexandru I, **Capo d'Istria**, — care era un Grec.

În Grecia, mai ales în insule, s'au ridicat **palicarii** și **clefții**, luptând împotriva musulmanilor ca și haiducii din Serbia.

Eteria trebuia să organizeze cu ajutorul acestora și a tuturor creștinilor supuși Turciei revoluția salvatoare.

În Februarie 1821, armata organizată de Eterie în Rusia — probabil și cu știrea lui Alexandru I, care nu-i putea ajuta pe față — e pusă sub comanda unui fost ofițer rus, Alexandru Ipsilanti (fiul lui C. Ipsilanti, cel amestecat în revoluția sârbească la 1805) care era tot un Grec. Alexandru Ipsilanti trece Prutul în Moldova, măcelărind pe Turcii de prin orașe și coboară în Țara-Românească, ocupând partea de Est a orașului București (Colentina).

Alexandru Ipsilanti socotea că Românii se vor alătura ușor armatei eteriste, datorită Domnitorilor fanarioți, — socotind apoi că memoria tatălui său va contribui în bună parte la entuziasmul pentru Eteriști și mai cu seamă, nădejdea lui Ipsilanti stătea în luptătorii români din Serbia, care trebuia să fie a tatălui său. Prietenia ce-l lega de Tudor Vladimirescu, care după lupta pentru libertatea Sârbilor luptase și în armata rusă, unde ajunsese ofițer, — era încă un punct, pe care se bazuia planul șefului armatei eteriste.

Revoluția lui Tudor Vladimirescu. — Tudor Vladimirescu, născut în satul Vlădimiri din

județul Gorj, era un boerinaș cu strânse legături printre marii boeri ai Olteniei. L-am găsit amestecat în revoluția sârbească, — în armata rusească ajunsese maior și fusese în strânse legături cu Eteriștii. La ridicarea armatei lui Alexandru Ipsilanti în părțile noastre, Tudor ridicase în jurul său cete de panduri (= gardă militară cu caracter administrativ) și vechii tovarăși de arme din 1811—12 îl recunosc din nou ca șef al lor.

De data aceasta voiă să facă în țară ceea ce văzuse că se poate face în Serbia: căuta îmbunătățirea clasei țărănești, căreia voiă a-i da pământul pe care îl dețineau „ciocoi”. Și Tudor lucrează cu o adunare a poporului și dă o proclamație în care se arată scopul ridicării pandurilor, așa cum văzuse în Serbia. A avut grijă să arate și Turcilor că nu s’a ridicat împotriva lor, ci împotriva ciocoilor, cari în majoritate erau Greci. — Ridicând un mare număr de ostași se îndreaptă spre București, — unde Domnitorul Alex. Șușu tocmai murise, și se așează la Cotroceni.

Alexandru Ipsilanti are o întrevedere cu T. Vladimirescu, pe care voiă să-l atragă de partea sa. Scopul urmărit de Ipsilanti fiind cu totul opus celui urmărit de Tudor, înțelegerea n’a avut alt rezultat, decât mărirea urei lui Ipsilanti față de Tudor. Iar revoluția lui Tudor are, pe lângă primul caracter social — de îmbunătățire a clasei țăranilor, fără ruperea relațiilor pașnice cu Turcii — un nou caracter, național, urmărind alungarea ciocoilor greci din țară și deci a Domnitorilor fanarioți.

Turcii trec Dunărea pentru a împrăști pe Greci și pe pandurii lui Tudor, pe cari îi socoteau uniți contra lor, de vreme ce ambele armate stăteau în București.

Ipsilanti se retrage din calea Turcilor, îndreptându-se spre Târgoviște și Tudor face greșeala și se retrage aproape în aceeași direcție, — spre Pitești. La Golești, Tudor a fost prins prin trădare de Eteriști, dus la Târgoviște, judecat de formă de Ipsilanti și ucis. Turcii urmăresc pe Eteriști și-i bat la Drăgășani. Alexandru Ipsilanti a scăpat prin Turnu-Roșu în Ardeal, unde a fost arestat de Austrieci.

Resturile armatei eteriste, retrăgându-se pe sub munți, au fost sdrobite de Turci în Moldova, la Seuleni și mănăstirea Secul.

Eteria fiind sdrobită în țările noastre, Turcii au permis ca alegerea Domnitorilor să se facă din sânul boerilor țării. Așa încetează Domnia Fanarioților, sub care am stat mai bine de un veac. Sângele lui Tudor Vladimirescu stabilea acum domnia voevozilor pământeni.

Revoluția grecească însă nu se potolise. Alte episoade se desfășoară în Constantinople și apoi în Grecia.

23. RASBOIUL RUSO-TURC 1828—29. PACEA DELA ADRIANOPOLE.

Războiul ruso-turc din 1828. — Revoluția grecească nu s'a limitat numai la mișcarea lui Alexandru Ipsilanti din Țările române, ci s'a continuat în Grecia propriu zisă ani de zile.

În Moreia, armata turcească a fost sdrobită de **Dimitrie Ipsilanti** și în ziua de 1 Ianuarie 1822 într'o adunare, care s'a ținut la **Epidaur**, Grecia a fost declarată independentă. S'a ales un președinte al guvernului și s'a dat prima constituție.

Luptele au continuat mai cu seamă pe mare, unde Grecii — cari aveau 20.000 de marinari întreprinzători — au avut cele mai frumoase succese. **Miaulis** și **Canaris** ajunseră groaza Turcilor, a căror flotă o aprindeau. **Canaris** arse 10 vase, din care unul avea 950 de oameni. La **Chios** aprinse un mare vas, care avea 80 de tunuri și 2.300 de oameni. În Grecia luptă **Marcu Boțaris**, care susținea asediul orașului **Misolonghi**, atacat de Turci. **Kolokotronis**, un alt minunat luptător, se luptă cu îndârjire contra armatelor turcești.

Cruzimile și măcelurile făptuite în timpul acestor lupte au fost dintre cele mai rare. La Constantinople au fost uciși de Turci patriarhul **Grigorie** și optzeci de episcopi; în insule grozăviile sunt de nedescris. În insula **Chios** au fost măcelăriți și schingiuiți peste 20.000 de creștini și aproape 50.000 au fost vânduți ca sclavi. — Dar Turcii învinși și pe

mare și pe uscat, ridicând asediul dela Misolonghi, erau amenințați în Marea de Marmara de flota grecească, comandată de Miaulis.

Totuș Grecii nu sunt susținuți de Rusia așa cum se așteptau, — și ce este mai trist, au început să se certe și între ei.

În 1825, Turcii ajutați de Egiptenii lui Mehemed Ali, — comandați de fiul acestuia, Ibrahim — au asediat din nou Misolonghi și Grecia părea cu totul perdută. Numai flota grecească a lui Miaulis purta lupte victorioase pe mare.

Grecia părea cu totul distrusă, căci Ibrahim ducea o luptă de exterminare: viile au fost arse, măslinii tăiați, satele făcute cenușe.

În Europa începură a se înrola voluntari, spre a merge în ajutorul Grecilor. Marele scriitor Chateaubriand și poetul lord Byron au făcut mare propagandă, cerând intervenția Europei, pentru salvarea poporului și pământului lui Platon și Aristoteles. Anglia se amestecă fățiș, luând apărarea Grecilor și Ibrahim a fost redus la inacțiune.

Asediul orașului Misolonghi devine punctul central al războiului. Aici a luptat și a murit Byron, ca apărător voluntar al Greciei. Asediul a durat doi ani și, când orașul a fost cuprins, asediații au dat foc ierbii de pușcă și au pierit împreună cu învingătorii. Grecii erau stăpâni numai în Moreia, — certurile se potolise prin numirea lui Capo d'Istria ca președinte, dar Turcii amenințau acum și Moreia.

Numai în momentul când Turcii amenințau Moreia, — Anglia, Rusia și Franța încheiau tratatul dela Londra (1827), în baza căruia cele trei puteri luau apărarea Grecilor. Turcia refuză a face concesiilor Grecilor și cele trei puteri aliate distrug flota turco-egipteană la Navarin. Lupta pornise din cauza unui foc de armă descărcat depe un vas turcesc asupra unui vas englezesc. Aliații au pornit un bombardament general, care a nimicit flota turcească.

După Navarin, Francezii și Englezii se retrag din luptă, lăsând contingente de pază în Moreia.

Rusia însă declară războiul Turciei (1828, 14 Aprilie). În primul an (1828), Rușii au avut succese în Asia, dar în Europa au trebuit să renunțe la asediul

Silistrei, după ce nu reușiseră să cuprindă Șumla. În anul următor însă, generalul rus Pașchevici ajunge în Asia, până în Armenia, — unde cucerise Erivan și Erzerum.

În acelaș timp, generalul Dibici cucerise Silistra și înainta spre Constantinopole cu o armată numai de 20.000 de oameni. Turcii însă erau cu totul demoralizați și Europa privea cu mare grijă spre Răsărit. Prin intermediul Prusiei, Rușii și-au oprit marșul spre Constantinopole în apropierea cetății Adrianopole, — începându-se tratările de pace.

Pacea dela Adrianopol s'a încheiat în 1829 între Turci și Ruși, terminând războiul început la 1828. Rușii primeau țara din Sudul Caucazului, obțineau libera navigație pe Marea-Neagră și trecerea corăbiilor de comerț prin Dardanele. Tot în acest tratat s'a recunoscut de Turci independența Greciei, care se proclama republică sub președenția lui Capo d'Istria.

Urmările păcii dela Adrianopole pentru Țările Române. În pacea dela Adrianopole s'au luat hotărâri, cari ne priveau și pe noi, Românii, — hotărâri de foarte mare importanță.

Domnitorii ambelor principate române se alegeau dintre boerii din țară și alegerea se făcea pe viață, iar nu pe șapte ani, cum se hotărâse la convenția ruso-turcă dela Akkerman (1826).

Cetățile depe stânga Dunării, până atunci stăpânite de Turci, se înapoiau țărilor române. Prin cedarea acestora, principatele sunt în posesiunea unor porturi, datorită cărora începe o puternică înflorire comercială. Principalul comerț cu grâne și înflorirea agriculturii în secolul XIX sunt în strânsă legătură cu liberarea de sub Turci a cetăților dunărene.

Și în acest tratat, ca și în convenția dela Akkerman se hotărăște să se dea principatelor noastre o constituție, pe care o numeau **regulamentul organic**. Și în sfârșit se fixa tributul ambelor principate față de Turcia la 3 milioane piaștri.

Rușii, după încheierea păcii dela Adrianopole, au rămas în Principate până în anul 1834, — timp în care s'a lucrat la redactarea regulamentului organic.

Țările erau conduse de un guvernator rus, generalul Pavel Kisseleff, căruia se datorește în întregime aproape alcătuirea regulamentului organic. Era ajutat însă cel puțin formal, de divanul dela Iași și dela București, alcătuit din boeri de țară.

Ambele divanuri, conduse de Pavel Kisseleff, — care era un spirit francez mai mult, decât rus, — au luat aceleași măsuri la Iași și la București. — Așa încât, regulamentul organic este prima măsură legislativă cu tendință unionistă a celor două principate. Măsura aceasta a fost luată de Ruși în vederea unei pregătiri a ambelor principate pentru o viitoare anexare a țărilor noastre, care le deschidea drumul spre Țarigrad.

În baza regulamentului organic, Domnitorii se alegeau de către Adunarea obștească, formată din boeri și clerul înalt. Ținând seama că în Adunarea obștească intrau numai oameni devotați Rușilor, înțelegem că Domnitorii erau în vederile Petrogradului.

S'au prevăzut însă multe îndreptări în domeniul administrației, poliției și asistenței.

S'au luat unele măsuri de îmbunătățire a stării țăranilor.

Scopul era însă și aici în a atrage pe țărani și a pregăti astfel, sub oblăduirea regulamentului organic, întreaga țară pentru apropiata transformare a principatelor noastre în gubernii rusești.

Datorită însă oamenilor noștri luminați și buni patrioți, toate planurile ruse s'au întors în defavoarea lor, producând un puternic curent de unire a ambelor principate, prin înlăturarea amestecului Rusiei și a protectoratului său.

24. REVOLUȚIA DIN 1830 ÎN FRANȚA ȘI ȚĂRILE-DE-JOS.

Revoluția din 1830 în Franța. — După înfrângerea lui Napoleon I la Waterloo, în Franța este restaurat Ludovic XVIII. Era un om blând, dar slab; lăsa prea mare putere celor din jurul său. Dela început, în

1814, el dădu o constituție (Charte 1814) liberală, care fu însă deseori călcată. Regaliștii persecutau cu pasiune pe partizanii ideilor noi. În zelul lor, ei erau mai regaliști ca regele. La început, opozițiunea liberală nu putu pătrunde în adunarea legiuitoare, — din care cauză însuși regele a numit-o **introuvable** (= care nu se poate afla). Acea cameră dete din nou guvernului puterea de a aresta fără judecată. Regele însă o dizolvă temându-se ca zelul ei să nu-l expună la pericole noi. Numărul opoziților se mărea în cameră, pe când în țară începură a izbucni răscoale, sprijinite de societăți secrete (carbonari). În ultimii ani Ludovic XVIII lăsă toată puterea partidului reacționar: „mă anulez cu totul“, zicea el. În 1825 muri, lăsând coroana fiatelui său Carol.

Carol X era omul nobililor emigrați care luptaseră contra revoluțiunii. El dădu un miliard ca despăgubire emigranților, pentru confiscarea averilor, — cu toate protestările liberalilor. Aduse apoi o **lege contra presei**, provocând o puternică protestare în întreaga țară.

Carol X nu înțelegea nimic din murmurul poporului. Chemă la putere pe Polignac, care spera să învingă opozițiunea cu armata. Având mare opozițiune în cameră, el o dizolvă, deși camera era monarhistă și nu cerea decât respectarea regimului constituțional.

Carol X începuse războiul în Algeria, unde armatele franceze cucerise Alger. Regele credea că acest succes îi va da o cameră supusă, însă alegerile îi trimiseră una opusă. Regele dete atunci patru ordonanțe, prin care **dizolvă noua cameră și suspendă libertatea presei**. Jurnaliștii se opuseră, scoaseră jurnalele și provocară lumea la revolte.

Indată se adună popor, se fac baricade și se începe lupta cu armata. În Paris era puțină armată și nici aceea nu ținea cu regele. Deaceea unii consilieri sfătuiau pe rege să depărteze pe Polignac. Regele nu voi, armata fu învinsă sau se uni cu răsculații, care în urmă cerură căderea regelui.

Se propuse numirea, ca locotenent a ducelui de Orléans. Insuși Carol îl recunoscă până la majoratul nepotului său, trecu apoi în Anglia și peste câțiva

ani muri în străinătate. Dar ducele de Orléans lua titlul de rege, cu învoirea camerei și se numi Ludovic-Filip I.

Revoluția cu caracter liberal din 1830 în Franța a avut răsunet în Europa, dar mai ales în Belgia, în Polonia și în peninsulele din Sudul Europei. Nu isbutiseră însă în toate părțile, căci Franța din 1830 era prea timidă, spre a susține statele revoltate. în lupta lor cu sfânta alianță.

Revoluția din Țările-de-jos (1830). — Congresul din Viena unise Belgia cu Olanda într'un singur stat și în folosul casei Orania. Belgianilor nu le plăcea această unire, căci ei sunt catolici, pe când Olandezii sunt protestanți. Apoi Belgianii vorbesc în majoritate limba franceză, pe când Olandezii vorbesc limba flamandă. Aceste diferențe provocară o mare nemulțumire. O lună după revoluțiunea din Paris, locuitorii din Bruxelles se revoltară și se proclamară independenți.

Belgienii începură lupta cu Olandezii, cari bombardară orașul **Anvers**. Ei cerură ajutorul Europei și îndată se întruni la Londra o conferință a celor cinci mari puteri europene. Conferința declară Belgia despărțită de Olanda și propuse Belgianilor ca rege pe prințul **Leopold de Saxa-Coburg** (1831). — Olandezii nu voră să recunoască noul stat și să-și retragă armata din cetățile belgiene. Atunci interveni Franța și înconjură în Anvers armata olandeză. După un lung asediu, Olandezii capitulară în 1832. Mai târziu Olandezii recunoscură noul regat.

Belgia își dăte apoi o **constituție liberală**. Regele Leopold I și fiul său Leopold II au rămas ca modele de regi constituționali. Sub ei, Belgia a ajuns să fie cel mai industrial și cel mai populat stat din Europa, față cu întinderea lui. Olanda rivalizează cu Belgia, în ce privește bogăția națională.

Alte revoluții în Europa (1830). O revoluție tot cu un caracter de independență națională încearcă și Polonia, care formă un regat constituțional pus sub suveranitatea Rusiei.

La moartea Țarului Alexandru I (1825), urmă **Nicolae I**, care-și propusese să sprijine absolutismul. În 1830, dădu ordin să se strângă armata polonă.

căci voiă să restabilească pe Carol X pe tronul Franței. Polonii se strâng, dar alungă armata rusă din Polonia.

Națiunea polonă mu era pregătită de revoluție. Generalul Dibici bătut pe Poloni la **Ostrolenka**, apoi după moartea acestuia, generalul **Pașkevici** intră în Varșovia. Polonia încetă de a mai fi un stat deosebit; teritoriul a fost împărțit în provincii rusești.

În **Italia** de Nord erau mai multe ducate (**Modena**, **Parma**), iar în centru era statul papal, toate guvernate în mod absolut. Aici însă activitatea revoluționarilor era vie. Revoltele sunt aproape continue, punând la cale alungarea Austriei și unitatea tuturor Italianilor într-o singură țară, dela Scila la Alpi, — așa cum declarase **Murat**, într-o proclamație pe când era rege la Neapole.

Sufletul revoluționarilor era în timpul acesta **Mazzini**.

În Spania sunt turburări cu caracter dinastic, între urmașii regelui **Ferdinand VII**.

Mișcarea separatistă a lui Mehemed Ali din Egipt. — Turburările din Apusul Europei au răsunet și în părțile de Răsărit ale basinului Mediteranei, fără însă a fi legate unele de altele prin vreun punct comun.

Egiptul era guvernat din anul 1805 de albanezul **Mehemed-Ali**, un om de acțiune și foarte îndrăzneț în planurile sale. Își organizase cu ajutorul Francezilor o armată disciplinată, pe care a trimis-o împreună cu flota să ajute pe Sultan în revolta contra Grecilor din **Moreia**. În timpul celor trei ani (1825—1828) cât a ținut campania din **Moreia**, greul luptelor l-au dus Egiptenii, cari erau conduși de fiul lui **Mehemed-Ali**, — numit **Ibrahim**. Egiptul, la încheierea păcii dela **Adrianopole**, se alegea numai cu paguba: 30.000 de soldați morți, flota distrusă și cheltueli necesare războiului cari se ridicau la 20 milioane. Deaceea **Mehemed-Ali** ceru Sultanului guvernământul Siriei, care-i fu refuzat. Se ivi însă un conflict între Egipteni și Pașa din **Acra**, pe care l-a folosit **Ibrahim**, bătând armata turcească la **Conie** (în centrul Asiei Mici).

Protectoratul rusesc în Orient. Turcia era amenințată și Europa privea cu neliniște spre Răsărit. Sultanul simțindu-se amenințat în Constantinopol cere ajutorul Rușilor. Și Țarul Nicolae a trimis îndată armată, care a ocupat amândouă malurile Bosforului. Protestară Anglia, Franța și Austria, cari vedeau planurile lor spulberate, prin acțiunea rusească. Au silit pe Sultan să cedeze și în asemenea împrejurări s'a încheiat pacea dela Chiutaie (1833), prin care se ceda lui Mehmed-Ali guvernământul Siriei.

Egiptul devine prin această pace o nouă putere, un adevărat Imperiu, — amenințând prin însemnătatea la care se ridicase pe vechiul imperiu osman.

Odată pacea încheiată, Rușii se retraseră. A avut loc însă un tratat ruso-turc la Unkiar-Skelessi (Iulie 1833), de o foarte mare importanță pentru această chestiune a Orientului. Se făcea un tratat de alianță, în baza căruia Rușii se obligau a trimite Turcilor, oricând ar avea nevoie, armatele lor. **Turcia intra în protectoratul rusesc, alături de toți creștinii peninsulei balcanice.** Tot atunci s'a hotărât ca prin strâmtoarele Mării Negre să nu poată trece, decât vasele de războiu rusești. **Marea Neagră devenea un imens lac rusesc.**

Astfel Rusia dispunea de întregul Răsărit al Europei.

În 1839, Turcii — organizați militărește de ofițeri prusieni — se folosesc de nemulțumirile Sirienilor, — tratați la fel cu felahii din Egipt, — și declară războiul lui Mehmed-Ali.

Armata turcească este învinsă însă la Nisib de Ibrahim, în timp ce flota se preda Egiptului în portul Alexandria.

Puterile europene (Anglia, Prusia, Austria) se amestecară și impuseră unele condiții Egiptului, care era sprijinit de Franța. Mehmed-Ali refuză primirea condițiilor ce i se impuneau prin tratatul dela Londra și puterile europene îi declarară războiul, luând sub protectoratul lor pe Turci. În cele din urmă, Mehmed-Ali se supuse, amenințat cu bombardarea Alexandriei de către o flotă anglo-austriacă.

Infrângerea Egiptului înseamnă însă și înfrângerea Franței, — care proteja pe Mehemed-Ali.

În 1841, Franța obținea alături de puterile europene, și în înțelegerea cu Turcia un succes împotriva politicii rusești din Răsărit. S'a încheiat atunci „convenția strâmtorilor“, în baza căreia nici un vas de războiu nu mai putea trece prin strâmtorile Mării Negre.

Aceasta însemna desființarea tratatului dela Unkiar-Skelessi și deci și a protectoratului rusesc asupra Turciei. — Amestecul rusesc era limitat numai asupra creștinilor, cari făceau parte din Imperiul otoman.

25. REVOLUȚIA DIN 1848 ÎN FRANȚA, GERMANIA ȘI ITALIA.

Revoluția în Franța 1848). Noul rege al Franței, Ludovic Filip I era iubit de burghezia franceză, pentru că în timpul revoluțiunii dela 1830 luptase în rândurile liberalilor. Din cauza popularității lui a fost numit regele **burghez**. Franța a prosperat sub raportul cultural și economic iar în afară a terminat cucerirea Algerului, prin înfrângerea și prinderea viteazului și fanaticului șef al Maurilor, care se numea **Abd-el-Kader** (1847). Cu toate acestea, Ludovic Filip I a avut multe neplăceri din cauza partidelor din opoziție și mai cu seamă din cauza **republicanilor**, cari erau oricând gata de revoltă. Pe lângă aceștia era partidul **legitimist** sau **burbonic**, care căuta readucerea dinastiei Bourbon la tronul Franței, apoi **partidul bonapartist** sprijinind pe descendenții lui Napoleon I.

Socialiștii. — În afară de partide, dar cu mult mai periculoși erau socialiștii. Ei se revoltau contra mizeriei, contra concurenței în viață și prevedeau că societatea odată va ajunge să trăiască în egalitate frățească. La începutul omenirii ziceau ei, lupta dintre om și om era cu mult mai crudă. Învinsul era mâncat. În urmă învinsul a fost rob, apoi făcut serv. Azi este întrecere pentru câștig, societatea este întemeiată pe concurență. În vii-

tor concurența însă va dispărea și în locul ei va veni iubirea. Războiul va dispărea și el. Aceste viziuni exprimă un mare adevăr, **legea progresului**, că adică omenirea în cursul timpului va ajunge la o stare din ce în ce mai bună și mai dreaptă.

Alți socialiști susțineau că statul este ca o familie. El trebuie să dea de lucru lucrătorului. Trebuie să îngrijească mai mult de cei de jos, precum un părinte îngrijește mai mult de copilul bolnav.

Cei mai însemnați socialiști ai timpului erau **Saint-Simon, Fourier și Louis Blanc**.

Lucrătorii din Lyon — încurajați de teoreticienii socialiști — s'au ridicat odată contra fabricanților, cari micșoraseră salariile. Guvernul întreprindea armata contra lor și se făcură măceluri grozave. Legitimistii și bonapartiștii încercară în mai multe rânduri să revolte țara. Incercările nu isbutiră, președintele bonapartist **Ludovic Napoleon** fu prins în două rânduri și arestat, dar scăpă din închisoare.

Cauzele revoluțiunii. — Ludovic Filip I lăsase mâna liberă ministrului său, **Guizot**. Acesta credea că imitează guvernul englez și sprijinit de cameră, nu ținea seamă de protestările țării. În Franța se cerea **votul universal**, sau cel puțin micșorarea censului la 100 franci. Regele și Guizot nu voiau să audă, bazați pe sprijinul Camerii. Dar camera nu reprezenta țara, căci fusese aleasă sub influența și presiunea guvernului. Apoi numărul alegătorilor era mic, căci numai cei bogați aveau drept la vot. Poporul mai era nemulțumit din pricina relei stări materiale : în industrie scădeau salariile lucrătorilor, în agricultură se întâmplase o mare secetă (1847).

Opoziția contra lui Guizot și a regelui se manifesta la **banchete** politice.

În Februarie 1848, Guizot interzise ținerea unui asemenea banchet, la care era să ia parte mai mulți deputați. În ziua hotărâtă, armata era înșirată pe strazile pline de mulțime. A doua zi încep împușcături, garda națională se unește cu răsculații.

Regele depărtă pe Guizot, lucrurile se liniștiră, când seara o lovitură de pușcă trasă, — nu se știe de cine, — asupra unui regiment făcu pe comandant să împuște lumea. Strigăte de răzbunare se ridică

din toate părțile și încep să se facă baricade. Regele voi să iasă călare ca să potolească mișcarea; fu primit însă cu strigăte revoluționare.

Ludovic Filip I înțelese că nu mai poate fi rege, abdică și se duse în Anglia.

Guvernul provizoriu. — Mulțimea năvăli în cameră și aclamă un guvern provizoriu, în care intra poetul Lamartine, învățatul Arago, socialistul Louis Blanc și alții. Ei proclamă Franța republică și convocă o adunare constituantă, spre a da o nouă constituție. Toți cetățenii aveau drept să voteze.

Lucrătorii fără de lucru (proletarii) se mișcau neconținut. Guvernul provizoriu înființă atelierele naționale, dând lucrătorilor fără lucru o sumă hotărâtă pe săptămână, punându-i să lucreze terasamente. Însă tezaurul era gol și atelierele naționale erau o povară pentru budgetul statului.

Revoluțiunea socialistă. — Alegerile nu ieșiră după dorința socialiștilor, majoritatea adunării era formată de republicani moderați. O mulțime imensă veni asupra adunării, ocupă camera și declară adunarea disolvată. Apoi numi un guvern provizoriu socialist, sub prezidenția lui Louis Blanc. Însă garda națională risipi mulțimea lucrătorilor, luă apărarea deputaților și arestă o parte din membrii guvernului socialist, spre a înăbuși un atac din partea lor.

Cavaignac. — Ministru de război era generalul Cavaignac, care pregăti armata și garda națională, spre a se lupta cu răsculații. În timp de patru zile (23—26 Iunie) Parisul a fost un câmp de luptă groasănică. Armata a suferit pierderi mari, căci răsculații ridicaseră baricade pe toate străzile. În ziua de 26 Iunie lucrătorii puseră jos armele și peste 4000 din ei fură exilați în colonii.

Generalul Cavaignac înăbușise răscoala. Adunarea îi dăduse puterea executivă, de care el voia să profite, spre a fi ales președinte al republicii. Contra lui erau lucrătorii și bărbații cei mai populari.

Noua constituție. — Constituția din 1848 decidea ca puterea legislativă să fie încredințată unei adunări, aleasă prin vot universal. Puterea executivă accepea încredința unui președinte ales pe patru ani, —

tot prin vot universal. Președintele se putea realege după un interval de patru ani. **Jules Grevy** propusese ca alegerea președintelui să fie încredințată adunării, căci poporul poate fi înșelat de vreun ambițios, care ar voi să se facă stăpânul lui. Propunerea nu isbuti, ci fu primită propunerea lui **Lamartine**, ca președintele să fie ales de întregul popor.

Bonapartiștii făceau o propagandă activă pentru nepotul **Impăratului**. În 10 Decembrie 1848 fu ales președinte **Ludovic Napoleon** cu aproape 5 milioane și jumătate de voturi, contra lui **Lamartine** cu 17.000 și a lui **Cavaignac** cu 1 milion și jumătate.

Adunarea legislativă. — După închiderea adunării constituante se alese o adunare legiuitoare compusă în majoritate din monarhiști (legitimști, orleaniști și bonapartiști). Aceștia voiau să distrugă instituțiunile democratice, sperând fiecare să aducă pe pretendentul lor. Președintele îi lăsă să ia măsuri reacționare ca să-i compromită în fața poporului.

Se luară măsuri contra presei, se aduse o lege a instrucțiunii, prin care institutorul era pus sub supravegherea preotului și a prefectului.

Mulțimea era desgustată de adunare. Câțiva deputați făcură apel la arme, dar nu-i urmă nimeni.

În acelaș timp președintele străbătea Franța, arătându-se protectorul lucrătorilor, apărătorul proprietății contra **roșilor** (= demagogilor), promițând construire de canale și căi ferate. Scopul lui era să schimbe articolul din constituțiune privitor la alegerea președintelui.

Lovitura de stat. — Fiindcă adunarea se opunea, președintele făcu o **lovitură de stat** (2 Decembrie 1851), adică dizolvă camera și arestă pe adversari, apoi chemă poporul la o nouă alegere, spre a i se prelungi puterea pe zece ani. În zadar mai mulți deputați în frunte cu poetul **Victor Hugo**, încercară să facă o revoluțiune, căci poporul nu-i urmă.

Aproape 7 milioane și jumătate de voturi aprobară fapta președintelui.

Constituția din 1852. O nouă constituție dă președintelui dreptul de pace și războiu. Puterea legislativă era încredințată unui **consiliu de stat** (40

de membri), unui **corp legislativ** (261), și unui **senat** (150), — toți dependenți de președinte.

Cariera politică a lui Ludovic Napoleon amintește pe aceea a marelui său unchiu, Napoleon I, și cum acesta trecuse dela prim-consul pe viață la coroana imperială, tot așa și Ludovic Napoleon — prin plebiscitul a 8 milioane de cetățeni — ajunge în Decembrie 1852 Împăratul Napoleon III.

Revoluția din Germania (1848). După anul 1815 se ridicară deseori voci germane, cerând **libertăți constituționale**. Aceste reclamațiuni aveau centrul în Germania sudică, unde prinții păstrau constituțiunile din timpul supremației franceze, și în țările dela Rin, care fuseseră supuse direct regimului francez. Alături cu tendința spre libertate se desvoltă tendința de **unitate**, favorizată mai ales de Prusia, care dorea întinderea sa.

Regele Prusiei, **Frederic Wilhelm IV**, un spirit romantic, bun orator, cugetător, pierdut în visuri, promitea supușilor săi constituțiune, însă dată de el nu votată de cameră. Adună o dietă, însă voiă să fie numită de el, nu aleasă de popor. Aceste jocuri constituționale preparau burghezia pentru revoluțiune.

În urma revoluțiunii din Paris se făcu și la Berlin o adunare de stradă care urmă exemplul unei mișcări din **Posen** (provincie poloneză). De teama unei uniri a revoluționarilor prusieni cu cei polonezi, regele promise o **constituție** — pe care a și dat-o, copiind pe cea belgiană — și convocă o **adunare națională**.

În celelalte state germane, mai ales în Germania sudică, toate spiritele liberale se mișcă și propuseră adunarea unui **Parlament german la Frankfurt pe Main**. Membrii acelui parlament se aleseră din toate statele, mai cu seamă din Germania sudică. Ei reprezentau toate statele, n'aveau însă nici o influență, spre a da putere de lege hotărîrilor. Formau mai mult un fel de congres științific, în care profesorii formau inteligența.

Parlamentul hotărî drepturile cetățeanului german : egalitatea înaintea legii, independența justiției, libertatea presei, libertatea cultului și a instrucțiunii. Declara că toate statele germane for-

mează un tot și alese pe arhiducele Ioan de Austria ca „**administrator al Imperiului**“. Când fu să hotărască cui să dea coroana Imperiului german, izbucniră mari neînțelegeri. O parte susținea pe împăratul Austriei, din vechea familie imperială, alții susțineau pe regele Prusiei, — care avea mai toți supușii săi de origine germană. Acest din urmă partid triumfă, spre supărarea Austriei, care rechemă din parlament pe deputații săi (puțini de altfel). Parlamentul oferi coroana lui **Frederich Wilhelm IV.** Acesta se întorsese iar la regimul despotic. Dizolvase adunarea națională din Berlin și începuse un regim militar. Regele Prusiei refuză însă coroana imperială (1849). Parlamentul se împrăstie.

Uniunea vamală (Zollverein). — Primul pas real pe cărămiză unității poporului german reuși să-l facă Prusia, care s'a învoit cu statele mici înconjurătoare ca să aibă aceleași vămi, — iar venitul să se împartă proporțional. La început, prinților nu le plăcea uniunea vamală, dar văzându-i foloasele au primit-o. ceeace făcură apoi mai toate statele germane (1853).

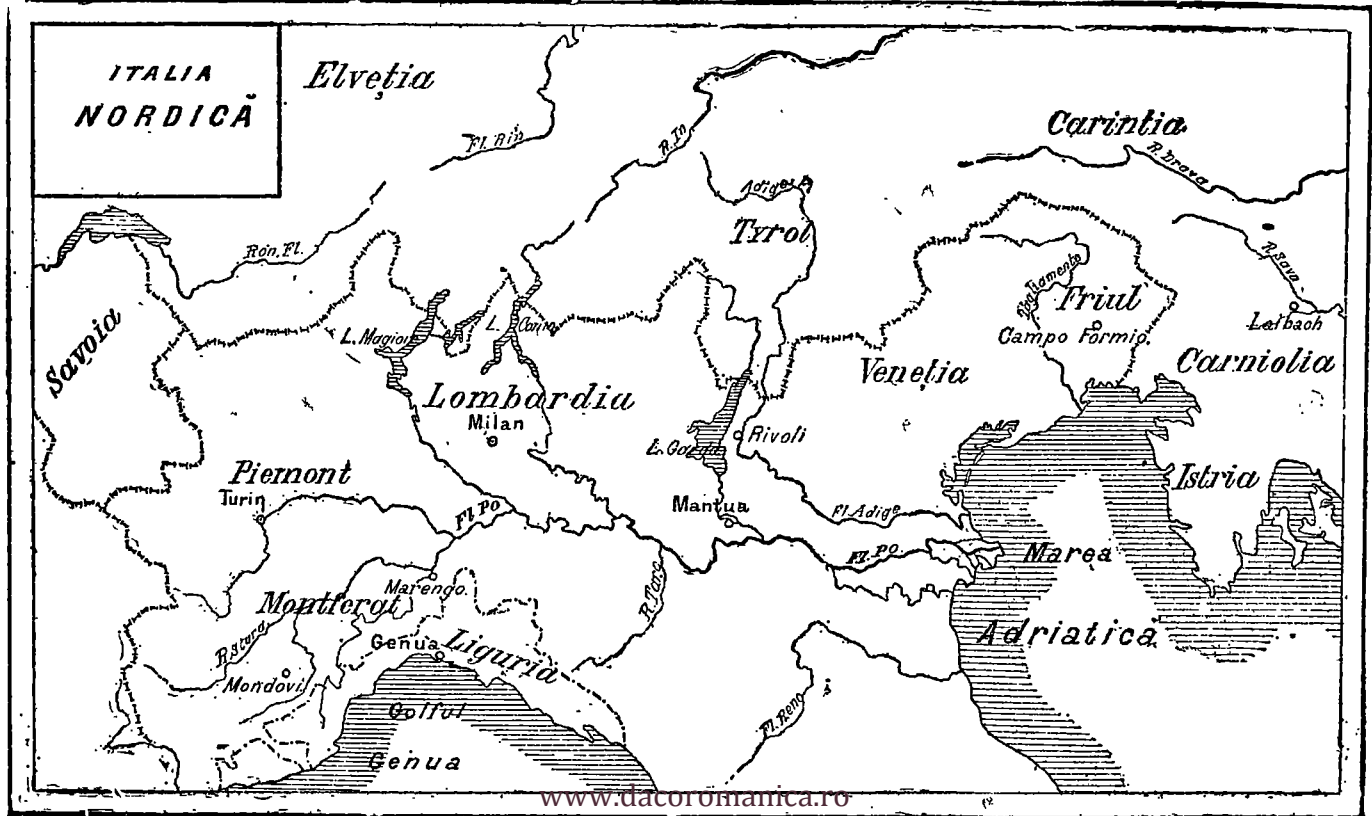
Revoluția din Italia (1848). În Italia, revoluțiunea din 1848 avea tendință politică și națională. Doi bărbați voiau să alunge pe Austriaci din Nord și să săvârșească **unitatea Italiei**, — **Papa Pius IX** și regele **Piemontului Carol-Albert**.

Regele Neapolului **Ferdinand II** nu voia să se unească cu cei doi, însă o revoluțiune izbucni în Sicilia și Ferdinand fu nevoit să primească o constituție. **Carol-Albert** și **Pius IX** deteră de asemenea constituțiuni în statele lor.

La Milan și Veneția izbucniră revoluții contra Austriei. Armatele austriece fură respinse, pe când celelalte state ale Italiei, în frunte cu **Carol-Albert**, proclamau libertatea ei de Austriaci.

Înțelegerea nu ținu mult. Papa se retrase din alianță și desființă constituția dată. — **Ferdinand II** îl imită. **Carol-Albert** fu astfel învins de Austrieci la **Custoza**. Aceste înfrângeri iritară pe Italiani, cari deciseră să răstoarne pe toți prinții și să facă din întreaga Italie o republică, având capitala în Roma. **Pius IX** fu alungat din Roma, unde se înființă o republică în cap cu **Mazzini**. Austriecii învinseră

**ITALIA
NORDICĂ**

la Novara pe Carol-Albert, care, — învins a doua oară, — abdică în favoarea fiului său **Victor-Emanuel**. Acesta încheie pacea cu Austria. **Veneția** se supunea și ea Austriei, iar **Pius IX** este readus de o armată franceză la Roma.

Totul era restabilit.

26. REVOLUȚIA DIN 1848 IN AUSTRIA, UNGARIA ȘI ȚARILE ROMÂNE

Revoluția din Austria (1848). — Imperiul austriac, format din o mulțime de națiuni, a fost la 1848 pe punctul de a se descompune. Toate națiunile : Germani, Unguri, Slavi, Români, Boemi s'au revoltat, însă fiecare avea alt motiv de revoltă în fața celorlalte. Germanii voiau **libertăți constituționale**, revoluțiunea lor a fost politică. Ungurii voiau **libertăți** și în acelaș timp separarea de Austria, revoluția lor a fost **politică și națională**. Politică și națională a fost și revoluția Românilor, ei însă se revoltau contra Ungurilor, care cereau dela Austria independența lor, dar anexarea Transilvaniei și a ținuturilor sârbești. Tot pe chestiunea **națională** au luptat și Boemii. Ei s'au luptat contra Austriei.

Revoluțiunea din Viena. — În urma mișcării din Paris, burghezia și studenții din capitala Austriei provocară o mișcare de stradă, strigând „jos Metternich“. Ministrul fu depărtat și fugi din Viena în căruța unei spălătorese.

Împăratul **Ferdinand I** dăde apoi o constituție copiată după cea belgiană. Revoluțiunea ia un **caracter social** prin amestecul lucrătorilor, cari erau nemulțumiți de constituția dată. Au provocat răscoale și Împăratul fugi la **Innsbruck**, în Tirol.

Mișcarea din **Praga**, unde se adunase un **congres panslavist** (= al tuturor Slavilor), în frunte cu istoricul **Palacky**, fu înăbușită de armată.

Revoluția din Ungaria (1848). — Ungurii cereau ca statul lor să fie despărțit de Austria și să fie condus după o constituție. În statul lor însă ei cuprindeau pe Români, Sârbi, Croați și Slovaci, — pe cari-i considerau ca supuși. Împăratul jură că va

respecta constituția, dar în acelaș timp încurajă la rezistență pe Români și pe Croați.

Vienzii se uniră cu Ungurii contra Împăratului; acesta trimise armata din Boemia contra Vienzilor, iar pe Croați și Români îi aruncă asupra Ungariei. Vienzii fură supuși, Ungurii însă se luptară cu îndârjire contra Croaților, pe când Românii erau lipsiți de arme.

Abdicarea lui Ferdinand I. Frantz Iosef (1848). — Ferdinand I este nevoit să părăsească pentru a doua oară Viena, unde izbucnise o nouă și violentă revoltă. Este adus însă din refugiul dela Olmütz de armatele banului croat Jellacici și ale generalului Windischgrätz, — cari cuceriau Viena din mâna revoluționarilor. S'a declarat cu această ocaziune că Imperiul este „unul și nedespărțit” și Ferdinand I, care jurase pe constituția ungurească, abdică, spre a nu deveni sperjur. Nepotul său, Frantz Iosef, luă coroana imperială la o vârstă tânără, când toate speranțele se îndreptau spre el. Dela început atacă Ungaria cu toate forțele. Ungurii erau conduși de câțiva generali poloni revoluționari (Bem, Klapka) și se susțineau mai ales în Transilvania. Împăratul Frantz Iosef, neavând armată suficientă, ceru ajutorul Țarului Nicolae I. Acesta ordonă armatelor sale, cari se găseau în Țara Românească, să înainteze sub conducerea lui Pașchevici. În număr de 80.000, Rușii trecură Carpații și în Februarie (1849) erau în Brașov. La 14 Aprilie, revoluționarii unguri proclamă independența Ungariei, dând puteri dictatoriale lui Kossuth, — sufletul acestei revoluții.

Rușii reușesc să-i învingă și să-i potolească. Armata lui Pașchevici ajunge până la Pressburg, iar armata condusă de generalul austriac Haynau și o armată rusă a generalului Lüders silesc pe Ungurii conduși de Görgey și Bem să capituleze la Șiria (Vilagos). Klapka era prins cu întreaga-i armată la Komorn.

În urma revoluțiunii orice măsuri liberale încează. Ungaria perdu vechile ei drepturi și un guvern mai reacționar decât înainte începu. Un mare progres adusese însă acea mișcare: desființarea drepturilor nobililor, a inegalității impozitelor și a

administrării provinciilor prin nobili. Kossuth și Bem au fugit în Turcia.

Revoluțiile din Țările Române, — 1848. — Transilvania. — Ungurii voiau să formeze statul lor din toate țărilor, care formau odată regatul unguresc. Călcău astfel dreptul naționalităților, în numele căruia se ridicaseră contra Austriei.

Ungurii voiau să impună Românilor limba ungurească în școală, în armată și în administrație. Aceasta ar fi însemnat peirea naționalității noastre.

Doi mari scriitori deșteptaseră pe Românii din Ungaria, la începutul secolului, **Gheorghe Șincai** și **Petru Maior**. Amândoi arătasera în scrierile lor originea neamului nostru. Figura lui Gheorghe Șincai se ridică însă deasupra tuturor scriitorilor români prin suferințele lui, adevărată imagine a neamului nostru. Persecutat de Unguri, fără sprijin și fără adăpost, rătăcea purtând în desagi opera lui, **Cronica Românilor**, și răspundea celor ce-l întrebau: „dacă nu mi-a fost rușine s'o fac, de ce să-mi fie rușine s'o port?“ Era opera în care arăta — pe cale științifică — nobila obârșie a neamului nostru și marile lupte susținute împotriva cotropitorilor Țării și Europei; operă, pe care cenzura ungurească scrisese „opus igne, auctor patibulo dignus“ (= opera e demnă de foc, autorul de spânzurătoare).

În urma lui Șincai s'a format în Ardeal o întreagă școală de istorici și filologi. S'au ridicat atunci **Cipariu, Bărnăușu, Laurian, Ioan Maiorescu** și alți mari învățați și mari patrioți. Poetul **Andrei Mureșianu** trezi pe Români prin cântecul său „Deșteaptă-te Române“. — Românii s'au adunat în ziua de **3 Maiu la Blaj, pe Câmpia Libertății**, unde la cuvintele lui Bărnăușu jurară (40.000 oameni) să lupte până la moarte pentru libertate.

Fără arme, fără ofițeri, neorganizați, fură striviți de tunurile ungurești, conduse de generalul Bem. Retrași în munții lor, sub „viteazul munților“ **Avram Iancu**, dese ori s'au revărsat ca un potop asupra armatelor și orașelor ungurești. Zeci de mii de Români au pierit atunci, dar sângele lor este o garanție că viața noastră o socotim mai puțin, decât drepturile noastre.

Revoluția Românilor din Ardeal a fost dusă împotriva Ungurilor și alături de armatele imperiale și rusești, — totuș la sfârșitul revoluției, Românilor nu li s'a făcut aproape nici o îmbunătățire. Avram Iancu, o fire sensibilă și cu mult dor de mai bine pentru nația pe care o condusesese împotriva Ungurilor, văzând nedreptatea făcută luptătorilor lui, — în numele Împăratului, — înnebunește de durere și mânie. Tot restul vieții și-l petrece în continue rătăcirii în dragii lui munți, doinind jalea strămoșilor și contemporanilor săi.

Moldova și Țara Românească. — În Moldova au încercat să provoace o mișcare tinerii fii de boeri instruiți în străinătate. Dar, fiindcă poporul era străin de mișcare, toți tinerii au fost ușor prinși și arestați de Domnitorul Mihail Sturza și revoluțiunea n'a avut nici o urmare. Între alții era amestecat și poetul V. Alecsandri, care-și găsește azil în Bucovina, la marele Român Hurmuzaki. Altul a fost Alexandru Cuza, viitorul Domn al Românilor uniți, care a rătăcit prin Europa, luând parte și la adunarea dela Blaj din 3 Maiu 1848.

În Țara Românească (Muntenia), tinerii revoluționari erau sprijiniți de bărbați mai bătrâni ca Ioan Heliade, care s'au bazat în mișcarea lor și pe popor. Deaceea revoluția din Muntenia a avut însemnate urmări. Pe când Heliade ridică steagul revoluționar la Islaz în 9 Iunie, o adunare prezintă (11 Iunie) Domnitorului Bibescu noua Constituție. Bibescu o semnă, dar de frica consulului rus fugi la Brașov. Se alcătui — după exemplul adus dela Paris — un guvern provizoriu cu Heliade și se începură tratări cu Turcia. Românii nu voiau să schimbe nimic în raporturile lor cu Poarta, voiau numai să schimbe legile interne și în locul „regulamentului organic“, făcut de Ruși, să se introducă o constituție, făcută de poporul român. Turcii simțeau că revoluțiunea era îndreptată contra Rusiei, deaceea nu se arătară prea supărați. Rusia însă ceru Turcilor să intervie cu armată, spre a restabili ordinea. Românii primiră armata turcească cu flori și cu spice de grâu, guvernul se înțelese cu Turcii și membrii săi fură recunoscuți. Rusia însă acuză pe comisarul turc că a fost

cumparat și ceru ca să fie trimis alt comisar. Rusia voia să provoace pe Turci ca să se verse sânge românesc, ca apoi să aibe cuvânt a intra în țară, ca să ne apere de Turci. Dorința i se împlini, căci Turcii mergând să ocupe cazarma din Dealul Spirii, atacară pe pompierii români, care se retrăgeau. Pompierii se luptară cu curaj, dar fiind puțini se retraseră. Rușii ocupară îndată ambele principate. Revoluționarii români fugiră în țările apusene, unde prin scris deșteptară lumea civilizată asupra originei și drepturilor noastre.

Revoluțiunea dela 1848 a contribuit mult la deșteptarea conștiinței naționale. Ioan Brătianu și Constantin Rosetti au luat regulamentul organic, l-au pus pe un catafalc și împreună cu tot poporul, în cântecele preoților, cu lumânări aprinse și cu femei bocitoare l-au dus și l-au ars filă cu filă pe câmpul dela Filaret (București). Acea ceremonie a isbit închipuirea poporului și a arătat în mod pipăit, din care parte vine raul pentru poporul român. Afară de acești doi mari bărbați a mai trăit atunci și istoricul epocii lui Mihaiu-Viteazul, Nicolae Bălcescu, care a fost sufletul revoluțiunii, unul din marii noștri scriitori și care a murit străin în pământul Siciliei, unde căutase un soare cald pentru sănătatea-i sdruncinată prea de timpuriu. A murit acolo, la Palermo, în vârstă de 33 de ani și a fost îngropat în cimitirul săracilor.

Convenția dela Balta-Liman. — Rușii ținură țările noastre ocupate până în anul 1849, când încheiară cu Turcii **convenția dela Balta-Liman.** Prin acea convențiune amândouă puterile se învoiau să numeasca ele Domni pe șapte ani, în loc să fie pe viața. Apoi adunările țării trebuiau să se compună numai din boerii cei mai mari. Au fost numiți Domni Barbu Știrbei la București și Grigore Ghica la Iași.

27. IMPERIUL LUI NAPOLEON AL III-a

Napoleon al III-a era nepot de frate al primului împărat francez, era fiul Hortensiei, fiica împărătesei Eugenia. Mama sa îl crescuse cu ideia fixă că într'o zi va domni, deși împăratul avea un fiu din

căsătoria sa cu Maria Luisa, fiica împăratului Austriei. După căderea imperiului, Hortensia a dus o viață grea, prințul a crescut în Elveția și a urmat la o școală militară din acea țară. A intrat în societatea carbonarilor italieni, a luat parte la o revoluțiune contra papei. După moartea fiului împăratului, devenind capul partidului imperialist, a provocat două răscoale militare contra lui Ludovic Filip. În cea dintâiu, puțin serioasă, a fost prins, iertat, liberat și îmbarcat într-o corabie ca să-l ducă în America, de unde s'a întors în Anglia, unde se ocupa cu literatura, cu cestiunile sociale, cu cursele de cai. A publicat **ideile napoleoniene**, în cari se ocupa cu cestiunile sociale, susținea drepturile lucrătorilor, apropiindu-se de socialiști. Peste patru ani (1840) intră în Franța și provoacă a doua răscoală mai serioasă, dar fu prins și închis într'un castel din nord (Ham), în care a stat închis șase ani. Nu era împiedicat să scrie și să stea în relațiune cu scriitorii mari, până ce în 1846 fugi din castel, îmbrăcat în haine de lucrător, cu o scândură pe spate și cu o lulea în dinți. Trecu din nou în Anglia, unde rămase până la revoluțiune, care-l ridică pe scaunul de președinte, iar prin lovitura de stat ajunse dictator și împărat.

Și ca împărat. Napoleon se credea socialist, păstra din firea conspiratorului, era tăcut, ascuns, lua hotărâri fără știrea consilierilor săi, era visător și romantic, medita mult și ținea cu încăpățănare la ideile sale. Fiind refuzat de familiile suverane în proiectele de căsătorie, se căsătorii cu o nobilă spaniolă, **Eugenia**, vestită prin frumusețea ei.

Ideile lui în politica externă erau revoluționare, voia să distrugă opera păcii din Viena și dreptului prinților să opună **dreptul popoarelor**, voia să ajute popoarele subjugate (Italieni, Poloni, Români) ca să se libereze și să constituască state naționale. Convins că numai inimiciția Angliei a pricinuit căderea primului imperiu, el și-a propus să rămână constant amic și aliat al Angliei.

Înăuntru, Napoleon, după modelul unchiului său, lua în mâinile sale toate puterile, de a încheia tratate, de a declara războiu, de a face legi. Era ajutat

de trei corpuri legislative, cari însă depindeau de el: un **consiliu de stat**, numit de el, propunea legile; un **corp legislativ** (251) ales de popor dintre candidații designați de împărat, vota legile fără voie de a le modifica; un **senat**, numit pe viață înțarea legile și putea modifica constituțiunea.

Ca să facă pe popor să uite ilegalitatea urcării sale, Napoleon a încurajat prosperitatea națională,

Napoleon III

nepotul marelui Napoleon I. A sprijinit principiul naționalităților, ajutând la unitatea Principatelor Române ca și la unitatea Italiei.

mai ales s'a îngrijit de buna stare a lucrătorilor. El este inițiatorul azilurilor de copii și de bătrâni, al societăților de ajutor pentru lucrători, al construi-
rilor de locuințe eftine, al fixării orelor de muncă. El a obligat pe patroni să asigure cu pensuni pe lucrătorii invalizi sau bătrâni.

Prin construire de căi ferate, prin legături navale regulate cu America, a dat impuls mare comerțului

continental și maritim. Prin activitatea unui prefect vestit, Parisul a fost tăiat și străbătut de bulevarde largi și lungi, înfrumusețându-se și însănătoșindu-se, imitat apoi de toate orașele mari.

Ca să ieftinească mărfurile străine și să fie plăcut consumatorilor, a desființat **prohibițiunile**, punând numai taxe vamale destul de mari la import și obținând înlesniri la exportul mărfurilor franceze. Tratatul comercial încheiat de el cu Anglia, pe baza liberului schimb, a fost imitat de toate statele. Fabricanții francezi, cari profitau prin prohibițiune au trecut în opozițiune contra împăratului, dar mulțimea consumatorilor era cu el.

Prosperitatea Franței s'a văzut în câteva expozițiuni universale (1857, 1867).

La început clerul era cu el, căci o armată franceză staționa în Roma și apăra pe papă contra revoluționarilor, cari voiau să ocupe capitala. După războiul din Italia, în care Napoleon a ajutat la întemeierea regatului Italiei, papa s'a întors contra împăratului și cu el clerul francez.

Opozițiunea claselor bogate și a clerului s'a mărit cu nemulțumirile intelectualilor, cari cereau libertatea presei, libertatea întrunirilor și criticau greșelile guvernului, exagerându-le.

Ca să întoarcă atențiunea Francezilor dela afacerile interne, Napoleon a întreprins multe războaie, deși nu era bun general și deși declarase la început: *l'empire c'est la paix*.

Când opozițiunea a devenit prea puternică, împăratul s'a întors la idei liberale, a încredințat guvernul unui om distins, Olivier, mare orator. Însă era prea târziu, împăratul era bolnav, împărăteasa influență prea mult asupra conducerii statului, Germania a căutat războiul, iar împăratul luat prizonier, a murit în Anglia. Noi Românii, trebuie să păstrăm recunoștință acestui om care ne-a iubit și care a contribuit atât la unirea țărilor, cum și la alegerea prințului Carol.

Chestiunea orientală. Primul războiu l-a purtat Napoleon III-a cu țarul Rusiei, Nicolae I-iu. Acesta, de când dăduse ajutor Austriei contra Ungurilor, se considera ca stâlpul ideilor conservatoare

în Europa, susținătorul prinților și al tronurilor. Voia să termine cu statul turcesc și deschise chestiunea Orientului.

Turcii au trăit în Europa ca o armată de ocupație, au rămas străini de ea, nu numai prin religie, ci și prin porniri. Ei nu uită că sunt cuceritori, vor să trăiască fără muncă din munca supușilor și nu se ocupă cu plăcere decât de armată și de funcțiuni publice. Incapabili de a primi civilizațiunea europeană, toate statele râvneau să pună mâna pe țările lor. Popoarele creștine supuse nu erau nici puternice spre a le lua locul, nici unite între ele spre a moșteni împreună statul turcesc, iar Europa apuseană a căutat tot secolul al nouăsprezecelea să amâne dizolvarea Turciei, ca să nu cază întreagă pradă Rusiei. Acest stat, legat cu creștinii din Turcia prin religie și prin origine, urmări ocuparea Constantinopolei, posesiunea strâmtorilor, cari-i deschid intrarea în Mediterana. Dar tocmai aceasta nu voiau Austria, Franța, mai ales Anglia, căreia i s'ar periclita comunicațiunea cu Asia orientală. Ocupațiunea strâmtorilor de către Rusia ar fi un mare pericol și pentru poporul nostru.

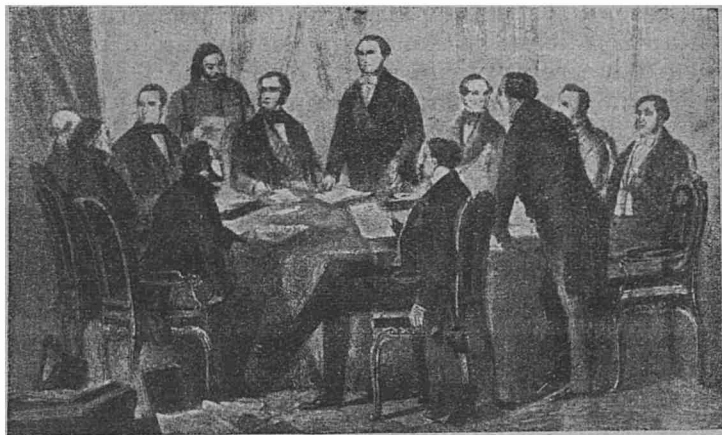
Pretextul de războiu cu Turcia îl găsi Nicolae într-o ceartă de nimic între călugării ortodocși și cei catolici din Palestina. Și unii și alții pretindeau stăpânirea câtorva locuri sfinte din Ierusalim și Betlem, susținuți ortodocșii de Nicolae, iar catolicii de Napoleon.

Nicolae credea că a sosit momentul să desființeze Turcia. Era ascultat în Prusia, al cărui rege îi era cumnat și devotat, ajutase pe Austrieci și se aștepta la recunoștință din partea lor, credea că Franța e slăbită prin lupta dintre imperiu și republică. Rămânea numai Anglia căreia îi propuse împărțirea moștenirii „omului bolnav“, cum zicea el. Ii oferí Egiptul, Creta și se legăna cu speranța succesului. Trimise la Constantinopole pe amiralul Mencicof cu o suită de generali și ceru pentru Rusia dreptul de protectorat al tuturor ortodocșilor din Turcia. Sultanul, susținut de Anglia și de Franța, respinse pretențiile rusești și îndată armatele rusești trecură

Prutul și ocupara țările noastre, iar flota rusească distruse la Sinope pe cea turcească (1853).

Războiul Crimeei. Napoleon era supărat că Nicolae îl recunoscuse greu ca împărat și în loc să-l numească „frate“ îl numise „amic“. El se înțelege cu Anglia și împreună trimite o armată (30.000 Fr., 20.000 En.) care debarcă la Varna. Rușii părăsesc principalele pe care le ocupă Austriei, iar aliații pleacă în Crimeea, căci Anglia voia să distrugă flota rusească din Marea Neagră, cum și portul de război Sevasto-

Congresul din Paris (1856)
care s'a ținut la sfârșitul războiului Crimeii.

pole (1854). Saint-Arnaud, general tânăr și energic, bate pe Menciocof la Alma, se îmbolnăvește însă de ciumă și moare, iar înlocuitorii săi se apropie încet de Sevastopole, lăsând Rușilor timp ca să-l întărească și să-l aprovizioneze. Aproape un an a ținut asediul, cu lupte omorâtoare (Balaclava, Inkermann), cu suferințe groaznice pe o iarnă din cele mai aspre. Regele Piemontului trimise și el aliaților un ajutor de 15000 de soldați, țarul muri de disperare, Francezii izbutiră să cucerească turnul Malacof, Rușii părăsiră cetatea (1855).

Congresul din Paris (1856). Austria mijlocise de mai multe ori ca să se încheie pacea, temân-

du-se de o revoluțiune a Polonilor. În cele din urmă. **Alexandru al II-a**, noul țar, primește propunerile de pace și se adună un congres la Paris.

Napoleon era în culmea gloriei, iar Rușii știură să-l lingusească, încât scăpară foarte ușor. Renunțară la protectoratul asupra principatelor, se obligară să nu mai țină flotă nici să mai construească port de războiu în Marea Neagră și să întoarcă Moldovei partea Basarabiei dela gurile Dunării.

Unirea Principatelor. Președintele congresului Walewski, ministru de externe francez, ceru în congres unirea principatelor, dar se opuseră reprezentanții Turciei și Austriei. Acesta din urmă susținea că unirea nu este dorită de locuitori, ci numai de câțiva revoluționari; propuse dar, ca locuitorii din fiecare principat să aleagă câte o adunare și să-și arate dorințele lor.

S'au ales două adunări numite **ad-hoc** (cu scop hotărât) cari au exprimat cinci dorințe: **autonomie** (dreptul de a-și face legi), **unire**, **prinț străin**, **neutralitate** (= pământul să nu fie încălcat de micio putere) și **regim constituțional**.

Cu toată protecțiunea sa, împăratul n'a putut obține dela Anglia unirea completă ci numai pe jumătate: să avem adică aceleași legi, o singură curte de casație la Focșani, armata organizată la fel, dar fiecare țară să aleagă Domnul ei.

Alexandru Ioan I-ii Cuza (1859—66). La alegerea de Domn, adunarea Moldovei alege pe colonelul Cuza (5 Ianuarie 1859, iar adunarea Munteniei, bizuindu-se pe protecțiunea lui Napoleon, alege tot pe Cuza (24 Ianuarie). Austria pregătea armată să intre din nou la noi, Turcia protesta, dar Napoleon declară războiu Austriei pentru Italia și victoriile lui potoliră și pe Turci, cari în cele din urmă recunosc unirea cât va fi domn Cuza. Acesta călători la Constantinopol, unde convinge pe Turci că unirea noastră este o întărire și pentru ei contra Rusiei. Turcii permisera unirea definitivă (1862).

Cuza are meritul că a fost **primul domn al României**. A făcut reforme mari, prin cari s'a schimbat soarta țărilor noastre. Contra reformelor erau boerii și proprietarii mari, dar Cuza, ajutat de a-

micul său **Mihail Kogălniceanu**, a făcut o lovitură de stat, ca Napoleon, a dizolvat camera și a întrebat țara dacă aprobă fapta sa (plebiscit). Țara a răspuns, **da**. Cuza și Kogălniceanu au hotărât apoi, ca fiecare țaran să fie împroprietărit pe moșia pe care se află, iar plata s'o răspundă în mai mulți ani, ca suma s'o poată scoate țaranul din munca ogorului său. Astfel s'au creiat 500.000 de proprietari. Altă faptă însemnată a lui Cuza a fost **secularizarea averilor mănăstirești**. Călugării din răsărit stăpâneau mare parte din pământurile țării, Domnul le oferi o mare sumă ca despăgubire, călugării nu primiră, dar moșiile li se luara, — moșii cari s'au dat în mare parte țaranelor.

În țara era însă mare nemulțumirea, căci Cuza neglija administrația și voia să guverneze fără control ca Napoleon. Deaceea a fost silit să abdice în noaptea de 10/22 spre 11/23 Fevruarie. El se retrase în străinătate, unde muri în 1873.

28. UNIREA ITALIEI

Dela căderea imperiului roman de apus, Italia a trăit sfâșiata în mai multe state și dominată de puteri străine. Sub acele influențe, diferitele regiuni duceau viață separată, cu tradițiuni proprii, cu dialect deosebit în fiecare regiune. S'au ivit prinți ambițioși, cari încercau să facă din diferitele state unul singur, dar întâmpinau cea mai mare piedecă în politica universalită a papilor. Aceștia se considerau șefii întregii creștinătăți și nu puteau sacrifica ambițiunea lor de a fi capi ai tuturor popoarelor pentru **particularismul italian**.

Italia a trăit neunită până în secolul al XIX-a. datorită universalismului papilor, precum Germania a reușit abia în acelaș secol să-și realizeze unirea, din cauza tendințelor universaliste ale împăraților.

Revoluțiunea franceză și Napoleon I-iu au deșteptat însă la toate popoarele sentimentul național. S'au ivit scriitori cari au educat poporul în dorința de unire, cari au suferit și au luat parte la mișcări, spre a realiza această unire. O

figură nobilă de patriot este poetul *Silvio Pellico*, care din cauza publicațiilor sale la deșteptarea poporului contra Austriei, spre a libera Lombardia, a fost ținut la închisoare 9 ani în castelul de la *Spielberg* (*Moravia*), unde a scris „*Inchisorile mele*” celebre în toată lumea. *Leopardi*, pesimist, unul din cei mai mari poeți, vedea resturile din mărimea trecutului măreț și deplângea în versuri maiestose prezentul trist și umilit. *Manzoni* a scris unul din cele mai celebre romane „*Logodnici*”. Multime de alți scriitori au contribuit la educarea poporului în sentimente patriotice.

În acelaș timp, se înființau societăți secrete cu scop de a lupta pentru salvarea patriei, mai ales contra apăsării austriace. Cea mai celebră era societatea *carbonarilor*, numită așa pentru că membrii ei se adunau prin păduri, zicând că sunt cărbunari și că pregătesc cărbuni de vânzare. Făceau parte din ea tinerii popoarelor subjugate: Poloni, Unguri, chiar Români. Aveau secțiuni în Paris. Insus Napoleon III făcuse parte din această societate, care a contribuit la toate revoluțiunile italiene contra prinților absoluți și contra tiraniei austriace.

Revoluțiunea din 1848 n'a izbutit nici să sgudue jugul austriac, nici să schimbe absolutismul prinților naționali. Italia era prea slabă. Veneția și Lombardia erau provincii austriace, *Toscana* și *Modena* erau ducate stăpânite de odrasle din familia de Habsburg, *Parma* era sub influența ei, *Statut papal* se conducea în mod absolut protejat de Napoleon și de Austria, regatul *Neapolei* și *Siciliei* se conducea tot în mod absolut de regi din familia Bourbon.

Numai în Piemont regele Victor Emanuel al II-a păstra constituțiunea dată într'un moment de entuziasm. Acest rege, fără să fie un bun general, era brav, popular, vesel, activ, fără plăcere de citire, nici de guvernare. El lăsa ministrului toată grija statului. Regatul lui se numea regatul Sardiniei, căci stăpânea acea insulă și avea capitala în Turin. Regele se trăgea din vechea casă de Savoia și a avut norocul să unească întreaga Italie, mai ales prin dibăcia unui ministru mare, numit Cavour.

Ajungând în 1850 ministru în Piemont, Camil Cavour organizează finanțele, mărește armata, întărește granițele, ridică însemnătatea aceluși stat mic, mai ales prin participarea Sardiniei la războiul Cri-

meei. Situația de beligerant permise lui Cavour să ia parte la congresul din Paris, unde ministrul știa să vrăjească pe împărat și pe oamenii politici. Arăta lui Napoleon starea Italiei, vorbea în congres contra ocupațiunii austriace, denunțând-o ca o cauză de războaie viitoare. Se servea de toate mijloacele acestui om, chiar de intrigile femeilor celebre ale timpului. Se împacă în țară cu revoluționarii și cu republicanii în secret: „faceți ce puteți, le zicea el; în ochii lumii

Cavour

ministru al Italiei pe vremea luptelor pentru unitate.

eu mă voi lepăda de voi ca Petru de Cristos“. Iar șeful republicanilor scria regelui Victor Emanuel: „uniți Italia, și eu cu toți republicanii patrioți suntem pentru voi, cu voi; dacă nu, nu“.

Napoleon, pe de altă parte, păstra sentimentele sale de vechiu carbonar, și unii din vechii săi tovarăși sperau să-l vadă lucrând la unirea Italiei, pe când alții îl considerau trădător și încercau asasinat contra lui. Incercările din 1855, din 1857 fuseseră ușoare, dar în 1858 Orsini pricinui cu bombe aruncate contra trăsurii imperiale moartea, sau rănirea a peste 150 de persoane. Condamnat la moarte,

Orsini scria împăratului să dea libertatea la 25.000.000 de oameni, căci nu mai atunci vor înceta comploturile și numele lui va fi binecuvântat.

În adevăr, peste puține luni, Napoleon se întâlnește cu Cavour și fac o adevărată conspirațiune la Plombières (Vosges). Napoleon se obliga să alunge pe Austriaci din Italia, iar Piemontul să dea Franței Savoia și Nizza.

Războiul din 1859. Austria era neliniștită de pregătirile militare ale Piemontului și de amenințările lui Napoleon. În adevăr, după înțelegerea cu Cavour, împăratul declarase ambasadorului austriac: „regret că relațiunile dintre noi nu sunt așa de bune”, iar Cavour făcu un mare împrumut de războiu. La aceste pregătiri răspunde Austria, adunând 200.000 de ostași la râul Tessino, care făcea graniță între Piemont și Lombardia.

Anglia și Rusia propuneau ca să se adune un congres, spre a discuta chestiunea italiană. Napoleon și Cavour primiră propunerea, însă acesta făcea tot posibilul ca să despereze pe Austriaci: dedea proclamațiuni războinice, încuraja formarea trupelor de voluntari, încât Austria respinse propunerea congresului și trimise Piemontului un ultimatum, ca să dezarmeze în timp de trei zile. Trupele austriace trecură râul. Cavour operase așa de bine, ca Austria să atace, pentrucă dacă ar fi fost ea atacată ar fi trebuit să-i vină în ajutor întreaga Germanie, care nu era obligată să ia parte la războaie de ofensivă.

Dar în acelaș timp armata franceză trece Alpii, în număr de 100.000 și se unește cu Piemontezii (50.000). După o înfrângere mai mică, s'au dat două lupte mari în luna Iunie, deasemenea cu pierderi mari pentru Austriaci. La **Magenta** fură alungați din Lombardia. În a doua luptă, la **Solferino**, împăratul **Frantz Iosef**, imitând pe Napoleon, înaintase contra armatelor aliate, dar fusese învins după o rezistență de 15 ore. Însă și pierderile aliaților erau mari, încât împăratul francez propuse pace împăratului austriac. Se întâlniră ei doi și se învoiră ca Napoleon să primească Lombardia, spre a o da Piemontului, iar Veneția să rămână Austriei, pe când

ceilalți prinți să-și păstreze statele lor și cu toții să formeze o confederațiune sub președenția papei (pacea dela Zürich).

Anexarea ducatelor. Această pace uimi pe Cavour și revoltă contra lui Napoleon poporul italian, care acuza pe împărat de trădare. Cavour povățui însă pe rege să nu se opună pe față, el însuș se retrase, dar ațâță poporul din ducate (Toscana, Modena, Parma) ca să gonească pe ducii lor și să voteze alipirea lor la Piemont.

Apoi revenind la putere, Cavour obținu dela Napoleon ca să recunoască alipirea ducatelor, iar în schimb dete Franței Savoia și Nizza, locuite în majoritate de Francezi. Locuitorii acelor ținuturi votară alipirea lor la Franța.

Anexarea ducatelor se făcuse și cu învoirea Angliei, care încuraja nemulțumirea italienilor contra lui Napoleon și voiă să facă din Italia o putere mare. în locul unei confederațiuni vasală Franței.

Cucerirea Siciliei, Neapolei și a Statului papal. Garibaldi. — O revoluțiune în Sicilia, contra regimului absolutist al regelui, deșteaptă spiritul de aventură al unui revoluționar îndrăzneț, numit Garibaldi. Acesta luase parte la o mulțime de conspirațiuni și de lupte prin America sudică, în China, în revoluția dela 1848, în războiul din 1859 cu o trupă de voluntari. Ajutat în secret de Cavour, Garibaldi debarcă în Sicilia cu 2000 de voluntari. Poporul se unește cu el, bate armata regală, cucerește Palermo și toată insula.

Garibaldi înaintează spre Neapole fără rezistență, este primit de popor cu triumf în capitala Neapole, de unde regele Francisc fugise cu o zi mai înainte.

În urmă, garibaldienii năvălesc în statul papal, iar Cavour, care se temea să nu intervie Francezii contra lui Garibaldi, trimite el o armată în statul papal, zicând că voește să apere pe papă contra republicanilor. Armata papală fu învinsă, statul papal, afară de Roma, votă alipirea cu Piemontul. Garibaldi se uni cu armata piemonteză, lăsă lui Victor Emanuel toată puterea și se retrase, refuzând orice

recompensă. Locuitorii regatului neapolitan votară alipirea lor la Piemont.

Regatul Italiei. — La 18 Februarie 1861, Victor Emanuel fu proclamat **rege al Italiei**. Peste câteva luni murea Cavour, căruia Italia datoră unirea sa. Capitala noului stat se stabili la **Florența**.

Garibaldi

îndrăznețul revoluționar italian, care
a luptat întreaga-i viață pentru
unitatea Italiei.

Regatului italian îi mai lipseau Veneția, Tirolul, Istria, Triest și Fiume, ocupate de Austria, cum și Roma, de unde papa Pius al IX-lea arunca blesteme asupra necredincioșilor, cari-i ocupaseră statele. Încercă Garibaldi să surprindă Roma, dar Napoleon trimise în ajutorul papei o armată franceză. Aceasta respinse pe Garibaldi, încercând asupra lui cu un efect teribil noua pușcă franceză. Francezii rămaseră apoi în Roma, ca să apere pe papă contra unui nou atac italianesc.

Italianii așteptau momentul când Austria va veni în conflict cu o mare putere și să pună mâna pe Ve-

neția. Momentul nu întârzie mult, căci în 1866 izbucni războiul între Austria și Prusia cu care se aliase și Italia. Deși Italianii fură bătuți de Austriaci pe uscat (Custoza) și pe apă (insula Lissa), dar Prusienii sdrobiră pe Austriaci. Aceștiarecurseră la mijlocirea lui Napoleon, căruia îi cedară Veneția ca el s'o dea Italiei.

Roma fu ocupată în 1870. Izbucnind marele războiu dintre Franța și Germania, armata franceză fu rechemată din Roma, pe care Italianii o ocupară și o făcură capitala întregii Italii.

Peste aproape 50 de ani, în 1918, în urma marelui războiu, în care Italia s'a luptat alături cu Franța și cu Anglia contra Austriei și a Germaniei, s'a desființat imperiul austro-ungar și Italia a izbutit să alipească toate țările de limbă italiană, făcând din Marea Adriatică un lac italianesc.

29. UNIREA GERMANIEI.

Casa de Hohenzollern a izbutit să unească întreaga Germanie, în acelaș timp când casa de Savoia

Otto Bismarck

„cancelarul de fier“, este fondatorul unității și imperiului german sub coroana Prusiei.

unea întreaga Italie. Acest mare eveniment, care a schimbat centrul Europei a fost în mare parte opera unui mare ministru, numit Otto Bismarck. Mare cunoscător de oameni și de împrejurări, Bismarck știa cum să câștige aliați, cum să despartă pe inamicii săi și a reputat succese nebanuite. Insa a fost stăpânit de o ură sălbatică în contra Francezilor, și a-

ceastă patimă a fost cauza păcii înarmate, în care a trăit Europa aproape o jumătate de secol, apoi a marelui războiu prin care am trecut.

În războaiele cu Napoleon, Prusia suferise cea mai profundă înjosire, dar tocmai de acolo a ieșit învierea ei și a Germaniei. Prusia a dat semnalul deșteptării contra cuceritorului asupritor. Ea a entuziasmat Germania în luptă și a ieșit reîntregită și mărită din pacea dela Viena. În revoluțiunea dela 1848, toți cugetătorii germani vedeau în Prusia statul destinat să facă unirea Germaniei. Regele Frederic Wilhelm al IV-lea (1840—1861) dorea această unire, dar rivalitatea Austriei și ideile sale de rege absolut îl hotărâseră să respingă coroana imperială, oferită de revoluție. Fratele său Wilhelm I-iu săvârși unirea statelor germane.

Wilhelm I-iu (1861—1888) urmă după fratele său într'o vârstă înaintată (63 de ani). Om muncitor și stăruitor, el avea darul să cunoască oamenii și să asculte sfaturile lor. Credea, ca toți Germanii de atunci, că Germania are chemare dela Dumnezeu să îndeplinească în lume o misiune măreață. Inițiatorul acestei credințe fusese filosoful Fichte, în timpul lui Napoleon. Wilhelm credea că regele trebuie să fie deasupra partidelor, să respecte constituția dată de fratele său, dar să ție camera numai ca un corp consultativ, fără drept de a schimba guvernele sau miniștrii. El imita guvernul lui Napoleon al III-lea.

O idee proprie, a cărei realizare regele a urmărit-o cu săruință, a fost mărirea și întărirea armatei. A găsit și omul propriu pentru aceasta, un general *Roan*. În Prusia se introdusesă, încă dela războiul cu Napoleon, serviciul militar obligator, trei ani în activitate, doi ani în rezervă și apoi în miliții. Insa, populația se înmulțise și pentru economie nu ținău în activitate decât un număr mărginit de tineri, pe ceilalți scutindu-i de serviciu. Regele și ministrul său hotărîră să țină în armată toată tinerimea, care cu rezervele alcătuia o armată de 400.000 de oameni, la prima chemare. Camera se opunea la creșterea armatei, și respinse sumele cerute. Regele era foarte abătut de votul camerei, voia să abdice, când chemă la minister pe Bismarck.

Acesta declară că va guverna contra camerei, că va ridica sumele, căci cel care are puterea trebuie să aibă și mijloacele. Lupta nu mai înceta între cameră și ministru, care guvernava și întărea armata.

Un om mare de războiu s'a ridicat atunci ca șef al statului major, *Moltke*. Acesta a știut să întrebuinteze căile ferate de cuiând introduse, la mobilizarea și mișcarea trupelor, a făcut din arta războiului o știință. Calcula exact distanțele, împărțea bine rolul fiecărei armate, încât Prusienii ojerău ca o mașină: în ceasul hotărît la locul hotărît. Se inventase și o pușcă nouă cu ac, care se încărca mult mai repede, pe când celelalte armate rămăneau la pușca cu vergea.

Războiul cu Danemarca (1864). — Efectul acestei înarmări îl simți întâiu Danemarca, al cărei rege stăpânea trei ducate cu populație germanică (*Schleswig, Holstein, Lauenburg*). Populația lor ceruse dela 1848 să se unească cu Germania, regele însă, un rege nou, voia să le unească mai strâns cu regatul lui. Bismarck se pregătea să ocupe ducatele, mai ales *Schleswigul*, care stă călare pe Marea Nordică și Baltică, cu un port admirabil, *Kiel*.

Austria nu voi să lase pe Prusieni să ocupe ducatele singuri. Ea împreună cu Prusia și cu celelalte state germanice formă o confederațiune, a cărei preșidență îi aparținea de drept. Trimise și ea armată, care împreună cu cea prusiană ocupară ducatele fără rezistență. În propria lor țară, care fu în curând atacată, Danezii opuseră rezistență eroică. Orașul *Düppel* susținu un asediu celebru. Dar pierzând toată țara depe continent, Danezii se supuseră, lasară ducatele celor două puteri.

Războiul Prusiei și Italiei contra Austriei (1866). — Indată începe ceartă între Austria și Prusia pentru administrarea ducatelor. Bismarck se întâlnește cu Napoleon și-l decide să rămână în neutralitate, apoi încheie cu Italia o alianță, ca să atace pe Austria împreună și se legau să nu încheie pace separată. Acuză apoi pe Austria în dietă că face pregătiri militare și invită pe celelalte state germanice (*Bavaria, Saxonia, Württemberg, Baden*) să treacă de partea Prusiei. Majoritatea statelor vedeau că cearta o

căuta Prusia și trecură de partea Austriei, însă puterea lor era mică.

Armata italiană fu învinsă de Austriaci, dar fuse-se de mare ajutor Prusienilor, căci atrăsese dela garanția lor 150.000 de soldați austriaci. Însă succesele Prusienilor fură fulgerătoare. Pătrunseră în Boemia (300.000) cu trei armate, pe trei căi deosebite și în aceeași zi loviră la Sadova pe inamic din trei părți. Comandant austriac era generalul ungar **Benedek**, care nu știu să profite de un succes dela începutul luptei, înainte de sosirea armatei a treia inimice. Tăindu-li-se retragerea, începe fuga : ofițeri, soldați, tunari se aruncau unii asupra altora spre a scăpa. Austriecii pierdură 40.000, Prusienii 9000. Apoi Prusienii se împărțiră în două, unii gonind pe Austriaci în Moravia, alții mergând asupra Vienei.

Pacea dela Praga (1866). — Războiul ținuse trei săptămâni : „pușca cu ac este rege“ scria *Times*, jurnalul englez. Franz Iosef rugă pe Napoleon să intervie și-i oferi Veneția, ca el s'o dea Italianilor. Austria plăti o despăgubire ușoară, renunță la ducate și se învoi să nu se mai amestече în afacerile Germaniei.

Confederațiunea germană de nord. — Prusia desființează și anexează regatul Hanovra, alte state mai mici și formează cu statele din nordul râului **Main** o confederațiune, sub conducerea ei. Încheie apoi cu statele din sud o alianță vamală și cu fiecare din ele tratate secrete, ca în caz de războiu, toate să meargă sub comanda regelui Prusiei.

Urmările războiului pruso-austriac. — Au fost mari și pentru Europa și pentru noi Români.

Germania sub suzeranitatea prusiană devenea mai puternică decum fusese sub suzeranitatea Austriei, care se interesa de cestiuni străine Germaniei, având interese în Italia, în Ungaria. Prusia devenind puternică ieșea de sub tutela Rusiei.

Austria, scoasă din Germania și din Italia, își îndreaptă aspirațiunile spre răsărit, rivalizând mai tare cu Rusia. Ca să suprimă o cauză de slăbiciune a statului său, **Frantz Iosef**, după planul unui Ungur, **Deak**, împărți toate ținuturile statului între două state egal îndreptățite, **Austria** și **Ungaria**, — separate

printr'un răușor, **Leitha**. Fiecare stat avea ministerul său, camerele sale legiuitoare, bugetul său. Erau însă legate prin persoana suveranului, care în Austria era împărat, iar în Ungaria rege și prin câțiva miniștri comuni.

Dualismul acesta a fost rău pentru Români, căci Ungurii căutau să maghiarizeze pe Români și-i persecutau cu cruzime: le închideau școalele, jurnalele, le cereau să vorbească ungurește.

Războiul franco-german (1870—71). — Napoleon se simțea umilit prin victoriile Prusiei și dorea să ia ceva din Germania cum luase din Italia. Bismarck se opunea însă tuturor planurilor lui și căuta să-l așăte, ca să declare războiul Prusiei.

Ocaziunea se ivi îndată. Spaniolii goniseră în 1868 pe regina lor Izabela și ofereau coroana Spaniei prințului **Leopold**, tatăl regelui nostru **Ferdinand**. Napoleon declară că nu voește să fie înconjurat de regi germani și **Leopold** refuză coroana. Însă tot se făceau stăruințe pe lângă prinț, când Napoleon însărcină pe ambasadorul său să ceară regelui asigurarea, că nu va permite în viitor candidatura lui **Leopold**. **Wilhelm** nu voi să se lege pentru viitor. Acest refuz **Bismarck** îl publică într'o formă ofensătoare pentru Francezi. Napoleon era bolnav, împărăteasa credea că prin victorii va ridica prestigiul imperiului și va asigura tronul fiului ei, deci hotărî declararea războiului.

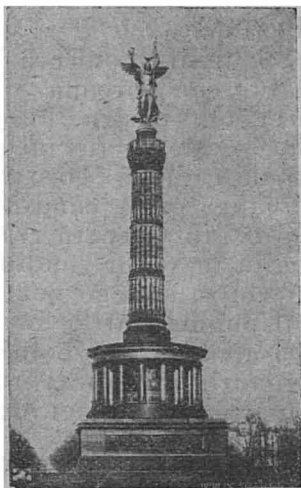
Sedan și Metz. — Armata franceză era însă mult inferioară celei germane și în organizare și în număr. Prusienii se întruniră cu toate statele germane și puseră pe picior de război îndată 550.000 de oameni, dirijați de **Moltke**, care făcuse planul războiului cu doi ani înainte. Francezii nu puteau opune acelei mase de oameni decât 300.000, împărțiți în două armate, una în Alsacia comandată de **Mac-Mahon**, alta în Lorena sub **Bazaine**.

Amândouă armatele fură atacate de către Germani deodată și împinse una spre Metz, a lui **Bazaine**, cealaltă spre nord a lui **Mac-Mahon**. **Bazaine** se închise în Metz după lupte cu pierderi mari de ambele părți (**Mars la Tour**).

Două armate germane împinseră pe **Mac-Mahon**

în spre hotarul Belgiei și-l închiseră la Sedan, într'o vale dominată de dealuri. Sdrobiți de o artilerie superioară, Francezii cu toată vitejia lor se predară Germanilor. Și se predă nu numai Mac-Mahon cu 80.000 ci și împăratul, care însoțea armata.

Bazaine, în loc să încerce să sparga liniile inimice aștepta în Metz, ca în numele Franței să încheie el pacea. Bismarck îl și amăgea cu această speranță, pâna i se sfârșiră proviziunile. Atunci Bazaine capitulează cu întreaga sa armată (180.000).

Columna Victoriei
ridicat la Berlin, în amintirea
înfrângerii Franței la 1870-71.

Republica. Asediul Parisului. — La vestea căderii Sedanului, poporul din Paris proclamă republica și alege un guvern al apărării, care în loc să încheie pace trimise la curțile europene pe un vechiu ministru, Thiers, să ceară ajutor. Nimeni însă nu îndrăznea să dea ajutor Franței, iar Bismarck cerea Alsacia și 3 miliarde. Cererea lui fu respinsă și Germanii înconjurară Parisul, pe care îl încinseră cu șanțuri teribile.

În Paris se putea forma o armată de 500.000 de oameni, dar comandanții nu erau la înălțimea pericolului. În cele din urmă vine frigul și

foametea. Pâinea se da cu măsură (300 gr. persoană), carnea de cal (25 gr. persoană).

Un avocat îndrăzneț, Gambetta, s'a dovedit atunci mare om de războiu. Fiind numit ministru al apărării, a ieșit din Paris în balon, a străbătut Franța, chemând poporul la luptă, a creiat multe armate, a procurat tunuri, a câștigat câteva succese, cari erau însă trecătoare, căci trupele erau fără instrucție.

Toate armatele aveau de scop liberarea Parisului, toate fură învinse cu pierderi mari. Parisul capitulă.

Proclamarea imperiului german. — Înainte de căderea Parisului, Bismarck decise pe Wilhelm să se proclame ca împărat al Germaniei. Aduse pe regii și pe prinții germani la Versailles și în palatul lui Ludovic al XIV-lea celebrează această proclamare la 18 Ianuarie, ziua în care se încoronase primul rege al Prusiei la Königsberg, dincolo de Polonia.

Pacea dela Frankfurt. — În Frankfurt pe Main, se încheie pacea, la care Bismarck nu se arată generos ca la Praga. Luă Alsacia și Lorena cu peste 1.600.000 de locuitori și impuse despăgubirea ne mai auzită, de cinci miliarde de franci. Până la plata despăgubirii, armate germane ocupau parte din teritoriul Franței.

Astfel unitatea germană se realizează cu fier și cu sânge.

50. NOI PROBLEME POLITICE DUPA 1870. COLONIILE.

Războaiele pentru unirea Germaniei aduceau statelor directive noi, puneau popoarelor mulțime de probleme noi în politică și ridicau la suprafață noi clase sociale.

Prin înființarea imperiului, dispărea mulțimea de state germanice, din a căror fierbere ieșea puterea cea mare, care utilizând și perfecționând noile invențiuni, descoperirile geografice și perfecționările tehnice, ridica poporul german în fruntea tuturor popoarelor.

În primul rând, marile puteri, cari aveau atâtea motive de nemulțumire contra lui Napoleon al III-a erau favorabile noului imperiu. Chiar Austro-Ungaria bătută, chiar Anglia, atâta timp rivală a Franței, priveau cu ochi buni ridicarea noului imperiu, al cărui împărat declara că imperiul german înseamnă „pace și libertate”. Se imputa Francezilor vanitate, iubire de glorie războinică, ușurință și superficialitate; acum se lăuda modestia, munca stăruitoare, seriozitatea germanică. Această apreciere a și

ținut câțva timp. Germania sta liniștită digerând prăzile sale.

Bismarck încuraja pe Francezi la întreprinderi coloniale, îndruma pe Austriaci spre Orient (**Drang nach Osten**), cultiva amicitia Angliei și nu se opuse când Rusia nu mai respecta tratatul din Paris, ci creia flotă și construi port de război în Marea Neagră.

În interior, toate statele iau de model organizarea prusiană a armatei și întocmirea instrucțiunii.

Se repetau că victoriile germane nu se datorau soldatului ci instrucțiunii: „victoria dela Sadova este opera institutorului german” a zis însuș creatorul imperiului. Atunci s'a constatat că Prusia are un număr infim de analfabeți și toate statele luau ca model școala prusiană. Francezii încep să imiteze modul de lucru și metodele științifice germane, reformează școala inferioară și superioară după cea prusiană.

În armată, Francezii avuseseră sistemul armatei de profesione, cu tineri aleși prin sorț, pe când Prusienii aveau sistemul națiunii armate cu serviciul obligator al tuturor tinerilor, în stare de a purta armele. Sistemul prusian fu adoptat în toate statele, afară de Anglia.

Chiar țelurile politice ale partidelor se schimbau. Dela căderea primului imperiu francez până la căderea celui de al doilea, partidele politice urmăreau mai mult dezvoltarea drepturilor și libertăților individului; marile evenimente naționaliste întorc privirile partidelor spre unire, spre apărarea și întărirea țării înăuntru, spre extensiune în colonii.

Imperialismul. — Sprijinite pe puterea lor militară, statele mari urmăresc, după 1870, nu numai strângerea părților rămase nealipite din popoarele lor, dar supunerea pământurilor rămase neocupate în alte continente, smulgerea coloniilor din mâinile statelor mai slabe, exploatarea economică a statelor mai mici și încetul cu încetul ocuparea lor. Statele mari se comparau cu animalele tentaculare, cari se hrănesc, și cresc mari, sugând cu mulțime de tentacule munca fiziologică a altor animale. Germania

își fixa ca pradă regiunile apropiate : Ucraina, regiunea Dunării, Turcia asiatică spre Golful Persic și spre Oceanul Indian. ¹⁾

Model de stat tentacular este Anglia, care-și întinde tentaculele sale peste tot pământul, care stăpânește peste 30 de milioane de kilometri pătrați și peste 400 de milioane de oameni. Ca să unească prestigiul cu puterea aceasta mare, un ministru englez (Disraeli) celebră la *Delhi* (1877) proclamarea reginei *Victoria* ca împărăteasă a Indiei. De aci s'a numit *imperium* puterea de a ține în conexiune cu metropola mulțimea de colonii engleze. Când e vorba de o reformă importantă, s'a luat obiceiul, ca să se adune miniștrii coloniilor celor mai importante și se zice că, *consiliul este imperial*, că se iau hotărâri ce interesează întregul imperiu. O cestlu-ne imperială a fost, dacă Anglia n'ar trebui să încurajeze schimbul cu coloniile sale mai mult decât cu statele străine, iar coloniile să favorizeze importul din Anglia, încât imperiul britanic să trăiască prin sine singur (*splendid isolation*).

Chiar Statele-Unite, au început să vorbească de **imperialism**, de **întrebuințarea puterii spre a câștiga colonii**, după ce au simțit acest gust, luând ultimele colonii ale Spaniei.

Colonii. — Primele colonii erau așezări mici în America, în scop de a exploata avuțiile naturale ale noului continent. Astfel Spaniolii și Portughezii au căutat metale prețioase, plante și animale, iar pe urmele acelor Francezii și Englezii, Olandezii și Suedezii.

Cu înlesnirea comunicațiilor, Englezii au mărit numărul așezărilor lor și prin lupte cu celelalte popoare au întemeiat un imperiu colonial fără precedent în istorie.

Colonia plecată de pe coastele Virginiei s'a liberat de Anglia și a devenit Statele-Unite de azi, cu o suprafață cât Europa și cu populațiune de 120 de milioane. Această populațiune de neamuri diferite se topește în masa de cultură engleză, încât Statele-Unite sunt cea mai mare putere de limbă engleză.

---

¹⁾ Istoricul Lamprecht.

La nord de râul Saint Laurent, până în Oceanul Inghețat, se întinde **Canada**, de aproape 9 milioane de kilometri și cu aproape 10 milioane de locuitori. Acestei colonii Anglia i-a dat dreptul de a se guverna singură, de a încheia tratate comerciale, de a fi reprezentată în Anglia printr'un reprezentant, încât numai de formă regele englez se consideră suveranul coloniei. Privilegiile de cari se bucură Canada fac din ea un **dominion**, cum sunt numai cinci în imperiul colonial englez. Nu toată populațiunea este engleză, ci aproape jumătate este de origine franceză, căci mare parte din Canada a fost colonie franceză. dată Angliei în urma războiului de șapte ani. Prosperitatea acestei țări urmează pe a Statelor-Unite. O cale ferată unește Atlanticul cu Pacificul, la **Vancouver**.

În America mai stăpânește Anglia cea mai mare parte din insulele **Antile**, cari caută să formeze și ele o confederațiune autonomă. Principala lor producțiune este fabricarea zahărului din trestie de zahăr. Însă înflorirea de altă dată a încetat odată cu fabricarea zahărului din sfeclă. Anglia însăși importă acest fel de zahăr.

Aproape întreg continentul australian formează un alt dominion englez cu peste 9 mil. de kilometri, cu populațiune rară, dor concentrată în orașe, din cari unele au sute de mii, chiar milionul (**Melbourne**) de locuitori. Țara este uscată. Șeful expedițiunii, când a cercetat-o (1803) zicea că este „bună cel mult pentru canguri”, dar în 1838 s'a înființat o temniță și un tribunal, iar azi este Melbourne. Mulțimea a fost atrasă de minele de aur, care se găseau în atâta abundență. Încât nu puteau sta funcționarii, căci părăseau funcțiunea, ca să se facă săpători. Apoi irigațiile, creșterea oilor, exportul cărnei congelate și al lânii au ridicat prosperitatea Australiei. Acolo s'a introdus întâia oară ziua de 8 ore la lucru. **Victoria** s'a numit paradisul lucrătorilor. Acolo s'a dat întâia oară drept de vot femeilor. Acolo se cheltuia pentru instrucțiune 1/10 din buget.

De aceeași prosperitate se bucură **Noua Zelandă**.

India. — India cu o populațiune de peste 300 de mil. locuitori, cari vorbesc vreo 20 de limbi, a fost guver-

nată de o societate, dar în timpul nostru a luat guvernul englez conducerea acestei vaste țări, unde nu trăiesc Englezii (c. 100.000), decât ca funcționari și ca militari. Indigenii se deosebesc prin limbă, prin religie (musulmanii 80 mil. taie vaci în calea procesiunilor brahmanice, brahmaniștii bagă porci în moschei, prin caste, cari se desprețuesc și se feresc de a se atinge una de alta.. India este țara contrastelor : pe când regiunile muntoase primesc cea mai mare cantitate de ploaie pe pământ, în altele nu plouă ani, încât foamea seceră populațiunea. În 1877 au murit de foame 5 1/4 mil. de locuitori. Toate aceste condițiuni contribuiesc la păstrarea dominațiunii engleze.

Africa sudică. — Era colonie olandeză, pe care a luat-o Anglia prin pacea din Viena și a mărit-o mereu, încât azi formează al treilea dominion cu aproape 9 mil. de kilometri. Tot setea de aur (Transvaal) și de diamant (Kimberley) a atras coloniști din toată lumea, care au creiat deodată orașe cu sute de mii de locuitori (Iohanesburg). Cucerirea republicii Transvaal, din mâinile păstorilor olandezi numiți **Boeri** (— Buii) a fost o mare violență din partea Englezilor. Boerii, 250.000 de suflete, s'au apărat trei ani contra formidabilei caracatițe și au câștigat victorii celebre. Numele prezidentului **Krüger**, al generalului **Botha** au rămas nemuritoare. Englezii au acordat însă întregii regiuni autonomie.

Ei au ținut sub ocupațiune și Egiptul, pe care l-au ridicat la rangul de regat, deslegându-l de legăturile cu Turcia și păstrând numai o supraveghere a relațiilor lui diplomatice.

Afară de aceste posesiuni întinse, Anglia stăpânește multe altele puțin întinse, cum și toate trecerile mărilor.

Colonii franceze. — Al doilea imperiu colonial îl are Franța, care a ocupat Africa nordică până la Tripolis, mai întâiu Algeria printr'un războiu îndelungat, apoi Tunisul printr'o înțelegere cu beii de acolo, după 1900 Marocul printr'o înțelegere cu Anglia. Apoi a pătruns în Sudan și în Sahara pe râurile Niger și Senegal asigurându-și vreo 9 mil. de kilometri. Unele ținuturi sunt valoroase ca terenuri de exploatare (bumbac, cauciuc), altele sunt însă bune

de locuit (nordul Africei) și fiind aproape de metropolă sunt de un preț inestimabil.

Franța mai posedă Congo și mare parte din Indochina, la care a alipit Tonchinul luat dela China. A supus, aproape de sfârșitul secolului, marea insulă Madagascar, pe care o ținea sub protectorat.

Coloniile germane. — Bismarck zicea: „eu nu sunt colonial”. El se îngrijea de întărirea Germaniei în Europa și îndemna pe Francezi să ocupe Tunisul, Tonchinul, părți din Africa. Dar sub influența opiniei publice, în 1884, începe să ocupe teritorii în Africa (Camerun), apoi în Oceania cumpără dela Spania insulele Caroline și Mariane, apoi Africa răsăriteană. Cu puțin înainte de marele războiu obținuse Germania dela Franța parte din Congo. Imperiul astfel alcătuit trecea de 2 mil. de kilometri și era prețios prin produsele ecuatoriale. În urma marelui războiu, cea mai mare parte din aceste colonii au fost luate de Anglia.

Coloniile rusești nu se pot numi colonii ci prelungirea Rusiei, peste Siberia până la Oceanul Pacific și peste Asia centrală. Grație unui drum de fier, care ajunge la Vladivostoc, Siberia, Turkestanul au deschis regiunile lor — unele fertile — emigrației țăranului rus.

Foarte bogate sunt coloniile Olandei în Oceania (Java, Borneo) și sărace ale Italiei (Tripolis, Eritrea). Italia a întreprins cucerirea Abisiniei, însă a suferit o mare înfrângere din partea regelui acelei țări, cam pela sfârșitul secolului trecut.

31. NOI PROBLEME SOCIALE. CAPITALISMUL. COMERȚUL MONDIAL.

În evul mediu și în timpurile moderne, până la revoluțiunea franceză, munca era organizată prin corporații. Fiecare fel de meșteșugari intrau într-o corporație, sau breaslă (tâmplari, pantofari, șelari, covaci), care supraveghea calitatea produselor și orânduia cantitatea lor. Cine nu făcea parte dintr-o breaslă, nu putea produce în ramura sa, chiar de-ar fi fost cel mai priceput. Cantitatea era,

deasemenea, cunoscută : se producea atâta ca să nu se concureze producătorii și cât trebuia pentru un număr de consumatori mic și cunoscut.

Revoluția a dat libertate muncii, fiecare să muncească în ceea ce se pricepe și să producă orcât de mult. Astfel, în zilele noastre munca a ajuns calitatea distinctivă a Europeanului. Toți muncesc, ca să producă cât mai multe produse, orcât de multe, căci nu se produce pentru un număr cunoscut de consumatori, ci pentru piața universală. Produsele sunt marfă, care se oferă nu numai când se găsește în concurență cu alta în cantitate limitată, ci chiar când aceea este abundentă. În acest caz, ca să găsească cumpărători trebuie să fie mai ieftină. Ca să fie mai ieftină trebuie să se producă mai multă și cu cheltueli mai mici.

Perfecționările tehnice au mărit producțiunea colosal, au ruinat pe micii producători în folosul fabricilor mari și i-au atras în fabrici, dela masa de lucru din propria lor casă. Fabricile s'au specializat, producând mult în fiecare ramură, munca s'a divizat, lucrătorul ne mai făcând produsul integral, ci numai o minimă parte din el. Dar fabrica cu mașinile ei costă enorm. miile de lucrători trebuiesc plătiți, materiile prime trebuie cumpărate și pentru toate acestea trebuie capital. Producțiunea depinde de capital.

Uneori capitalul este proprietatea unui ins activ și dibaciu (Ford, la noi berarii Bragadiru, Luter, bancherii Marmorosch și Blank), alte ori, și acesta este cazul cel mai des, întreprinderea este opera unui comitet, care adună capitalul necesar prin emiterea de acțiuni. Oricine poate cumpăra acțiuni. Lucrătorul însuș poate fi părtaș în capitalul fabricii sale.

Socialismul. — Capitalistul are un profit dela lucrător, scăzând cheltuelile și dobânda capitalului, care profit adunat dela mulțimea lucrătorilor, picătură cu picătură se face lac mare. S'a zis așa, că lucrătorul cu salariul său nu poate cumpăra munca sa, ci lasă patronului o diferență (plusvalută), care devine proprietatea lui. Astfel proprietatea s'a format prin exploatarea lucrătorilor. Cei cari au studiat so-

cietatea și au cerut o împărțire mai dreaptă a averilor ei s'au numit socialiști. Un socialist celebru a fost Saint-Simon, dascălul marelui filozof pozitivist Auguste Comte. Altul a fost Englezul Robert Owen (Ouen). Proudhon, un publicist francez, scurtând ceea ce am spus mai sus asupra proprietății, a zis : „la propriété, c'est le vol“. În Germania Karl Marx a scris o carte celebră de analiză asupra societății capitaliste și prevede că producătorii mici vor fi înghițiți de cei mari, că micile capitaluri vor fi absorbite de cele mari și că societatea capitalistă în curând va pieri lăsând loc societății proletariene. El îndemna la unire pe proletarii din toată lumea. De atunci lucrătorii au început să aibă partidul lor socialist, cu program, — ca ziua de lucru de 8 ore, ca fabricile să treacă în proprietatea statului, ca să se dea dreptul de vot pentru toți.

Prevederea lui Marx că societatea capitalistă va pieri nu s'a realizat, căci cu toată concentrarea capitalurilor crește și numărul capitaliștilor mici, și cu toată concentrarea lucrătorilor în fabrici, crește și numărul atelierelor mici; iar cu întrebuițarea electricității ca forță motrice se prevede timpul când lucrătorul va produce afară din fabrică, în casa sa.

Apoi multe cereri ale lucrătorilor s'au realizat, sau sunt pe cale de realizare : votul universal, ziua de opt ore, măsuri igienice în ateliere, asigurări pentru bătrânețe și cazuri de boale. În fine, chiar împărțășirea din profituri va fi posibilă, când lucrătorii vor fi făcuți beneficiari ai lor, prin admiterea în consiliile de conducere ale fabricilor. Societatea va profita din critica ce i s'a făcut spre a îndrepta ceea ce există, iar nu spre a distruge. Omul n'ar fi ființă rațională, dacă arătându-i-se prăpastia spre care merge, nu s'ar feri să cază în ea. De altfel și socialiștii au încetat de a mai prezice sfârșitul lumii. Au ajuns la putere în diferite țări și au făcut reforme înțelepte, ca cele amintite mai sus. Numai în Rusia au încercat să distrugă starea existentă și în loc de paradis au adus pe pământ adevărat infern.

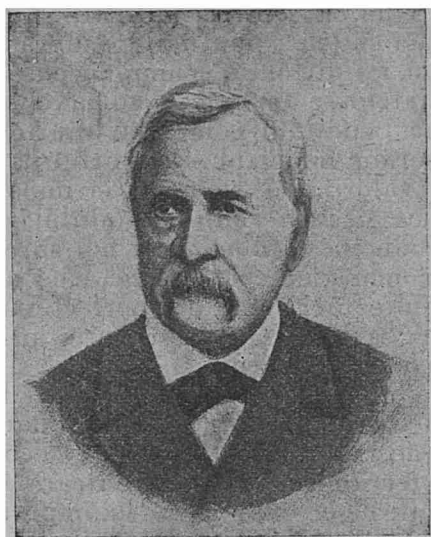
Comerțul. — Produsele unei țări nu sunt marfă

numai pentru consumul țării de producțiune, ci pentru piața mondială. Dacă ar trebui să cultivăm grâu numai pentru hrana noastră, n'am acoperi câmpiile noastre cu grâne. Producem grâu pentru Anglia, pentru Olanda, pentru Germania. Prindem pește nu numai pentru Galați și pentru București, ci pentru Berlin. Tot astfel produsele Angliei, Germaniei, Belgiei merg peste tot pământul.

Prețurile mărfurilor sunt aproape aceleași, în toate țările, cu mici deosebiri asupra transporturilor și vamilor. Căci statele pun taxe asupra mărfurilor cari intră sau ies din țară, scumpind marfa. Până la 1860 toate statele se închideau cu taxe prohibitive, însă în urma tratatului comercial dintre Franța și Anglia s'a permis importul și exportul pe baza unei taxe asupra valorii. Taxele puse la import n'au de scop numai ca să facă venituri statului, ci și ca să protejeze producția națională. La noi spre ex. fabricile nu pot concura cu cele străine, căci n'avem nici capitaluri multe nici lucrători perfecționați. Fabricatele noastre trebuie să fie sprijinite, printr'o taxă la import asupra fabricatelor străine similare. În modul acesta nu mai plătim străinătății lucruri, ce se pot produce la noi și în acelaș timp dăm de lucru lucrătorilor noștri. Această politică economică se numește protecționism. Teoria contrară că trebuie lăsată libertatea cea mai mare la import și la export, ca mărfurile să ajungă la consumator cât se poate de ieftine, se chiamă politica liberului schimb. Această politică este urmată de Anglia, care după ce și-a dezvoltat o industrie formidabilă prin sistemul protecționist susține politica porților deschise, căci nu se teme de nici o concurență.

Anglia și multe state industriale nici n'ar putea trăi fără comerț. Grâul și articolele alimentare se aduc din țări străine: grâul din America, dela noi și din Rusia; carne congelată și lână din Australia, vin din Franța, unt din Danemarca. Relațiile dintre popoare sunt așa de împletite, încât un popor nu mai poate trăi fără altul. Purtăm pe noi îmbrăcăminte din diferite continente, scriem cu creioane din America, avem pe masă mere din California, sau portocale din Algeria.

Prin marea producțiune, produsele s'au ieftinit și au ajuns la întrebuințare comună. Toată lumea ia cafea. Zahărul se întrebuința altădată numai în doctorii, azi stă pe masă ca sarea. Ceasornicele altă dată erau podoabe ale bogaților, azi sculă indispensabilă a oricărui lucrator. Toată lumea trăește azi mai bine, decât trăiau altă dată oamenii claselor bogate.

Ferdinand de Lesseps
sub a cărui conducere s'a tăiat canalul de Suez.

Mijloace de circulație. — Cu aplicarea aburului, s'a făcut o revoluțiune în înlesnirea comunicațiunilor între oameni. cum n'a existat dela invențiunea primelor corăbii. **James Watt** a inventat primul motor cu abur (1768), **Stephenson** construi prima locomotivă practică, iar în 1826—27 Manchester și Liverpool erau legate printr'o cale ferată. Construirea căilor ferate s'a săvârșit până la 1870 și după acest an. Primul tren care a străbătut Canada dela Montreal la Vancouver a plecat în 1886. Transsiberianul a început să se construiască în 1889.

Nu numai linii s'au construit, ci s'au străpuns munții cu tuneluri (Saint-Gothard de 15 kilometri, Simplonul...), iar locomotivele au atins mărimi colosale, târînd vagoane enorme cu iuțeală de 100 kilometri pe oră.

Și pe apă aplicațiunea aburului a adus schimbarea vechilor corăbii cu pânză în vapoare colosale și elegante. Chiar pe timpul războiului Crimei cele mai multe vase de navigație erau cu pânze. Atlanticul se trecea tot în atît timp ca pe vremea lui Columb. Acum acelaș drum se face în patru zile și câteva ore. Americanul Fulton a aplicat întâia oară puterea aburului la navigație după 1800.

S'au tăiat istmuri ca să se unească oceanele. Marele inginer Lesseps a tăiat istmul de Suez și a scurtat drumul Indiei, care înainte se făcea pela capul Bunei Speranțe. Prin unirea aceasta a oceanului Indian cu Marea Mediterană, această mare a câștigat vechea ei însemnătate, pe care o pierduse dela descoperirea Americii. Tot acest mare Francez a început taierea istmului de Panama, prin care se trece din oceanul Atlantic în cel Pacific spre Australia și Japonia.

Aplicațiunile electricității și magnetismului au dus la invențiunea telegrafului cu fir și a telefonului, apoi a telegrafiei fără fir și a radiofoniei. Putem sta într'o casă pierdută în munți și să auzim cum vorbește prezidentul Statelor-Unite în camera dela Washington, sau să auzim un concert din Stockholm ori din New-York. Se încearcă să se realizeze chiar transmisiunea imaginilor, încât nu numai să auzim dar să și vedem cum se deschide camera engleză, cum vorbește regele și cum îl primesc deputații.

Presa. — Cu răspândirea instrucțiunii în popor, toată lumea citește. Altă dată, nobilul se mândrea că nu știe să citească : „sunt nobil, nu citesc“ zicea el și se mărginea să priveasca imaginile, și podoaba literilor. Azi se citesc cărți, multe fără valoare, dar se citesc mai ales jurnale. Păduri întregi de brazi, câmpuri imense de un fel de trestie (alfa) se taie și se transformă în hârtie pentru jurnale. Unele sunt mici să le bagi în buzunar, altele sunt condici mari

cu zeci de pagini. chiar peste sută, ocupându-se cu cestiuni mari de politică, ori cu cestiuni de știință de filosofie, de literatură, de sporturi, mai ales pline cu reclame comerciale. Producătorii pun produsele lor mereu sub ochii publicului, îl urmăresc, îl fermecă.

În secolul trecut, când un jurnal ieșea în 50.000 de exemplare, se zicea că este răspândit, azi ies jurnale în sute de mii, chiar în milioane de exemplare. Jurnalele germane au cele mai multe reclame, cele engleze cea mai variată materie, cele franceze sunt cele mai bine scrise. Presa este azi o forță, ca o mare putere. *Times* (englez), *Temps* (francez), *Berliner Tageblatt* au autoritatea unui guvern. În genere jurnalul continuă opera școalei și cultivă sentimentele înalte de patrie și de umanitate.

52. CAROL I-*iu*. — RASBOIUL DE INDEPENDENȚA. — REGATUL. — RUSIA ȘI ASIA.

După răsturnarea lui Cuza s'a instituit o locotenență domnească din trei membri. Aceștia, voind să îndeplinească dorința țării după un domn străin, au propus adunării să aleagă pe contele Filip de Flandra, fratele lui Leopold I-*iu*, regele Belgiei. Această alegere nu plăcu lui Napoleon, deaceea prințul refuză și câteva luni a fost în țară mare turburare.

În cele din urmă, s'a șoptit dimprejurul împăratului numele unui *Hohenzollern-Sigmaringen*, familie catolică, înrudită cu familia imperială. După multe stăruințe, a fost determinat să primească tronul României prințul Carol, al doilea fiu al lui Carol Anton. Ales de toată țara printr'un plebiscit la 8 Aprilie 1866, prințul Carol cu mari greutatea a trecut prin Austria, care se opunea la alegerea sa și în ziua de 10/22 Maiu intră în București, merge la cameră, unde depune jurământul de domn constituțional.

În primele luni s'a și votat o constituție foarte liberală, imitată după cea belgiană, care servea de model tuturor țărilor. Chestiunea recunoașterii din partea Turciei și Austriei era mai grea, însă împrejurările din politica mare ne-au fost favorabile.

Tocmai atunci Austria a fost bătută de Prusieni și nu s'a mai pus în calea noastră. Turcia rămânând singură, ascultă de recomandarea lui Napoleon, ca să primească domnul străin.

Primii ani de domnie au fost grei, căci Austria se amesteca la schimbarea miniștrilor noștri, iar luptele între diferiții bărbați politici erau violente. Ministere se schimbau după ministere până ce la 1872 s'a constituit un minister Lascar Catargiu. Cu acesta au lucrat trei miniștri însemnați : general Florescu sub care s'a organizat armata, Petre Mavrogheni, care a așezat finanțele și Titu Maiorescu, sub care s'a început organizarea școalelor și s'a început repararea mănăstirii Argeșului.

Războiul ruso-româno-turc (1877—78). — Sârbii din Bosnia și Herțegovina s'au răsculat contra Turcilor în 1876. au atras de partea lor pe Sârbi, apoi pe Ruși. Românii erau în calea Rușilor. cari aveau să treacă în Turcia, ca totdeauna, prin țara noastră. Deaceia, guvernul nostru de atunci încheie o înțelegere cu Rușii. Dela 1876 guvernul era condus de Ion Brătianu, care în înțelegerea cu Rusia, lăsa liberă trecerea armatei rusești, dar obținea dela Ruși semnătura că vor respecta teritoriul nostru.

În urma acestei convențiuni și a intrării armatelor rusești în țară. Turcii începură să bombardeze orașele noastre de pe Dunăre, iar armata noastră de aproape 100.000 cu 180 de tunuri răspunse cu tunul atacurilor turcești. Urmarea acestor ostilități a fost că Românii au declarat țara independentă de Turci la 9/21 Maiu 1877.

La începutul războiului Rușii nu voiseră să primească cooperarea separată a Românilor la războiu. Ei voiau ca armata noastră să lupte risipită printre corpurile rusești, ceea ce Românii nu primiră. Ei rămaseră pe malul Dunării pe când Rușii treceau Balcanii și se visau în Constantinopole. Însă un general turc **Osman Pașa**, întărit în **Plevna**, înfrânse o armată rusească puțin numeroasă, apoi alta egală cu a sa (32.000) și-i ucise 8000 de soldați. Frica cuprinse pe Ruși. cari luară fuga, o telegramă celebră fu trimisă domnitorului nostru : „Les Turcs... nous abîment...” cerându-ne ajutor.

În fruntea armatei românești și a celei rusești dimprejurul Plevnei, Carol atacă pe Osman Pașă (30 August). În prima luptă Românii s'au luptat cu o vitejie mare, admirată de scriitorii străini, căci de mai multe ori au fost respinși din parapete, de mai multe ori s'au întors în lupta și în cele din urmă au cucerit Grivița, o parte a Plevnei. Rușii au fost res-

Regele Carol I
primul rege al României, făuritorul Independenței
și Regatului Român.

pinși pe partea lor și fiindcă pierderile au fost de 15.000, Carol a decis să înconjure Plevna și s'o constrângă prin foame. După trei luni eroul turc s'a predat, întinzând sabia sa unui colonel român (28 Noiembrie).

După căderea Plevnei, armata noastră se îndreaptă contra Vidinului, pe când Rușii treceau Balcanii și se apropiau de Constantinopol. Turcii semnară cu

Rușii pacea dela San-Ștefano, aproape de Constantinopole. Această pace încheiată fără știrea noastră. asigura Rușilor mari foloase : le da ținuturi în Asia. le da sudul Basarabiei noastre cedate prin tratatul din Paris, înființa o Bulgarie mare dela Marea Neagră până la Albania. Ni se da nouă județul Tulcea din Dobrogea, ca să consimțim la schimbul Basarabiei.

Congresul dela Berlin (1878). — Românii protestară contra răpirii Basarabiei, Anglia și Austria se preparau de războiu ca să nu lase Turcia pradă Rusiei. În urmă, aceasta prinii ca cestiunea Turciei să se discute într'un congres la Berlin. Sub prezidenția lui Bismarck se satisfăcură pretențiile puterilor mari. Austria ocupă Bosnia și Herțegovina ca să le administreze, Anglia insula Cipru, de unde poate stăpâni trecerea prin canalul de Suez, Bulgaria fu mărginită între Dunăre și Balcani, dar Basarabia noastră fu dată Rusiei. În zadar miniștrii noștri Brătianu și Kogălniceanu au arătat drepturile noastre, au prezentat congresului convenția semnată de Rusia că ne va respecta integritatea teritoriului. Atunci fără să semnăm vreun act ne-am retras din Basarabia, rezervându-ne dreptul asupra întregii provincii, convinși că dreptatea poate fi înăbușită, dar că nu poate peri.

Congresul ne-a dat peste Dunăre Dobrogea, județele Tulcea și Constanța, vechea provincie a lui Mircea-cel-Mare. pe care Turcii o cuceriseră dela Români și o lăsau tot Românilor.

Regatul României (1881). — În ziua de 14/26 Martie s'a proclamat ridicarea țării la rangul de regat. Am profitat atunci de o împrejurare externă, țarul Alexandru al II-lea a fost omorât în Petersburg cu o bombă aruncată asupra trăsuri de către **nihiliști**. Aceasta era o societate secretă a studențimii rusești, care prin frică voia să constrângă pe țar să acorde libertăți poporului. Profitând de turburarea din Rusia, oamenii noștri politici au afirmat voința lor, ca statul nostru să reprezinte aici la Dunăre principiul monarhic, stabilitatea și ordinea. Astfel România lua loc printre monarhiile Europei, intra în dreptul public european și nu mai putea fi considerată de

Rusia ca o creațiune efemeră destinată să ajungă o gubernie rusească.

Cu mare entuziasm s'a serbat încoronarea primilor regi ai României Carol și Elisabeta în ziua de 10/22 Maiu 1881.

Ion Brătianu a condus țara pâna la 1888, realizând mulțime de reforme și îndrumând politica regatului

I. C. Brătianu

marele ministru al României în timpul războiului 1877-78.

spre alianța cu Germania și cu Austria. S'au creiat școale, banca națională, s'au construit fortificațiunile împrejurul Bucureștilor și fortificațiunile Focșani-Galați.

Intrarea noastră în alianța cu Germania și cu Austro-Ungaria a fost determinată de faptul că și Italia se alăturase de cele două puteri germanice, iar pe de altă parte ne temeam de Rusia, care neconținut întreținea turburări în Bulgaria și la orice ocaziune se arăta vrăjmașa noastră. Timp de 30 de

ani statul nostru s'a desvotat la adăpostul alianței germane și a profitat de sprijinul financiar al Germaniei.

Printre capii guvernelor cari au urmat după Ion Brătianu s'a distins **Dimitrie Sturza** și **Petre Carp**, cari au continuat politica și opera aceluia. Între altele s'a construit podul dela Cernavodă peste Dunăre, lucrare rară în felul ei și portul Constanța. S'au făcut reforme în școală și s'au creiat bănciile populare de miniștrii **Tache Ionescu** și **Spiru Haret**, s'a făcut o măreață expoziție în București prin stăruința și activitatea lui **Ioan Lahovari** și a doctorului **Istrate**.

Regele înțelept, înainte de a muri a încoronat viața sa cu o mare isbândă. Cu primul său ministru **Titu Maiorescu** a intervenit în 1913 în războiul balcanic, a restabilit pacea între popoarele creștine și a obținut îndreptarea graniței din Dobrogea, prin câștigarea județelor **Durostor** și **Caliacra**.

Peste un an însă (1914) războiul cel mare a cauzat moartea regelui nostru prin grija cea mare, ce-i inspira soarta țărilor noastre.

Înaintarea Rusiei spre Extremul Orient. — Încă din secolul XVI-lea și XVII-lea Rușii au cucerit Siberia, căreia nu-i dau prea multă atenție din cauza rarității populațiunii și a temperaturii scăzute. Pe o suprafață mai mare decât a Europei nu locuiau în Siberia decât vreo 5 milioane de locuitori, cari vindeau Rușilor blănuri rare de animale sălbatice. În Siberia se trimeteau condamnații la muncă silnică în mine, cum și condamnații politici, cari pareau periculoși guvernului în Rusia.

Pe lângă Siberia, Rușii au adăugat țări noi la sudul Siberiei în Asia centrală și în China, alergând după o ieșire la mare, unde porturile să nu înghețe.

În urma păcii dela Berlin au păstrat o parte din Armenia turcească cu portul **Batum** la Marea Neagră. Caucaasia a devenit apoi provincie înfloritoare rusească, regiune de vii și de fructe, în acelaș timp un centru foarte activ de expoatarea petrolului, — **Bacu**.

La răsăritul Caspiceii, în Turchestan, Rușii s'au întins mereu pretextând că sunt atacați de hanii

stătuțelelor de acolo. Au făcut vasale hanatele **Kiva**, **Bucara**, **Kocand**, au ocupat **Merv**, ajungând până la **Afganistan** și **China**. Cu acestea încep lupte și tratări în cari intervin și **Englezii**. În aceste regiuni se găsesc ținuturi roditoare în bumbac, vii și tutun, iar guvernul rusesc a îndreptat spre ele curentul de emigrațiune al țăranului rusesc.

Influența rusească s'a lovit în **Persia** și în **Afganistan** de influența engleză, încât rivalitatea dintre **Rusia** și **Anglia** pentru posesiunea **Indiei** amenința pacea lumii, la sfârșitul secolului trecut.

Pe coastele **Siberiei**, **Rușii** nu aveau porturi libere de ghețuri. Au ocupat regiunea **Amurului**, au întemeiat portul **Vladivostoc**, dar tot nu scăpau de îngheț. Au obținut dela **Chinezi** ocupațiunea provizorie a **Manciuriei** și în sfârșit au întemeiat portul **Dalni** cu speranțe asupra **Coreei**. Acolo însă s'au lovit de **Japonia**.

Au dezvoltat **Rușii** o mare activitate militară și comercială în acest **Extrem Orient**. Au întărit un port de războiu în **China** (**Port-Arthur**), au construit **transsiberianul** până la **Vladivostoc** și **Port-Arthur**, dar în războiul cu **Japonia** au pierdut și **Manciuria** și **Port-Artur**.

33. HEGEMONIA GERMANA. TRIPLA ALIANȚA

După înfrângerea **Franței** până la izbucnirea marelui războiu în 1914, **Europa** a trăit sub hegemonia germană, în pace, căci nici un războiu nu s'a întâmplat în **Europa apuseană**; dar o pace în care toate statele se întreceau să mărească numărul soldaților și să perfecționeze armele de distrugere. Această pace se numește pacea înarmată. Sume colosale se cheltuiau cu pregătirea războiului, în **Germania** cu deosebire. Totuși în urma succeselor politice și militare, industria și comerțul german au luat o dezvoltare neașteptată, întrecând pe **Franța** și concurând pe **Anglia**. Populațiunea a crescut considerabil după 1870, dela 40 la aproape 70 de milioane, pe când **Franța** a rămas staționară la 40 de milioane. **Berlinul** s'a ridicat dela 500.000 la mai mult de 2 1/2 milioane.

Această creștere a populației germane cu industrie variată, cu tehnică perfecționată, în vecinătate apropiată, ascunde un mare pericol pentru noi și pentru țările vecine, mai puțin populate și mai înăpoeiate. Azi popoarele puternice nu mai ridică tributuri dela popoarele slabe, ci interese la capitaluri împrumutate, profituri la mărfuri vândute, sunt popoare tentaculare, cum a zis istoricul german. Chiar admirația pasivă pentru cultura și geniul străin este un început de supunere. Apoi imigrarea elementului străin ascunde pericole viitoare, cuceririle se fac azi mai puțin prin rășboaie decât prin infiltrarea unui popor în altul. Precum apele dela un nivel mai înalt se coboară la un nivel mai jos, astfel valurile populațiilor dense se coboară în țările cu populațiuni mai puțin dense. Azi nu mai există invaziuni de popoare, ci emigrări de indivizi izolați.

Tripla alianță. — Creiatorul imperiului, supranumit cancelarul de fier, s'a străduit să stea în înțelegere cu celelalte puteri și să izoleze Franța. Mai întâi decise pe împăratul Wilhelm să facă o vizită lui Frantz Iosef, apoi în 1872 aduse la Berlin și pe Frantz Iosef, și pe țarul Alexandru al II-lea. Toți trei au făcut o înțelegere, ca să păstreze *statu quo* fixat prin tratate și să apere principiul monarhic prin înăbușirea socialismului. Era o reînviere a sfârșitei alianțe și s'a numit alianța celor trei împărați.

Bismarck s'a luptat contra socialismului, care a crescut în măsura în care s'a dezvoltat industria germană. A oprit jurnale, a întemnițat pe socialiști, i-a expulzat, însă la fiecare alegere numărul lor creștea mai mult. Pe de altă parte, a făcut legi pentru asigurarea lucrătorilor în caz de boală și de bătrânețe, cum nu se găseau în altă țară.

În urma congresului din Berlin, Rusia se retrase din înțelegerea împăraților, iar Bismarck se uni mai strâns printr'o alianță cu Austria, la care atrase și pe Italia. Această triplă alianță avea de scop păstrarea păcii, pe care a și păstrat-o mai mult de 30 de ani.

Stările politice din Austro-Ungaria. — Am văzut cum imperiul austriac s'a despărțit prin actul din 1867 în două state egal îndreptățite, Austria și Ungaria. Prin acest act Ungaria câștiga mare impor-

tanță, căci politica celor două state se hotăra la Budapesta. Mulți ani a fost cancelar ungurul **Andrassy**, care a luat parte la congresul din Berlin, unde a obținut dela Turci Bosnia și Herțegovina. Tot el a încheiat în 1879 pacea cu Bismarck.

Politica ungurească însă, de a mări Ungaria în paguba Austriei, a pricinuit slăbirea și apoi peirea puterii care comandase în lume atâtea secole. În adevăr, succesul Ungurilor ațâța sentimentul național al celorlalte națiuni (Cehi, Ruteni, Croați, Sloveni), din Austria, cum și al națiunilor (Români, Sârbi, Slovaci), din Ungaria.

Se făceau propuneri de o confederare a tuturor popoarelor, în Austria chiar s'a încercat un guvern federalist, însă nici Germanii în Austria, nici Ungurii în Ungaria nu respectau drepturile celorlalte naționalități. Deși exista o lege, care da drept popoarelor să aibă școala în limba lor, să se servească de limba lor în administrație și în justiție, Ungurii mai ales închideau școli, suspendau jurnale, umpleau temnițele cu jurnaliști români și sârbi. Prin aceste nedreptăți Austriacii (9 mil.) și Ungurii (9 mil.), care erau în minoritate pe lângă celelalte națiuni, au adus căderea imperiului.

Stările politice din Italia. — După ce Italienii și-au văzut visul împlinit, Italia unită și capitala în Roma, au început opera de organizare. Au introdus serviciul militar obligator, au creiat o flotă cu cuirasate mai puternice decât în orice flotă, au început să stabilească colonii, au căutat să se arate ca mare putere. Dar toate acestea cereau bani și poporul era nemulțumit de greutatea impozitelor. Multime de guverne au căzut pe cheștiunea impozitelor, atât sub regele **Victor Emanuel** al II-lea († 1878) cât și a fiului său **Humbert** I-iu.

O cauză de mare neliniște pentru Italia este cheștiunea bisericească. Papa a excomunicat pe cuceritorii statelor sale și a întrerupt orice relațiuni cu regele Sardiniei, cum îl numea el.

Dorința de colonii a adus Italia în ceartă cu Franța. Italia avea ochii asupra Tunisului, pentru că se afla în vecinătatea Siciliei.

Franța a primit învoirea Angliei, ca să ocupe

acea țară, în congresul din Berlin, când aceasta a luat Ciprul. A și ocupat-o după câțiva ani. iar indignarea Italienilor era mare. După un an, în 1882, Italia a și intrat în alianța puterilor germanice.

Sute de mii de Italieni emigrau în fiecare an, din cauză că multe regiuni italiene sunt sărace, iar solul este lipsit de cărbuni și de minerale. Ca să abată curentul emigrațiunii dinspre Argentina și Statele Unite (în New-York sunt mai mulți Italieni de cât în Roma) guvernul a așezat colonii pe coastele mării Roșii (Eritrea). Însă suveranul Abisiniei a învins pe Italieni (1896) ucizându-i și luându-i prizonieri, așa că Etiopia a fost părăsită. Dar în 1913 s'a ocupat Tripolitania dela Turcia.

Starea de nemulțumire s'a manifestat prin răscobile înăbușite cu armata și prin mișcări revoluționare anarhiste. Lucrători tineri, amețiți de ideea de a ajunge celebri, comit crime cu deosebire asupra capetelor încoronate. Un anarhist italian a ucis pe președintele Franței Carnot, altul pe împărăteasa Austriei, altul pe însuși regele Humbert (1900).

Victor Emanuel al III-lea, fiul lui Humbert a liniștit mișcările interne, s'a apropiat de Franța și în războiul cel mare a ieșit din tripla alianță, luptând contra Austro-Ungariei și a Germaniei. Astfel a completat unirea Italiei.

Stări politice în România și în Peninsula Balcanică. — În urma războiului și a proclamării regatului, guvernul partidului liberal, condus de Ion Brătianu a produs mari nemulțumiri celorlalte partide, cari erau deprinse cu schimbări dese de guvern. Însă prosperitatea țării se vedea cu ochii: mii de kilometri de cale ferate. creșterea veniturilor statului. înmulțirea armatei și a tot felul de școale. mărirea comerțului intern și extern.

Între cele două puteri, Rusia și Austro-Ungaria, aceasta din urmă. cu toate persecuțiunile contra Românilor supuși ei, se arăta favorabilă regatului. Andrassy în unele împrejurări ne-a luat apărarea, de aceea spre a găsi un sprijin contra Rusiei, regele Carol a căutat alianța puterilor germanice (1883). Brătianu zicea că suntem cu cei cari voesc pace contra celor ce vor războiul. El și cu Austria au inter-

venit în războiul dintre Sârbi și Bulgari și i-au împăcat prin pacea din București (1885).

După retragerea lui Brătianu, s'a regulat succesiunea tronului (1889) când Prințul Ferdinand, al doilea fiu al prințului Leopold, a fost declarat moștenitor al coroanei. Progresul țării a fost constant sub guvernele ce s'au schimbat. Grija pentru Românii de sub stăpâniri străine creștea și legăturile cu ei se strângeau cu cât regatul român se întărea. România, cugeta Maiorescu, trebuie să fie Piemontul Românilor, adăpostul celor cari nu pot trăi sub străini. Astfel s'au pregătit evenimentele următoare.

Serbia. — Sârbii s'au deșteptat la viață națională în secolul al XIX-lea.

În 1876 era prinț Milan, un urmaș al lui Miloș Obrenovici. El a dat ajutor Bosniacilor contra Turcilor, dar fiind bătut a cerut ajutor Rușilor, cari au început războiul din 1877—1878. La încheierea păcii statul lui a ieșit mărit, iar Rusia l-a ațâțat să ia coroana regală, ca să întunece ridicarea României la rangul de regat (1882). Milan era fire desordonată. A provocat un război cu Bulgaria și a fost bătut, apoi a abdicat. Urmașul său, un copil, ajungând major a imitat viața dezordonată a tatălui său, a ridicat contra sa pe ofițeri, cari l-au ucis și au chemat ca rege pe Petru Caragheorghevici, un urmaș al lui Gheorghe.

Sub acesta Serbia s'a luptat vitejește în războiul cel mare și a realizat unirea Sârbilor, Croaților și Slovenilor (Iugoslavia — Slavia de Sud).

Grecia. — La liberarea lor de sub Turci, Grecii s'au declarat republică, dar după puțin au asasinat pe prezident și s'au declarat regat, ridicând rege pe Otto (1832—62), prinț bavarez. Nemulțumiți de el, pentru că nu obținuse nimic prin pacea dela Paris, l-au alungat și au ales pe George din familia regelui Danemarcei. Anglia fiind favorabilă noului rege, a dăruit Greciei insulele Ionice, iar la pacea dela Berlin a stăruit să i se dea Tesalia. Nenorocos într'un războiu cu Turcii, a intrat într'o alianță balcanică cu Sârbii și cu Bulgarii, reușind să mărească Grecia și să ocupe Salonicul.

Bulgaria. — A fost creiată în urma războiului din

1877. Cuprindea țara dintre Dunăre și Balcani, sub un prinț ales de popor, pe când Rumelia Orientală cu capitala în Filipopole era provincie guvernată de un guvernator numit de Sultan pe timp de 5 ani.

Primul prinț al Bulgariei, **Alexandru Battenberg** (1879—86) se arăta om activ și întreprinzător. Organiză armata, se depărtă de Rusia și intrigând în Rumelia fu chemat ca prinț și al acestei țări. Milan, temându-se de creșterea Bulgariei, năvăli în acea țară. Dar Sârbii fură bătuti, Belgradul era amenințat. Pacea se restabili la București prin stăruințele Austriei și României (1886). Totuși Alexandru fu constrâns să părăsească Bulgaria printr'o conspirație de ofițeri, urzită de Rusia.

Ferdinand de Coburg (1887—1918). — A știut să împace pe Ruși ca și pe Austriaci. S'a îngrijit mult de armată, s'a declarat independent cu numele de țar (1908). Intrând în liga balcanică a bătut pe Turci, dar certându-se cu aliații săi, a provocat intervențiunea României. Prin pacea din București, Bulgaria păstra însă regiuni prețioase, pe cari le-a pierdut în războiul cel mare, în care s'a luptat de partea Germanilor. Ferdinand a părăsit tronul și Bulgaria.

34. RIVALITATEA FRANCO-ENGLEZA DUPA 1870. DUBLA ALIANȚA. ÎNȚELEGEREA CORDIALA.

Intinderea imensă a imperiului britanic, pacea îndelungată de care s'a folosit ca să crească în bogăție, cum nu s'a mai văzut până la ridicarea din zilele noastre a Statelor-Unite, a dat guvernului și locuitorilor un sentiment de mândrie, ca al vechilor Romani, iar cetățenilor englezi o încredere în ei, ori unde s'ar afla. Anglia se întinde peste tot pământul. Nasturii dela uniformele tunarilor englezi poartă inscripțiunea: **ubique**.

Izolarea insulară a Angliei, punând-o la adăpost de atacul unei armate de uscat, a scutit-o de serviciul militar obligator și tinerețea n'a pierdut în cazarmă ani prețioși de muncă. În conflictele depe continent

a păstrat neutralitate, sau a intervenit totdeauna contra celui mai puternic, urmând maxima lui Enrie al VIII-lea: *Qui se défends est maître*.

Însă s'a îngrijit să ocupe locurile tari, cari comandă trecerea dintr'o mare în alta, să ruineze flotele statelor rivale, să cucerească țări bogate în mine, să acapareze comerțul universal. A ruinat puterea maritimă a Spaniei, s'a substituit Olandezilor în comerțul de transporturi Englezii devenind în locul acelor „cărăușii mării“, a scos pe Francezi din India și le-a luat Canada, s'au îngrijit să aibă flotă superioară oricărei alianțe maritime.

Dintre celelalte state, numai Franța posedă flotă, care până la ridicarea Germaniei putea inspira grije Angliei. Franța, în urma revoluțiunii și a primului imperiu pierduse toate coloniile importante. În India a păstrat numai câteva așezări, fără mare însemnătate. Dar în 1830 a început cuceriri în nordul Africii, prin ocuparea Algerului și a început războiul de cucerirea țării, terminat tocmai la 1848. Atât regele Ludovic Filip, cât și Napoleon al III-lea au dus o politică de înțelegere cu Anglia, încât neînțelegerile, cari s'au ivit cu ea, n'au ajuns până la declarare de războiu.

În 1840 rivalitatea anglo-franceză s'a arătat în cesiunea Egiptului, în lupta dintre Mehemet Ali și imperiul turcesc.

Rivalitatea a continuat după deschiderea canalului de Suez. Această mare operă se datorește Francezului *Ferdinand de Lesseps*, care a început-o la 1854. Cea mai mare parte a capitalului a fost francez și Englezii, mereu cu grija Indiei, se temeau să vadă calea Orientului în mâinile unei companii franceze. *Palmerston*, prim ministru, zisese că „dacă acest canal se va face, Anglia se va sforța să ia Egiptul“. În 1869 s'a inaugurat canalul sub prezidenția împărătesei Eugenia, cu suverani, cu scriitori celebri, cu reprezentarea operei *Aida*, compusă pentru această ocaziune.

Cheltuelile enorme, mai ales ale Kedicului *Ismail*, au adus ruina tezaurului. Încolțit de datornici, *Ismail* oferă pe 100 de milioane acțiunile Suezului (600 franci acțiunea, azi 20.000), dar guvernul francez refuză, iar cel englez le cumpără, ajungând astfel în stăpânirea canalului. Starea economică, tot nu

se îndreaptă și provoacă o răscoală egipteană contra străinilor sub conducerea unui colonel Arabi.

Spre a potoli răskoala și a asigura interesele capitaliștilor săi, Anglia ocupă Egiptul singură, căci Franța n'a voit să ia parte la expedițiune. Astfel Anglia a ocupat Egiptul în 1882, cu îndemnul lui Bismarck, care în acelaș timp îndemna pe Francezi să ocupe Tunisul și ținea vie rivalitatea celor două puteri.

O veche neînțelegere între cele două puteri, dreptul de pescuit al Francezilor pe coasta răsăriteană a insulei Terra-Nova, cum și una nouă, fixarea limitelor în Sudan și a dominațiunii Nigerului, s'au aplatat aproape de sfârșitul secolului trecut.

Însă un incident, care a dus până la un deget de declararea războiului și care s'a terminat prin retragerea umilită a Franței a fost tot pentru Egipt, pentru posesiunea cursului de sus a Nilului, a Sudanului egiptean. Englezii, după ce a ocupat Egiptul, au vrut să ocupe și regiunea Nilului până la lacuri. Voiau să unească posesiunile Capului cu Egiptul și se plănuia chiar un drum de fer, care să unească cele două capitale, **Cair** și **Cap**. Însă armate egiptene, comandate de generali englezi (**Gordon**) au fost bătute de locuitorii numiți **derviși**. Francezii, voind să împiedice unirea posesiunilor engleze, au trimes din Congo mai multe expedițiuni militare, ca să ocupe Nilul superior. Una din aceste expedițiuni, comandată (200 de oameni) de căpitanul **Marchand**, isbuti să ajungă pe Nil la **Fachoda**. Dar și armata anglo-egipteană comandată de **Kitchner** (**Kiciner**) bătuse pe **Derviși** și se apropia de **Fachoda**, somând pe Francezi să se retragă. Guvernul francez voiă să negocieze, Englezii cereau retragerea fără negociere, sau amenințau cu războiu. Franța renunță la orice pretențiune în basinelul Nilului superior (1898).

Puțin timp după **Fachoda**, rivalitatea franco-engleză încetă, căci Anglia începe cucerirea republicilor locuite de **Boeri**, cărora Germania le arăta mare simpatie. Incepe astfel rivalitatea anglo-germană, iar ministrul francez **Delcassé**, care cedase la **Fachoda**, a izbutit să stabilească cu Anglia o înțelegere, prin care Franța avea mână liberă în Maroc (1904).

Dubla alianță. — Alianța celor trei împărați se rupe după congresul din Berlin, la care Bismarck nu susținuse îndestul pretențiunile rusești. Deși cancelarul german încheie alianță formală cu Austria, apoi cu Italia, totuși el încheie în secret alianță și cu Rusia promițând fiecare să păstreze neutralitatea când va fi atacată vreuna din părți. Acest tratat secret a ținut până la retragerea lui Bismarck. Țarul Alexandru al III-a urmând țarului ucis, se izolă de puterile europene și amestecul Austriei în afacerile Bulgariei creștea. Jurnalele rusești începură să publice articole contra Germaniei, iar în Franța un general agita pentru războiul de revanșă. Rusia începu să contracteze împrumuturi în Franța, se schimbă vizite de flote, primite cu entuziasm în Rusia, dar mai ales la Toulon vizita flotei rusești duse la încheierea unei alianțe. Propriu, alianța n'a fost un tratat ci o convențiune militară cu caracter defensiv. S'a încheiat în 1892 pe timpul prezidentului Carnot și s'a ținut în mare secret.

Această alianță, numită **dubla alianță**, declara că urmărește păstrarea păcii și nu dedea semne de îngrijire pentru viitor, numai că Rușii contractau mereu împrumuturi de miliarde în Franța, încât se zicea că scopul Rusiei în alianța cu Franța a fost să pompeze miliardele franceze. Însă aceste alianțe au stabilit oarecare echilibru. Astfel toate puterile s'au înțeles (1900) să înăbușească o revoltă în China (revolta **boxerilor**). S'au înțeles toate și au trimis contingente sub comanda unui mareșal german, care a restabilit liniștea. Rusia a câștigat în regularea conflictului chinez, că a obținut dreptul de a ocupa Manciuria. Tot mulțumită acestui echilibru, s'a liniștit conflictul între Grecia și Turcia cu privire la insula Creta și s'a salvat Grecia de dezastrul, la care o expusese războiul cu Turcii.

Înțelegerea cordială cu Anglia. — În Franța bărbății politici se despărțeau în două partide : unii cari voiau să uite smulgerea Alsaciei și Lorenei, cari căutau o apropiere de Germania și cari urmăreau întinderea imperiului colonial; alții cari țineau ochii ținți asupra golurilor din Vosgi și cari căutau o apropiere de Anglia. Partizanul cel mai statornic al aces-

tei politici era **Georges Clemenceau** și **Delcassé**. Aceasta a încheiat în 1904 o înțelegere cu Anglia, prin care s'au înlăturat dificultățile dintre cele două state pe întreg pământul. Nu s'a încheiat o pace formală, ci s'a pronunțat numai o direcțiune de colaborare în politica generală.

Aceasta politica a fost bine primită, chiar inspirată de regele **Eduard al VII-a**, care se urcase pe tronul Angliei, după moartea mamei sale **Victoria**. **Eduard**, împreună cu toată Anglia, simțeau insulta ce le făcuse împăratul **Wilhelm al II-a**, susținând pe **Boeri** în lupta lor de libertate. Pe lângă motive personale se adăogă rivalitatea germană, care se ridică puternică în industrie, în comerț, în așezare de colonii, în construire de marină de comerț și de rășboiu.

Înțelegerea franco-engleză a înlăturat pericolul unui rășboiu anglo-rusesc. În 1905, o flotă rusească a plecat din marea Baltică, spre a ajunge în Japonia care era în rășboiu cu Rusia. Pe când flota trecea aproape de coastele Angliei, s'au zărit câteva bărci de pescari englezi, dar Rușii crezând că au de a face cu corăbii japoneze, cari s'ar fi strecurat în apele europene, au bombardat bărcile și au ucis oameni nevinovați. Numai prin mijlocirea lui **Delcassé** s'a alinat conflictul, Rusia plătind despăgubiri.

35. RIVALITATEA ANGLO-RUSA ÎN ASIA. JAPONIA.

În timpul rășboaielor republicii și ale primului imperiu francez, Anglia a fost aliata Rusiei și n'a devenit rivala ei, decât când a văzut că imperiul turcesc merge spre cădere și că agentul cel mai activ de disolvarea lui este imperiul rusesc. Mare parte din secolul al XIX-lea politica engleză a urmărit păstrarea Turciei. Pentru aceasta s'a luptat în rășboiul Crimeei, pentru aceasta s'a opus la unirea țărilor noastre, pentru aceasta s'a opus în congresul din Berlin la întemeierea unei Bulgarii mari și s'a asigurat de posesiunea insulei Cipru, ca să apere contra Rusiei canalul de Suez.

Rivalitatea între cel mai mare imperiu de uscat și între marele imperiu maritim se mărea cu cât Rusia

întindea posesiunile sale în Asia centrală și în cea răsăriteană, în Persia, în Afganistan, în China, în Coreea.

După ce Rușii au luat dela Perși Caucazia cu petrol (Bacu) au alipit porțiuni din țară, ca în chip de regularea frontierei (**Korasan**). Englezii au căutat în Persia să-și asigure monopolul navigațiunii interne și înlesniri comerciale, dar Rușii au obținut concesiuni de a construi căi ferate, chiar până la golful Persic, încât să ajungă la apele calde ale Oceanului Indian. În 1900 o convențiune cu Persia pune acest stat în dependență financiară de Rusia, prin privilegiile ce se acordau unei bănci rusești. Anglia însă se interesa mai mult de petrolul din Persia și a intrat în înțelegere cu Rusia la începutul secolului (1904) ca să împartă statul șahului în două sfere de influență, sfera rusească și sfera englezească.

Afganistanul, prin vecinătatea sa cu India, și prin comunitatea de religie cu o mare parte din locuitorii Indiei, este un pericol permanent pentru dominațiunea engleză. Emirul este cultivat și recompensat de guvernul Indiei cu pensiuine anuală, însă vecinătatea Rusiei ispitește pe Afgani, cari au chemat în mai multe rânduri pe Englezi (1879) să se amestece în certurile lor pentru tron. Afganii își întorc privirile spre „țarul alb” și țara lor este teatrul rivalității pentru India. În 1895 o înțelegere între Rusia și Anglia a pus capăt deocamdată certei care era să ducă la războiu.

Ca să înalțe prestigiul reginei Victoria, ministrul Disraeli a proclamat-o împărăteasa a Indiei la Delhi (1877) în prezența a 63 de suverani și de nobili asiatici, cu tunuri înfrumusețate cu aur, și elefanți încărcati de mătăsuri.

China. — Este o imensă câmpie, cam cât jumătatea Europei, populată de aproape 400 de milioane de oameni și înconjurată de țări tributare cu populație rară și deosebită de Chinezi. Populațiunea chineză este foarte deasă, foarte sobră și foarte activă. Cultivă pământul cu o îngrijire ce nu se vede nicaieri. Întrebuințează ca îngrășămintă toate resturile, urcă apa până în vârful munților, nu lasă stearpă nici o crăpătură între două stânci, ci duce și acolo pământ

și apă. Dela ei ne vine între altele glicina și crisantema. Chinezii se hrănesc cu orez, cu o mână de orez, se mulțumesc cu salarii scăzute, concurează victorios pe lucrătorul apusean și radiază în toate insulele Oceanului Pacific. În Australia imigrațiunea lor a fost oprită, în America a fost îngreuiată. Masa aceasta de oameni, când va primi tehnica și armamentul european, va însemna un mare pericol, pericolul galben, zicea împăratul Wilhelm al II-lea.

Până acum însă Chinezii s'au servit de tunurile și de puscile europene numai, ca să se lupte între ei. Au desființat imperiul și s'au declarat republică, încât azi sunt republică, fără o putere centrală, căci guvernator se luptă cu guvernator și armata unuia trece la altul. Țările înconjurătoare ale Chinei au fost ocupate de Europeni, oricând se oferea acestora ocaziunea vreunei mișcări antieuropene.

În urma unui războiu nenorocit cu Japonia, câteva puteri europene plănuiau împărțirea Chinei, însă fura împiedicate de Anglia și de Statele-Unite, cari susțin politica „porții deschise”, ca adică China să rămână piață deschisă pentru produsele și întreprinderile capitaliste (fabrici, drum de fier, mine) ale tuturor țărilor.

Japonia. — Această țară este față de Asia cam ca Britania față de Europa. Se compune din trei insule principale și dintr'o mulțime de altele mai mici, cu o populațiune de 60 de milioane.

Până în anul 1868 Japonia era un stat feudal stăpânit de câteva sute de seniori (*daimios*) serviți de vasali devotați (*samurai*), cari purtau la brâu două săbii, cu una să se lupte, cu cealaltă să-și despice pânțelele (*harakiri*) când erau condamnați la moarte. Suveranul, numit *micado*, numai cu numele era regele țării, ca și în Europa Medievală, căci în realitate puterea o exercitau marii vasali, războinici și foarte cruzi.

În 1854 câteva vase de războiu ale Statelor Unite intrară în capitala Japoniei, cerând porturi libere pentru comerț. Japonezii pricepură puterea tunurilor și a mașinilor de războiu, înțelesesă că rezistența este zadarnică. Celelalte puteri europene imită exemplul dat și Europeanii încep să se așeze în Japo-

nia. Ca o reacțiune contra străinilor, seniorii se strâng împrejurul micadului, sfărâmă puterea seniorilor, dar primesc toate noutățile aduse de Europeni (1868).

Muțuhito
Impăratul Japoniei, sub care s'a purtat războiul cu Rusia.

Micadul **Muțuhito** pentru care s'a făcut această mare mișcare, este unul din cei mai mari oameni din istorie, mai mare decât Petru-cel-Mare al Rusiei. A murit acum câțiva ani și a săvârșit o revoluție fără precedent în istorie. Bazându-se pe respectul Japonezilor, cari cred că familia lor se trage din zei. Muțuhito a schimbat Japonia într'o viață de om, transformând-o din stat medieval în stat din secolul al XX-a, a poruncit și s'a făcut.

Anul 1868 servește la Japonezi ca eră (**meigi**-progresul). Au introdus constituție și camere legiuitoare, au declarat obligatiunea instrucțiunii, au creiat universități, în cari s'au ivit învățați cu

renume universal. Au trimis în universitățile europene mii de studenți aleși, cari au studiat cu pasiune și au introdus în țara lor metodele științifice apusene.

Au trecut dela producțiunea feudală la producțiunea capitalistă, căci azi Japonezii au fabrici cu mii de lucrători, capitaliști și negustori cari concurează cu cei europeni și americani.

Însă în partea războiului s'au văzut progresele Japoniei mai mult decât în orice direcțiune. Au înființat fabrici de tunuri și de cuirasate, au inventat explozibile noi și au organizat armata, care când a apărut în lupte a provocat mai întâiu admirațiune și apoi

teamă. Disciplina lor amintește pe a vechilor Romani. Fidelitatea către suveran este o religiune, care nu numai că nu le produce frică de moarte, ci-i îmboldește să o caute. Astfel Japonia este azi una din cele mai puternice puteri, din cele șapte, cari conduc lumea. Flota ei este a treia după a Angliei și a Statelor Unite.

Nogi, celebru general japonez.

Războiul Chino-Japonez. — Japonezii au împrumutat civilizațiunea dela Chinezi, dar au înțeles mai bine decât aceștia superioritatea civilizațiunii apusene. Intre Impărăția Cerească și Impărăția Soarelui Răsare era neînțelegere pentru stăpânirea Coreei, asupra căreia China exercita o suzeranitate nominală, pe care însă Japonia o stăpânise în secolele trecute și dorea s'o supună, văzându-se puternică.

În 1894 Japonezii rup relațiunile cu China. Toate puterile credeau că mica Japonie va fi strivită de colosul chinez. Japonezii fără declarare de războiu, cu-

fundă corăbiile chineze cari duceau trupe în Coreea, ocupă această țară, năvălesc în Manciuria pe calea Pechinului, pe când în acelaș timp flota lor cufunda sau captura cuirasatele chineze, lucrate în Anglia și în Germania.

China era să cadă pradă învingătorului, când Rusia se declară contra lui, iar Anglia pentru el. Rusia cu Franța și cu Germania interveniră între China și Japonia, obligând pe cei învinși să plătească învingătorilor 1 miliard și să le cedeze insula Formosa.

Puțin mai târziu Rusia ocupă Manciuria, din care obligase pe Japonezi să se retragă, cum și **Port-Arthur** din care putea domina în golful **Pecili**. Coreea se declara independentă, dar Japonezii și Rușii țineau în ea un număr egal de soldați.

Atunci au crezut puterile europene ca pot împărți China. Wilhelm al II-lea a ocupat **Kiao-ceu** (1898) cu contract pe 99 de ani. Anglia nu rămâne în urmă. Supărat de răscoala chineză (a boxerilor) contra Europeanilor, Wilhelm a întrunit contingente armate de la toate puterile, a ocupat Peching, a impus Chinei o despăgubire de 2½ miliarde (1900).

Înțelegerea anglo-japoneză (1902). — Japonia se vedea despoiată de cuceririle sale mai ales de către Rusia. Ura contra acestui stat, care socotea Coreea ca o viitoare provincie se împacă repede cu rivalitatea Angliei, care în fine găsea un soldat contra Rusiei. În 1902 se încheie o alianță, care se depărta de tradițiunile europene : alianța cu o putere străină de rassa albă, alianța cu maimuțele a unei puteri creștine, a zis un jurnal englez. Condițiile erau, ca fiecare stat să stea neutru în caz de războiu cu unul și să dea ajutor în caz de războiu cu două state. Anglia care cheltuise enorm în războiul cu Boerii și a cărei armată de uscat se dovedise inferioară avea un aliat contra rivalei sale în Asia.

Războiul ruso-japonez (1904—5). — Japonia cere retragerea Rușilor din Manciuria, ațâțată de provocările rusești în Coreea. După negocieri îndelungate, întrerupe relațiunile și-i atacă pe neașteptate fără declarare de războiu.

Ca și în războiul cu China, toată lumea purta gri-

ja micului Japon. crezând că se dă lupta între un gigant și un pitic.

Japonezii atacă pe neașteptate flota rusească la Port-Arthur și o scot din luptă asigurându-și comunicațiunile pe mare. Intră în Coreea trecând râul *Ialu* în fața Rușilor, cu o eleganță cavaleriească. Ofițerii erau cu mânuși, cu sabia ridicată, ca la paradă. Intre generali se distingea *Oyama*, *Noțu* și *Noghi*.

Togo, amiralul japonez, care a distrus flota rusească la *Ţuşima*.

Rușii aduceau armate pe transiberian, cale de 10.000 de kilometri. Greutățile lor erau mari, dar mari și abuzurile, cum și greșelile. *Noghi* înconjură Port-Arthur, da atacuri teribile. strângea raza asediului prin săpare de tranșee, în cele din urmă izbuti să-l cuprindă după 10 luni. Armata din Manciuria se lovi cu Rușii, comandați de *Kuropatkin*, împrejurat Mucdenului. După mai multe zile de luptă, Rușii se retraseră bătuti (1905) lăsând 60.000 de morți și 40.000 de prizonieri.

Mai grea înfrângere au suferit Rușii pe apă. A plecat o flotă din Baltica, a ocolit Africa, Asia sudică și a intrat în apele japoneze. Acolo, în strâmtoarea Coreei lângă insula **Țușima**, o aștepta amiralul **Togo** (1905). Dezastrul rusesc a fost complet. Multe vase au fost înecate, celelalte luate pradă împreună cu marinarii și cu ofițerii.

Pacea s'a încheiat prin mijlocirea Statelor-Unite. Rusia a trebuit să se retragă din Manciuria, să părăsească **Port-Arthur**, să recunoască protectoratul japonez asupra Coreei și să cedeze jumătate insula **Sacalin**.

Azi Japonia exercită supremația în extremul Orient. Din marele războiu a rămas cu **Kiao-ceu** luat de la Germania. Puterea ei inspiră teamă Statelor-Unite.

36. RIVALITATEA ANGLO-GERMANA.

Victoriile germane și înființarea imperiului fuseseră primite cu simpatie în Anglia, unde se accentua înrudirea de neam și de religie cu poporul german. Se aprecia mai ales lipsa de ambițiuni coloniale a guvernului german și sprijinul ce se acorda Angliei de câte ori această putere venea în conflict cu Franța. După războiul ruso-româno-turc Anglia se prepara de luptă cu Rusia și cancelarul a consiliat pe Ruși să primească regularea cestiunii orientale la congresul din Berlin. **Disraeli**, primul ministru englez, plănuia chiar o alianță cu Germania și cu Austria pentru a regula cestiunile europene, alianță care nu s'a realizat, căci alegerile legislative au adus la putere partidul liberal, condus de **Gladstone**.

Germania a fost favorabilă ocupării Egiptului (1882). Ocupațiunea la început provizorie, Anglia a făcut-o definitivă, Germania și aliatele ei o recunoșteau cu toate protestările Franței.

După moartea împăratului **Wilhelm**, nepotul său **Wilhelm al II-lea**, nepot după mamă al reginei **Victoria**, făcea neconținut protestări de supunere bunicei sale și de amicitie Angliei. A făcut o vizită reginei în capul flotei germane, la **Osborne**, căuta să atragă pe Anglia la tripla alianță. În schimbul unor concesi-

uni în colonii, Anglia a cedat Germaniei insula **Helgoland**, aşezată în faţa canalului **Kiel**.

Desvoltarea marii industrii germane. — Relaţiunile prieteneşti între cele două mari puteri rezultau şi din lipsa de conflict economic între ele. Germania era un stat agrar. Aproape 70% din locuitorii ei locuiau la ţară.

Azi locuiesc la ţară 30%. Oraşele mari şi mijlocii au crescut, căci populaţiunea părăseşte satele şi găseşte ocupaţiune în industrie şi comerţ. Prin aceasta însă Germania devenea o concurentă a Angliei şi rivalitatea între aceste două ţări începea.

Germania agrară trimetea colonişti cu sutele de mii. În 1883 au emigrat peste 170.000, în 1898 numai 20.000. În Statele-Unite peste 10 milioane locuitori sunt de origine germană. După întemeierea mării industrii, emigraţiunea a încetat, căci lucrătorii au găsit de lucru în patria lor. S'au construit fabrici colosale cu mii şi cu zeci de mii de lucrători pentru lucrarea fierului şi a oţelului, pentru fabricarea armelor, a locomotivelor şi a vapoarelor. Fabricile Krupp întrebuiţau în 1875 abia 9000 de lucrători, pe când în 1910 aproape 70000, încât socotind numărul sufletelor cari trăiau prin ele, copii, bătrâni, femei, el trecea de $\frac{1}{4}$ de milion.

Dar nu numărul milioanei de lucrători germani impresionează, ci puterea maşinilor, ce mănuesc aceşti lucrători. S'a calculat că produsul mâinii omeneşti de un cal putere, costă 25 franci aur, pe când acelaş produs obţinut cu maşina costă 6 centime. Fabricile de produse chimice germane întrec orice concurenţă. Scot parfumuri din petrol. Au făcut sinteza parfumurilor, adică le-au produs pe cale chimică. afară de parfumul mărgăritărelului şi al rozei. Au realizat sinteza colorii **indigo** şi un scriitor german se mândreşte că acest produs al ştiinţei germane se consumă în extremul Orient, patria produsului natural.

Industria germană metalurgică întrebuiţa în 1907 peste 900.000 lucrători, cea engleză aproape 300.000. Creşterea exploatării cărbunelui a fost uimitoare : de la 47 mil. tone în 1880 s'a ridicat la 150 mil. în 1910.

Politica maritimă a lui Wilhelm al II-lea. — Cu înfiinţarea coloniilor şi creşterea comerţului maritim.

Germanii simțiră nevoia unei marine comerciale. Companii puternice de navigațiune în Hamburg au ridicat acest port la rangul al patrulea între porturile mari, iar altele (Brema, Lübeck...) întreceau pe ale altor țări mai vechi. Șantierele germane ajunseră să construiască vase de comerț și de transport mai mari și mai iuți decât cele engleze.

Împăratul Wilhelm al II-lea își propuse să construiască o flotă de războiu, ca să poată apăra comerțul în mările departe de Europa și să asigure libertatea de mișcare a Germaniei. Însă împăratul era fire pornită, provocatoare. nu urmărirea planul său în liniște, ci-l anunța sgomotos: **viitorul nostru este pe mare, voim un loc la soare.** Se mândrea cu titlul de **amiralul Atlanticului**, construia cuirasate și crucișătoare. încât chiar provocă direct pe Anglia.

În lupta dintre Englezi și Buri, o trupă de Englezi au năvălit în republica Transvaal, dar prezidentul Krüger îi prinse și zădărnici încercarea lor. Împăratul trimite (1896) lui Krüger o telegramă celebră, felicitându-l pentru izbânda lui. Efectul acestei telegramă în Anglia a fost imens. În zadar a mai căutat împăratul să se apropie de Anglia, în zadar a propus în câteva rânduri să încheie alianță cu ea, căci Englezii ar fi voit ca Germanii să renunțe la flotă, sau să construiască un număr de vase mic și armat ușor. Aceasta însă nu o voiă împăratul și nici poporul german, amețit de plăcerea că se vede temut. Se afla în Anglia un număr de bărbați, cari se sforțau să stabilească un acord între cele două puteri, când coroana engleză veni, după moartea reginei Victoria, fiului sau Eduard al VII-lea (1901).

Politica lui Eduard al VII-lea. — Regele englez lua conducerea Angliei în vârstă înaintată de 60 de ani. El era unchiu după sora sa al împăratului german și pe atât de cumpănit și de socotit, pe cât de pripit și de neegal era acesta. Ascultând îndemnul poporului, care vedea concurența cea mare a Germaniei în industrie și în comerț. temându-se de creșterea flotei de războiu. regele începu o politică de împăcare cu ceilalți rivali ai Angliei, cu Japonia. cu Franța. cu Rusia. Această politică a fost numită în Germania **politica de încercuire.**

În 1903 regele Eduard face o vizită la Paris, cea dintâi vizită pe pământul francez dela Enric VIII. Atunci s'a deschis primul drum către o înțelegere între Anglia și Franța, care înțelegere s'a realizat în anul viitor. Scopul ei era ca să se înlătore toate cauzele de fricțiuni în colonii, în Africa vestică, în Terra Nova, în nordul Africei. În acelaș timp șefii militari se înțelegeau asupra unui plan de cooperare în caz de războiu, pe când guvernele rămăneau libere și puteau zice că nu sunt legate prin nici o alianță, că au făcut simplu o înțelegere.

Cu un an mai înainte (1902) Anglia încheiase alianță cu Japonia și a avut mulțumirea să vadă întins la pământ pe **ursul dela nord**.

Tot după recomandările bărbaților politici englezi s'au îmbunătățit relațiunile Italiei cu Franța (1902), în sensul ca Italia să n'atace Franța, când aceasta ar fi atacată de altă putere. Deși tripla alianță, obliga pe Italia să se lupte alături cu ea numai când ar fi atacată, era adică alianță defensivă, totuși înțelegerea italiană a fost simțită rău în Germania.

Pe când regele Eduard vizită Parisul deseori, pe regele Italiei și pe al Spaniei, n'a vizitat Berlinul decât după 9 ani dela urcarea pe tron și această purtare iar **indispunea pe Germani**.

Contra acestei politici de încercuire, împăratul pripit când provoca pe toată lumea în discursurile sale, caci se credea mare orator, mare pictor, mare amiral, mare general, când propunea alianțe Rusiei contra Angliei, acesteia contra Rusiei și indispunea pe toată lumea.

Înțelegerea cordială între Franța, Anglia și Rusia. — În anul 1908 regele Eduard se întâlnește cu țarul Nicolae al II-lea în apele rusești la Reval și cei doi suverani fac apropierea numită înțelegerea cordială (**entente cordiale**). Prin această înțelegere Anglia regulă neînțelegerile sale cu Rusia în Asia și împreună cu Franța opune triplei alianțe un grup de puteri, în aparență mai puternic decât acela.

Astfel, Rusia părăsea tradițiunile sale de 150 de ani de prietenie cu Germania, iar puterile liberale apusene își dedeau mâna cu imperiul moscovit. În Rusia și în Anglia se găseau vrăjmași violenți ai acestei

înțelegeri. Un jurnal rus scria : „Anglia, care stoarce popoarele inculte, ca pe o lămâie, este inamicul ereditar al Rusiei“. Un socialist, în urmă prim ministru englez, scria : „țarul este un asasin ordinar“.

În privința măsurilor militare, înțelegerea cu Rusia hotăra, ca, dacă Franța va fi atacată de Germania, ea să-i opună 1.300.000 de soldați, iar Rusia s'o atace cu 700.000. Anglia se obliga să închiză flota și porturile germane, în plus să debarce 100.000 de soldați însă condiționa cooperarea sa de votul parlamentului. Germania acum, sau trebuia să urmeze o politică sincer pacifică, sau să caute războiul.

O ultimă încercare de înțelegere între Anglia și Germania, s'a făcut în anul 1912. Împăratul Wilhelm arătase dorința de a vedea pe un ministru englez și a mers în Germania ministrul de războiu al Angliei, un om învățat și cunoscut prin sentimentele sale favorabile Germaniei. Germania ar fi voit să să oprească în construcția de noi vase, dacă Anglia ar fi primit să rămână neutră în caz de războiu german contra altei puteri. Guvernul englez propunea această formulă „în cazul unei agresiuni germane contra Franței, Anglia își păstrează libertatea de acțiune“.

Neîzbânda acestor tratări, fu urmată imediat de proiecte noi de construcțiuni și de mărirea armatei la peste 800.000 de oameni.

37. RIVALITATEA DINTRE TRIPLA ALIANȚA ȘI TRIPLA ÎNȚELEGERE.

Până la stabilirea înțelegerii cordiale pacea lumii era asigurată, căci Anglia sta izolată și nu se știa, dacă va trece cu flota și cu enorma ei putere financiară de partea triplei sau de partea dublei alianțe. Bebel, șeful socialiștilor, declara în Reichstag că acea alianță va repurta victoria. care va atrage pe Anglia de partea ei. Apoi, împăratul căuta fără oboseală intimitatea țarului, om slab și fără personalitate. Deseori s'au întâlnit. deseori au pus la cale problemele timpului. Odată împăratul a smuls țarului semnătura pe o înțelegere contra Angliei. fără știrea Franței. înțelegere pe care miniștrii ruși au anulat-o.

Pe timpul războiului cu Japonia, Wilhelm s'a purtat față de Rusia cu cea mai mare prietenie, pentru că el se considera pe sine și considera pe țară de origine divină, iar pe ceilalți oameni (prezidentul francez) nu-i puneau „pe același picior ca pe Tine, care ești vărul meu și Amicul meu”.

Înțelegerea dintre Franța și Anglia a avut de urmare răcirea Italiei de întreita alianță, căci Italia n'ar fi putut intra într'un războiu, în care să se lupte contra Angliei. Această politică a Italiei de a se găsi într'o partidă cu Anglia este comandată de lungimea coastelor italiene, cari ar fi expuse atacurilor flotei englezești.

Pe de altă parte, relațiunile Italiei cu Austria nu puteau fi prea intime, din cauză că Austria stăpânea țări italiene și apoi din cauza rivalității în Balcani. Regele Victor Emanuel al III-lea s'a căsătorit cu o fată a lui Nichita, ridicat rege al Muntenegrului și prin această căsătorie a intrat în intrigile de curte ale țării unde alte prințese muntenegrene formau o camarilă puternică. Exista chiar un tratat secret între Italia și Rusia cu privire la peninsula Balcanică. Tot prin această căsătorie Italia începe să se intereseze de Albania, ceea ce displăcea diplomației austro-ungare. Deaceia Italia era pe jumătate câștigată de înțelegerea cordială, și va trece de partea Franței în toate conflictele principale de după 1904.

Chestiunea Marocului. — Marocul este o țară vastă de vreo 800.000 de kilometri pătrați și cu o populațiune de vreo 8 mil. locuitori, mare parte munteni de origine berberă, trăind într'o stare medievală. Soveranul, numit șerif, își trece timpul luptându-se neconținut cu triburile mereu în revoltă. În fiecare vară merge cu putere armată, ca să adune tributul supușilor cu forța. Țara însă are locuri bune și mai ales este importantă pentru că face față Spaniei și are coaste atât la Oceanul Atlantic cât și la Mediterana. Marocul este vecin cu Algeria și politica franceză s'a străduit să împiedice așezarea în el a unei puteri europene, cum și să alipească oazele marocane apropiate de granițele algeriene.

În înțelegerea cu Anglia din 1904, Franța părăsea

cererea ca Anglia să se retragă din Egipt, iar Anglia lăsa Franței mână liberă în afacerile marocane.

Germania pretindea că interesele ei în Maroc sunt periclitate, că înțelegerea s'a făcut fără știrea ei, deși la început declarase că n'are nici o obiecțiune contra ei. În realitate împăratul căuta să profite de împrejurarea că Rusia era angajată în războiul cu Japonia și provoca. Dar tocmai pentru această întâmplare regele Eduard și ministrul Delcassé se înțeleseseră.

În 1905 împăratul întreprinde o călătorie în Maroc și la Tanger ține un discurs înflăcărat : „vizita mea are de scop să facă știut că sunt decis să întrebuintez tot ce este în puterea mea spre a păstra interesele Germaniei în Maroc”. Aceste cuvinte aduseră căderea ministrului francez. căci ceilalți miniștrii între perspectiva unui războiu și a retragerii ministrului au ales retragerea acestuia, deși faptul s'a interpretat ca o mare umilire a Franței.

Conferința dela Algesiras (1906). — După mai multe luni de negocieri, s'a adunat o conferință a marilor puteri în Spania la Algesiras, ca să revizuiască concesiunile acordate Franței și să țină socoteală de interesele germane în Maroc. Franța avea de partea ei pe Anglia, pe Rusia, pe Spania căreia-i acorda concesiuni în Maroc și pe Italia, căreia-i recunoștea dreptul de ocupațiune a Tripolitaniei. Germania se găsea numai alături cu Austro-Ungaria și deși a obținut garantarea intereselor sale, totuși a recunoscut că Franța are interese superioare în Maroc. Rezultatul conferinței a fost socotit ca o înfrângere a Germaniei.

„Panther” la Agadir.—După conferința dela Algesiras, tot nu s'au împăcat relațiunile dintre cele două puteri, căci Franța utiliza orice mișcare a triburilor ca să-și întindă stăpânirea peste țara întreagă; pe de altă parte, oameni de afaceri germane din Maroc, erau agenți provocatori, cari după aplanarea unui incident căutau să ațâțe altul (1908).

Deodată, în 1911, un vas de războiu german **Panther** apare pe coasta Marocului la Agadir, sub cuvânt că triburile de acolo se agită și că trebuie asigurată viața Germanilor, deși nu era nicio mișcare de triburi. Cancelarul german dedea să înțeleagă amba-

sadorului francez, că dacă nu se dă Germaniei nimic în Maroc, să i se dea compensațiuni în altă parte, iar ministrului de externe-i zicea râzând : „aduceți-ne ceva din Paris“.

Pericolul războiului a apărut atunci înaintea tuturor. Rusia a șovăit în prietenia ei, consiliind pe miniștrii francezi să negocieze, ca să nu se producă războiu din cearta pentru câțiva kilometri de pământ în colonii. Țarul declara că el este credincios îndatoririi de a merge în războiu alături de Franța, dar că din motive militare dorește ca războiul să fie înălăturat. Mai mult, Rusia voiă să mijlocească pe lângă Germania, ceea ce miniștrii francezi socoteau ca o umilire, întrucât Rusia le era aliată nu protectoare.

Cu totul altfel a fost purtarea Angliei, care nu putea admite ca Germania să aibă o stațiune pe Atlantic aproape de strâmtoarea Gibraltar. Deaceia i s'a amintit ambasadorului german din Londra, că Germania s'a legat către Franța prin tratate și că Anglia are interese în Maroc, pe cari nu le va părăsi: „dacă Franța ar autoriza pe Germania să se așeze la Agadir, marea Britanie se va opune“. Mai târziu îi spunea : „sau vă veți înțelege cu Franța, sau veți avea să negociați cu trei“. Această ținută mândră a provocat mare supărare în Germania. Jurnalele amenințau pe Englezi cu creșterea numărului lor (800.000 pe an) și cu viitorul care este al lor.

Dar a trebuit să se mulțumească cu cesiunea unei părți din Congo francez și să-și retragă din Maroc vasul de războiu.

Tratatul de cesiune era combătut în Franța, pentru că fusese smuls cu forța, era un semn de umilire. Clemenceau zicea în senat : „nu semnăm hotărîrea de renunțare și de decădere pronunțată de vecinii noștri. Venim dintr'un mare trecut, înțelegem să-l păstrăm“.

De altă parte, în Germania nemulțumirea era până lângă tron. Principele moștenitor a venit în Reichstag, când s'a citit tratatul și din loja imperială aplauda pe toți câți criticau tratatul. Partidul acestora era compus din pangermaniști, adică partidul care vrea unirea Germanilor de pretutindeni. Foarte

activi, ei se manifestau pe toate terenurile și aveau în capul lor chiar pe moștenitorul tronului.

O literatură întreagă pangermanistă îndemna la mărirea armatei, la mărirea marinei, la pregătirea războiului. Cuvântul „Volk der Denker und Dichter” care altă dată era podoabă a Germanului, începea să nu-l mai încânte.

Un scriitor zicea : „Dumnezeu, care a lăsat să crească fier, n'a voit să fie slugi ! În munții noștri crește fierul, Germane. nu cugeta despre tine mai puțin decât te crede Dumnezeu ! Mergi în sus, acolo unde ești mai aproape de soare. Cu sabia să destelenești. Să nu te rătăcească strigătul invidioșilor și al potrivnicilor. Numai cel ce se înalță are inimi și această inimiciție este chitanța însemnătății”.

O filosofie întreagă proslăvea pe omul de acțiune, care urmărește dezvoltarea energiilor sale până la culme, care se ridică d'asupra omului, la supraom (Uebermensch) fără să ție seamă de semenii lui. Kaiserul Wilhelm al II-lea era pentru Germani supraomul lui *Nietsche*.

38. ANEXAREA BOSNIEI ȘI HERȚEGOVINEI. — RASBOIUL ITALO-TURC. — RASBOIUL BALCANIC.

Prin tratatul din Berlin, marile puteri obligaseră pe Turci să introducă reforma în Turcia europeană, ca să asigure libera dezvoltare a creștinilor supuși sultanului. Turcii alcătuiseră o lege pe care însă n'au pus-o în aplicare.

Sultanul *Abdul-Hamid* era inteligent, dar unul din cei mai vicleni și mai cruzi oameni, din câți s'au urcat pe tronul sultanilor. Se temea mereu să nu fie omorât, deaceia persecuta pe rudele sale de aproape, trăia izolat. porunca ucideri uneori în masă, cum a fost uciderea Armenilor. Nu permitea adunarea armatei nici pentru manevre, ca să nu se facă vreo mișcare în contra lui.

Numărul nemulțumiților era mare. chiar printre musulmani. Tinerii Turci, cari studiau în universități europene, cari înțelegeau civilizațiunea apuseană, voiau să schimbe starea Turciei, dar erau perse-

cutați și se refugiau în alte țări. Ei se numiau **Junii Turci**, în opozițiune cu partizanii vechiului regim, numiți **Vechii Turci**.

Partizanii reformelor erau printre ofițerii armatei și formau o societate secretă. În vara anului 1908 ofițerii armatei din Salonic încep o răscoală, care, în înțelegere cu un partid liberal turcesc, a constrâns pe sultan să introducă o constituție.

S'a crezut atunci într'o reînviere a Turciei. A fost un entuziasm mare între creștini și între Turci, căci se credea că începe o eră de libertate și de progres.

Însă tocmai aceste reforme au pricinuit căderea Turciei. În adevăr, Junii Turci introduceau idei noi, dar unele din ele nu puteau fi primite de supușii creștini. Ei voiau **centralizare**, ca în statele europene, voiau să oblige pe creștini la armată, de care fuseseră scutiți până atunci, mai ales voiau ca toți locuitorii să se simtă **otomani** și să nu aibă ochii unii spre Serbia, alții spre Bulgaria, alții spre Grecia. Ei rezumau aspirațiunile lor în vorbele **Unire și Progres**.

Anexarea Bosniei și Herțegovinei de către Austria. — Revoluțiunea din Turcia era bine văzută de Sârbii din Bosnia și Herțegovina, din cari mare parte sunt de religie mohamedană și simpatizau cu Turcii constituționali. Aceste două provincii fuseseră încredințate în congresul din Berlin Austriei, ca să le administreze, dar rămăseseră cu numele provincii ale sultanului. Austria le administra bine, dar uita că sunt proprietatea altuia.

Temându-se că introducerea în Turcia a constituției și a reformelor, ar încuraja pe Turci să le reclame, ca provincii ale imperiului lor, un ministru îndrăzneț austriac, **Aehrenthal**, declară cele două provincii alipite la statul austro-ungar (1908). În aceleași zile, în înțelegere cu Austro-Ungaria, se declară și Bulgaria deslegată de legăturile de vasalitate cu Turcia. Rezistența turcească a fost scurtă, căci puterile europene au recunoscut anexarea din partea Austriei. Aceasta a plătit la Constantinopole o despăgubire însemnată de bani.

Anexarea Bosniei și Herțegovinei s'a simțit însă ca o grea lovitură în Serbia, căci Sârbii așteptau pieirea

lurciei cu gândul să alipească la statul lor toate țările sârbești. A început mișcare între Sârbi sprijiniți de Rusia. Însă în 1909 împăratul Wilhelm însărcina pe ambasadorul său dela Petersburg să ceară Rusiei, ca să înceteze cu ațățările în Serbia, dacă nu voește războiu cu Germania. În Serbia mișcările se opriră. Rusia se liniști, însă se simțea umilită, ca niciodată în trecutul ei. Franța îi declarase că nu va intra în războiu cu Germania pentru certuri în peninsula balcanică. Deaceea n'a susținut-o nici Rusia îndeajuns în cestiunea Agadir.

Războiul italo-turc. — Italia imitează exemplul Austro-Ungariei. De mult voia să pună stăpânire asupra Tripolitaniei. Încă din 1902 primise încuviințarea Franței, mai târziu și pe a celorlalte puteri mari. În 1911 găsește motiv că în porturile tripolitane au fost insultați câțiva Italieni și protestează la Poartă contra fanatismului musulman. În zadar guvernul turc oferă garanții, în zadar face apel la mijlocirea celorlalte puteri, cari nu găseau nimic mai bun să-i recomande decât resignarea. Italia declara că Mediterana este o „mare romană, genoveză, venețiană și siculoană”.

Vasele italiene se apropiară de țărm, puținii Turci (vreo 4000) se retraseră ca să nu-i ajungă bombe. Iar Italienii întinseră corturile pe nisip. Ei speraseră că Arabii se vor strânge sub steagurile lor, ca să scape de Turci, — aceia alergară însă în apărarea semilunei. Ofițerii Junii Turci, formați în școala germană, conduceau contra Italienilor lupte mici și neașteptate, încât aceștia erau împiedicați să pătrundă în interior.

Războiul se prelungi în 1912, când Italia atacă Dardanelele și plănuia să debarce în Albania. Celelalte puteri și mai ales Austria se opuseră, temându-se mai ales de repercusiunile în Balcani. Toate puterile stăruiau să se facă pace, căci statele balcanice se săbăteau, gata să sară asupra Turciei. Se încheie pacea cu părăsirea Tripolitaniei, dar începe noul războiu.

Războiul balcanic. — Odată cu atacul Italiei contra Dardanelelor, Rusia începe intrigă între popoarele balcanice. Bulgaria încheie tratat secret contra Turciei cu Serbia, atrage apoi pe Grecia și pe Munte-

negru. O clauză a tratatului prevedea, că orice inițiativă să fie supusă aprobării Rusiei, a cărei învoire însă coalițiunea n'a mai căutat-o. Franța și Anglia nu cunoșteau acest tratat, Austria și Germania îl tolerau în credința că Turcii vor învinge și vor asigura liniștea pe mulți ani.

Coalițiunea cere Turcilor, în mod provocător reforme în Macedonia, Turcia nu le răspunde, ci le declară războiu.

Însă creștinii concentraseră din vreme forțele lor, pe când Turcii în Europa erau inferiori, iar din Asia nu puteau aduce trupe. fiind împiedicați de flota grecească, superioară celei turcești. Bulgarii aveau la 400.000 de soldați, a zecea parte din întreaga populațiune, Sârbii aproape 200.000. iar Grecii peste 120.000.

Victoriile aliaților, mai ales ale Bulgarilor au fost fulgerătoare. Pe când Muntenegrenii intrau în Albania și asediau Scutari; pe când Sârbii alungau înaintea lor mica armată turcească, prin Serbia veche, pe unde cu 500 de ani înainte se deteseră bătăliile de la Cosovo și ocupau cea mai mare parte din Macedonia; pe când Grecii intrau în Albania și asediau Iannina, apoi ocupau Salonicul luând prizonieri 25.000 de Turci, trei armate bulgare, superioare în număr, atacă armata turcească dimprejurul Adrianopolei.

Două din ele atrag pe Turci împrejurul cetății, a treia, comandată de Ratco Dimitrief, ocupă cetatea Kirkilise și punc pe fugă armata turcească, ce i se opunea. Cele două închid pe Turci în Adrianopole. Resturile turcești. întărite cu trupe noi, încearcă o nouă rezistență la Lule Burgas și după patru zile de luptă, Constantinopole era amenințat, deși nu trecuseră nici două săptămâni dela începutul războiului. Pierderile încercate de Bulgari și lipsa de cavalerie împiedică urmărirea Turcilor, cari se refăcură pe linia dela Ceatalgea și respinseră atacurile bulgarești.

Rusia invidia succesele Bulgarilor, nu tolera ca Ferdinand să îngenunchie în Sfânta Sofia, pe de alta parte Turcii declarau că vor uide pe creștinii din Constantinopole (300.000). În cele din urmă, Turcii cer un armistițiu și reprezentanții beligeranților se

adună într'o conferință la Londra, ca să discute între ei. În acelaș timp, tot la Londra, o conferință a ambasadurilor marilor puteri, căuta să aplaneze neînțelegerile dintre ele, să satisfacă cererile Austriei, care nu putea suferi să vadă mărirea Serbiei.

Aliații balcanici se certară, mai ales din cauza Bulgarilor, cari nu voiau să lase Sârbilor Monastirul, nici Grecilor Salonicul. Incep din nou războiul, cu mai puțin succes, totuși după căderea Adrianopolei, se adună din nou la Londra și încheie pace, păstrând regiunile ocupate.

Lupta începe însă între aliați. Bulgarii atacă pe neașteptate atât pe Sârbi, cât și pe Greci.

Intervențiunea României. — În timpul războiului, România păstrase o neutralitate binevoitoare, care permisesse Bulgarilor să-și concentreze toate forțele contra Turcilor. Însă Bulgaria devenea nu numai mare, ci și amenințătoare. Ferdinand visa coroana imperiului de răsărit, poporul dorea să întindă Bulgaria până la gurile Dunării, Dobrogea figura în cărțile de școală ca pământ bulgăresc. Aceste amenințări atraseră atențiunea oamenilor noștri asupra slabei apărări a Dobrogei, care putea fi atacată ușor din Silistra. Această cetate era să ni se și dea în congresul din Berlin, dacă nu s'ar fi opus Rusia. Acum, când Bulgaria lua peste 70.000 km. p., România cerea Silistra, ca să-și asigure granițele. Bulgarii refuzau, deși ne susținea chiar Rusia, deși o conferință la Petersburg a ambasadurilor ne atribuia Silistra.

Pe de altă parte guvernul nostru declarase, că dacă va începe războiul între aliați, va intra în acțiune.

În ziua de 20 lunie (1913) s'a decretat mobilizarea, la care a răspuns toată țara într'o însuflețire, la 600 000 de ostași. În 7 ore s'a aruncat un pod peste Dunăre și peste câteva zile armata noastră era lângă Sofia.

Pacea dela București. — Ferdinand trimite telegramă regelui Carol, cerând pace. Se adună o conferință la București sub prezidenția lui Titu Maiorescu, om cu mult tact, cu mare autoritate, care a încheiat pacea în opt zile, contra tuturor așteptărilor.

Prin pacea din București, România primea regiunea numită **Deliorman**, județele Durostor și Caliacra,

locuite în majoritate de Tătari. Bulgaria pierdea Macedonia, dar păstra 20.000 km. și teritoriu la marea Egee, în cât avea litoral și la marea Neagră și la Mediterană. Grecia primea sudul Albaniei, Salonicul și Creta, iar Serbia parte din Macedonia cu Serbia veche. Se stabilea între România, Serbia și Grecia o înțelegere pentru echilibrul forțelor în Balcani.

39. PROBLEMA NAȚIONALITĂȚILOR. — ASPIRAȚII POLITICO-NAȚIONALE.

Statele moderne sunt opera dinastiilor, cari au adunat și au format un tot din popoare de multe ori foarte deosebite. dar cari se găseau în condiții geografice potrivite unirii lor, cu interese economice favorabile, cu credințe și cu tradițiuni seculare.

Franța, unul din statele cele mai unitare, este formată din popoare variate, fiecare cu limbă proprie până în zilele noastre. Bretonii, peste 3 milioane, vorbesc între ei limba celtică, precum vorbesc locuitorii Țării Galilor în Anglia. Bascii din Pirinei, aproape un milion, vorbesc între ei o limbă ce nu se aseamănă cu nicio limbă veche, sau nouă. Chiar Francezii de sud se deosebesc de Francezii de nord. Ei învață în școală limba literară franceză. Aceeaș deosebire există între Castilani și Catalani în Spania, ca între deosebitele provincii italiene, și chiar în mica Danemarcă între locuitorii depe continent (Iutlanda), și cei din insule, fără a mai aminti de țările germane și de Belgia, cu limbă valonă și flamandă.

În aceste state suveranii sau guvernele, au știut să înlăture neînțelegerile. să facă din popoarele deosebite factori armonici în folosul traiului comun, al culturii generale, al unei singure istorii naționale.

În trei state, suveranii n'au fost în stare să creeze popoarelor lor condițiuni favorabile de bun traiu împreună, — în Turcia, în Austro-Ungaria și în Rusia. De aceea aceste state s'au descompus, ca un amestec rău alcătuit.

În Turcia nu se putea face apropiere între popoare, căci pe lângă împrejurarea că fiecare popor (Sâr-

bii, Bulgarii, Grecii, Albanezii) avea trecutul și tradițiile sale, dar Turcii nu lăsau să se uite că ei sunt cuceritorii și popoarele, cuceriiții. Se mai adăoga apoi deosebirea de netrecut între credința creștină și cea mohamedană, încât în ora decisivă conflictul s'a rezolvat în favoarea creștinilor, de 9 ori mai numeroși.

După pacea dela București, un bătrân ministru francez zicea : „în curând va veni la rând Austro-Ungaria” iar marele nostru învățat Hașdeu : „apoi va veni rândul Rusiei”.

În adevăr, Austro-Ungaria ținea sub ascultarea sa popoare cu tendințe centrifugale, Cehii, Polonii, Italienii, Slavii de sud, Românii; iar Rusia, afară de Poloni și de Români, ținea sub stăpânire popoare de toate rasele, cari suportau jugul țarismului numai pentru că se găseau pe o treaptă inferioară de cultură.

Polonii.— Dela împărțirea statului polon, la sfârșitul secolului al XVIII-lea, Polonii erau împărțiți între cele trei împărății, Germania (vreo 5 mil.), Austro-Ungaria (vreo 5 mil.) și Rusia (vreo 10 mil.). Mai mult prosperau Polonii din Germania, cari deveniseră națiune industrială și comercială. Arătau mare putere de rezistență, încât Germanii făcură legi speciale ca să cumpere din bugetul statului moșii și să așeze între Poloni colonii de Germani, spre a susține opera de germanizare.

Nici în Rusia Polonii nu stau rău. Varșovia devine mare capitală, industria (Lodz) polonă profita de dezvoltarea agrară a Rusiei, încât unii Ruși mergeau până a dori să părăsească Polonia.

Nu atât de prosperă era starea economică a Poloniei austriace, dar mai importantă era însemnătatea ei politică. Polonii erau partizanii dualismului austro-ungar, nobilii poloni erau bine primiți la curte: un Polonez, Goluchowski a condus peste 20 de ani politica dublei monarhii, într-o vreme, trei miniștri austriaci erau de origine poloneză.

Mai înfloritoare decât starea economică, era starea culturală a Polonilor. Au avut un mare poet, care a trăit în Paris, Mickiewicz, au avut istorici, cari au ținut în popor vie amintirea trecutului polon, au avut un mare scriitor, Sinkiewicz, ale cărui romaue.

mai ales *Quo vadis*, s'a citit în toată lumea și de toată lumea.

Un popor cu atât de mare vitalitate nu putea sta sub stăpâniri străine. Polonia nu murise, deși inimi-cii ei repetau mereu : *Finis Poloniae*. Ea aștepta ziua dreptății istorice.

Cehii. — Cehii, sau Boemii pierduseră statul lor în războiul de 30 de ani. Austria favorizase în pagu-ba lor elementul german, nobilii cehi își dădeau mâ-na cu guvernul austriac, ca să ție poporul în ascultare. Însă Cehia era partea cea mai industrioasă a imperiului austro-ungar. Școalele ei, învățații ei riva-lizau cu cei germani. Era ceh istoricul **Palacky**, care la 1848 a chemat la Praga un congres al popoarelor slave care voia unirea tuturor Slavilor (**panslavism**) ca să poată rezista Germanilor. Cehii voiau restabi-lirea statului lor în Austria, voiau o **triarchie**, alături de Unguri și de Austriaci. Împreună cu Moravii, ei se ridicau în contra Austriei, dar pentru că voiau să se unească și cu Slovacia aveau adversari și pe Un-guri, cari încoronau pe regii lor la **Presburg**. Sub un ministru de națiunea lor, Cehii obținuseră o univer-sitate cehă, egalitatea limbilor cehă și germană în Boemia, însă aceste concesiuni le numeau „firimi-turi”. Ei voiau un stat național. În cameră (**Reichs-rath**) făceau **obstrucționism**: nu numai ținând dis-cursuri fără sfârșit, dar țipând, fluerând, spărgând urnele, ca să facă imposibilă luarea oricărei de-ciziuni.

Slavii de sud. — Atât Austria cât și Ungaria țineau sub ascultare un mare număr de Slavi, Sârbi în Bos-nia, Herțegovina, în Ungaria, Croați în Croația, Dal-mația și Istria. Sloveni în Stiria, Carniolia, Carintia.

Toți acești Slavi de sud (= Jugoslavi) vorbeau limbi asemănătoare, slovenă și sârbă, trăiau însă despărțiți de Sârbii independenți. Cea mai mare deosebire era credința și trecutul istoric. Croații și Slovenii sunt de religieune catolică, întrebuințează alfabetul latin, au trăit în comunitate cu Germanii și desprețuiau pe Sârbii ortodocși și mai înapoiați. Deșteptarea lor națională se datorește primului împărat francez, care prin pacea dela Viena a întemeiat regatul Iliriei. De atunci Slovenii au început lupte contra Germanilor

ca să-și salveze naționalitatea. Croații, cari trăiau sub Unguri, păstrau din tradițiunea regatului lor medieval oarecare individualitate politică. Aveau un cap al lor nunit ban, cum și o adunare provincială la Agram (= Zagreb). Tot acolo aveau o universitate.

Toți acești Jugoslavi doreau cultură în limba lor, doreau libertăți naționale față de Austriaci și de Unguri. Aceștia îi persecutau, îi acuzau de necredință către suveranul statului, le înscenau procese de presă și politice, încât certele din Austro-Ungaria umpleau jurnalele în fiecare zi.

Italianii. — Contra apăsării austriace protestau Italianii din Tirol, din Trentin, din marele port Triest, iar contra apăsării ungurești cei din Fiume, din Istria, la un milion de oameni. Italianii duceau luptă și contra Slovenilor, care-i majorau, și nu cereau numai libertate națională în interiorul statului austro-ungar, dar se luptau ca să se libereze de el și să se unească cu regatul Italiei. Mișcarea lor se chema iredenta, provoca dese agitații și împiedeca pe Italia de a fi aliată credincioasă în tripla alianță.

Românii din Austro-Ungaria și Rusia. — Rusia a urmărit rusificarea Basarabiei prin biserică. Școale n'a întemeiat, viața economică n'a promovat. Românii din Bucovina suportau stăpânirea austriacă, pe când cei din Transilvania, Banat, Maramureș și părțile ungurene erau desperați de apăsarea ungurească. Austria, perfidă, căuta să înnece pe Români în elemente străine, mai ales germane și rutene. Germaniza prin școală, influența prin toate instituțiunile statului, fin, civilizat și sigur. Ungurii mai brutali, dar mai sinceri, urmăreau stăruitor maghiarizarea prin instituțiunile de stat, mai ales prin școală. Românii însă nu erau atrași de idealul statului unguresc, căci istoria întregă a acestui stat a fost pentru ei o istorie de suferințe și de lăcrămi. Nu putea avea sentimente bune pentru Ungaria poporul nostru de țărani, cari munciseră până curând 100 de zile pe an proprietarului ungur, cari nu aveau nimic comun cu el, nici credință, nici limbă, nici trecut istoric, căci el s'a luptat numai ca să întărească pe stăpânii lui.

După revoluțiunea din 1848, Românii au avut un mare organizator, în acelaș timp învățat și cu mare prestigiu, pe mitropolitul **Andrei Șaguna**. El a organizat biserica și școalele românești, interesând tot poporul la bunul lor mers, educându-l prin adunări și prin vot la exercițiul drepturilor mari cetățenești.

Ca să protesteze contra persecuțiunilor școlare, contra nelegalităților în alegeri și contra proceselor de presă, Românii au adresat împăratului austriac (1892) o plângere „Memorand“, însă au fost dați în judecată și condamnați la închisoare (**Brote, Lucaiciu, Popovici**).

Lupta deveni mai activă cu o generație nouă, **Vaida, Maniu**, în pragul războiului celui mare.

Alsacia și Lorena. — Cestiunile naționale din celelalte state nu agitau lumea atât de mult ca cestiunea Alsaciei și Lorenei, pentrucă aceasta intra pe cele două state mai puternice și mai civilizate, pe Franța și pe Germania.

Lorena e țară de limbă franceză și era natural ca să dorească să se întoarcă la Franța. Inșă și Alsacia dorea acelaș lucru, deși Alsacienii vorbesc un dialect german. Inșă Alsacia a trăit cu Franța peste 200 de ani, are credința catolică, s'a legat prin trecutul ei cu Franța, căreia i-a dat oameni mari, generali, învățați, oameni politici. Era străină de Germania. Când s'a depus jurământul federațiunii (1790) toți Francezii, fiecare în comuna sa, a jurat credință Franței, au jurat și Alsacienii. Mai presus de credință, de limbă, de trecut este însă voința și voința Alsaciei era să fie cu Franța. Deaceea au protestat la 1871 contra tratatului din Francfort, deaceea mulți din ei au emigrat în Franța, deaceea erau persecutați de Germani. Insulta adusă soldaților alsacieni de un ofițer german, provocase o mare mișcare în toată Alsacia (1913). Un jurnal german scria: „Nu Alsacienii, ci Germanii trebuie să fie adevărații stăpâni în Alsacia“. Așa dar nu considerau pe Alsacieni ca Germani.

Aspirații politico-naționale. — Toate aceste popoare nedreptățite, la 60 de mil. de oameni, erau în spiritul timpului, când voiau libertăți poli-

tice și când aspirau să facă un stat cu cei de aceeași națiune. Statul din trecut a fost creațiune a forței, a voinței suveranului, azi e rezultatul consensului majorității cetățenilor. Deaceia aspirau cei de o limbă să facă un singur stat cu cei de aceeași limbă, deaceia pretindeau alții că voința lor e decizivă. că au drept să formeze un stat cu acei care le convin. Însă și minoritățile au drept să li se respecte voința lor, întru cât se împacă cu interesul majorității. Aceste idei au fost proclamate de celebrul prezident al Statelor Unite Wilson cu numele de **autodeterminare**. Ele însă nu se puteau realiza înăuntrul statelor, căci suverani și guverne nu erau în stare să facă o revoluțiune atât de mare. Trebuia un cataclism mare, care să dea la pământ tot ce era învechit și să insufle viață organismelor noi.

40. RASBOIUL MONDIAL. CAUZE ȘI FAZE PRINCIPALE.

În 1914 a izbucnit războiul cel mare, care se poate numi războiul pentru liberarea popoarelor, războiul la care lumea se pregătea de peste 40 de ani și la care au luat parte 27 de state din toate continentele.

Cauze. — Europa se înăbușea sub greutatea păcii înarmate. Floarea tinerimii din toate statele era luată în armată, în anii cei mai prețioși de muncă. Mulțimea fabricilor de arme și munițiuni mărea munca neproductivă. Statele se istoveau cu acele cheltueli și Germania făcea totdeauna începutul cheltuelilor. Ea mărea armata în 1913 la 870.000 de soldați permanenți, Franța avea 700.000, Rusia 1.500.000.

Prima licărire a războiului a fost telegrama către Krüger a împăratului Wilhelm (1896). În 1905 războiul a fost înlăturat prin retragerea lui Delcassé, în 1909 prin cedarea Rusiei, în 1911 prin declararea Angliei că va lua partea Franței. În 1914 focul începu.

Cauza ocazională a fost uciderea în **Seraievo** a prințului moștenitor austro-ungar, în ziua de 28 Iunie, de către un tânăr sârb, membru al unei societăți naționale sârbești. Prințul și soția sa vizitau orașul,

iar societatea aceea urmărea scopul de a uni pe Slavii sudici cu Sârbii.

Austria, care în războiul balcanic se arătase dușmană Serbiei, crezu că a venit momentul să o supue. Dovedindu-se că asasinii prințului aveau tovarăși printre oamenii politici și printre ofițerii sârbi, ea trimise Serbiei un ultimatum, ca în 48 de ore să răspundă că va desființa societățile inimice Austriei, că va primi în Serbia agenți austriaci să instruiască crima, că va schimba educația tinerimii în sens amical Austriei. În același timp anunța puterile că nu primește intervenirea niciuneia între ea și Serbia, iar Wilhelm declara că la orice intervenire va răspunde cu mobilizarea armatei germane.

Rusia, al cărei prestigiu suferea prin umilirea Serbiei, mobiliză armata dela granița austriacă și ceru să se prelungească termenul de răspuns al Serbiei. Austria nu primi și respinse răspunsul Serbiei, care era foarte umilit. Anglia propuse Germaniei o întrunire a ambasadorilor, dar Germania nu primi și Austriacii atacă pe Sârbi. Între țarul Nicolae și Wilhelm se schimbă telegrame, cari lăsausă speranța unei împăcări, când Rusia declară mobilizarea generală. Wilhelm consideră ca o călcare de cuvânt că țarul mobilizează și în același timp intervine pentru pace, deaceia trimise la Petersburg telegramă ca să demobilizeze în 12 ore. Telegrama rămase fără răspuns, Germania declară războiul Rusiei (1 August).

În aceeași zi Franța decretă mobilizarea, iar a doua zi Germania călcă neutralitatea Belgiei, spre a intra în Franța, căreia-i declarase războiul (3 August).

Belgia, deși bogată, n'avea armată, căci se baza pe neutralitatea sa, garantată de puterile mari, între ele și de Germania. Germanii știau că le va fi imposibil să sfărâme cetățile franceze depe granița lor și călcău astfel obligațiunea lor „ein Wort Neutralität... ein Stück Papier“ numea cancelarul Bethmann-Holweg această obligațiune. **Not kennt kein Gebot**¹⁾ zisese el mai înainte.

¹⁾ Neutralitatea, un cuvânt... un petec de hârtie (tratatul). Nevoia nu cunoaște lege.

Însă Anglia e interesată la apărarea coastelor Belgiei, depe cari se poate ataca propriile ei coaste. De aceea a purtat ea războaie cu Filip al II-lea, cu Ludovic al XIV-lea și cu Napoleon. De aceea Anglia declară războiu Germaniei (4 August). Dacă Anglia ar fi arătat deciziunea ei înainte cu 5 zile, Germania n'ar fi început războiul.

Japonia intră și ea contra Germaniei, iar Turcia de partea ei, pe când Italia și cu noi ne declaram neutri, întrucât tripla alianță era defensivă și nu eram obligați decât, dacă ar fi fost atacați Germanii și Austro-Ungarii.

Intrarea în războiu a atâtor state a pricinuit o schimbare groaznică. Telegrafele, căile ferate, cai și automobile erau luate de armată. Nu se primeau decât știri de războiu, de cruzimi și de ucideri. Toată tinerimea se dedica morții, unii sub forma că vor să scape Europa de egemonia germană, alții că vor să distrugă autocratismul moscovit.

Caracterele războiului și împărțirea lui. Războiul acesta se deosebete de toate războaiele prin întinderea sa, prin masele enorme de luptători, prin cantitățile enorme de arme și de munițiuni cheltuite. A fost cel dintâiu, în care s'au purtat lupte prin aer cu aeroplane și cu baloane, pe apă cu submarinele. Cel dintâiu în care s'au întrebuințat dintr'odată mii de tunuri, milioane de luptători, în care s'a făcut uz de gaze otrăvitoare, în care s'au cheltuit cu munițiunile sute de milioane de franci în câteva ore, căci tunurile și puscile cu repetiție dedeau 20 de lovituri pe minut, primul războiu în care statele au făcut datorii de peste o sută de miliarde.

Războiul se poate împărți în cinci faze : 1) până la bătălia dela Marna, 2) până la intrarea Italiei, 3) până la intrarea României, 4) până la intrarea Americii, 5) ultima sforțare germană și victoria lui Foch.

Lupta în Belgia și invaziunea în Franța. Germanii voiau să distrugă armata franceză repede, apoi să se întoarcă asupra Rușilor. Cu automobilele au mers asupra cetății Liège, unde Belgienii aveau arsenalul, fabrici de arme. Orașul a căzut după o apărare eroică, bombardat de tunuri germane cu calibrul de

42 cm. despre care se spuneau legende că i se dă foc prin fir electric dela 400 m. depărtare. Bruxelles fu ocupat repede, în Louvain parte din populațiune fu ucisă, pentru că ataca armata germană, numai Anvers a rezistat mai mult.

Se credea că în Belgia s' va da o luptă decisivă, care va aduce pacea. Toată lumea credea că războiul va ține puțin, căci cel din 1866 ținuse 6 săptămâni, cel din 1870 ținuse 6 luni. Wilhelm promitea soldaților că se vor întoarce la vetrele lor înainte de căderea frunzelor.

Armatele franceze cu ajutorul englez (80.000) au încercat să se opună puhoiului german la Charleroi, pe un front lung de sute de km. Germanii ieșiră biruitori, luând sute de tunuri și 50.000 de prizonieri.

Șeful armatelor franceze, Joffre, dăte ordin de retragere armatelor, pe cari Germanii le urmăreau cu mare iuțeală, până la Paris, până la sud de Paris, la care Germanii nu se opriră, voind să înconjoare armatele franceze mai întâiu. Însă din Paris a venit surprinderea Germanilor. Un general, Gallieni, formă în Paris o armată și repede cu automobilele a aruncat-o în spatele și în coastele Germanilor. Amenințați să fie ei înconjurați, Germanii după o luptă de 5 zile pe un front lung de 200 de km. se retraseră în mare grabă. Aceasta se numește lupta depe Marna, — le miracle de la Marne.

Germanii încercară să ocupe coastele mării în Belgia și în Franța (Calais), dar li s'a opus mare rezistență (bătălia dela Yser). În urmă începe un războiu de poziții. Ambele armate se îngroapă în tranșee și tunul bubue ziua și noaptea patru ani.

În primii ani Anglia a pus în războiu flota, cu care a blocat mările germane, ținând pe Germanii izolați de toată lumea. Flota germană, cu toată speranța ce se pusese în ea, n'a căutat o luptă decisivă cu cea engleză.

Un mare organizator englez **Kitchener** (Kiciner) a înțeles că războiul va fi lung și a început să formeze mare armată de uscat, a introdus în cele din urmă serviciul obligator. În primăvara anului 1915, zicea el, Anglia va avea un milion de soldați, apoi în fiecare an câte un milion. Acest om rece și calcula-

tor a perit înecat (1916) pe un vas de războiu, pe călea spre Rusia. El lăsa Angliei 3 mil. de soldați.

Rușii atacaseră pe Germani și pe Austriaci, pătrunseră până la Königsberg și la Lemberg. Wilhelm trimise contra Rușilor pe un general bătrân **Hindenburg**, ajutat de unul tânăr **Ludendorff**. Acești doi generali au izbutit cu o armată mică să bată cumplit pe Ruși (la **Tannenberg**) și să ia prizonieri cu sutele de mii. Totuși Rușii se țineau contra Austriacilor, ocupau Galiția și Bucovina.

O încercare a flotei franco-engleze să pătrundă în Dardanele n'a izbutit, cum n'a izbutit nici o expediție austriacă contra Serbiei. O armată austriacă a fost făcută prizonieră de Sârbi.

Intervențiunea Italiei și a Bulgariei. Italienii au declarat războiu Austriei în Maiu 1915, însă luptele lor erau pe munții din Tirol și despre Trieste, unde bubuiau mii de tunuri, dar cari n'aduceau nimic deciziv în războiu.

Teama c'o să sfârșească războiul, decise pe Bulgari să intre și ei de partea Germanilor, deși ținuseră cu vorba pe Ruși și pe puterile apusene. În înțelegere cu Germanii și cu Ungurii, ei trec granițele Serbiei, a cărei armată a părăsit țara, a străbătut Albania și s'a refugiat pe vasele franco-engleze, redusă de toame, de boale, de pierderi în lupte.

Intervențiunea României. În primăvara anului 1916 Germanii se decisersă să atace cetatea **Verdun**, ca să-și deschidă drum în Franța pe acolo. Focul a fost de o violență mai mare decât până atunci, forturi întregi au fost sfărâmate și ocupate, se credea că cetatea va cădea. Însă Francezii au rezistat, au reparat pierderile, au oprit avântul inamicului sub un general **Pétain**, dar pericolul tot plana asupra cetății.

Era ora când România trebuia să intervină pentru liberarea fraților moștri subjugați. Deaceea declararea războiului contra Austro-Ungariei a fost primită de toată țara cu un entusiasm de nedescris. Intrarea noastră ar fi decis războiul numai dacă lupta s'ar fi dat pe toate teatrele, aceasta însă nu s'a realizat și Germania a părăsit Verdunul și și-a îndreptat asupra noastră toată puterea ei. Apoi Rușii nu ne-au

ajutat cinstit, iar în 1917 au făcut o revoluțiune, au depărtat pe țar, și în cele din urmă au încheiat pace.

A trebuit să încheiem și noi, căci inimizii ne înconjurau de toate părțile.

Intervenția Americii (1917). Germanii scufundau vapoarele de comerț american, încât Statele- Unite au cerut în zadar Germaniei să înceteze cu scufundarea vaselor comerciale. În cele din urmă i-au de-

Mareșalul Foch, generalisimul armatelor aliate,
care a invins definitiv pe Germani.

clarat războiul. Germanii socoteau că Americanii, neavând armată, până să și-o formeze va trece timp, iar la trecerea în Europa o vor înneca cu submarinele. În adevăr au înneecat Germanii sute de mii de tone, pe fiecare lună și au dat atacuri groaznice.

În toamna anului 1917 au dat năvală peste Italieni, i-au învins, le-au luat peste 2000 de tunuri și peste 200.000 de prizonieri, se apropiau de Veneția. Toată lumea era îngrijată.

Trăia însă în Franța un bătrân Clemenceau (născut la 1841) extraordinar, scriitor, orator, om curajos, pe care Francezii îl făcuseră prim ministru, iar el chemă în capul armatelor pe **Foch**.

Germanii, siguri de victorie, atacă în Martie 1918 pe Englezi și pe Francezi, le iau în câteva zile terenul pe care aceștia îl cucerise în trei ani. Ei bombardau Parisul cu un tun care era așezat la 120 km. În Maiu împing pe Francezi cu 50 de km. încât le mai rămânea 50 până la Paris. Bătrânul însă nu se speria: „capul sus, prieteni, sunt încântat. adevărat încântat!“.

În adevăr, când Ludendorff începu al treilea atac, care trebuia să-l ducă la Paris, Foch îl atacă în coaste cu forțe superioare, cu tancuri și cu aeroplanne. Germanii se retrag, atacul în coaste continuă și iar se retrag, neîntrerupt, din Iulie până în Noemvrie.

Farmecul se rupsesse, cancelarul cade, miniștrii se schimbă, aliații se despart. Mai întâiu Bulgarii se supun lui Franchet d'Esperey, apoi Turcii, apoi Austriacii.

Wilhelm părăsește tronul și fuge în Olanda, Germanii cer un armistițiu pe care Foch l-a dat (11 Noemvrie) în condiții, ca să nu se mai reia războiul: predarea a 2500 de tunuri grele, 30.000 de mitraliere, 2000 de aeroplanne, 5000 de locomotive și 150.000 de vagoane.

41. FERDINAND I ȘI RASBOIUL PENTRU INTREGIREA NEAMULUI ROMANESC.

Ferdinand I-ii. — Războiul pentru întregirea neamului românesc.

Regele Carol lăsa ca urmaș la tron pe fiul prințului Leopold, pe nepotul său Ferdinand, care se căsătorise în 1892 cu Maiestatea Sa Regina Maria, din casa regală și imperială a Angliei.

În ziua urcării sale pe tron (11 Octomvrie 1914) regele Ferdinand a zis cu mare hotărîre „voi fi bun Român”, ceea ce însemna în acele zile groaznice că regele nostru va aduce jertfă iubirea sa de neam și datoriile de familie pentru datoria mai mare de a salva și de a mări patria română. Acestui sacrificiu se datorește creiarea României-Mari. Alături de rege, M. S. Regina Maria a stat fără șovăire. neabă-

tută de cursul zilelor grele ce au urmat. Recunoștința Românilor trebuie să le rămână veșnică.

Era după zilele dela Marna, când Germanii cuce-reau Anversul și constrâneau garnizoana belgiană să se refugieze pe vasele engleze. Se puneau din partea beligeranților stăruințe mari ca să intrăm în războiu, dar regele cu marele său ministru Ion I. Brătianu au rezistat doi ani lingușirilor și amenin-țărilor ce ne veneau din partea Germanilor și a Rușilor. Să mergem cu Germanii era o imposibili-tate morală, căci ar fi trebuit să luptăm alături cu Ungurii spre a îngreua jugul asupra fraților noștri. Să mergem cu Rușii singuri, nu ne puteam hotărî căci ne-au înșelat în trecut de atâtea ori. Ne-am ho-tărît să mergem alături cu Rușii numai în urma unui tratat. pe care l-au semnat și Anglia cu Franța, cu Italia și prin care ni se recunoștea dreptul de a uni la regat țările românești din Austro-Ungaria.

Când se prevedea căderea Verdunului, aliații ne cerură să intrăm în luptă „acum sau niciodată”. În seara de 27 August 1916, România declară războiu Austro-Ungariei, căci ea pricinuisese războiul și rup-sese alianța defensivă; apoi acest stat a tratat popo-rul român cu vitregie ca pe o rasă inferioară, deși numărul și fidelitatea acestuia merita altă tratare.

Armata noastră trecea de 800.000 cu 1400 de tu-nuri și pătrundea în Transilvania prin toate treca-torile, pe toate potecile Carpaților, încât ocupă Bra-șovul în ziua întâia, iar în zilele următoare mare parte din Ardeal. Afară de o armată, care trebuia să apere împreună cu Rușii Dobrogea împotriva Bul-garilor, trei armate erau îndreptate contra Austro-Ungurilor: una în Carpații Moldovei alături de Ruși, alta în munții Munteniei, a treia în Oltenia. Armata din Moldova comandată de generalul Prezan s'a oprit din înaintare, căci Rușii la dreapta nu se mișcau iar Austriacii din Bucovina i-ar fi căzut în spate. Armata a doua a înaintat peste Olt, dar comandantul ei, general Averescu, a fost chemat în Dobrogea, unde suferisem o înfrângere. Armata Olteniei a îna-intat până la Șelimber, dar s'a izbit acolo de Ger-mani, cari alergaseră asupra noastră dela Verdun. Impăratul Wilhelm, când a auzit de intrarea noas-

tra în rasboiu, a avut viziunea înfrângerii. A chemat în capul statului major pe **Hindenburg** și pe **Ludendorff**, a trimis contra noastră pe cei mai buni generali ai săi, pe strategistul **Falkenhayn** și pe curajosul **Mackensen**, pe primul în Transilvania, pe al doilea în Dobrogea.

Mareșalul Alex. Averescu
cel mai popular dintre marii generali români,
din timpul marelui războiu.

Frontul românesc ajunsese teatrul principal al războiului. Au venit la 40 de divizii, contra celor 20 ale noastre. Și cu ce armament! Cu ce înlesniri de mișcări! Românii însă nu se uitaseră la mărimea pericolului, ci la sfințenia cauzei.

Dela început am suferit o grea înfrângere la **Turtucaia**, unde **Mackensen** a cucerit cetatea după lupte de o săptămână și a luat prizonieri 25.000 de Români, însă singuri mărturisesc că au pierdut 8000 de morți

și răniți. Generalul Averescu chemat depe frontul Ardealului, organizează rezistența în Dobrogea, așteaptă atacul pe linia Rasova-Cobadin-Tuzla și câștigă victoria. Un prinț de Hessa, nepotul împărătesei germane, a căzut lovit de armă românească.

În fața puhoiului ce venea asupra noastră în Ardeal, a trebuit să retragem armata din Dobrogea, a trebuit să lăsăm Dobrogea în apărarea Rușilor, cari o jefuiau deopotrivă cu inamicii. Am pierdut astfel Constanța, am încercat să distrugem podul dela Cernavodă, după ce convoiuri de fugari români și-au părăsit casele lor din Dobrogea.

În Ardeal, Falkenhayn căuta să taie comunicațiile cu țara ale armatei dela Sibiu. Un corp de Alpinii bavarezi, trecură peste munți la 2000 de metri înălțime și căzură la trecătorela Oltului în spatele armatei noastre. Marele strateg credea că ține în mână armata română, lovind-o în frunte și tăindu-i retragerea în spate. Alpinii n'au putut ține trecerea, au fost aruncați cu baioneta și, deși ne-au cauzat pierderi, n'au luat armata română. Lupta dela Sibiu a inspirat generalului această apreciere: „Românii se bat cu vitejie“. În locul armatei, se mulțumea cu 3000 de prizonieri și cu 13 tunuri.

Nu mai puțin eroice au fost luptele pentru Brașov și în pasul Predeal. Armata română învinge (Porumbacu) sau se retrage. Comandantul anunța că a desființat armatele noastre, că se pregătește să treacă munții, nu cită însă decât vreo mie de prizonieri și câteva tunuri.

Trecătorile munților au fost apărate cu îndârjire. Au încercat mai întâiu să pătrundă în Trotuș, ca de acolo să dea mâna cu Mackensen din Dobrogea și să izoleze Muntenia cu armatele ei. Însă generalul Eremia Grigorescu, aruncă pe inamic înapoi, luându-i prizonieri și mitraliere. Încercări prin alte puncte iar n'au izbutit, încât Falkenhayn mărturisește singur: „trupele române apără cu îndârjire intrările țării lor“.

Sunt celebre luptele pe Jiu, unde eroina Ecaterina Teodoroiu, o fată tânără, a câștigat nemurirea, apoi luptele în Muscel, unde a murit general Praporgescu, lovit de tun.

Inimicul cu 7 divizii izbuti să înfrângă 2 divizii ale noastre și deschise calea tot pela Jiu, constrângând armatele noastre să se retragă. Neputându-se organiza rezistența pe Olt, din cauză că Mackensen trecuse Dunărea la Zimnicea, s'a organizat rezistența pe Argeș, lângă Călugărenii lui Mihai Viteazu. Cu mare vigoare și cu succes a fost atacată armata lui Mackensen. Un scriitor german scrie: „au fost grele ceasuri pentru vitezele trupe germane”. Din nenorocire, planul atacului a căzut în mâinile lui Falkenhayn, care aflând starea periculoasă a armatei dela Dunăre, a atacat spatele nostru și victoria cea mare, care era să fie a doua dela Calugăreni, a scăpat din mâinile noastre. Inimiciii au ocupat Bucureștii și Muntenia după mari pierderi.

Armatele noastre s'au împușinat, dar nu s'au desființat, ci s'au retras spre întăririle depe Siret, unde s'au unit cu Rușii.

Ocupațiunea inimică. La 6 Decembrie inimiciii au ocupat capitala și în zilele următoare toată Muntenia. Au fixat porția de hrană și au confiscat zahărul, petrolul, alimentele, la țară și la oraș. Luau păsări, ouă, fasole, mazăre și zilnic trimiteau în Germania vagoane pline cu cutii de alimente.

Armata nouă. La Siret, pe linia de fortificații s'au sfârșit toate atacurile vrășmașilor, pe când în spatele frontului a început opera de refacere a armatei. Tineri noi chemați sub drapel, ofițeri de mare valoare dela aliați, între cei mai însemnați generalul Berthelot, au făcut armată nouă, cu armament nou și superior.

Armata nouă, nu numai că se simțea în stare să apere Siretul, dar voiă să atace. Generalul Averescu atacă și aruncă pe inamic la Mărăști. nu-l urmărește însă, pentru că Rușii părăsesc pozițiile ne mai voind să lupte. Acestui atac răspunde Mackensen în August, când ne atacă la Mărășești. Cu artilerie grea cu 11 divizii, toate eforturile germane s'au sfârșit de vitejia Românilor, comandați de învățatul general Cristescu și de eroul Eremia Grigorescu. Mormane de cadavre au oprit avântul Germanilor, cari de atunci n'au mai încercat contra noastră atacuri serioase.

Pacea din 1918. Rușii dezorganizați prin revoluțiune au încheiat pace cu Germanii și au ocupat Ucraina, încât a trebuit să încheiem și noi pace, căci eram înconjurați de toate părțile. Un guvern sub influență germană (**Alexandru Marghiloman**) a primit pacea germană, prin care ni se lua Dobrogea, o fâșie dealungul munților în adâncime de 10—15 km. și ni se puneau condiții economice de curată servitudine. Regele nu semnă însă pacea, nici nu licenție armata.

Victoria. Marii noștri aliați din Apus au câștigat victoria, iar cu câteva zile înainte de încheierea armistițiului intrasem și noi din nou în războiu.

Triumful și unirea cea mare. În ziua de 1 Decembrie 1918 a intrat în capitală armata, în frunte cu marii noștri regi Ferdinand și Maria, alături generalul Berthelot.

În aceeași zi, Ardelenii de toate națiunile au recunoscut ca rege al lor pe regele României într'o mare întrunire la Alba-Iulia, vechea capitală a lui Mihai Viteazu. Cu trei zile mai înainte (28 Noemvrie) Bucovina se declară unită cu regatul, iar la 9 Aprilie Basarabia votase alipirea ei la statul român. Basarabienii, imitând pe celelalte popoare din Rusia, Polonia, Finlandezi, Ucranieni, Estoni... se constituiră într'o republică, Republica Moldovenească, independentă, dar văzându-se amenințați de bolșevicii ruși, au cerut ajutorul armatei române și s'au unit cu țara. Astfel Dacia veche se unea sub același rege.

Lupte cu Ungurii. Intrarea în Budapesta. Ungurii au făcut în țara lor o revoluțiune în sens bolșevic, crezând că prin ea vor ține legate popoarele supuse. Un evreu, **Bela Kun**, ajunsese tiranul Ungariei, flăgelul claselor superioare. Cu armată numeroasă și superior muniționată, ne-a declarat războiu și a pătruns adânc în Ardeal. Românii însă au aruncat pe Unguri peste Tisa, au luat prizonieri corpuri de armată și au intrat în Budapesta, unde au restabilit un guvern de ordine și s'au purtat exemplar. Prin răsturnarea bolșevismului unguresc Românii au făcut Europei un mare serviciu.

15 Octombrie 1922. Completarea marei opere a re-

gilor Ferdinand și Maria a fost încoronarea ca regi ai tuturor Românilor în Alba-Iulia. La acest act mare au asistat prinți și generali, a luat parte Foch.

42. PACEA DELA VERSAILLES.

În ziua de 18 Ianuarie 1919, s'au adunat în capitala Franței oameni politici din toate statele aliate (27) spre a hotărî condițiunile păcii. America a fost reprezentată prin **prezidentul Wilson**, Anglia prin **Lloyd George**, primul ministru, Franța prin **Georges Clemenceau**, România prin **Ion Brătianu**. După propunerea lui Wilson, s'a ales ca **prezident al conferinței** primul ministru francez.

Wilson arătase de mai înainte ideile sale de pace. ideile pe cari Germania declarase că le acceptă. înainte de încheierea armistițiului. Acele idei stabileau o ordine internațională nouă pe principiul dreptului popoarelor de a dispune de ele însăși (dreptul de autodeterminare). Propuneau organizarea unei societăți a națiunilor, care să rezolve în viitor neînțelegerile între națiuni pe cale pașnică.

Negocierile păcii au fost grele și nu s'au terminat odată cu toți inimicii învinși, nici toți aliații n'au stat toți egali la masa negocierilor. S'a făcut deosebire între puteri imediat interesate și puteri cu interese mărginite. Între cele dintâiu erau patru : Franța, Anglia, Statele-Unite, Italia, până la un punct Belgia ; în realitate hotărârile se luau de Clemenceau, de Wilson și de Lloyd George. Anglia și Statele-Unite încercau să impue Germaniei condiții cât mai ușoare, pe când Clemenceau căuta s'o ducă într'o astfel de stare încât să nu mai poată fi periculoasă. Voința de fier a lui Clemenceau a triumfat și contra slăbiciunii vizionare a lui Wilson și contra geloziei iritabile a lui Lloyd George. S'a întrerupt conferința, s'a întors Wilson în America, s'a retras Italia, în cele din urmă au ajuns la înțelegere.

În ziua de 28 Iunie, tocmai la 5 ani după cmorul din Seraievo, s'a impus Germaniei subscrierea tratatului. În aceeaș sală a oglinzilor, în care Bismarck a proclamat imperiul german, Clemenceau a impus

Germaniei condiții teribile. Să părăsească Alsacia-Lorena, care se întorcea Franței, să dea Posnania Poloniei, iar Schlesvigul, Prusia poloneză și parte din Silezia să hotărască ele singure prin plebiscit statul la care să se alipească. Ca despăgubire Franței pen-

Europa
după marele război.

tru devastările pricinuite, i s'a fixat proprietatea minelor din regiunea, udată de râul Sarre. Această regiune să hotărască printr'un plebiscit la 1935, dacă voește să se alipească la Franța, sau la Germania. Stânga Rinului să rămână ocupată de armatele aliate, cel mult 15 ani, până când Germania va da dovadă de pacifismul ei. Coloniile germane se încredințau în cea mai mare parte Angliei, ca să le administreze. Germania renunță la serviciul militar obligator și

n'are voie să țină armată mai mare de 100.000 de oameni. În sfârșit, era obligată să plătească pagube în valoare de vreo 132 de miliarde de franci aur, jumătate Franței, sumă care s'a mai redus și care în 1929 s'a fixat la vreo 40 de miliarde în rate anuale.

Pacea dela Saint-Germain en Laye. — Pacea Austriei s'a dictat în Septemvrie 1919 la Saint-Germain. Ea consacră desmembrarea imperiului habsburgic, săvârșită de popoare, la sfârșitul războiului. Italia lua țările italiene, Serbia țările de limbă slavă, Cehia se declara republică, Galiția constituia republica poloneză împreună cu Posnania și cu Polonia rusească, pe când Bucovina era recunoscută României.

Pacea dela Trianon. — Tocmai la un an după pacea din Versailles, s'a dictat Ungariei pacea la Trianon, un castel al regilor francezi, lângă parcul din Versailles. Se reducea Ungaria la țara proprie a Ungurilor (100.000 km. p. și 8 mil. de locuitori). I se lua Fiume, Dalmația, Croația țările românești, deși rămăneau încă sub Unguri peste 100.000 de Români. Mai pierdea Ungaria Slovacia, care împreună cu Cehia formează azi republica cehoslovacă. Trebuia să plătească și despăgubiri pentru pagubele pricinuite, despăgubiri a căror plată s'a amânat până în 1943, din cauza stărei precare în care rămăsese în urma revoluției bolșeviste. Ca să asigure pe vecinii Ungariei contra unor atacuri viitoare, i s'a impus desființarea serviciului militar obligator și reducerea armatei la strictul necesar pentru păstrarea liniștei interne.

Prin pace separată s'a impus Bulgariei condițiuni asemănătoare cu ale Ungariei. A pierdut eșirea la marea Egee în folosul Greciei, a fost obligată să desființeze serviciul militar obligator și să plătească stricăciunile cauzate.

Tot prin pacea separată Turcia a pierdut în folosul Greciei cea mai mare parte din Europa, cum și țărmul Asiei mici cu Smirna. A cedat Angliei Palestina și Mesopotamia, iar Franței Siria cu Damasc și Beirut.

Turcii au făcut o nouă revoluție sub conducerea unui om energic, **Kemal**. Au purtat războiu cu Grecia și i-au învins, au luat Smirna și țărmul mării, înapoi.

au cucerit Adrianopole și au pus iar stăpânire asupra strâmtorilor (1923).

Statele naționale. — Ideile lui Wilson asupra dreptului de autodeterminare a popoarelor, l-a pus în aplicare mai întâiu revoluția rusă bolșevică. Ea a lăsat pe Ucranieni să se organizeze într'o republică pa-

Take Ionescu

unul din principalii creatori ai Micii Înțelegeri.

tronată de Austro-Ungaria. Apoi a permis înființarea republicilor : Finlanda, Lituania, Estonia, Letonia. Polonia, Republica Moldovenească, Georgia, etc.

S'a reconstituit Polonia, în urma păcii din Versailles. S'au întregit cu popoarele de acelaș neam România, Serbia, Italia, Grecia. S'a înființat în Palestina un adăpost al Evreilor sub protecțiunea Angliei. S'a creiat statul nou cehoslovac în centrul Europei.

Mica Înțelegere. — Carol al VII-a, ultimul împărat habsburg, căuta să reia tronul și a făcut de două ori

încercare ca să se facă rege în Ungaria. Deaceea statele formate sau mărite din desmembrarea monarhiei habsburgice, s'au înțeles ca să apere împreună și contra restabilirii monarhiei și contra pretențiunilor Ungariei la provinciile pierdute. Căci Ungurii nu vor să știe de principiul naționalităților, nici de dreptul majorităților. Ei invoacă tradiția, dreptul de cucerire al vechilor regi și pretind să stăpânească popoare de altă limbă și cu alte tradițiuni. Ei citează cazul Alsaciei, pe care a alipit-o Franța, fără să fie de limbă franceză. Însă Alsacienii voiau și voiesc să facă un stat cu Franța, pe când voința popoarelor deslipite de Ungaria era să se despartă de ea.

Înțelegerea dintre Serbia, Cehoslovacia și România se cheamă Mica înțelegere și a fost realizată în 1922 de către Tache Ionescu ministrul nostru de externe și de către Beneș, ministrul de externe al Cehoslovaciei. Prin ea s'a păstrat pacea și s'au asigurat drepturile celor trei state, în liga națiunilor și în diferitele conferințe diplomatice, cari s'au adunat în anii ce au urmat după pacea dela Versailles.

Societatea Națiunilor. — Pierderile enorme ale marelui războiu, atât în oameni (15 milioane, din cari 10 mil. pe câmpurile de luptă), cât și în averi (aproape 1000 de miliarde), pericolul în care s'a găsit omenirea de a pierde civilizațiunea, a încurajat pe Wilson să susțină înainte de orice cestiune, înființarea unei societăți a națiunilor, care să stabilească o nouă ordine socială și să împiedece noi cataclisme.

Înființarea societății s'a făcut pe baza unui contract „Pact” a cărui semnare să adune toate puterile din lume, nu numai din Europa.

Iată preambulul acestui pact :

„Înaltele părți contractante

„Considerând că, spre a desvolta cooperarea între
„națiuni și spre a le garanta pacea și siguranța tre-
„buie neapărat :

„Să se admită anumite obligațiuni de a nu recurge
„la războiu;

„Să se întrețină pa față relațiuni internaționale
„bazate pe dreptate și pe onoare;

„Să se observe cu rigurozitate prescripțiunile drep-

„tului internațional, recunoscute ca regulă de conduită efectivă a guvernelor;

„Să domnească dreptatea, să se respecte în mod scrupulos toate obligațiunile tratatelor în raporturile mutuale dintre popoarele organizate;

„Adoptă prezentul act, care instituște Societatea Națiunilor”.

Societatea are de scop dar, garantarea păcii și a siguranței națiunilor, regulând relațiunile internaționale pe dreptate și cu onoare. Ea urmărește să facă mai ușoară viața tuturor, mai fericită și mai nobilă. Ea nu este superioară statelor, nu e un suprastat ci o societate de state, ținând la stabilirea unei înțelegeri între părțile, cari ar putea ajunge vrășmași. Din nenorocire, societatea nu dispune de nici o forță, spre a aduce hotărârile ei la îndeplinire. Ea face apel la opiniunea publică, afară de cazul, când un stat membru al societății ar recurge la războiu, fără să primească arbitrajul sau regularea diferendului prin societate. În cazul acesta, toți membrii societății se leagă să rupă imediat orice relațiune comercială sau financiară cu infractorul, să întrerupă orice relațiuni comerciale sau personale între naționalii acelui stat și toate celelalte, chiar să intervie cu forța contra lui.

Societatea se preocupă de respectarea drepturilor minorităților, de administrarea coloniilor germane. de mărginirea comerțului cu opiu și cu alcool, de starea igienică a popoarelor, mai ales de regularea raportului dintre lucrători și patroni.

Fac parte din societate 56 de națiuni, nu fac însă parte Rusia și Statele Unite însăși. Sediul societății, este la Geneva. iar curtea de judecată, asociată societății, este la Haga.

Societatea are un secretariat permanent, cu ajutoare din toate țările. Secretariatul primește reclamațiuni, tratate, instituște comisiuni pentru diferite cestiuni s. e. pentru studiul mortalității pelagrei.

Are un consiliu compus din 5 membrii permanenți (Franța, Anglia, Germania) și alții (9) aleși pe trei ani. Se întrunește de patru ori pe an, sau în caz extraordinar când este convocat.

Adunarea tuturor membrilor (unul de fiecare stat) se adună odată pe an în Septembrie. Hotărârile consiliului, ca și ale adunării se iau în genere cu unanimitate.

43. NOILE PROBLEME POLITICE, SOCIALE ȘI ECONOMICE PUSE DE RASBOIUL MONDIAL

Suferințele fără nume din războiul mondial au pricinuit mari revoluțiuni în sufletul și în instituțiunile moderne. S'a întunecat ideia de autoritate s'a pierdut respectul pentru clasele conducătoare, s'a săvârșit o mare trecere de averi din mâinile vechilor posedanți în mâinile altora ridicați de valurile noi, a crescut importanța femeilor.

Rusia cea dintâiu a fost dărâmată de revoluție. Armatele rusești numeroase, dar rău conduse, au refuzat să se mai lupte, au aruncat armele și au plecat acasă, ca să ia moșiile proprietarilor. Curtea țarului era un focar de intrigi germane. Împărăteasa și marile ducese, într'o stare aproape de nebunie, victime ale unui înșelător mistic, se amestecau în conducerea războiului și paralizau puțină putere de voință a împăratului. În Martie 1917 i s'a cerut abdicarea și s'a constituit un guvern format din oameni moderați, cari voiau să fie fideli alianței și să continue războiul. Moderații însă au fost depărtați de revoluționari mai radicali, răsturnați și ei de extremiști. Aceștia, conduși de Ulianof Lenin, pe cari Germanii l-au transportat din Elveția în Rusia, cu scopul de a paraliza Rusia, au stabilit o dictatură teribilă și au făcut o revoluție socială.

Puțini, dar îndrăzneți, partizanii lui Lenin au gonit sau au ucis pe adversarii lor mai moderați. Aceștia se numiau mencevici, minimaliști, căci susțineau că în starea actuală nu se poate îndeplini revoluția socialistă în complexul ei. Nu se poate desființa familia, nici religia, nici proprietatea individuală, pe când aceia, numiți bolcevici, adică maximaliști voiau și au căutat să realizeze programul complet al comunismului, prin violență, ucizând, arzând, confiscând.

Au asasinat pe țar cu toată familia lui (țarină, fiu, fete) fără judecată. Corpurile au fost arse într'o pădure și risipite.

Au intrat în negocieri de pace cu puterile centrale și la începutul anului 1918 au primit condițiile puse de Germania. Au lăsat popoarele supuse de țari să se declare republici în cari conducerea să fie lăsată sfaturilor soldaților. Ofițerii au fost arestați, uciși sau alungați, dacă nu au devenit bolșevici. Proprietarii au fost arestați și uciși, iar moșiile lor luate și împărțite țăranilor. Statul a fost desființat și înlocuit cu sfaturi locale, conduse de sfatul suprem. Deaceea se cheamă republica sovietelor.

Bolșevicii au strămutat capitala în Moscova, au schimbat numele Petersburgului, care în timpul războiului se schimbase în Petrograd. Ei l-au numit Leningrad.

Au persecutat biserica, ucizând mulți preoți și episcopi. Au ucis sau înfometat pe oamenii învățați, pe intelectuali, pe burghezi, pe țăranii înstăriți. Victimele lor se zice că trec de 2 milioane. De frică, oamenii nu mai vorbesc, șoptesc (tăcerea rusească).

Au depărtat pe conducătorii fabricilor și au pus fabricile sub conducerea sfaturilor de lucrători, sub a căror conducere s'a micșorat producțiunea, încât scumpetea fabricatelor este fără comparație cu scumpetea din alte țări. Au introdus cartele de alimente la cari lucrătorii sunt preferiți, pe când ceilalți sunt depărtați, neavând drept nici să devie lucrători. Totuși numărul lucrătorilor fără lucru este mai mare decât în orice țară burgheză.

Satelor li s'a impus munca obligatorie, sub supravegherea armatei, însă produsele nu are drept să le vândă țăranul, ci le ia sovietul cu preț mic, ca să le vândă el, căci comerțul nu mai este lăsat în libertate ci-l fac sovietele, statul. Deaceea producțiunea agricolă a scăzut, pâinea, untul, zahărul sunt scumpe, iar exportul agricol, care aducea Rusiei mari sume, azi este foarte redus.

Bolșevicii au dat societății lovituri și mai mari. Au redus căsătoria la o simplă declarație înaintea sovietului, declarație care se poate schimba în fiecare zi. Au slăbit legăturile dintre părinți și copii, încât a

crescut îngrozitor numărul copiilor părăsiți și milioane de copii (se zice 8) pribegesc fără rost, murind sau devenind candidați la crime. Cu toate acestea Bolșevicii zic că în Rusia e raiu. Desființarea proprietății face că omul nu mai locuiește o casă, ci o parte din cameră (4 m. p.) în comun cu alții. Ei urmăresc să răspândească ideile lor în toate statele, ațâțând invidia celor săraci în contra bogaților, propagând nesupunerea între soldați, provocând răscoale în colonii. exercitând o armată imensă, pe care s'o

Benito Mussolini
dictatorul fascist al Italiei.

arunce asupra lumii, ca să întindă noua religie. Și bolșevicii sunt lângă noi, pe malul Nistrului! Cu nici un stat nu stau în relațiuni amicale, căci nu vor să se oblige, ca să înceteze propaganda.

Lenin a murit. urmașii lui se ceartă între ei, unul trimițând pe vechii săi tovarăș în exil, sau pe lumea cealaltă, revolte de țărani se înăbușesc cu execuțiuni, ca pe vremea Mongolilor. Unele semne arată că păstrează încă ceva din visurile umanitare socialiste. Au încheiat cu România și cu Polonia **pactul Kellog**, prin care se obligă ei și ne obligăm și noi să nu declaram războiu o parte celeilalte părți. Kellog, mi-

nistru american și **Briand**, ministru francez au încheiat la Paris acest pact (1928) semnat de toate puterile din lume, prin care se obligă fiecare ca să nu înceapă ea războiu și să nu recurgă la războiu în caz de neînțelegeri cu altă putere.

Germania care favorizase revoluțiunea rusească a suferit și ea de relele unei revoluții în urma înfrângerii.

Suveranii erau alungați de revolta lucrătorilor, împăratul fuge în Olanda, socialiștii formează guvernul. Socialiștii germani erau însă oameni cu experiență politică, partizani ai evoluțiunii sociale, nu ai revoluției. Ei au evitat excesele bolșevicilor și au întemeiat republica germană, intrând în înțelegere cu partidele înaintate burgheze și contribuind la refacerea Germaniei.

Fascismul. — Italia a rămas foarte nemulțumită la încheierea păcii, căci deși a alipit țări italiene, i s-a refuza Fiume și nu i s'a dat colonii. Țara era turburată de pretențiunile socialiștilor și de agitațiunile patriotice, iar guvernele erau slabe, încât nu puteau ține ordinea. Socialiștii puseseră mâna pe fabrici și produsele se împuținau. Căile ferate mergeau greu, căci personalul lua sărbători când voia, pretindea că Dumineca să oprească mersul. Se regreta războiul, se manifesta contra militarilor, încât ofițerii nu mai îndrăzneau să se arate în uniformă. Pe de altă parte, un mic număr de patrioți voiau să ia Fiume fără sprijinul guvernului. Poetul **D'Annunzio**, imitând exemplul lui Garibaldi, a ocupat portul, luptându-se contra armatei italiene cu voluntarii săi numiți ardiți (îndrăzneții). În cele din urmă Fiume a rămas Italiei.

Excesele socialiste au ridicat pe un vechiu socialist contra lor, **Benito Mussolini**. Fiu de fierar, el însuși ucenic, apoi învățător, lucrător, fugăr în Elveția, agitator socialist, gazetar, luptător în războiu, rănit, Mussolini organiza cete dintre soldații luptători, ca să se opună socialiștilor, să susțină ordinea, să apere tradițiunea latină, să continue mărirea romană. Partizanii poartă costum deosebit, cămașă neagră, salută ca vechii Romani ridicând dreapta, se numesc fasciști, în amintirea fasciilor consulare.

La început. puțini numeroși, fasciștii erau urmăriți

de socialiști, unii au căzut victime, dar repede a crescut numărul lor și-și răsbunau contra adversarilor turnându-le pe gât sticle întregi de ricină. Când numărul s'a mărit, au trimis în cameră vreo 20 de deputați, în frunte cu Mussolini.

În toamna anului 1922, se adunară fasciile, vreo 60.000 de cămăși negre, și anunțară că vor să defileze pe stradele Romei. Guvernul propuse regelui să ia măsuri de represiune, dar regele nu primi, că ar fi însemnat să vadă un războiu civil. Regele chemă pe fiul fierarului și-i încredință puterea.

Mussolini a condus și conduce statul cu putere dictatorială. Italienii îl numesc „il duce”. N'a ținut socoteală de parlament, el este contra parlamentarismului. Declară că nu respectă libertatea, cere tuturor muncă, ordine, disciplină. A renovat Italia și economicște și sufletește. A ridicat moneta, regulând în mod satisfăcător datoriile către America și către Anglia. Încât lira e mai prețuită decât francul. A impus munca agricolă și a organizat-o așa, încât Italia care importa grâu, azi îl recoltează pe ogoarele ei. A organizat industria, cu deosebire construcțiile de marină, încât azi pretinde ca Italia să aibă flotă egală cu Franța. A ridicat munca atât de mult, încât a încetat emigrația și de unde plecau la 500.000 de Italieni, azi numărul emigranților s'a redus la 20.000.

Pe de altă parte a aranjat pe lucrători în sindicate favorizând pe fasciști, tocmai ca bolșevicii. A interzis jurnalele, lăsând numai pe cele fasciste. Intervine în diferendele dintre lucrători și patron, păstrând măsură dreaptă.

Gândul fascist merge mai departe. El nu crede faza dictaturii trecătoare, ci crede că este o formă de guvern a viitorului, urmând după faza parlamentară. El voește să crească generațiile în spirit fascist. Incadrează pe copii de la 8—14 ani, îi trece în **avant-gardă** dela 14—18 ani. La 18 ani îi bagă în partid, le dă cartă civică și arme : sunt miliție fascistă. Azi toată Italia e fascistă. Toți vorbesc puțin, se exercită la sporturi (lucrătorii după orele de muncă merg la exercițiile sportive), se gândesc la mărirea Romei și la viitor, pe care-l văd strălucit. Însă dictaturile

din trecut au avut rezultate triste, făcând din dictator un tiran, iar din supuși victime de tiranie.

Mussolini respectă toate măririle trecute ale Italiei, deci și biserica. La începutul anului 1929 a împăcat statul cu biserica, recunoscând independența papei și plătindu-i despăgubiri de 2 miliarde lire.

În relațiunile externe însă ducele este trufaș și arrogant. Susține Ungaria, accentuează mereu puterea și vrednicia italiană, încât a devenit o persoană enigmatică, precum era Wilhelm al II-a.

Cel mai apropiat de Mussolini e Kemal Pașa. Acesta a detronat pe sultan, a schimbat monarhia în republică și a impus Turcilor monogamia, căsătoria civilă și costumul european. A dat libertate femeii, a introdus instituții europene, a introdus alfabetul latin, voește să schimbe și sărbătoarea de Vineri în Duminecă, pentru foloasele economice de a avea sărbătoare odată cu creștinii.

Exemplul lui Mussolini l-a imitat în Spania un general, **Primo de Rivera**, a cărui dictatură fără partide și fără parlament, a durat câțiva ani, până în 1930.

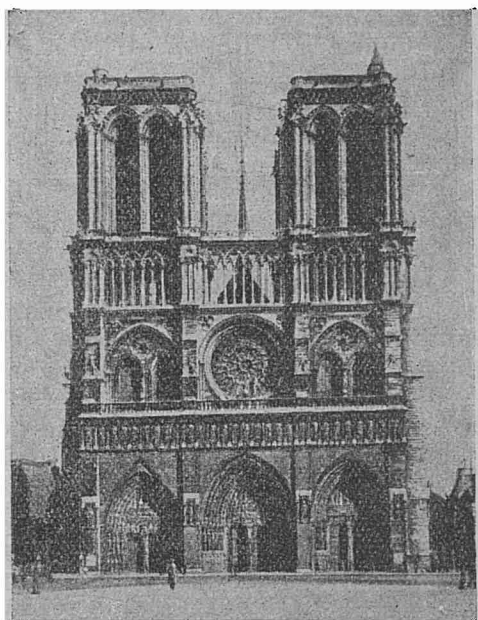
Cu parlament, dar mai mult în ceartă cu el este condusă Polonia de viteazul general **Pilsudski**, învingătorul Rușilor și mare amic al Românilor.

Greutăți economice. — În timpul războiului, ca să suporte cheltuelile enorme, statele au emis hârtie monetă în proporție cu depozitul de aur al băncii emitente. O bancă trebuie să aibă tezaur de 33% din suma emisă în hârtii. Însă toate băncile au trecut peste această proporție și rezultatul a fost deprecierea hârtiei, scumpetea generală. Astfel, un jurnal care costa 5 bani, azi costă 3 lei, deci leul de hârtie valorează 2 bani de aur, a scăzut de 50 de ori. Francul a scăzut de 4 ori (=25 de centime), iar marca germană ajunsese aproape zero. Timbrul poștal pe o scrisoare purta câteva sute de milioane. Această depreciere se credea c'o să se îndrepteze, că banii o să-și revină la valoarea lor, încât mulți și-au vândut case, moșii pe milioane și pe zeci de milioane, cari, în urmă s'a văzut, că nu erau nimic, încât au sărăcit mulți bogați cari au vândut și s'au îmbogățit cei cari au cumpărat.

Ca să-și îndrepteze starea, unele state ca Germania, au desființat moneda veche și au creat monedă nouă în proporție cu aurul ce-l aveau. Altele ca Italia, Franța, noi, am stabilit moneda națională la valoarea ei în aur, ca să aibă un curs fix.

Tendințe federative ale statelor europene. Relațiile economice, înlesnite prin ușurarea comunicațiilor

Notre-Dame din Paris,
în care a fost încoronat ca Împărat Napoleon I.

nilor pe apă, pe uscat, prin aer au pus statelor probleme noi de transport, de vămi, de pasport. Sunt tendințe ca să se uniformizeze taxele, să se facă cele mai mari concesiuni schimbului de mărfuri, să se desființeze paspoartele, încât popoarele civilizate să formeze o federațiune. Această tendință e observată mai ales într-o regiune economică, unde se află mai multe state cu interese comune. Noi, cu Bulgaria, cu Iugoslavia, cu Ungaria și cu Austria avem interese comune pe Dunăre și o federațiune econo-

mică a acestor state ar fi în folosul fiecăruia, dacă ,ar uita luptele din trecut și fiecare ar recunoaște realitățile din prezent.

Este o tendința si mai mare, patronată de societatea națiunilor și susținută de Briand: ca statele Europei sa formeze o confederație economică, spre a se apăra contra Statelor-Unite. În adevăr aurul lumii, 65%, este acolo. Franța datorește Americii 15 miliarde aur, Anglia 25 miliarde aur. Americanii inundă lumea cu mărfuri și împiedică importul străin; țările Europei; ca să se apere ar trebui să uite certele dintre ele și să formeze o confederație europeană.

Drepturile femeilor. În timpul războiului, și după războiu, o mulțime de profesii exercitate de bărbați au fost ocupate de femei, încât avem femei profesori, doctori, avocați, arhitecți, chiar studenți la teologie. Această activitate a intensificat mișcarea feministă pentru egalizarea în drepturi cu bărbații. Au și obținut-o în Anglia și în Germania, pe când în Italia nu e nici vorbă, nu se permite nici divorțul.

Astfel societatea actuală are de rezolvat multe probleme grele și salvarea va veni numai dela o pace îndelungată.

TABLA DE MATERIE

	<u>Pagina</u>
1. Ludovic XIV	3
2. Situația economică, socială și administrat. a Franței .	11
3. Cultura franceză	16
4. Anglia în secolul XVII	24
5. Răsboalele Austriei cu Turcii	32
6. Suedia sub Carol XII	39
7. C. Brâncoveanu și D. Cantemir	47
8. Frederic II, Regele Prusiei	52
9. Imperiul după vremea lui Carol VI și a Mariei Tereza.	58
10. Răsboalele dintre Rusia și Austria. Răsboiul colonial dintre Franța și Anglia	64
11. Anglia în sec. XVIII. Parlamentarismul	70
12. Rusia și Caterina II	76
13. Polonia în sec. XVIII	83
14. Cauzele revoluțiunii franceze	89
15. Inceputul revoluției franceze	95
16. Republica franceză. Bonaparte	101
17. Consulatul	107
18. Imperiul. Napoleon I	111
19. Răsboalele lui Napoleon I pentru menținerea blo- cului Continental	117
20. Expediția lui Napoleon în Rusia	123
21. Congresul dela Viena. Sfânta alianță	129
22. Revoluțiile din Europa orientală	134
23. Răsboiul Ruso-Turc 1828-29. Pacea dela Adrianopol.	139
24. Revoluția din 1830 în Franța și Țările-de-jos . . .	142
25. Revoluția din 1848 în Franța, Germania și Italia .	147
26. Revoluția din 1848 în Austria, Ungaria și Țările române	154
27. Imperiul lui Napoleon al III-lea	158

28. Unirea Italiei	165
29. Unirea Germaniei	171
30. Noi probleme politice după 1870. Coloniile . . .	177
31. Noi probleme sociale. Capitalismul. Comerțul mondial	182
32. Carol I. , războiul de independență. Regatul. Rusia și Asia	188
33. Hegemonia. Germania. Tripla alianță	194
34. Rivalitatea franco-angleză după 1870. Dubla alianță. Înțelegerea cordială	199
35. Rivalitatea anglo-rusă în Asia. Japonia	203
36. Rivalitatea anglo-germană	210
37. Rivalitatea dintre tripla alianță și tripla înțelegere .	214
38. Anexarea Bosniei și Herțegovinei. Războiul italo-turc. Războiul balcanic	218
39. Problema naționalităților. Aspirații politico-naționale.	223
40. Războiul mondial. Cauze și faze principale	228
41. Ferdinand I și războiul pentru întregirea neamului românesc	234
42. Pacea dela Versailles	240
43. Noile probleme politice, sociale și economice, puse de războiul mondial	246

E R R A T A.

- Pagina 8, rândul 6, în loc de *Compté*, citește *Comté*.
 „ 10, „ 16, „ „ „ *Iosef II*, „ *Ic kf I*.
 „ 48, „ 10, după cuvântul *imperială* să se pună punct.
 „ 48, „ 11, să se șteargă în întregime.
 „ 57, „ 16-17, în loc de *pricipirl*, citește *principiul*.
 „ 58, „ 12, în loc de *Carol VI*, citește *Leopold I*.
 „ 58, „ 13, după cuvântul *neașteptate* să se pună virgulă în loc de punct.
 Pagina 68, rândul 23, în loc de *Calcuta*, citește *Calicut*.
 „ 74, „ 3, (de jos în sus), în loc de *Sarataga* citește *Saratoga*.
 Pagina 80, rândul 1, (de jos în sus), în loc de *Varala*, citește *Vărălă*.
 Pagina 81, rândul 13, în loc de *1812*, citește *1821*.
 „ 83 „ 2, „ „ „ *XVIII* „ *XVII*.
 „ 84, „ 2, „ „ „ *1768*, citește *1763*.
 „ 84, „ 17, „ „ „ *1574* „ *1572*.
 „ 90, „ 8, (de jos în sus) în loc de „*să strivim...*„, citește = *să strivim....*
 Pagina 91, rândul 17, în loc de *1790*, citește *1791*.
 „ 105, „ 18, „ „ „ *deprins*, „ *deprinși*
 „ 106, „ 21, „ „ „ *rămase*, „ *rămasă*.
 „ 111, titlul lecției 18, în loc de *Maipoleon I*, citește *Napoleon I*.
 Pagina 115, rândul 8, după cuvântul *victorii* să se pună *două puncte* și să se adauge *Trafalgar*.
 Pagina 124, rândul 12, în loc de *Tolly și Barclay*, citește *Barclay de Tolly, Bagration și Wittgenstein*.
 Pagina 136, rândul 5, după cuvântul *Tilsit*, să se adauge *(1807)*.
 „ 143, „ 15, în loc de *1825*, citește *1824*.
 „ 160, „ 3, „ „ „ (251), „ (261),
 „ 165, „ 12 (de jos în sus) în loc de *universalită*, citește *universală*.
 Pagina 180, rândul 18, în loc de *dor*, citește *dar*.
 „ 181, „ 6, după cuvântul *moschei*, să se pună),
 „ 193, „ 1, în loc de *desvotat*, citește *desvoltat*.
 „ 249, „ 11, „ „ „ *socalist*, „ *socialist*.

In Editura Librăriei SOCEC & Co., S. A., București

Au apărut următoarele lucrări

DE ACELAȘ AUTOR:

Istoria Veche și Medie, pentru clasa I-a secundară.

Istoria Modernă și Contemporană, pentru clasa II-a secundară.

Istoria Românilor, pentru clasa III-a secundară.

Istoria Medie și Modernă, până la pacea Vestfalică, pentru clasa V secundară.

Istoria Românilor, pentru clasa VII secundară.

Ziua de 10 Maiu, conferință școlară.

Constituirea istoriei ca știință, studiu critic.

Napoleon III, Împăratul Protector, în „Biblioteca Românească enciclopedică Socec“.

In colaborare cu REMUS ILIE, Profesor:

Istoria Antică, pentru clasa IV secundară.

Istoria Modernă și Contemporană, pentru clasa VI secundară.

CETIȚI!

CETIȚI!

„BIBLIOTECA PENTRU TOȚI“

cea mai vastă, cea mai complexă

Biblioteca Enciclopedică românească, în care au apărut peste 1200 numere și continuă să apară zilnic, cu cele mai alese opere ale autorilor români și străini.

Prețul unui număr Lei 7.—

Cereți Catalogul gratis la toate librăriile din țară.